

Honvédségi Szemle

147. ÉVFOLYAM
2019/4. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Kiadja a Magyar Honvédség Parancsnokság

A kiadásért felel:

Dr. Böröndi Gábor altábornagy (dr. jur.)

Szerkesztőbizottság

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Porkoláb Imre ezredes (PhD)

Tagok:

Dr. Sascha-Dominik Bachmann (LLD) (Bournemouthi Egyetem),

Dr. Bali Tamás ezredes (PhD)

Dr. Boldizsár Gábor ezredes (PhD)

Dr. Luís Manuel Brás Bernardino alezredes (PhD) (Katonai Akadémia, Lisszabon)

Dr. B. Stenge Csaba (PhD)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)

Dr. Király László (CSc)

Dr. Koller József dandártábornok (PhD)

Dr. Lippai Péter ezredes (PhD)

Dr. Molnár Ferenc ezredes (PhD)

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

Dr. Rajnai Zoltán (PhD)

Dr. Harold E. Raugh alezredes (PhD) (Los Angeles-i Egyetem)

Dr. Ruzsín Romulusz dandártábornok (PhD)

Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)

Dr. Sári Gábor alezredes (PhD)

Dr. Szakály Sándor (DSc)

Dr. Srdja Trifkovic (PhD) (Banja Luka-i Egyetem)

Dr. Rudolf Urban ny. dandártábornok (CSc) (Védelmi Egyetem, Brno)

Dr. Wagner Péter (PhD)

A szerkesztőbizottság titkára:

Dr. Stohl Róbert százados (PhD)

(Stohl.Robert@hm.gov.hu)

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Felelős vezető: Kulcsár Gábor ügyvezető

Ágazati igazgató: Mogyorósi Zsuzsanna

Szerkesztőség vezető:

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán

Telefon: +36 30-343-4801; kiss.zoltan@hmzrinyi.hu

Rovatszerkesztők: Feith László, Gáspár Katalin

Tervezőszerkesztő: Pénzes Bettina

Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia

Korrektor: Török Judit

Szerkesztőségi titkár: Szabó Anita

Telefon: 272-02 (HM); 459-5355

e-mail: szabo.anita@hmzrinyi.hu; hsz@hm.gov.hu

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Kerepesi út 29/B

Nyomdai kivitelezés: HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. Sokszorosítóüzem

Felelős vezető: Pásztor Zoltán

A folyóirat 600 Ft-os áron megvásárolható a Zrínyi Kiadó könyvesboltjában, valamint a HM Zrínyi Kft.

webáruházában (shop.hmzrinyi.hu).

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható

a honvedelem.hu portál Kiadványok rovatában.

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottság

„A” kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődői:

Ludovica Academia Közlönye, Magyar Katonai Közlöny,

Magyar Mars, Magyar Katonai Szemle, Honvéd,

Katonai Szemle, Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja az

Európai Katonai Sajtószövetségnek (EMPA)

Szerzőinkhez

Tájékoztatjuk a Honvédségi Szemle szerzőit,
hogy a folyóiratunkban való publikálás feltételei és szabályai a
www.honvedelem.hu portál Kiadványok rovatában – az egyes
lapszámoknál – olvashatók.

A szerkesztőség

Honvédségi Szemle

147. ÉVFOLYAM
2019/4. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Tartalom

FÓKUSZBAN – HÚSZ ÉVE A NATO-BAN

Szőke Diána:

A NATO válaszai a hibrid hadviselésre 3

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Kiss Álmos Péter:

A hibrid hadviselés természetrajza 17

Fekete-Karydis Klára t. őrnagy – Lázár Bence százados:

A kibervédelmi stratégiák fejlődése,
kibervédelmi kihívások, aktualitások (1.) 38

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Juhász László ezredes:

Az EU válságkezelési mechanizmusai 50

Treszkai Ákos rendőr százados:

Az éghajlatváltozás biztonsági hatásai
a szubszaharai térségben 65

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Csanádi Győző alezredes:

Az adat és az információ szerepe és ellentmondásos fogalmi értelmezése
a katonai tevékenységek során. A katonai felfogás ismertetése 77

Sári Szabolcs ezredes:

Gondolatok a pályakezdő tisztek felkészítése kapcsán 90

Eleki Zoltán ezredes:

A katonák fizikai felkészítésének aktuális kérdései 98

LOGISZTIKA

Pete Szabolcs alezredes:

A mozgáskoordináló központ működése

a befogadó nemzeti támogatás keretén belül 114

HADTÖRTÉNELEM

Cservenka Ferdinánd:

A szlovák Gyorscsoport első harci bevetése a „Barbarossa” hadműveletben:

a Wojtkowa környéki harcok 134

SZEMLE

Kenyeres Dénes ny. alezredes:

A magyar légierő elmúlt száz évéről 146

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

Katonai és haditechnikai hírek, információk a nagyvilágból 150

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

Nemzetközi szakirodalmi szemle 157

ABSTRACT 168

E SZÁMUNK SZERZŐI

Szőke Diána vezető elemző (Külügyi és Külgazdasági Intézet), az NKE Hadtudományi Doktori Iskola hallgatója

Kiss Álmos Péter vezető kutató (MH Hadkiegészítő, Felkészítő és Kiképző Parancsnokság HVK Tudományos Kutatóhely)

Fekete-Karydis Klára t. őrnagy, tudományos kutató (MH Hadkiegészítő, Felkészítő és Kiképző Parancsnokság HVK Tudományos Kutatóhely)

Lázár Bence százados, biztonsági szakreferens (Honvédelmi Minisztérium Biztonsági Felügyelet)

Dr. Juhász László ezredes (PhD), vezető szakreferens (HM Védelmi Igazgatási Főosztály), az NKE HHK Katonai Felsővezető Szakirányú Továbbképzési Szak hallgatója

Treszkai Ákos r. százados

Csanádi Győző alezredes, mb. osztályvezető (MH Parancsnokság Híradó, Informatikai és Információvédelmi Csoportfőnökség, Informatikai Osztály)

Sári Szabolcs ezredes, az NKE Hadtudományi Doktori Iskola hallgatója

Dr. Eleki Zoltán ezredes (PhD), az NKE HHK Katonai Felsővezető Szakirányú Továbbképzési Szak hallgatója

Pete Szabolcs alezredes, az MH Katonai Közlekedési Központ parancsnokhelyettese, az NKE HHK Katonai Felsővezető Szakirányú Továbbképzési Szak hallgatója

Cservenka Ferdinánd történész

Kenyeres Dénes ny. alezredes, katonai szakíró

Gál Csaba ny. mk. ezredes

Dr. Végh Ferenc ny. vezérezredes (PhD)

Szőke Diána:

A NATO VÁLASZAI A HIBRID HADVISELÉSRE

ÖSSZEFOGLALÓ: Az utóbbi néhány év biztonságpolitikai gondolkodásának egyik legfelkapottabb témája a hibrid hadviselés, amely főként az ukrán válság, illetve az Iszlám Állam felemelkedése kapcsán került előtérbe. Jelen tanulmány azt vizsgálja, hogy a NATO mint politikai és katonai szövetség miként tud fellépni a hibrid hadviselés jelentette, gyakran nem katonai fenyegetésekkel szemben. Az eszközrendszerhez sorolható a védelmi és a kiberképességek erősítése, a NATO kiválósági központok munkája, valamint az együttműködés elmélyítése a külső partnerekkel és az Európai Unióval. A tanulmány néhány olyan szervezeti-politikai tényezőt is azonosít, amelyek gátolhatják a sikeres válaszadást a hibrid hadviselésre.

KULCSSZAVAK: NATO, hibrid hadviselés, új típusú biztonsági kihívások, kibervédelem, EU–NATO-együttműködés

BEVEZETÉS

Az utóbbi néhány év biztonságpolitikai gondolkodásának egyik legfelkapottabb témája a hibrid hadviselés. A jelenség főként az ukrán válság, illetve az Iszlám Állam felemelkedése kapcsán került előtérbe. A hibrid hadviselés fogalma már szinte a közbeszéd részévé vált, annak ellenére, hogy nincs egységesen elfogadott definíciója, és komoly viták folynak arról, hogy mennyire jelent egyáltalán újdonságot hadtörténeti szempontból.

Az irreguláris katonai módszerek mellett a hibrid hadviselés eszköztára számos politikai, gazdasági és kulturális elemet foglal magában, legyen szó etnikai, vallási, társadalmi törésvonalak kijátszásáról, a közösségi média manipulációjáról, kibertámadásokról vagy akár gazdasági nyomásgyakorlásról egyes stratégiai szektorokban. Éppen az alkalmazható módszerek sokszínűsége miatt bizonyulhat lehetetlennek pusztán csak katonai síkon fellépni a hibrid fenyegetésekkel szemben.

Ennek fényében felmerül a kérdés, hogy a NATO mint politikai és katonai szövetség milyen válaszokat tud adni a hibrid kihívásokra. Jelen elemzés egyfelől bemutatja azokat a konkrét védelmi, szervezeti és diplomáciai lépéseket, melyeket a NATO 2014 után fogantatott a hibrid módszerekre adandó válaszként. Ide sorolható a Szövetség keleti szárnyának megerősítése, a NATO kiválósági központok munkája, a kibervédelmi képességek fejlesztése, továbbá az együttműködés elmélyítése a külső partnerekkel, köztük az Európai Unióval. A tanulmány másfelől kitér a NATO azon egyedi szervezeti-működési jellemvonásaira, melyek esetleg gátolhatják a hibrid hadviseléssel szembeni sikeres fellépést, és néhány javaslatot próbál tenni azok áthidalására.

A HIBRID HADVISELÉS FOGALMA

Az utóbbi években két jelentős hibrid típusú fenyegetés érte a transzatlanti közösséget: keleti irányból az ukrán válság, délről pedig az Iszlám Állam térnyerése Irak és Szíria területén.¹ Emellett a kibertérben, a közösségi médiában számos egyéb aktor tevékenysége is veszélyeztetheti a Szövetség tagjainak biztonságát.

A hibrid hadviselés jelenséget számos néven ismerjük: negyedik generációs hadviselés, stratégiai elrettentés, nemlineáris hadviselés, vagy Valerij Geraszimov orosz vezérkari főnök nyomán akár Geraszimov-doktrínaként is.² A fogalom meghatározásának nehézsége részben abban rejlik, hogy gyakran csak politikai célból használják.³ Ezt az ellentmondást illusztrálja az is, hogy a 2014-es ukrán válság kapcsán a NATO és Oroszország is azzal vádolta a másikat, hogy az hibrid módszerekhez folyamodik.⁴

Az általánosan elfogadott definíció hiánya ellenére mégis azonosítani lehet a hibrid hadviselés legfőbb jellemzőit. A hibrid hadviselés katonai síkon alapvetően a hagyományos és az irreguláris hadviselés keveréke, és emellett alkalmazza a politikai, gazdasági, pszichológiai és kulturális elemek széles palettáját. Többnyire aszimmetrikus erőviszonyok fennállásakor alkalmazzák, általában a nyílt fegyveres konfliktus küszöbe alatt. A hibrid hadviselés az ellenfél társadalmának leggyengébb pontjait támadja, annak meglévő törésvonalait és gyengeségeit igyekszik felerősíteni (pl. történelmi sérelmek, etnikai vagy vallási kisebbségek jelenléte, ideológiai megosztottság). A hibrid hadviselés szorosan összefügg a lélektani ráhatással. Napjainkban részben a kibertérben zajlik, beleértve a kémkedést, az adatlopást, a zsarolást vagy az online szabotázsakciókat. A hibrid hadviselés célja nem feltétlenül a katonai győzelem elérése, vagy valamilyen konkrét politikai követelés teljesülése; sokszor csak egy társadalom destabilizációja vagy a káosz fenntartása a kívánatos véggymenet.⁵

A Helsinkiben működő, közös NATO–EU kezdeményezésre alapított Hibrid Fenyegetések Elleni Európai Kiválósági Központ (*European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats*) munkadefiníciója szerint a hibrid hadviselés:

- a demokratikus államok és intézmények rendszerszintű gyengeségeit szándékosan célzó koordinált akció, amely számos (politikai, gazdasági, katonai, civil vagy információs) eszközzel valósulhat meg;
- ezek a lépések általában nehezen ismerhetők fel vagy köthetők hozzá egy adott elkövető személyhez, csoporthoz vagy államhoz, ezáltal elmosva a háború és a béke közti határvonalat;
- céljuk a helyi, regionális, állami vagy intézményi szintű döntéshozatal befolyásolása az elkövető stratégiai céljainak megvalósítása érdekében.⁶

A gyakorlatban a hibrid hadviselés úgynevezett kemény, közepes és puha módszereket egyaránt alkalmazhat. Kemény módszerek lehetnek az irreguláris katonai akciók, a terrorcselekmények, közepesnek minősülnek a kibertámadások, a pszichológiai műveletek és a

¹ Bastian Giegerich: Hybrid warfare and the changing character of conflict. *Connections: The Quarterly Journal*, XV. évf. 2016/2., 68.

² Samuel Charap: The ghost of hybrid war. *Survival*, LVII. évf. 2015/6., 53.

³ Marian Corbe – Eugenio Cusumano (eds.): *A Civil-Military Response to Hybrid Threats*. Palgrave Macmillan, London, 2018, 4–6.

⁴ Simicskó István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. *Hadtudomány*, XXVII. évf. 2017/3–4., 9.

⁵ Porkoláb Imre: Hibrid hadviselés: Új hadviselési forma, vagy régi ismerős? *Hadtudomány*, XXV. évf. 2015/3–4., 37.

⁶ European Center of Excellence for Countering Hybrid Threats: *Countering hybrid threats*. <https://www.hybridcoe.fi/hybrid-threats/> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 04.)

szervezett bűnözés, míg puha módszerek tekinthetjük a politikai célok érdekében alkalmazott gazdasági szankciókat vagy diplomáciai lépéseket.⁷

A szakirodalom számos példát említ hibrid eszközre. A teljesség igénye nélkül néhány további elem:

- dezinformációs kampányok, álhírek terjesztése;
- a közösségi média manipulálása;
- gazdasági nyomásgyakorlás (pl. kötött hitelezés, energetikai importfüggőség kihasználása);
- félkatonai szervezetek akciói;
- politikai pártok, lobbicsoportok támogatása;
- a vallási, etnikai „kártya” kijátszása, társadalmi törésvonalak felerősítése;
- titkosszolgálati vagy minősített adatok stratégiai célú kiszivároztatása.⁸

A nyugati narratívákban a hibrid hadviselés fogalmát általában Oroszországgal mint agresszorral kapcsolták össze az elmúlt néhány évben,⁹ hiszen a Krím félsziget 2014-es orosz annektálása, vagy akár a 2016-os amerikai elnökválasztási kampányba történő állítólagos orosz beavatkozás is a modern kori hibrid hadviselés iskolapéldáinak tekinthetők. A szakirodalom mégis hangsúlyozza, hogy nyugati szemszögből más „elkövetői” is lehetnek ennek – ebben a kontextusban főként Kína, Irán, esetleg Észak-Korea merülnek fel. Sőt, a hibrid hadviselés jellegéből adódóan az érintett szereplők nem is feltétlenül államiak.

Ahogy az utóbbi években a biztonságpolitikai figyelem középpontjába került a hibrid hadviselés, komoly tudományos viták bontakoztak ki annak újszerűségéről. Az ennek keretében alkalmazott módszerek – mint a lélektani ráhatás, az etnikai/vallási megosztottság kihasználása, a propaganda vagy a gazdasági nyomásgyakorlás – ugyanis évezredek múlta tekintenek vissza a hadtörténetben. A háború lényege történelmi távlatból szemlélve tehát nem változott érdemben.¹⁰ Míg a hibrid hadviselés módszerei önmagukban nem feltétlenül új keletűek, de azok alkalmazásának sebessége, kiterjedtsége és intenzitása igen, elsősorban a globalizáció és az információs forradalom, a technológiai fejlődés miatt.¹¹ Éppen ezért talán szerencsésebb, ha a hibrid hadviselést nem is a háború új típusának, hanem inkább egyfajta katonai stratégiának tekintjük.¹²

HIBRID HADVISELÉS A NATO NAPIRENDJÉN

A NATO hibrid hadviselésre adott válasza, vagyis a hibrid fenyegetések nyomán végbemennő szervezeti átalakulások és politikai lépések nem értelmezhetők légüres térben. Ezeket a lépéseket külső és belső tényezők egyaránt befolyásolták, és a hibrid kihívásokra adott reakciók szorosan összefüggnek a NATO szerepének változásával az 1990-es évek óta.

⁷ Resperger István: „Nomen est omen”, nevében a végzet(e)? A hibrid fenyegetésekre adható válaszok, a kontrahibrid műveletek. Terror & Elhárítás, V. évf. 2016/1., 53–54.

⁸ Gregory F. Treverton et al.: Addressing hybrid threats. Swedish Defence University, 2018. <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2018/05/Treverton-AddressingHybridThreats.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 04.)

⁹ Charap: i. m. 51–52.

¹⁰ Peter R. Mansoor – Williamson Murray (eds.): Hybrid warfare: Fighting complex opponents from the ancient world to the present. Cambridge University Press, Cambridge, 2012, 1.

¹¹ NATO's response to hybrid threats. 17. 07. 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm (Letöltés időpontja: 2019. 01. 04.)

¹² Alexander Lanoszka: Russian hybrid warfare and extended deterrence in Eastern Europe. International Affairs, XCII. évf. 2016/1., 178.

A hidegháború vége és a Szovjetunió összeomlása egyben a bipoláris nemzetközi rendszer leáldozását jelentette. A helyébe lépő „új” világ már sokkal kevésbé volt kiszámítható, és számos alternatív biztonsági kihívás került a figyelem középpontjába (pl. terrorizmus, tömegpusztító fegyverek proliferációja, nemzetközi szervezett bűnözés, bukott államok, kibertámadások stb.). Ezzel párhuzamosan jelentős átalakuláson ment keresztül a „biztonság” fogalma is.¹³ A megváltozott globális környezetben a NATO is kénytelen volt újraértelmezni a feladatát, létjogosultságát.

A bipoláris világrend alatt érvényesülő kollektív védelem mellett az 1990-es évek második felére már a válságkezelés, a területen kívüli műveletek (*out-of-area operations*) is egyre hangsúlyosabbá váltak. 2010 körül merült fel érdemben a kooperatív biztonság fogalma, ami ismét egy másfajta biztonságmegközelítést tükröz, és nagyobb hangsúlyt helyez a külső partnerekkel folytatott együttműködésre. Jelen elemzés keretein túlmutatna ennek a szervezeti evolúciónak a teljes körű bemutatása, ami mind a NATO stratégiai koncepcióiban, mind a Szövetség gyakorlati tevékenységében tetten érhető.¹⁴ Fontos azonban ennek a folyamatnak a keretében értelmezni a Szövetségen belül az utóbbi években, évtizedekben bekövetkezett változásokat.

A NATO működésének átfogó céljait, prioritásait és eszközrendszerét lefektető legfrissebb dokumentum a Szövetség 2010-ben Lisszabonban elfogadott stratégiai koncepciója, amely az „Aktív szerepvállalás, modern védelem” (*„Active Engagement, Modern Defense”*) címet viseli. Eszerint a NATO három fő feladatköre:

1. kollektív védelem;
2. válságkezelés;
3. kooperatív biztonság.

A 2010-es stratégiai koncepció ugyan még nem nevesíti konkrétan a hibrid hadviselést, de annak egyes eszközeiről már esik szó. Addigra már megjelentek a hibrid típusú veszélyekről szóló első elemzések a NATO-n belül is, azaz a jelenség felismerése nem csak az ukrán konfliktussal és az Iszlám Állam erősödésével függ össze, bár nyilvánvalóan ez a két fő esemény emelte be a köztudatba a hibrid hadviselés fogalmát.

2014 sok tekintetben fordulópontot jelentett a transzatlanti szövetség történetében. A NATO rövid időn belül kettős kihívással találta szemben magát: keleti (Ukrajna, Oroszország) és déli (Szíria, Irak) szomszédságában szinte egyszerre merültek fel óriási biztonsági fenyegetések. Hamar egyértelművé vált, hogy ez komoly adaptációt, a korábbiaktól eltérő politikai és katonai megközelítést követel a NATO részéről.¹⁵ Ezzel együtt fontos megjegyezni, hogy a hibrid hadviselés jelenségének felismerése inkább az ukrainai, mintsem a közel-keleti eseményekhez köthető a NATO-n belül (is).

A 2014-et követő három csúcstalálkozó (Newport, Varsó, Brüsszel) napirendjén értelemszerűen hangsúlyosan szerepeltek ezek a válságok, valamint a hibrid hadviselésre adandó válaszok. Az alábbiakban csak röviden vázolom azokat a döntéseket, melyeket e három találkozó alkalmával hoztak meg a Szövetség tagjai.

¹³ Ashok Swain: *Understanding emerging security challenges: Threats and opportunities*. Routledge, London, 2012, XIV.

¹⁴ Csiki Tamás: A NATO biztonságfelfogásának új elemei a 21. században. *Nemzet és Biztonság*, 2013/5–6., 164–175.

¹⁵ Marcin Terlikowski (ed.): *Newport – Warsaw – Brussels: NATO in Defence of Peace in Europe*. The Polish Institute of International Affairs, Warsaw, 07. 2018. http://www.pism.pl/files/?id_plik=24616 (Letöltés időpontja: 2019. 01. 04.)

A 2014 szeptemberében Newportban (Wales) rendezett csúcs egyértelműen az ukrán válságra történő reagálásról szólt. Ennek fényében ismét a kollektív védelem és a katonai képességek kerültek a középpontba. Számos lépést tettek a keleti szárny megerősítésére: megszavazták az úgynevezett Készenléti Akciótervet (*Readiness Action Plan*), és a NATO tagjai újból elkötelezték magukat a 2%-os védelmi kiadási célérték elérése mellett. A Szövetség élesen elítélte Oroszország krími annexióját, valamint Kelet-Ukrajna destabilizálását. Az Ukrajna melletti kiálláson túl megerősítették a partnerségi kapcsolatokat az észak-európai fenyegetéseknek szintén kitett Finnországgal és Svédországgal.

A következő csúcstalálkozóra Varsóban került sor 2016 júliusában. Katonai síkon tovább erősítették a keleti szárnyat, valamint az elrettentés és a védelmi képességek kettősét. Fontos áttörést jelentett a hibrid fenyegetések szempontjából, hogy műveleti térséggé nyilvánították a kiberteret. A két konkrét válságra reagálva a NATO ismét elkötelezte magát az Iszlám Állam elleni globális koalíció mellett, és további támogatást szavaztak meg Ukrajnának. Emellett mérföldkőnek számító együttműködési nyilatkozatot írt alá a NATO és az EU.

A 2018. júliusban tartott brüsszeli NATO-csúcstalálkozón már úgy tűnt, mintha kissé kiszorulnának a napirendről a hibrid hadviselést érintő ügyek. Helyette a NATO parancsnok-sági rendszere modernizációjáról döntöttek, valamint az úgynevezett „4×30”-as koncepció elfogadásáról a gyorsabb, rugalmasabb katonai válaszadás érdekében.¹⁶ Két konkrét kisebb szervezeti változást jelentettek be a hibrid hadviselés kapcsán, mégpedig a Kibertér Műveleti Központ (*Cyberspace Operation Centre – COC*) és hibridellenes támogatócsoportok (*counter-hybrid support teams*) létrehozását a Szövetségben belül.

A NATO FELLÉPÉSE A HIBRID MÓDSZEREKKEL SZEMBEN

Mint az a fentiekből is látszik, a hibrid hadviselés jelensége mind komoly irányváltást, mind dilemmákat generált a NATO-ban.¹⁷ A továbbiakban ezeket a főbb szervezeti változásokat, partneri kapcsolatokat és katonai válaszlépéseket mutatom be. A védelmi dimenzió – lényegében a Szövetség keleti szárnyának megerősítése – nem tekinthető kifejezetten a hibrid fenyegetésekre adott válasznak, de érdemes röviden áttekinteni ezt is, hiszen szorosan összekapcsolódik az egyéb nem katonai lépésekkel.

A NATO hibridellenes stratégiája

Ahogy arról a korábbiakban szó esett, 2014-ben a NATO két jelentős, hibrid típusú konfliktussal találta szemben magát a keleti és a déli szomszédságában. Nem véletlen, hogy rá egy évvel, 2015-ben fogadta el a Szövetség a hibridellenes stratégiáját. Ez a dokumentum lényegében inkább szándéknyilatkozatnak, mintsem konkrét cselekvési tervnek tekinthető, viszont a tartalma rávilágít a NATO hibridellenes megközelítésének sokoldalúságára. A Szövetség hibridellenes stratégiája három pillérből áll, melyek tulajdonképpen egyfajta konfliktuseszkalációs szintet is jelölnek.¹⁸

Az első pillér a felkészültség (*preparedness*). Ez a potenciális válságok legalacsonyabb szintjén tapasztalható, megelőző jellegű lépés. A NATO aktívan segíti az egyes tagállamokat

¹⁶ Szenes Zoltán: Transzatlanti „Super Bowl”. *Hadtudomány*, XXVIII. évf. 2018/3–4., 50–52.

¹⁷ Elizabeth Oren: A dilemma of principles: The challenges of hybrid warfare from a NATO perspective. *Special Operations Journal*, II. évf. 2016/1., 58–69.

¹⁸ NATO's response to hybrid threats, i. m.

gyenge pontjaik, társadalmi törésvonalaik és sebezhető politikai/üzleti célpontjaik feltérképezésében, elsősorban információgyűjtés és -elemzés formájában. Ez számos konkrét területet, így a kritikus infrastruktúra védelmét, a stratégiai kommunikációt, a kibervédelmet és az energiabiztonságot érintheti. Ennek keretében a NATO még hibrid képzéseket, gyakorlatokat is szervez.

A második pillér az elrettentés (*deterrence*), amikor már valós esély van egy katonai konfliktus kibontakozására. A korábbiakban ismertetett „puha” eszközökön túl itt már a védelmi képességek és lélektani elrettentő hatásuk kerülnek a fókuszba.

Végezetül a stratégia harmadik, legmagasabb szinten álló pillére a védelem (*defence*). Ezen a ponton lép életbe a NATO hagyományos kollektív védelmi funkciója, amely katonai erő útján védi meg a szövetséges tagállamokat a külső fenyegetésektől.

Katonai válaszlépések

A Szövetséget 2014-ben ért hibrid típusú konfliktusokra adott válaszként a NATO katonai és nem katonai lépéseket egyaránt foganasított. Ugyan a jelen tanulmány elsősorban a nem katonai jellegű reagálásra koncentrál, érdemes röviden áttekinteni a védelmi döntéseket is. Ez azért is fontos, mert rámutat a Szövetség hibridellenes stratégiájának kettősségére, mivel egyidejűleg törekszik katonai és nem katonai vonalon felvenni a harcot a potenciális ellenfelekkel.

A Krím félsziget orosz annektálása, valamint Kelet-Ukrajna destabilizációja nyomán a kollektív védelem újból a figyelem középpontjába került, és jelentősen megerősítették a keleti tagállamok védelmét (*enhanced forward presence*) a Baltikumban, Lengyelországban és a Fekete-tenger térségében is. Ezeknek a lépéseknek a többségéről már a 2014-es newporti csúcstalálkozón döntöttek, köztük a Készenléti Akciótervről, a NATO Reagáló Erő (*NATO Response Force – NRF*) újjászervezéséről és a Nagyon Magas Készenlétű Összhaderőnemi Harccsoport (*Very High Readiness Joint Task Force – VJTF*) létrehozásáról. Ide sorolható még a gyorsabb reagálást, mélyebb tagállami beágyazódást elősegítő, a NATO Erőket Integráló Elemek (*NATO Force Integration Units – NFIU*) felállítása is. Szintén a walesi találkozó alkalmával erősítették meg a tagállamok ismételten azt a szándékot, hogy a GDP 2%-ára emelik a védelmi költségvetéseik szintjét.¹⁹ A fentiekén túl az infrastruktúra-fejlesztés, a katonai mobilitás kérdései is hangsúlyosabbá váltak, illetve nagyszabású hadgyakorlatokra került sor Kelet-Európában.²⁰

Szervezeti változások a Szövetségben belül

Pusztán a katonai képességek szintjén a NATO-nak óriási erőfölénye van, viszont a hibrid hadviselés módszereit jellemzően aszimmetrikus erőviszonyok esetén alkalmazzák, és azok gyakran nem katonai jellegűek. Éppen ezért a NATO is felismerte, hogy nem elég csak katonai síkon fellépni a hibrid hadviseléssel szemben.²¹ Bármilyen hibridellenes stratégiának

¹⁹ Ugyan régóta zajlik a vita a tagállamok közti szolidaritásról, ezen belül pedig az Amerikai Egyesült Államok domináns szerepéről, de az ukrainai események miatt 2014 óta még élénkebb politikai figyelem övezi a kérdést.

²⁰ Fekete Csanád: A NATO reakciói az orosz hibrid háborús fenyegetésre. Biztonságpolitika.hu, 2016. 04. 03. <http://biztonsagpolitika.hu/nato-netto/a-nato-reakcioi-az-orosz-hibrid-haborus-fenyegetesre> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 04.)

²¹ Lanoszka: i. m. 191.

összhaderőneminek kell lennie, és túl kell mutatnia a hagyományos ortodox katonai megközelítésen.²²

Az utóbbi években a NATO-n belül számos szervezeti változás ment végbe, hogy a Szövetség és annak tagjai rugalmas és célzott módon tudják visszaszorítani a hibrid hadviselést. Ezek jelentős részéről a 2018-as brüsszeli NATO-csúcstalálkozón állapodtak meg a tagállamok. A „Déli Csomag” („*Package for the South*”) elnevezésű intézkedési terv részeként úgynevezett hibridellenes támogatócsoportokat (*counter-hybrid support teams*) állítottak fel, amelyek specifikus segítséget nyújtanak egy-egy hibrid eset kapcsán az érintett államoknak.²³ Részben a hibrid hadviselés jelenségének tudható be a NATO-n belüli hírszerzési és felderítési reform is: hibrid elemzési osztályt hoztak létre a Közös Hírszerzési és Biztonsági Osztályon (*Joint Intelligence and Security Division*) belül. Ez mutatja a terület növekvő fontosságát, a NATO tudatosságát ebben a kérdésben.

Emellett folyamatosan erősítik a Szövetség kiberehárító képességeit. Ezen a téren a legfrissebb fejlemény egy Kibertér Műveleti Központ (*Cyberspace Operation Centre*) létrehozása, amelyről a brüsszeli csúcson állapodtak meg 2018-ban.²⁴

Nagy hangsúlyt fektet a NATO a felkészültségre, a korai előjelző rendszerekre. Hibrid típusú fenyegetésekről szóló hadgyakorlatokat is tartottak az elmúlt években. A CMX17 (*Crisis Management Exercise 2017*) válságkezelési gyakorlat keretében a nyolcnapos szimuláció a NATO 29 tagállama, valamint Finnország, Svédország és az Európai Unió részvételével zajlott. Eszerint egy fiktív válsághelyzetre kellett koordinált és időszerű módon reagálni, a szituációk között pedig szerepelt kibertámadás és terrorcselekmény is.²⁵

A NATO Kiválósági Központok munkája

A hibrid hadviselésre adott nem katonai válaszok fontos elemét képezik az úgynevezett NATO Kiválósági Központok (*NATO Centres of Excellence – NATO CoE*). Ezek a szakosított intézmények a NATO égisze alatt, de viszonylag nagy önállósággal működnek. Közös vonásuk, hogy a tudományos munkát és annak gyakorlati alkalmazását ötvözik, a tagállamok önkéntes alapon csatlakozhatnak be egy-egy kiválósági központ munkájába. A rendszer kiépülése már 2014 előtt megkezdődött, de egyes, a hibrid hadviselést érintő kiválósági központok szerepe felértékelődött az ukrainai események és az Iszlám Állam színre lépését követően. A hibrid kihívásokkal foglalkozó kiválósági központok földrajzi elhelyezkedése sem véletlen, hiszen többségük a Szövetség keleti szárnyán, a Baltikumban található.

A NATO Kooperatív Kibervédelmi Kiválósági Központja (*NATO Cooperative Cyber Defence CoE – NATO CCD CoE*) 2008 óta működik az észti fővárosban, Tallinnban. Munkája négy kulcsterületet érint a kiberbiztonságon belül, mégpedig a technológia, a stratégia, a kiberműveletek, valamint a kibertér jogi szabályozása. Kutatásokat folytatnak, képzéseket és szimulációs gyakorlatokat tartanak több tagállam részvételével.²⁶

²² Porkoláb: i. m. 44.

²³ Szenes: i. m. 60.

²⁴ Szenes: i. m. 59.

²⁵ The Secretary General's annual report, 2017. 05. 03. NATO, 2018. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_03/20180315_SG_AnnualReport_en.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 01. 04.)

²⁶ NATO Cooperative Cyber Defense Centre of Excellence: About us. <https://ccdcoe.org/about-us/> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 04.)

A NATO Stratégiai Kommunikációs Kiválósági Központját (*NATO Strategic Communications CoE – NATO StratCom CoE*) 2014-ben hozták létre Rigában, Lettországban. Feladata, hogy küzdjön a hibrid hadviselés korában erősödő propaganda, az álhírek (*fake news*) és az összeesküvés-elméletek visszaszorításáért. Ez számos területen történhet, legyen szó a hagyományos tömegtájékoztatásról, a közösségi médiáról, illetve rendszeresen tartanak továbbképzéseket, konferenciákat ezekben a témákban.²⁷

A balti térségben működő harmadik ilyen intézmény a NATO Energiabiztonsági Kiválósági Központja (*NATO Energy Security CoE – NATO ENSEC CoE*) a litvániai Vilniusban. Ezt még 2012-ben alapították, de az ukrán válság nyomán hangsúlyosabbá vált energetikai kérdések felértékeltek a munkáját. A technikai (energiaipari) és politikai (energiapolitikai, szabályozói) szaktudás párosításával tudományos kutatásokat folytatnak, elemzéseket adnak ki, valamint tanácsot adnak kormányoknak, magának a NATO-nak az energiabiztonság előremozdításának érdekében.²⁸

Ugyan nem illeszkedik az eddig említett NATO-szervezetek rendszerébe, mégis különösen fontos a Hibrid Fenyegetések Elleni Európai Kiválósági Központ (*European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats – NATO ECoE CHT*). A helsinki székhelyű intézményt ugyanis a NATO–EU-együttműködés keretében hozták létre, ám az szervezetiileg mindkettőtől független. Az erről szóló megállapodást 2017 áprilisában írta alá kilenc NATO- és EU-tag.²⁹

A Hibrid Fenyegetések Elleni Európai Kiválósági Központ kutatóintézeti és politikai tanácsadói feladatköröket egyaránt ellát. Egyfajta fórumként szolgál, ahol a tagállamok megoszthatják egymással a hibrid fenyegetések terén szerzett tapasztalataikat és a lehetséges kezelési módokat. A Központ igyekszik előremozdítani az EU és a NATO közti párbeszédet és együttműködést a hibrid hadviselés terén, emellett képzéseket tart, kutatói hálózatot működtet.³⁰

Együttműködés külső partnerekkel

A hibrid fenyegetések elleni NATO-fellépés egy másik fontos eleme a külső partnerekkel folytatott együttműködés elmélyítése. Az utóbbi években Svédország, Finnország és Ukrajna került előtérbe e tekintetben, illetve a „Déli Csomag” részeként további előrehaladás várható a Szövetség közel-keleti és észak-afrikai államokkal tartott kapcsolataiban. A kooperáció azonban nem feltétlenül csak harmadik országokkal valósulhat meg, hanem szervezeti szinten is: ennek tipikus példája az EU–NATO-viszony alakulása 2016 óta.

Az Európai Unió és a NATO közti partnerség természetesen adódik, hiszen összesen 22 olyan ország van, amely mindkét szervezet tagja. Az Európai Tanács elnöke, az Európai Bizottság elnöke és a NATO főtitkára 2016 júliusában egy közös nyilatkozatot adtak ki a NATO–EU-együttműködés elmélyítéséről. Eszerint a partnerség hét fő területre terjed ki, melyek közül több is érintheti a hibrid hadviselés jelenségét, akár közvetlen, akár közvetett módon:

²⁷ NATO Strategic Communications Centre of Excellence: About strategic communications. <https://www.stratcomcoe.org/about-strategic-communications> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 04.)

²⁸ NATO Energy Security Center of Excellence: Enhancing cooperative energy security. <https://enseccoe.org/en/resources/225/journals/nato-ensec-coe-promotion-19> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 04.)

²⁹ Az alapító tagok az Amerikai Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Finnország, Franciaország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Németország és Svédország. Azóta már 19-re nőtt a tagok száma: legutóbb Románia csatlakozott, hazánk viszont egyelőre nem tette meg ezt a lépést.

³⁰ European Center of Excellence for Countering Hybrid Threats: What is Hybrid CoE? <https://www.hybridcoe.fi/what-is-hybridcoe/> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 04.)

- hibrid fenyegetések elleni fellépés;
- műveleti együttműködés a migráció és a tengeri hajózás területén;
- kiberbiztonság/kibervédelem;
- védelmi képességek fejlesztése;
- kutatás-fejlesztési tevékenység a védelmi iparban;
- hadgyakorlatok;
- a keleti és a déli partnerországok képességfejlesztésének támogatása.

Ezek alapján több mint hetven konkrét közös cselekvési pontot dolgoztak ki a hét fő területen belül. Rá két évvel, 2018-ban a brüsszeli NATO-csúcson a felek újból megerősítették elkötelezettségüket az EU–NATO-együttműködés mellett.

Az EU–NATO-kooperáción belül kiemelten fontos az információmegosztás és a kibervédelem, melyek szorosan kötődnek a hibrid módszerekhez.³¹ Ennek alapja, hogy mindkét szervezet belátta: egyetlen tagállam sem tudja egyedül felvenni a kesztyűt a hibrid támadások ellen.³²

Egyelőre nehéz mérleget vonni az EU és a NATO együttműködéséről a hibrid hadviselés terén, mivel viszonylag új keletű fejleményről van szó. A két szövetséget a közös tagságon túl számos érték és érdek köti össze, szinte magától értetődő a szorosabb kooperáció. Kétségkívül pozitívum, hogy a NATO-ra jellemző „hard power” (a katonai képességek és az elrettentés) jól kiegészítheti az EU „soft power” jellemvonásait (gazdasági, kulturális, társadalmi befolyás). Mivel a hibrid fenyegetések általában a nyílt fegyveres konfliktus küszöbe alatt vannak, a NATO szemszögéből különösen fontos lehet az EU diplomáciai szerepe.³³ Emellett sikerült néhány olyan kulcsterületet beazonosítani, ahol valóban sikeresnek bizonyul az információ- és a tapasztalatcsere, például a kibervédelem terén.

Ami viszont a hiányosságokat illeti: a két szervezet közel három évvel az együttműködési szándék kinyilatkoztatása után sem tud túl sok konkrétumot felmutatni, ezért inkább a politikai kommunikáció szempontjából tűnik egyelőre erősnek a partnerség. Emellett érdemes kiemelni a stratégiai irányok közti ellentmondást is: rendkívül nehéz az EU–NATO-együttműködést egy olyan időszakban elmélyíteni, amikor az EU maga „stratégiai autonómiát” kíván elérni.³⁴ Így felmerül annak a veszélye is, hogy az EU végül duplikálja a NATO kompetenciáit valamiféle párhuzamos struktúra létrehozásával.

A NATO-nak a hibrid hadviselés korában megerősített együttműködései között három külső partnert érdemes megemlíteni, elsőként Finnországot. A NATO és Finnország közötti kooperáció hosszú múltra tekint vissza, de az utóbbi évek orosz fenyegetése kapcsán további területekre terjesztették ki. Finnország információmegosztással, közös gyakorlatokban való részvétellel kapcsolódik be a NATO Reagáló Erő munkájába. 2017-ben kibervédelmi együttműködést írt alá a két fél. Ezenkívül a Hibrid Fenyegetések Elleni Európai Kiválósági Központ helsinki székhelye is szimbolikus jelentőségű.

Másodikként Svédországot érdemes kiemelni, amely hagyományosan a NATO egyik legaktívabb partnere. Semlegessége miatt nem tagja a NATO-nak, bár az utóbbi néhány

³¹ Patryk Pawlak: Countering hybrid threats: EU-NATO cooperation. 03. 2017. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599315/EPRS_BRI\(2017\)599315_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599315/EPRS_BRI(2017)599315_EN.pdf) (Letöltés időpontja: 2019. 01. 04.)

³² Rihards Kols: NATO must meet Russia's hybrid warfare challenge. 03. 07. 2018. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/nato-must-meet-russia-s-hybrid-warfare-challenge> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 04.)

³³ Pawlak: i. m. 11.

³⁴ Jolyon Howorth: EU-NATO cooperation: The key to Europe's security future. *European Security*, XXVI. évf. 2017/3., 457.

évben komolyan felmerült ez a kérdés, sőt, növekvő társadalmi támogatottságnak örvend a kezdeményezés. A finn esethez hasonlóan Svédország 2014 óta információmegosztással, kibervédelmi műveletekben való részvétellel, közös gyakorlatokkal és a NATO Reagáló Erő támogatásával egészítette ki együttműködését a Szövetséggel. Svédország emellett elkötelezett támogatója az EU–NATO-partnerség további elmélyítésének.

A harmadik fontos partnerország a hibrid fenyegetések kezelésében Ukrajna, amely a Krím félsziget anektálása, valamint a szeparatista csoportok Kelet-Ukrajnában tapasztalható orosz támogatása miatt került 2014-ben a NATO napirendjének élére. A Szövetség azóta aktívan segédkezik az ukrán haderő fejlesztésében, a védelmi szektor reformjában, a kapacitásfejlesztésben. A 2016-os varsói csúcson fogadta el a NATO az átfogó segítségnyújtási csomagot (*Comprehensive Assistance Package – CAP*) Ukrajna számára. Ugyan a kijevi politikai vezetés többször is kifejezte, hogy országuk NATO-tagságát stratégiai kül- és biztonságpolitikai célnak tekintik, ez rövid, de akár középtávon is nehezen képzelhető el a jelen körülmények között.

Végezetül egy lehetséges jövőbeni partnerséget lehet még megemlíteni. A 2018-as brüsszeli csúcstalálkozón elfogadott „Déli Csomag” részeként a NATO tovább kívánja mélyíteni partneri viszonyát az észak-afrikai és a közel-keleti országokkal. Ugyan ez még egy viszonylag friss fejlemény, a hibrid hadviselés szempontjából az együttműködés vélhetően a terrorizmus és a radikalizáció elleni küzdelmet foglalja majd magában. Még korai lenne megállapítani, ez mennyi gyakorlati hasznot hozhat a hibrid fenyegetések visszaszorításában.

A SIKERES FELLÉPÉST GÁTLÓ TÉNYEZŐK

A fentiekben bemutatam a NATO hibrid hadviselésre ez idáig adott szervezeti, katonai és diplomáciai válaszait. Érdekes azonban a főbb változások felsorolásán túlmenően értékelni azt is, hogy a NATO napi szintű működésében mennyire hozhat perspektívaváltást a hibrid hadviselés. Mennyire tud egy hidegháborúban gyökerező politikai és katonai szövetség néhány év alatt alkalmazkodni az átalakult nemzetközi biztonsági környezethez? Milyen belső tényezők akadályozhatják a NATO-t abban, hogy adekvát, időszerű és rugalmas módon tudjon reagálni a hibrid kihívásokra?

Véleményem szerint az első ilyen alapvető akadály a hibrid hadviselés meghatározásának nehézsége. Nincs egységes definíciója a fogalomnak, sem konszenzus arról, milyen jellegű módszerek sorolhatók a hibrid hadviselés ernyője alá. Egyes szereplők hibrid tevékenységgel való vádolása ezért gyakran inkább csak politikai kommunikációs célokat szolgál. Maga a hibrid hadviselés jellege is nehezíti a fogalom körülhatárolását, hiszen többnyire aszimmetrikus erőviszonyok esetén, gyakran nem állami szereplők bevonásával követik el ezeket a cselekedeteket, így pedig felmerül a betudhatóság és a felelősségre vonás nehézsége. Mivel a hibrid hadviselésnek nincs egyértelmű kezdete és vége, összemosódik a békeidő a háborús időszakokkal. Emellett nehéz megállapítani, hol van az a szint, amikor egy konfliktus már elérte a hibrid hadviselés küszöbét. Egy ilyen definíciós vitának pedig komoly politikai-stratégiai következményei lehetnek, mivel a NATO működésébe is problémásabb beemlíteni egy nehezen körülhatárolható jelenséget.

A második fő gátló tényező a NATO jellegéből fakad, mivel alapvetően katonai-védelmi szövetség, és a hibrid módszerek kezelésében kisebb tapasztalata van, szűkebb eszköztárral rendelkezik. Ugyan folyamatos fejlődés figyelhető meg a nem katonai képességei terén, a NATO esszenciáját tekintve hagyományos kollektív védelmi feladatok ellátásáért felel. Ez nemcsak a szervezeti felépítésben vagy a mindennapi működésben érhető tetten, hanem a mentalitás terén is. Maga a hibrid hadviselés sokszor az állami intézményekbe, a kormányok-

ba és a jogállamiságba vetett bizalom aláadását, a társadalmi szolidaritás gyengítését tűzi ki célul, ezt pedig nem lehet katonai úton „kezelni”. A hibrid fenyegetések visszaszorítása ezért más gondolkodásmódot igényel, mint az ortodox katonai megközelítés.

Ehhez a problémához szorosan kötődik az is, hogy a NATO missziójának tekinthető kollektív védelem nehezen értelmezhető a hibrid fenyegetések tükrében. A Szövetség hidegháborús működését meghatározó elrettentés is bajos ebben a kontextusban. Egyes szerzők szerint a hibrid hadviselés korában nincs is valódi elrettentés, helyette a védekezés kerülhet a figyelem középpontjába.³⁵ A hibrid fenyegetések többnyire nem az 1949-es washingtoni szerződés 5. cikke alá tartoznak, hanem a 3. (együttműködés, kölcsönös segítségnyújtás) és a 4. (konzultációk fenyegetés esetén) alá.³⁶

Felmerül a felelősség szintjének kérdése is: a NATO gyakran kiemeli, hogy maguk a tagállamok viselik a hibrid fenyegetések elleni küzdelem elsődleges felelősségét, de a szervezet a kollektív védelem jegyében bármely tagállamot támogat ebben.³⁷ Ez viszont némileg ellentmondásos egy olyan helyzetben, ahol egyetlen tagállam szinte képtelen önmagában fellépni a hibrid hadviselés ellen.

Tovább bonyolítja a helyzetet a NATO-n belül az utóbbi években tapasztalható megosztottság. A tavalyi brüsszeli csúcs körüli botrányok, Donald Trump amerikai elnök megosztó kijelentései, valamint a GDP 2%-os célértéke kapcsán elmérgesedő transzatlanti viták mind élesen jelzik, hogy a Szövetségen belül komoly feszültségek vannak. Egyes tagállamok belpolitikai irányváltozásai is heves indulatokat váltanak ki: gondoljunk akár Törökországra, vagy arra, hogy gyakran a magyar kormány tevékenysége is kritika tárgya a szövetségesek között.

Egyes szerzők szerint a NATO-t fenyegető legnagyobb veszély nem kívülről érkezik, hanem a tagállamok demokratikus berendezkedésének leépülésében keresendő.³⁸ Mindez tovább nehezíti a közös fellépést a hibrid hadviseléssel szemben, amely gyakran épp a diplomáciai-katonai szövetségek gyengeségeinek kijátszását célozza.

Természetesen túlzás lenne a NATO hanyatlásáról beszélni, és a Szövetség immár 70 éves fennállása alatt számos ennél komolyabb belső válságot is túlélt – példának okáért az 1956-os szuezi válságot, Franciaország kilépését a szövetség katonai szárnyából az 1960-as években és a 2003-as iraki válságot.³⁹ Ilyen szempontból a szövetség szolidaritásának pozitív példája volt a Szkripál-ügy kezelése 2018 tavaszán. Miután idegmérget vetettek be egy NATO-tagállam területén, a szövetségesek gyorsan, koordinált módon léptek fel.⁴⁰ Orosz diplomatákat utasítottak ki számos tagállamból és a NATO-ba akkreditált orosz képviselőről. Ez a fajta egység viszont nem pusztán jelképes tartalommal bír, hanem a gyakorlatban is elősegítheti a hibrid hadviseléssel szembeni fellépés sikerét.

³⁵ Kols: i. m.

³⁶ NATO Parliamentary Assembly: Countering Russia's hybrid threats: An update. 27. 03. 2018. <https://www.nato-pa.int/download-file?filename=sites/default/files/2018-04/2018%20-%20COUNTERING%20RUSSIA%27S%20HYBRID%20THREATS%20-%20DRAFT%20SPRING%20REPORT%20JOPLING%20-%2020061%20CDS%2018%20E.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 04.)

³⁷ NATO's response to hybrid threats, i. m.

³⁸ Celeste A. Wallander: NATO's enemies within. Foreign Affairs, XCVII. évf. 2018/4., 70–81.

³⁹ Kęstutis Paulauskas: The Alliance's evolving posture: Towards a theory of everything. 06. 07. 2018. <https://www.nato.int/docu/review/2018/Also-in-2018/the-alliances-evolving-posture-towards-a-theory-of-everything-nato/EN/index.htm> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 04.)

⁴⁰ The statement by NATO Secretary General on further decisions following the use of a nerve agent in Salisbury. 27. 03. 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_153223.htm?selectedLocale=en (Letöltés időpontja: 2019. 03. 04.)

KONKLÚZIÓ

Összességében látszik, hogy a hibrid hadviselés visszaszorításában mind a katonai, mind a nem katonai eszközöknek megvan a saját helyük, szerepük, célszerűségük. Fontos azonban megjegyezni, hogy az egyes hibrid fenyegetések mindig ország- és kontextusspecifikusak. Nincsen egységes megoldási séma, hanem dinamikus és adaptív választási stratégiákra van szükség. Egyfajta össztársadalmi megközelítést (a szakirodalomban *whole-of-society approach*) érdemes inkább alkalmazni ellenük, a társadalmi ellenálló képesség (*resilience*) erősítése érdekében.⁴¹ Viszont egyúttal óvatosnak is kell lenni, hogy ne essünk át a ló túloldalára: veszélyes lehet, ha minden hibrid(nek tűnő) fenyegetést biztonsági kockázatként kezelünk.

A gyors ütemű technológiai fejlődés és az informatikai forradalom miatt nehéz lesz döntéshozói, végrehajtói szinten lépést tartani a hibrid hadviselés jelentette kihívásokkal.⁴² Azért is gyakran problémás adekvát, arányos és célravezető politikai és jogi válaszokat adni a hibrid fenyegetésekre, hiszen sokszor nincs precedensük – példának okáért a kibertámadások csak az utóbbi néhány évtizedben jelentek meg a nemzetközi biztonságpolitikai napirenden.⁴³ Ennek fényében könnyen lehet, hogy a NATO mint katonai szövetség önmagában nem is tudja visszaszorítani a hibrid fenyegetéseket.⁴⁴ Ilyen szempontból különösen fontos lenne a „hard” és a „soft power” ötvözése. Ez pedig az Európai Unióval folytatott együttműködés és a tagállamok önálló felelősségének felértékelődéséhez vezethet.

Ez a tanulmány a fentiekben bemutatta, hogy az elmúlt években milyen katonai képességfejlesztések, szervezeti változások és diplomáciai lépések mentek végbe a NATO-ban a hibrid hadviselés előtérbe kerülésével. Ezeknek a válaszlépéseknek a hosszú távú sikeressége még nem határozható meg egyértelműen, részben a nemzetközi biztonsági környezet folyamatos változásai miatt. A NATO-nak a jövőben is hasonlóan rugalmas és agiliss módon kell fellépnie a különböző hibrid típusú kihívásokkal szemben. Emellett a Szövetségen belül remélhetőleg még inkább elterjed az a vélemény, miszerint a nem katonai biztonsági kockázatokra is kellő figyelmet kell fordítani a tagállamok békéjének és biztonságának megőrzése, megteremtése érdekében. Végezetül pedig fontos kiemelni, hogy a hibrid fenyegetésekre adott válaszok csak egy aspektusa annak a már régóta zajló átalakulási folyamatnak, melynek során a NATO napjaink sokrétű globális biztonsági kihívásaihoz alkalmazkodik.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Balfour, Rosa – Bryza, Matthew – Shea, Jamie: *Transatlantic fragmentations and policy adaptation: The security of Europe in 2025*. The German Marshall Fund of the United States, 25. 04. 2017. <http://www.gmfus.org/publications/transatlantic-fragmentations-and-policy-adaptation-security-europe-2025>

⁴¹ Axel Hagelstam – Kirsti Narinen: Cooperating to counter hybrid threats. 23. 11. 2018. <https://www.nato.int/docu/review/2018/Also-in-2018/cooperating-to-counter-hybrid-threats/EN/index.htm> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 04.)

⁴² Rosa Balfour et al.: *Transatlantic fragmentations and policy adaptation: The security of Europe in 2025*. The German Marshall Fund of the United States, 25. 04. 2017. <http://www.gmfus.org/publications/transatlantic-fragmentations-and-policy-adaptation-security-europe-2025> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 04.)

⁴³ Eve Hunter – Piret Pernik: The challenges of hybrid warfare. International Centre for Defence and Security, Tallinn, 04. 2015. https://icds.ee/wp-content/uploads/2013/Eve_Hunter_Piret_Pernik_-_Challenges_of_Hybrid_Warfare.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 01. 04.)

⁴⁴ Lanoszka: i. m. 193.

- Charap, Samuel: *The ghost of hybrid war*. Survival, LVII. évf. 2015/6.
- Corbe, Marian – Cusumano, Eugenio (eds.): *A Civil-Military Response to Hybrid Threats*. Palgrave Macmillan, London, 2018.
- Csiki Tamás: *A NATO biztonságfelfogásának új elemei a 21. században*. Nemzet és Biztonság, 2013/5–6.
- European Center of Excellence for Countering Hybrid Threats: Countering hybrid threats. <https://www.hybridcoe.fi/hybrid-threats/>
- European Center of Excellence for Countering Hybrid Threats: *What is Hybrid CoE?* <https://www.hybridcoe.fi/what-is-hybridcoe/>
- Fekete Csanád: *A NATO reakciói az orosz hibrid háborús fenyegetésre*. Biztonságpolitika.hu, 2016. 04. 03. <http://biztonsagpolitika.hu/nato-netto/a-nato-reakcioi-az-orosz-hibrid-haborus-fenyegetesre>
- Giegerich, Bastian: *Hybrid warfare and the changing character of conflict*. Connections: The Quarterly Journal, XV. évf. 2016/2.
- Hagelstam, Axel – Narinen, Kirsti: *Cooperating to counter hybrid threats*. 23. 11. 2018. <https://www.nato.int/docu/review/2018/Also-in-2018/cooperating-to-counter-hybrid-threats/EN/index.htm>
- Howorth, Jolyon: *EU-NATO cooperation: The key to Europe's security future*. European Security, XXVI. évf. 2017/3.
- Hunter, Eve – Pernik, Piret: *The challenges of hybrid warfare*. International Centre for Defence and Security, Tallinn, 04. 2015. https://icds.ee/wp-content/uploads/2013/Eve_Hunter__Piret_Pernik_-_Challenges_of_Hybrid_Warfare.pdf
- Kols, Rihards: *NATO must meet Russia's hybrid warfare challenge*. 03. 07. 2018. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/nato-must-meet-russia-s-hybrid-warfare-challenge>
- Lanoszka, Alexander: *Russian hybrid warfare and extended deterrence in Eastern Europe*. International Affairs, XCII. évf. 2016/1.
- Mansoor, Peter R. – Murray, Williamson (eds.): *Hybrid warfare: Fighting complex opponents from the ancient world to the present*. Cambridge University Press, Cambridge, 2012.
- NATO Cooperative Cyber Defense Centre of Excellence: About us. <https://ccdcoe.org/about-us/>
- NATO Energy Security Center of Excellence: Enhancing cooperative energy security. <https://enseccoe.org/en/resources/225/journals/nato-ensec-coe-promotion-19>
- NATO Parliamentary Assembly: Countering Russia's hybrid threats: An update. 27. 03. 2018. <https://www.nato-pa.int/download-file?filename=sites/default/files/2018-04/2018%20-%20COUNTERING%20RUSSIA%27S%20HYBRID%20THREATS%20-%20DRAFT%20SPRING%20REPORT%20JOPLING%20-%2020061%20CDS%2018%20E.pdf>
- NATO Strategic Communications Centre of Excellence: About strategic communications. <https://www.stratcomcoe.org/about-strategic-communications>
- NATO's response to hybrid threats. 17. 07. 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm
- Oren, Elizabeth: *A dilemma of principles: The challenges of hybrid warfare from a NATO perspective*. Special Operations Journal, II. évf. 2016/1.
- Paulauskas, Kęstutis: *The Alliance's evolving posture: Towards a theory of everything*. 06. 07. 2018. <https://www.nato.int/docu/review/2018/Also-in-2018/the-alliances-evolving-posture-towards-a-theory-of-everything-nato/EN/index.htm>
- Pawlak, Patryk: *Countering hybrid threats: EU-NATO cooperation*. 03. 2017. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599315/EPRS_BRI\(2017\)599315_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599315/EPRS_BRI(2017)599315_EN.pdf)
- Porkoláb Imre: *Hibrid hadviselés: Új hadviselési forma, vagy régi ismerős?* Hadtudomány, XXV. évf. 2015/3–4.

- Resperger István: „*Nomen est omen*”, *nevében a végzet(e)? A hibrid fenyegetésekre adható válaszok, a kontrahibrid műveletek*. Terror & Elhárítás, V. évf. 2016/1.
- Simicskó István: *A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai*. Hadtudomány, XXVII. évf. 2017/3–4.
- Swain, Ashok: *Understanding emerging security challenges: Threats and opportunities*. Routledge, London, 2012.
- Szenes Zoltán: *Transzatlanti „Super Bowl”*. Hadtudomány, XXVIII. évf. 2018/3–4.
- Terlikowski, Marcin (ed.): *Newport – Warsaw – Brussels: NATO in Defence of Peace in Europe*. The Polish Institute of International Affairs, Warsaw, Jul 2018. http://www.pism.pl/files/?id_plik=24616
- The Secretary General’s annual report, 2017. 05. 03. NATO, 2018. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_03/20180315_SG_AnnualReport_en.pdf
- The statement by NATO Secretary General on further decisions following the use of a nerve agent in Salisbury, 27. 03. 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_153223.htm?selectedLocale=en
- Treverton, Gregory F. – Thvedt, Andrew – Chen, Alicia R. – Lee, Kathy – McCue, Madeline : *Addressing hybrid threats*. Swedish Defence University, 2018. <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2018/05/Treverton-AddressingHybridThreats.pdf>
- Wallander, Celeste A.: *NATO’s enemies within*. Foreign Affairs, XCVII. évf. 2018/4.

Kiss Álmos Péter:

A HIBRID HADVISELÉS TERMÉSZETRAJZA

ÖSSZEFOGLALÓ: A NATO katonai ereje bármilyen hagyományos konfliktusban nagy valószínűséggel győzne, ezért a jelenlegi világrendet megváltoztatni akaró államok és nem állami szereplők céljaik megvalósítása során az erő alkalmazását igyekeznek a háborús ingerküszöb alatt tartani. A támadó egy szorosan integrált műveleti terv mentén a megtámadott állam politikai, katonai, gazdasági, társadalmi, információs és infrastrukturális alrendszereinek kritikus gyengeségeit veszi célba. A nyílt és a fedett katonai és nem katonai eljárásoknak csak a támadó erőforrásai, valamint a tervezők és a végrehajtók találékony-sága szabnak határt. Az aktuális helyzethez igazított és szinkronizált eljárásokat erővel történő fenyegetés kíséri. A műveleteket megelőzi, majd azokkal párhuzamosan fut, végül azokat követi egy propaganda-hadjárat, melynek célpontjai a megtámadott állam és a nemzetközi közösség döntéshozói és közvéleménye, valamint a saját társadalom. A NATO fogalomtárában ez a „hibrid hadviselés”. A katonai erő és a nem katonai eszközök integrált alkalmazása nem új jelenség. Új jelenség viszont, hogy a technológiai fejlődés és globális összekötöttség lehetővé teszi a nemzeti hatalmi eszközök szinkronizálását és a különböző támadások szoros integrálását.

KULCSSZAVAK: hibrid hadviselés, Dél-kínai-tenger, reflexív kontroll, nemzeti hatalom eszközei, társadalmi alrendszerek

BEVEZETŐ

A „hibrid hadviselés” kifejezést W. J. Nemeth amerikai tengerészgyalogos őrnagy mestertézise vezette be a hadtudományba.¹ Valójában a katonai erő és a nem katonai eszközök integrált alkalmazása nem új dolog: a propaganda, a gazdasági eszközök, a félrevezetés, a szabotázs, a bomlasztás mindig is a hadviselés részei voltak.² A maiakhoz nagyon hasonló hibrid műveleteket figyelhetünk meg például Pakisztán Dzsammu és Kasmír anektálására irányuló kísérletében az első indiai–pakisztáni háború során (1947–1948).³ Új jelenség viszont, hogy a technológiai fejlődés és a globális összekötöttség lehetővé teszik a gyors helyzetelemzést, a közel valós idejű helyzetfelismerést, az azonnali kommunikációt, az eszközök közvetlen irányítását, az azonosított kritikus gyengeségek nagyon pontos támadását, a műveletek feszes szinkronizálását, valamint a hatékony és széles körű stratégiai kommunikációt – amelynek

¹ William J. Nemeth: Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare. Naval Postgraduate School, Monterey, 2002. <https://core.ac.uk/download/pdf/36699567.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 12. 15.)

² NATO's response to hybrid threats. 17. 07. 2018. https://www.NATO.int/cps/en/NATOhq/topics_156338.htm (Letöltés időpontja: 2018. 12. 15.); Simicskó István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. Hadtudomány, 2017/3–4. szám, 3–16.

³ Williamson Murray – Peter R. Mansoor (eds.): Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present. Cambridge University Press, Cambridge, 2012.; Kiss Álmos Péter: Az első india–pakisztáni háború, 1947–48. Hadtudomány, 2010, elektronikus szám. http://mhht.eu/hadtudomany/2010/2010_elektronikus/2010_e_16.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 12. 15.)

fontos eleme az aktív szerep tagadása. A ma alkalmazott döntéshozatali és válságreakálási rendszerek nagy része nem képes lépést tartani a váratlan eseményekkel, és nem képes hatékonyan válaszolni azokra.⁴

A hibrid hadviselésnek nincs általánosan elfogadott meghatározása. A NATO walesi csúcstalálkozójának zárónyilatkozata (2014. szeptember) szerint a hibrid fenyegetés széles körű nyílt és fedett katonai, félkatonai és nem katonai eszközök és eljárások alkalmazása egy szorosan integrált műveleti terv mentén.⁵ Egy évvel később a NATO Parlamenti Közgyűlés Védelmi és Biztonsági Bizottsága a hibrid hadviselés lényegét abban látta, hogy a támadó aszimmetrikus eljárások alkalmazásával, nem katonai eszközökkel (pl. politikai, információs és gazdasági megfélemlítéssel, illetve manipulációval) felderíti és kihasználja a gyengeségeket. Az eljárásokat az aktuális helyzethez igazítja, majd hagyományos és nem hagyományos katonai erővel történő fenyegetéssel kíséri.⁶

Az Európai Unió meghatározása kissé részletesebb: kényszerítő és felforgató tevékenységek, valamint hagyományos és nem hagyományos módszerek (például katonai, diplomáciai, gazdasági, technológiai) egyvelege, amelyeket állami vagy nem állami szereplők összehangolt módon használhatnak fel bizonyos célok elérése érdekében úgy, hogy eközben a hivatalosan deklarált hadviselés szintje alatt maradnak. A hangsúly általában a célállam sebezhető pontjainak kihasználásán, valamint egy olyan, nem egyértelmű helyzet megteremtésén van, aminek célja a döntéshozatali folyamatok hátráltatása. A hibrid fenyegetések eszközei lehetnek erőteljes félretájékoztatási kampányok is, amelyek során a szociális médiát használják fel a politikai narratíva befolyásolása vagy közvetítő szereplők radikalizálása, toborzása és irányítása céljából.⁷

A fenti meghatározások (és valamennyi hasonló kísérlet) önkorlátozóak, mert egy kialakulóban lévő hadviselési forma jellemzőinek rövid, de pontos, taxatív megfogalmazására törekszenek. A hibrid hadviselés a műveleti környezethez kaméleonként alkalmazkodó, jellemző vonásaiban mindig újat mutató jelenség, rendkívül komplex kihívás. Tekinthejtük egy új stratégiai modellnek,⁸ amelyet fontosabb tanulmányozni, elemezni, leírni és megérteni, semmint pontos meghatározására törekedni.⁹

A hibrid hadviseléshez szorosan kapcsolódik a „szürke zóna” koncepciója: a béke (fehér) és a nyílt háború (fekete) állapot közötti társadalmi-politikai tér, az a műveleti környezet, amelyben az államok távolról sem békés, de mégis a hagyományos háború ingerküszöbe alatti eszközökkel és eljárásokkal igyekeznek érvényesíteni érdekeiket. A hibrid konfliktusok nagyrészt e szürke zónában zajlanak, mert a hadviselőknek nem áll érdekében a nyílt

⁴ Vezető ukrán politikusok beszámolója szerint a Krím megszállása megkezdésekor úgy érezték, hogy sakkot játszanak egy ellenféllel, aki már tíz lépéssel előttük jár, és minden lépésükre tíz lépéssel válaszol. Jon White: Hybrid-threat Techniques and Activities. Counter-Hybrid Seminar előadás. Budapest, 2018. október 2–4.; Porkoláb Imre: Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős? *Hadtudomány*, 2015/3–4. szám.

⁵ Wales Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council in Wales, 05. 09. 2014. https://www.NATO.int/cps/ic/NATOHQ/official_texts_112964.htm (Letöltés időpontja: 2018. 12. 15.)

⁶ Julio Miranda Calha: Hybrid Warfare: NATO's New Strategic Challenge? Jelentés a NATO Parlamenti Közgyűlés Védelmi és Biztonsági Bizottságának. 2015. 10. 15.

⁷ Közös közlemény az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak: a hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete – európai uniós válasz. Európai Bizottság, Brüsszel, 2016. 04. 06. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0018&from=EN> (Letöltés időpontja: 2018. 12. 15.)

⁸ Simicskó: i. m.

⁹ Nathan Freier: Hybrid Threats and Challenges: Describe... Don't Define. *Small Wars Journal*, 2009. <http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/343-freier.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 12. 15.)

háborúig történő eszkaláció. De akár azért, mert a számításokba hiba csúszik, akár azért, mert valamelyik hadviselő érdekei azt kívánják, az eszkaláció lehetősége fennáll.¹⁰ Ez esetben a nem egyértelmű helyzet már kevésbé nem egyértelmű, az aktív szerep tagadása sem könnyű feladat. Oroszország valószínűleg nem akarta a korlátozott háború szintjéig elvinni a kelet-ukrajnai műveleteket, de amikor a körülmények azt szükségessé tették, habozás nélkül átlépte a háborús küszöböt.

CÉLOK

A hidegháború vége és a Szovjetunió felbomlása óta nemcsak a NATO, de önmagukban a szövetség egyes nagyobb tagállamai is (Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Egyesült Királyság) olyan katonai erővel rendelkeznek, amellyel a szövetségen kívüli államok, más szövetségek és nem állami szereplők nem tudják felvenni a versenyt. Ez nem tartja vissza az újra megerősödő Oroszországot, a feltörekvő Kínát, Iránt és az erős nem állami hadviselőket (elsősorban a nemzetközi dzsihád híveit) attól, hogy megkíséreljék előnyükre megváltoztatni a jelenleg működő világrendet.

Politikai és stratégiai céljaik megvalósítása során a közvetlen, fegyveres konfrontáció helyett a politikai, gazdasági és információs eszközök alkalmazására helyezik a hangsúlyt, mert egy hagyományos erővel és eszközökkel vívott konfliktusban nagy valószínűséggel alulmaradnának. Az erő alkalmazását igyekeznek a háborús ingerküszöb alatt (a „szürke zónában”) tartani, és így háborús jellegű eredményeket elérni nyílt háború kockázata nélkül. A politikai és a katonai vezetés megzavarására, megbénítására törekuszenek, és olyan helyzetet teremtenek, amelyet a megtámadott állam kénytelen, a nemzetközi közösség pedig hajlandó elfogadni.

Hibrid hadviselési eljárásokat választhat egy állam (vagy egy államszövetség) akkor is, ha rendelkezik elegendő erővel, hogy gyors és döntő katonai győzelmet érjen el egy nyílt háború során, de nem akarja vállalni az agresszor szerepét, mert az nem nyerné el a választók támogatottságát, vagy kiválná a nemzetközi közösség súlyos szankcióit. Oroszország 2014-ben nagy valószínűséggel rövid idő alatt le tudta volna győzni Ukrajnát egy nyílt háborúban, de azzal határozottabb nemzetközi választ – súlyos kereskedelmi szankciókat, legrosszabb esetben fegyveres konfrontációt a NATO-val – kockáztatott volna.

A hibrid műveletek során elért „háborús jellegű eredmények” ritkán olyan látványosak és gyorsak, mint a Krím Oroszországhoz csatolása 2014–2015 során. Sokkal inkább részeredményekből állnak, amelyek egy hosszabb folyamat részei. A célok eléréséhez alkalmazott eszközök és eljárások köre lényegesen szélesebb, mint egy hagyományos konfliktusban. Annyira lefedik mind a támadó, mind a megtámadott társadalom teljes mélységét, hogy *elmosódik a különbség katona és civil, háború és békeállapot között.*

¹⁰ John Chambers: Countering Gray-Zone Hybrid Threats: An Analysis of Russia's 'New Generation Warfare' and Implications for the US Army. Modern War Institute, West Point, 2016.

ESZKÖZÖK

Az államok és az erős nem állami szereplők *a nemzeti hatalom eszközeinek* alkalmazásával érvényesítik érdekeiket. Ezek az állam azon erőforrásai és képességei, amelyekkel kedvező irányban tudja befolyásolni a nemzetközi környezetet, más szereplők döntéseit és tevékenységét, valamint olyan körülményeket tud teremteni és fenntartani, amelyek az alapvető nemzeti érdekeket szolgálják. A fogalmat Edward H. Carr brit történész és diplomata vezette be.

A nemzeti hatalom eszközei

Carr szerint a nemzetközi életben a politikai hatalom három összetevője a katonai erő, a gazdasági hatalom és a vélemények befolyásolása.¹¹ Carr elméletének közzététele óta a fogalom további elemekkel bővült – egyes szerzők már hét (gazdasági, politikai/diplomáciai, katonai, lélektani, információs, pénzügyi és rendészeti/jogi) kategóriába sorolják a nemzeti hatalom eszközeit. Egy közelmúltban közzétett javaslat szerint a kiberképességet is önálló hatalmi eszköznek kellene tekinteni.¹²

A NATO doktrinális rendszere kissé skizofrén: a legmagasabb szintű kiadvány, az *AJP-01 Allied Joint Doctrine* a ma leggyakrabban alkalmazott formulát (diplomáciai, információs, katonai és gazdasági eszközök) használja.¹³ A *Comprehensive Operations Planning Directive* (COPD) tervezési útmutatóban viszont katonai, politikai, gazdasági és civil eszközök szerepelnek.¹⁴ Jelen tanulmány az *AJP-01* meghatározását követi: a nemzeti hatalom összetevői a politikai, az információs, a katonai és a gazdasági eszközök.

A hibrid hadviselő is a nemzeti hatalom eszközeit alkalmazza, és ezekkel akar háborús jellegű célokat (pl. területszerzést) elérni a háború kockázata nélkül. Az alkalmazott hatalmi eszközök skálája szélesebb, mint egy hagyományos eljárásokkal vívott konfliktus során. Lehet (és talán indokolt is) vitatkozni azon, hogy egyes konkrét esetekben az állam melyik hatalmi eszközhöz nyúl valamely tevékenysége során. Ha egyes esetekben talán nehezen is, de valamennyi állami tevékenység (az aktív titkosszolgálati műveletek, a kibertámadások, a felkelő csoportok támogatása is) beilleszthető e felosztásba.

¹¹ Edward H. Carr: *The Twenty Years' Crisis 1919–1939: An Introduction to the Study of International Relations*. The MacMillan Press, London, 1939, 102–169.

¹² Carl Priecheufried: *Untying our Hands: Reconsidering Cyber as a Separate Instrument of National Power*. Joint Forces Staff College, Norfolk, 2017.

¹³ AJP-01 *Allied Joint Doctrine*. NATO Standardization Office, 2017. 1-3, 1-4. A hatalmi eszközök angol nevéből alkotott betűszó a DIME (Diplomatic, Informational, Military, Economic), ami hasznos memóriasegítség egy amerikainak (a dime a tízcentes pénzérme), de másoknak nem sokat jelent.

¹⁴ *Comprehensive Operations Planning Directive*. SHAPE, 2013, 1-9.

A gazdasági hatalmi eszköz – egy példa¹⁵

A stratégiai célok szolgálatába állított gazdasági hatalmi eszköz kitűnő példája a Srí Lanka-i Hambantota kikötőváros esete.

A Srí Lanka-i kormány nagy infrastruktúra-beruházásokkal akarta az országot kimosztani a 25 évig tartó polgárháború utáni káoszból. Az egyik nagy projekt a hambantotai halászkikötő jelentős kereskedelmi kikötővé fejlesztése volt. A megvalósíthatósági tanulmányok azt vetítették előre, hogy egy újabb kereskedelmi kikötő veszteséges lesz, de a kormány kitartott a projekt mellett: munkalehetőséget és gazdasági fejlődést ígért az ország egyik legszegényebb régiójában (amely nem egészen véletlenül az akkori elnök, Mahina Radzsapaksza választókerülete volt). A potenciális hitelezők közül csak a kínai (állami) Export-Import Bank látott fantáziát a tervben, és 1,5 milliárd dollár hitelt nyújtott. A munkát a kínai China Harbor Engineering Company (szintén egy állami vállalat) végezte.

A projekt kezdetektől fogva óriási korrupcióforrás volt, és amikor a kikötő 2010-ben működni kezdett, beigazolódtak a szakemberek jóslatai: gazdasági hajtóerő helyett a gazdasági fejlődés fékje lett – egy feneketlen verem, amely csak nyelte a pénzt. Srí Lanka nehezen tudta törleszteni a hitelt, ezért átütemezést kért, amit csak szigorú feltételek mellett kapott meg. Végül 2017. decemberben a kormány hozzájárult, hogy a China Merchants Port Holdings (szintén egy kínai állami vállalat) 85%-os tulajdonjogot szerezzen a kikötőben, és 99 évre megkapja az üzemeltetési jogot is. Ezzel Srí Lanka megszabadult ugyan kínai adósságainak egy részétől, de elvesztette az ellenőrzést a kikötő fölött.

Az Indiai-óceán államai (elsősorban India) kezdettől aggódva figyelték a fejleményeket: ha Hambantota mint kereskedelmi kikötő nem is bizonyul sikeresnek, ideális haditengerészeti támaszpont, ahonnan ellenőrizni lehet az Indiai-óceán hajóforgalmát. Srí Lanka ezeket az aggodalmakat azzal próbálta csillapítani, hogy Hambantotába telepítette a haditengerészet déli parancsnokságát, és kijelentette, hogy bárki is üzemelteti a kikötőt, az továbbra is Srí Lanka-i szuverén terület, melynek biztonságáért a Srí Lanka-i haditengerészet felel, létesítményeit más nemzetek hadihajói nem használhatják, és kizárólag kereskedelmi forgalmat fog lebonyolítani.

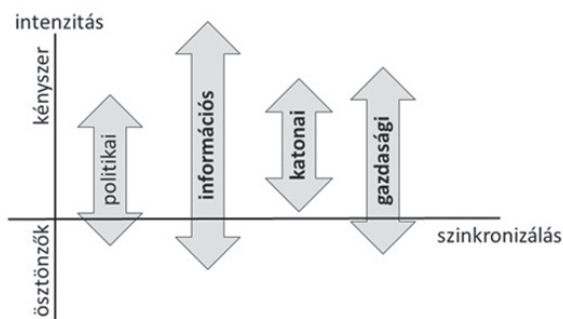
Egy ideig ez bizonyára így is lesz, de 99 év hosszú idő. Kína számos hasonló projektet finanszíroz Ázsiában, a Csendes-óceánon, Afrikában és Európában (különösen a Balkánon). A részletek változhatnak, de a sablon ugyanaz: beruházásra éhes kormányoknak adósságcsapdát állít, amelyben a családok kétes gazdasági hasznú infrastruktúra-projektekből származó gazdasági fejlődés délibábja. Amikor a beruházásból várt eredmények elmaradnak és az adósságcsapda nehézségekben ütközik, Kína az akadozó részletfizetésekre hivatkozva a tartozás fejében tulajdonjogot követel, amit idővel átvált stratégiai előnnyé.

¹⁵ Iain Marlow: China's \$1 Billion White Elephant. Bloomberg, 17. 04. 2018. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-04-17/china-s-1-billion-white-elephant-the-port-ships-don-t-use>; Abhijit Singh: China's Strategic Ambitions Seen in the Hambantota Port in Sri Lanka. The Hindustan Times, 26. 07. 2018. <https://www.hindustantimes.com/analysis/china-s-strategic-ambitions-seen-in-the-hambantota-port-in-sri-lanka/story-PErf7dzG8IZINVGuF37gxK.html>; Sri Lanka to Receive Naval Frigate from China. DefenseWorld.net, 24. 07. 2018. 07. http://www.defenseworld.net/news/23033/Sri_Lanka_to_Receive_Naval_Frigate_from_China#W-UxstLbK7w; Inside China's US\$1 Billion Port in Sri Lanka where Ships don't Want to Stop. The Straits Times, 18. 04. <https://www.straitstimes.com/asia/south-asia/inside-chinas-us1-billion-port-in-sri-lanka-where-ships-dont-want-to-stop>; Maria Abi-Habib: How China Got Sri Lanka to Cough Up a Port. The New York Times, 25. 06. <https://www.nytimes.com/2018/06/25/world/asia/china-sri-lanka-port.html> (Letöltések időpontja: 2018. 12. 15.)

Srí Lankában Kína már megszerezte a hambantotai kikötő többségi tulajdonát, és ellenőrzi üzemeltetését is. A Srí Lanka-i kormány ígéretei ellenére várható, hogy Hambantota előbb vagy utóbb a kínai haditengerészet egyik támaszpontja lesz. Ezt a célt hatékonyan szolgálja a Srí Lanka-i fegyveres erőknek nyújtott kínai segítség is: Srí Lanka-i tisztek rendszeresen vesznek részt kínai tanfolyamokon, és a közelmúltban Kína egy fregattot ajándékozott a Srí Lanka-i haditengerészetnek. Várhatóan a közeljövőben Kína kisebb logisztikai szolgáltatásokat kér hadihajói számára, és a kikötő ügyétől „teljesen függetlenül” felajánlja segítségét a haditengerészet korszerűsítéséhez – amihez saját specialistáit kell a helyszínen vezényelnie (akiknek biztonságáról is gondoskodnia kell). A kínai tengerészek ideiglenes jelenléte fokozatosan állandóvá válik. Lassan létrejön egy közösen üzemeltetett felderítő- és megfigyelőállomás, aminek hamarosan lesz egy „csak kínaiaknak” része is. Végül a kikötő kettős használatú, kereskedelmi és haditengerészeti létesítménnyé válik, ahol a kínai haditengerészet egységei üzemanyagot, lőszert és más készleteket vételezhetnek, legénységüket pihentethetik és hajóikat javíthatják.

Az eszközök szinkronizálása

A hibrid hadviselő az egyes hatalmi eszközök alkalmazásának intenzitását növeli vagy csökkenti a függőleges tengely mentén, ugyanakkor szinkronizálja is azokat a vízszintes tengely mentén (1. ábra). A megtámadott állam és a nemzetközi közösség reakcióitól függően a hibrid hadviselő válthat a hatalmi eszközök között, eszkalálhatja vagy visszafoghatja az egyes eszközök alkalmazását, és az egyiket kompenzáló, ösztönző módon alkalmazhatja, miközben egy másik továbbra is kényszerítő jellegű marad. A szinkronizálás következtében a támadások (különösen a kezdeti szakaszban) jó eséllyel a felderítési és a reakcióküszöb alatt maradnak. *A hatalmi eszközök e több dimenzióban és több szinten történő szinkronizálása a hibrid hadviselés sikerének egyik kulcsa.*¹⁶

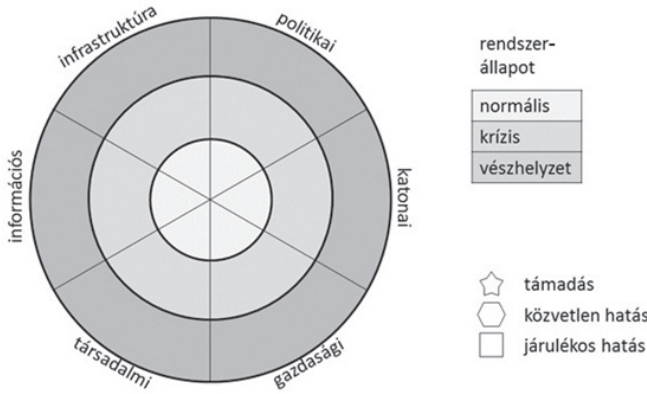

1. ábra Hibrid hadviselés – eszkaláció és szinkronizálás

A szinkronizálás erősokszorozó tényező: a hatások kumulatív kényszerítő ereje ugyanakkora – vagy még nagyobb –, mint amit az egyes eszközök függőleges tengely menti, koordinálatlan eszkalációja okozna. Az eszközök szorosan kapcsolódnak egymáshoz és erősítik egymás hatásait – a végeredmény lényegesen nagyobb lesz, mint az elemek összege. Egy

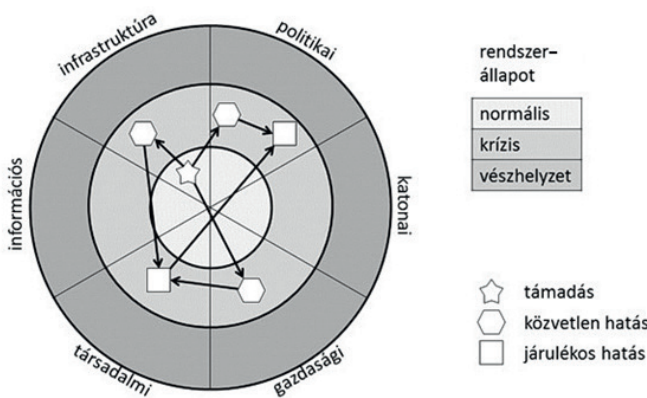
¹⁶ Patrick J. Cullen – Erik Reichborn-Kjennerud: MCDC Countering Hybrid Warfare Project: Understanding Hybrid Warfare. Norfolk: Allied Command Transformation, 01. 2017.

hibrid támadás a szinkronizálásból nyeri romboló erejét: a különböző hatalmi eszközök így állnak össze egy koherens stratégiává. Akadályozzák a kormányt, hogy saját határain belül kontrollt gyakoroljon vagy szolgáltatásokat nyújtson, ezzel rontják legitimációját. A szinkronizált hibrid kihívást – nagyon leegyszerűsítve – a 2–4. ábrák szemléltetik.¹⁷

2. ábra A műveleti környezet

A műveleti környezetet (a megtámadott állapot) egy kör jelképezi, melynek szegmensei a műveleti környezet politikai, katonai, gazdasági, társadalmi, információs és infrastruktúra alrendszerei. A kör középső része a normális, nyugalmi állapot: működik a közigazgatás, az üzleti szféra profitot termel, a vonatok a menetrend szerint járnak, a közbiztonság megfelelő. A köztes gyűrű a válsághelyzet: súlyos probléma egy vagy több alrendszerben, amit azonban egy felelős kormány és egy kompetens állami bürokrácia kezelni tud, és helyre tudja állítani a nyugalmi állapotot. A külső gyűrű a vészhelyzetet jelzi: olyan probléma egy vagy több alrendszerben, amit a kormány, a bürokrácia és a törvényhozás nem képesek kezelni. A nyugalmi állapotot csak úgy tudják helyreállítani, ha engednek a támadó akaratának.

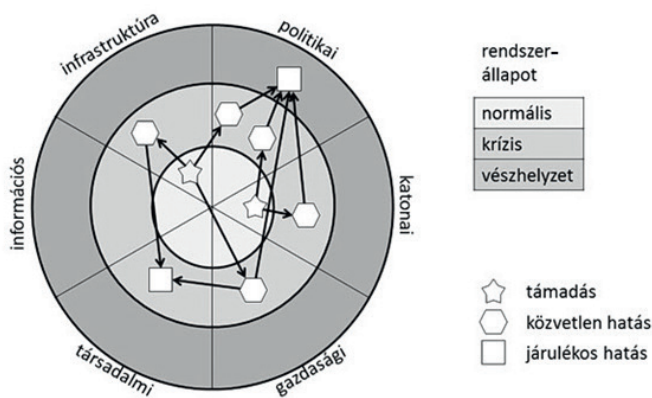
3. ábra Egyszerű hibrid támadás

¹⁷ Az ábrákat a szerző rajzolta Cullen–Reichborn-Kjennerud: i. m. alapján.

A megtámadott állam kölcsönt vesz fel a jövőbeni hibrid támadótól egy kereskedelmi kikötő építésére. Ha nem tudja időben törleszteni a kölcsön aktuális részletét, a hibrid hadviselő a kikötő átadását követelheti, hogy annak bevételeiből fedezhesse a törlesztőrészeket. Ez a kritikus infrastruktúra ellen végrehajtott támadás a gazdasági hatalmi eszközzel.

Ha a kormány enged a követelésnek, az krízishelyzetet okoz az infrastruktúra- és a gazdasági alrendszerben (mert a nemzetgazdaság egyik fontos eleme rosszabbul fog működni, ha azt idegen érdekek mentén üzemeltetik), valamint a politikai alrendszerben (mert a kormány láthatóan enged idegen érdekeknek). Ezek lineáris hatások. A két alrendszerben egyszerre jelentkező krízisek kumulatív járulékos hatása, hogy krízis alakul ki a társadalmi alrendszerben, ami viszont további járulékos hatásként ráerősít a politikai alrendszerben jelentkező krízisre is. Ezek nemlineáris hatások.

Ezt a helyzetet egy felelős kormány és egy kompetens bürokrácia valószínűleg kezelni tudja.

4. ábra Szinkronizált támadások

Jelentősen ront a helyzeten, ha a hibrid hadviselő az infrastruktúra elleni támadással egy időben a katonai alrendszer ellen is támadást hajt végre az információs hatalmi eszközzel: elindít egy szóbeszédet, hogy a fegyveres erők puccsot terveznek a kormány ellen, és ezzel párhuzamosan erre mutató, meghamisított bizonyítékokat juttat el a kormányhoz. E támadás közvetlen hatása, hogy a politikai elit elveszti bizalmát a fegyveres erőkben (politikai krízis), és kölcsönös gyanakvást és bizonytalanságot kelt a fegyveres erőkben (katonai krízis). Ezek lineáris hatások.

A párhuzamos krízisek kumulatív, nemlineáris járulékos hatása egy politikai vészhelyzet. A megtámadott állam más alrendszereiben végrehajtott további szinkronizált műveletek további kríziseket eredményeznek, megbéníthatják a politikai és a katonai vezetést, továbbá olyan helyzetet teremtenek, amelyet a megtámadott állam kénytelen, a nemzetközi közösség pedig hajlandó elfogadni.

A nemzeti hatalmi eszközök szinkronizált alkalmazása – egy példa¹⁸

Kína tengerpartjától 800–1000 km távolságban (tengerésszemmel nézve szinte karnyújtásnyira) szigetek és zátonyok láncolata húzódik: a Japán-szigetek, Tajvan, az északi Fülöp-szigetek és Borneó, valamint több száz kisebb sziget és szigetcsoport zárja el a Kelet-kínai-tengert és a Dél-kínai-tengert. A szigetekről ellenőrizni (és egy a mainál kevésbé békés időszakban akadályozni) lehet Kína tengeri kereskedelmi forgalmát. E bezártságot Kína úgy enyhíti, hogy szuverenitását deklarálja a kisebb, lakatlan szigetek (Spratly- és Paracel-szigetek, Scarborough-zátony) fölött, birtokba veszi azokat, és előretolt támaszpontokat létesít rajtuk. Így fokozatosan kiterjeszti ellenőrzését a Dél-kínai-tenger területének közel 90%-ára. A szigeteknek nemcsak a biztonság szempontjából van jelentősége: nagyrészt lakhatatlanok ugyan, de a körülöttük kijelölhető kizárólagos gazdasági övezetekben (Exclusive Economic Zone – a partoktól 200 mérföldig, közel 400 km-ig terjedő terület) a halászat, a gáz- és olajmezők kitermelése és a mélytengeri bányászat gazdasági értéke sem elhanyagolható.

Részben a nemzeti szuverenitás mint alapelv, részben a gazdasági szempontok miatt a szigetek hovatarozása évtizedek óta egymást átfedő (kínai, vietnámi, tajvani, malajziai, brunei, Fülöp-szigeteki) területi követelések tárgya. Az érdekelt államok nem hajlandók lemondani követelésükről, és nem nézik teljesen tétlenül az egyre agresszívebb kínai terjeszkedést (amelyet mindeddig nemzetközi jogi fórumok sem ismertek el). A projekt megvalósítása során azonban Kína valamennyi nemzeti hatalmi eszközét felvonultatja, és gazdasági, katonai, politikai erejével szemben szomszédjai jelenleg nem tudnak sokat tenni.

Kína terjeszkedését egy alaposan kidolgozott, következetes narratíva legitimálja. A narratíva szerint a szigetek már kétezer évvel ezelőtt is Kínához tartoztak, amire megdönthetetlen bizonyítékok léteznek; Kína soha nem mondott le szuverén jogairól; más államok hajói csak engedéllyel mozoghatnak Kína felségvizein, és csak engedélyezett tevékenységet folytathatnak; más államok területi követelései érvénytelenek; Kína mindig kész kétoldalú tárgyalások során megkeresni a békés megoldás lehetőségeit, de elzárkózik a viták nemzetközi fórumon történő rendezésétől. Kínának jó oka van ragaszkodni a kétoldalú tárgyalásokhoz: azokban a ritka esetekben, amikor egy ügy nemzetközi fórum elé kerül, eddig mindig vesztett.

Területi követeléseinek Kína árnyaltan és fokozatosan alkalmazott erővel ad hangsúlyt. A szuverenitás érvényre juttatása valamilyen provokációval kezdődik: megjelenik egy-két kínai halászhajó, és követelik más hajók távozását, mert azok – úgymond – Kína felségvizein hajóznak, és tevékenységük a kínai hatóságok engedélye nélkül törvénybe ütköző. Ha a halászhajók fenyegető magatartása (pl. ütközést kockáztató manőver) nem elég meggyőző, az eskaláció következő lépése több tucat (akár több mint 100) halászhajó megjelenése és alacsony intenzitású fizikai erőszak (vízagyú, szándékos ütközés, felszerelés rongálása). Ha az érintett állam hatóságai ebből sem értenek (pl. meg akarják védeni halászaikat), akkor

¹⁸ Huong Le Thu: China's dual strategy of coercion and inducement towards ASEAN. *The Pacific Review*, 2018, 1–17.; Peter Mattis: China's 'Three Warfares' in Perspective. *War on the rocks*, 03. 01. 2018. <https://warontherocks.com/2018/01/chinas-three-warfares-perspective/>; Abhay K. Singh: Expanding the Turbulent Maritime Periphery: Gray Zone Conflicts with Chinese Characteristics. In: Vikrant Deshpande (ed.): *Hybrid Warfare: The Changing Character of Conflict*. Pentagon Press, New Delhi, 2018.; Peter Harrell et al.: *China's Use of Coercive Economic Measures*. Center for a New American Security, Washington D.C., 2018.; Michael Green et al.: *Countering Coercion in Maritime Asia: The Theory and Practice of Gray Zone Deterrence*. CSIS, Washington D.C., 2017.; Chinese Investment in Cambodia. *The Diplomat* (cikksorozat 2014–2017). <https://thediplomat.com/tag/chinese-investment-in-cambodia/> (Letöltések időpontja: 2018. 12. 15.)

rendelkezésre állnak a halászlati felügyelet és a parti őrség könnyű és közepes fegyverzettel felszerelt hajói, végső esetben pedig a haditengerészet.

A provokációt és az erőalkalmazást kísérő narratíva szerint az idegen hajók illegálisan tartózkodtak Kína felségvizein, ezzel megsértették szuverenitását; a konfrontációt és az ütközéseket is ők kezdeményezték; de Kína mindig készen áll a problémákat békés úton, kétoldalú tárgyalások során rendezni. A provokációval egy időben kínai diplomaták tiltakoznak az érintett állam kormányánál a szuverenitás megsértése, a kínai hajók épsége és kínai állampolgárok élete veszélyeztetése miatt.

Az ENSZ Biztonsági Tanácsában vétőjogával élve Kína meg tudja akadályozni, hogy a Dél-kínai-tenger ügye a Tanács elé kerüljön. Szövetségei útján ugyanezt többnyire el tudja érni a mérvadó regionális politikai fórumon, az ASEAN (Association of Southeast Asian Nations – Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége) ülésein, melynek – Kína kivételével – a Dél-kínai-tenger államai mind tagjai. Hol Kambodzsa, hol Laosz, hol Thaiföld (egyikük sem érintett a területi vitákban) akadályozzák meg, hogy az ASEAN napirendre tűzzön egy Kína számára kellemetlen kérdést. Az érintett állam így egyedül marad Kína gazdasági, politikai és katonai erejével szemben.

Gazdasági erejét Kína integrálja a projektbe, és hol ösztönző- és jutalmazó-, hol kényszerítő- és büntetőeszközként alkalmazza. Kambodzsa 2016-ban megakadályozta, hogy az ASEAN Kínát elítélő határozatokat fogadjon el, ezt követően jelentős kínai befektetések, hitel és segély áramlott az országba. A nemkívánatos magatartás viszont gyakran gazdasági szankciókat von maga után. Ezek többnyire nem nyíltan bejelentett kormányintézkedések, hanem „adminisztratív nehézségek”, de hatásuk attól még nem kisebb. A banánimport a Fülöp-szigetéről (2012–2016), a gyümölcsimport Vietnámból (2014) hirtelen akadozni kezdett, amikor ezek az államok nemzetközi támogatást kerestek egy súlyosabb konfrontáció során. Ugyanakkor más fontos gazdasági kapcsolatokban – befektetésekben, infrastruktúra-projektekben – nem volt fennakadás. A Fülöp-szigetek új elnöke értette a jelzést: beiktatása (2016) óta sok kérdésben engedett a kínai követeléseknek, és a két ország kapcsolata jelentősen javult.

Ezekkel az eszközökkel Kína közel hárommillió négyzetkilométerrel növelte felségvizeit. Ez olyan mértékű gyarapodás, ami általában csak egy sikeres háború után várható.

Bizonytalanság, kétértelműség, tagadás¹⁹

A hibrid hadviselő a nemzeti hatalmi eszközök szélesebb skáláját alkalmazza, mint amit a szokásos nemzetvédelmi kockázatelemző eljárások figyelembe vesznek, és váratlan módon irányítja azokat a megtámadott állam kritikus gyengeségei ellen. Hatalmi eszközeinek elemzése alapján nem lehet előre látni, hogy azokat hogyan és milyen szorosan fogja szinkronizálni, és milyen hatásokat fog elérni. A várható fenyegetés felméréséhez tehát nem elegendő információ a hibrid hadviselő funkcionális képességeinek ismerete.

A hibrid támadó szántszándékkal bizonytalan, kétértelmű helyzetet teremt mind a megtámadott társadalom, mind a nemzetközi közösség számára, ami megnehezíti a helyzet helyes elemzését, a határozott választ és a nemzetközi szankciókat. Műveleteit (különösen kezdetben) a megtámadott állam és a nemzetközi közösség felderítési és reakcióküszöbe alatt tartja. Így a tevékenységek jelentős része félreérthető, kétértelmű vagy rejtve marad. Nem világos a kényszerítő/támadó- és ösztönzőeszközök párhuzamos alkalmazásának célja;

¹⁹ Cullen–Reichborn-Kjennerud: i. m.

ismeretlenek maradnak a kiberműveletek végrehajtói, és rejtve marad a más államok kritikus infrastruktúrájába eszközölt befektetések mögötti szándék is. E bizonytalanságot erősíti az információs hatalmi eszköz: a hibrid hadviselő minden rendelkezésére álló fórumon a sértett félnek állítja önmagát, és határozottan, hangosan és sértődötten tagadja, hogy bármennyire is kezdeményező szerepe lenne az eseményekben.

Milícia a hibrid műveletekben – egy példa²⁰

A kínai tengeri szuverenitás kiterjesztésének elsődleges eszköze kb. 2010 óta nem a reguláris fegyveres erők, hanem a félkatonai tengeri milícia. A világon egyedülálló szervezet: más államok is fenntartanak haditengerészeti tartalékállományt és kiegészítő erőket, de ezek általában nem a nemzeti politika megvalósításának úttörői. A provokációk, amelyek bevezetik és fenntartják Kína tengeri terjeszkedését, valójában nem az egyszerű kínai halászok hazafias lelkesedéséből végrehajtott spontán akciói, hanem a tengeri milícia megtervezett és koordinált műveletei.

Állományát értelemszerűen a tengerparti lakosságból, elsősorban halászból toborozzák. Létszámáról csak becslések állnak rendelkezésre, de mivel 14 millió kínai él halászból, és a halászflootta közel 200 ezer, nyílt tengeri szolgálatra is alkalmas hajóból áll, a tengeri milícia milliós nagyságrendű lehet. Mint a kínai milícia erői általában, a tengeri milícia is több mint fegyveres szolgálatra mozgósítható, időnként némi kiképzésben részt vevő polgárok szervezete. A társadalom és a fegyveres erők integrációjának, a nemzeti kohézió fenntartásának eszköze, valamint a nemzeti akarat megtestesítője is. A kiképzés nagyrészt védelmi jellegű (légvédelem, rakétavédelem, aknaszedés, tengeri álcázás), de egyes alakulatokat harciasabb feladatokra (felderítés, szabotázs) is felkészítenek.

A milícia konkrét műveleti feladatai:

- fegyveres erők tengeri támogatása (csapatok, harcanyagok, üzemanyag szállítása, sebesültszállítás, hajók javítása és karbantartása);
- tengeri mentés;
- tengeri felderítő-őrjáratok;
- a tengeri rendészeti és bűnüldöző szervek támogatása;
- szuverenitás fenntartása („jogok védelme” műveletek).

A tengeri milícia a hibrid műveletek tökéletes eszköze, mert igazolja a kínai védelmi doktrína egyik elemét: a háború szintje alatti konfrontációs műveletek a politikai célok elérésének hatékony eszközei lehetnek. A kínai állam szerepe annak ellenére könnyen letagadható, hogy a műveleteket a Népi Felszabadító Hadsereg irányítja: a hajók valóban halászhajók és nagyrészt valóban kereskedelmi célú halászatot folytatnak, de rövid idő alatt mozgósíthatóak, és a körülményekhez kaméleon módjára tudnak alkalmazkodni.

²⁰ Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2018. Department of Defense, Washington D.C., 2018.; A. K. Singh: i. m.; Conor M. Kennedy – Andrew S. Erickson: Riding a New Wave of Professionalization and Militarization: Sansha City's Maritime Militia. Center for International Maritime Security. 01. 09. 2016. <http://cimsec.org/riding-new-wave-professionalization-militarization-sansha-citys-maritime-militia/27689>; Andrew Erickson: Hainan's Maritime Militia: China Builds a Standing Vanguard, Pt. 1. Center for International Maritime Security. 25. 03. 2017. <http://cimsec.org/hainans-maritime-militia-china-builds-standing-vanguard-pt-1/31556>; James Kraska – Michael Monti: The Law of Naval Warfare and China's Maritime Militia. The Sasakawa Peace Foundation. 08. 02. 2018. <https://www.spf.org/islandstudies/readings/b00013r.html> (Letöltések időpontja: 2018. 12. 15.)

Más államok halászaival szemben Kína igazságos, de ellentmondást nem tűrő hatalmát képviselik. Acélból épített hajóik nagyobbak és korszerűbbek, mint a környező államok halászhajói, legénységük létszáma is nagyobb, és sokan a fegyveres erők veteránjai. Fegyverhasználat nélkül is érvényre tudják juttatni Kína érdekeit, mert ha a vietnámi vagy Fülöp-szigeteki halászok ellenállást tanúsítanak, egyszerűen nekimennek a fából épített hajójuknak, és súlyos károkat okoznak – akár el is süllyeszti azokat.

Amikor nagy hajókkal vagy más államok hadihajóival kerülnek szembe, egészen más szerepet játszanak. Immár nem egy feltörekvő hatalom ambícióinak félhivatalos képviselői, akik akár erővel is érvényesítik az állam érdekeit. Egyszerű, törvénytisztelő halászok, akik nem tudják tétlenül nézni, hogy hazájuk területi vizeire más népek hajói engedély nélkül betolakodnak. Nem tudják ugyan erővel kiűzni az idegeneket, de akár saját testi épségük kockáztatásával is próbálják akadályozni tevékenységüket. A tengeri közlekedés szabályainak megfelelő, de ütközést kockáztató manőverekkel akadályozzák a hajó útját, irányváltásra kényszerítik, és próbálják megromlítani anélkül, hogy maguk kárt szenvednének. Ilyen esetekben a parti őrség vagy a haditengerészet egységei is a közelben tartózkodnak. Jelenlétük alig burkolt fenyegetés azoknak, akik megpróbálnának erővel válaszolni a provokációra. Mindaddig a fenyegetés beváltására nem volt szükség.

A tengerészeti milícia területfoglalásra és -megtartásra történő alkalmazása komoly fejfájást okoz a nemzetközi jogra valamennyire is odafigyelő nemzetek haditengerészete számára, mert nem egyértelmű helyzetet teremt. A tengeri hadviselés nemzetközi szabályai hasonlóak a szárazföldi szabályokhoz: a halászok és a halászhajók védett státuszt élveznek mindaddig, amíg nem folytatnak katonai tevékenységet. A tengeri milícia viszont kétlaki: akik egyik nap békés és törvénytisztelő halászok, azok egy másik napon erő alkalmazásával juttatják érvényre Kína nemzeti politikáját. Politikai szempontból akkor is kockázatos erővel fellépni velük szemben, ha a „halászok” magatartása ezt egyébként indokolná. Ha egy kapitány megunja a haladását folyamatosan akadályozó kis hajók kerülgetését, és valamelyiket legázolja, biztosan egy koncentrált és fáradhatatlan kínai diplomáciai és propaganda-hadjárat központjába kerül – különösen, ha személyi sérülés vagy haláleset is történik.

E módszerekkel Kína fokozatosan tágítja műveleti szabadságát és kiterjeszti tengeri határait. Ugyanakkor egyre valószínűbb, hogy a konfrontációk előbb vagy utóbb fegyveres összecsapásokhoz vezetnek: a két leginkább érintett állam – Vietnám és a Fülöp-szigetek – is kezdik militarizálni és hadihajókkal támogatni halászflottájukat.

CÉLPONTOK

A NATO tervezési doktrínája szerint a mai konfliktusok legjellemzőbb tulajdonsága, hogy a történelmi, politikai, katonai, társadalmi, kulturális és gazdasági összefüggéseik komplex rendszert alkotnak. Ezért az optimális stratégiai megközelítés meghatározásához szükséges stratégiai tervezés mélyreható elemzéssel kezdődik. Számba kell venni a műveleti környezet alrendszerait, a szereplők motivációját, erős és gyenge oldalait, kapcsolataikat, egymáshoz fűződő viszonyukat.

Társadalmi alrendszer

A doktrína jelenleg a műveleti környezetet (ami lehet egy szuverén állam, az államnál kisebb területi egység vagy egy kormány nélküli tér) hat alrendszerre osztja:²¹

- *Politikai alrendszer.* Polgári személyek, csoportok, szervezetek és intézmények, melyek egy meghatározott földrajzi körzetben politikai és befolyásoló eszközök alkalmazásán keresztül irányító, vezető vagy uralkodó szerepet játszanak.
- *Katonai alrendszer.* A nemzeti vagy szervezeti biztonság céljából toborzott, szervezett és kiképzett fegyveres erők. A fegyveres erőket támogató infrastruktúra. Az állam belbiztonsági erői és azok jellemzői.
- *Gazdasági alrendszer.* Erőforrások és természeti kincsek. Termékek és szolgáltatások előállítás, elosztása és fogyasztása. A javak és a jövedelmek elosztása és az elosztásban mutatkozó különbségek.
- *Társadalmi alrendszer.* Egymásra utalt, egymással kapcsolatban álló társadalmi intézmények hálózatai, melyek lehetőséget nyújtanak az egyéni kibontakozáshoz, a részvételhez a közügyekben. Vallás, a társadalom struktúrája, jogi és igazságszolgáltatási rendszer, etnikai összetétel, rendészet és igazságszolgáltatás stb.
- *Információs alrendszer.* Intézmények és szervezetek, amelyek információt gyűjtenek, tárolnak, feldolgoznak, megosztanak, bemutatnak. Tömegtájékoztató és kommunikációs médiumok.
- *Infrastruktúra-alrendszer.* A társadalom és a közösségek működéséhez szükséges alapvető létesítmények, szolgáltatások és eszközök. Energiaellátás, logisztikai, kommunikációs és szállító infrastruktúrák. Iskolák, egészségügyi ellátás, víz- és energiaellátás, szennyvízelvezetés stb.

Nem ismerjük elég mélyrehatóan az orosz vagy a dzsihádisták stratégiai tervezési doktrínáit (ha az utóbbi egyáltalán létezik) ahhoz, hogy megtaláljuk bennük a fentiekhez hasonló elveket. Ennek ellenére a NATO-doktrína felosztása megfelelő modellként szolgál mind a hibrid hadviselés megértésére, mind a támadások azonosítására, mind a védekezés szempontjából. Függetlenül attól, hogy a hibrid hadviselő doktrínájában milyen címszó alatt szerepel például az ellenfél villamoshálózatát romboló szabotázsakció, egy NATO-tagállam számára ez az infrastruktúra alrendszer elleni támadás a nemzeti hatalom katonai eszközével.

Kritikus gyengeségek

Minden államban – a legstabilabb, legerősebb, legjobban kormányzott, korrupciótól mentes államokban is – léteznek gyengeségek a társadalom alrendszereiben. Egy tökéletesen fair társadalmi rendet fenntartó államban is léteznek társadalmi törésvonalak, elégedetlenség, gazdasági egyenlőtlenség, kirekesztettség. És léteznek gyengeségek az infrastruktúrában, a gazdasági életben, a közigazgatásban. E gyengeségek nagy része nem befolyásolja a társadalom mindennapi életét, de egy kisebb részük – a kritikus gyengeségek – akár egy kis megrázkódtatás eredményeként is krízishelyzetet hozhat létre az alrendszerben. *A hibrid hadviselő műveleti környezet alrendszereinek elemzésével azonosítja a kritikus gyengesége-*

²¹ COPD. 1-9. A NATO-doktrínában az összetevők rövidítése PMESII (Political, Military, Economic, Social, Infrastructure, Information). A műveleti környezet felosztása eredetileg az aszimmetrikus hadviselés körülményeire optimalizált, és a műveleti tervezést szolgáló elemzőeszköz volt. A 2000-es évek elején dolgozták ki az Amerikai Egyesült Államokban.

ket, és támadja azokat a nemzeti hatalom eszközeivel. Minél stabilabb egy társadalom, minél nagyobb az ellenálló képessége a váratlan csapásokkal szemben, annál kevésbé valószínű, hogy bármely gyengeségét ki tudná használni egy hibrid támadó.

Az Amerikai Egyesült Államokban a szabad fegyvertartás kérdése mélységesen megosztja a társadalmat – ez a politikai alrendszer egyik kritikus gyengesége. Kelet-Európa államainak energiagazdálkodása nagymértékben függ az orosz gáz- és olajszállítmányoktól – ez részben a gazdasági, részben az infrastruktúra alrendszer kritikus gyengesége. Egy beilleszkedni nem hajlandó vagy arra képtelen etnikai kisebbség a társadalmi alrendszer gyengesége – és részben a kisebbség és a többségi társadalom létszámarányától függ, hogy kritikus gyengeségnek kell-e tekinteni.

Kritikus gyengeség a társadalmi alrendszerben – egy példa²²

A Szovjetunió felbomlásával közel 25 millió orosz került Oroszország határain kívülre. E diaszpóra az orosz külpolitikai befolyás egyik eszköze a volt szovjet tagállamokban. A hivatalos orosz narratíva fontos elemévé vált Oroszország felelőssége, hogy megvédje a külföldön (különösen a „közel-külföldön”, a Szovjetunió volt tagállamaiban) élő oroszokat és etnikai hovatartozástól függetlenül az oroszul beszélő, Oroszországhoz vagy a volt Szovjetunióhoz akár több generációs távlatból is vér szerint kötődő és az orosz kultúra iránt affinitást érző embereket. Utóbbiak a „honfitárs” (szootyecsesztvennyik) kategória – ami jelentősen megnöveli azok létszámát, akiknek védelmében Oroszország beleszólást követel a szomszéd országok belügyeibe: például Ukrajna népességének 17%-a orosz nemzetiségű, de lényegesen több, 29,6%-a orosz anyanyelvű.

Az oroszok elég jól integrálódtak az ukrán társadalomba, de integrálódásuk meglehetősen felszínes volt: minimális volt az etnikai a súrlódás, az oroszok egyenlő eséllyel vehettek részt a politikai és a gazdasági életben, széles körű nyelvhasználati joguk volt. Ugyanakkor Ukrajna iránti hűségük és elkötelezettségük nem volt erős. Az orosz információs műveletek kihasználták ezt, és éveken át az ukránok, az ukrán állam és az ukrán kormány ellen hangolták az orosz nyelvű kisebbséget. Az egymást követő ukrán kormányok akaraton kívül segítették az orosz propagandát azzal, hogy semmit nem tettek ellensúlyozására. Nem hoztak létre orosz nyelvű, de ukrán kontroll alatt működő hírmédiumokat, nem dolgoztak ki egy hiteles ellennarratívát, nem foglalkoztak az orosz nyelvű kisebbség szorosabb integrálásával.

Amikor a körülmények választás elé állították az orosz nyelvű kisebbséget, hogy Ukrajna távolodjon el Oroszországtól és integrálódjon a nyugati világba, vagy fűzze szorosabbra kapcsolatát Oroszországgal, nagy többségük az utóbbi mellett döntött. Nagy létszámban csatlakoztak a sebtében megszervezett és felszerelt milíciákhoz, az ukrán fegyveres erőkhöz, amelyek nagy számban álltak át az oroszok és a felkelők oldalára. Magatartásuk legitímálta az orosz beavatkozást, és igazolta a nyugati világra irányított orosz propagandát, amely szerint spontán népfelkelés tört ki az ukrán elnyomás lerázására.

²² Rác András: Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában. KKI-Tanulmányok, Budapest, 2014.; Charles King – Neil J. Melvin: Diaspora Politics: Ethnic Linkages, Foreign Policy, and Security in Eurasia. International Security, 1999/2000. tél, 108–138.; Orysia Lutsevych: Agents of the Russian World: Proxy Groups in the Contested Neighbourhood. Chatham House, London, 2016.

ELJÁRÁSOK

A hibrid hadviselő azonosítja a megtámadott állam politikai, katonai, gazdasági, társadalmi, információs és infrastruktúra alrendszereiben a kritikus gyengeségeket, majd a rendelkezésre álló hatalmi eszközökkel támadja azokat. A műveleteket a gyengeségekhez igazítja és szinkronizálja. Eljárásai elsősorban (és különösen kezdetben) nem hagyományos műveletek: gazdasági nyomás, politikai döntéshozók befolyásolása, elégedetlenség és belső ellenállás szítása, szabotázs. Ugyanakkor folyamatosan jelen van a katonai erő is mint állandó fenyegetés, és ha a helyzet lehetővé teszi, e fenyegetés rövid időn belül akár nagy intenzitású hagyományos műveletekig is eszkalálódhat. Mindezt lefedi a robusztus stratégiai kommunikáció.²³

Információs és kiberhadviselés

Az eszközök szinkronizálása mellett az információs és a kiberhadviselés a hibrid műveletek sikerének másik kulcsa. A hibrid hadviselő a fegyverrel kovácsolt információval és a megtámadott állam információs csatornáinak és üzenetének blokkolásával megzavarja és megosztja annak közvéleményét, magához ragadja és ellenőrzése alatt tartja az események narratíváját. Így manipulálni tudja a műveleti környezet legfontosabb célközönségeit: a megtámadott társadalom közvéleményét és döntéshozóit, saját közvéleményét, valamint a nemzetközi közösség beavatkozásra képes államainak közvéleményét és döntéshozóit.²⁴

A közösségi médiumok széles körű terjedése ellenére a hagyományos hírmédiumok, különösen a hírszatórnák helyszíni tudósításai továbbra is fontos eszközök az információs hadviselés fegyvertárában. Hitelességük még mindig nagyobb, mint az alternatív hírforrásoké: a közvélemény akkor is hajlamos elhinni a hírmédiumoktól származó információt, ha az később hamisnak bizonyul. Ez annak ellenére így van, hogy a hírmédiumok versenyében egyre kevesebb idő marad a hivatalos és nem hivatalos forrásokból kapott hírek ellenőrzésére, ami viszont lehetőséget teremt félrevezető narratíva terjesztésére.

A hibrid hadviselő információs tevékenysége – propaganda, félretájékoztatás, diplomáciai kétszínűség, hírmédiumok manipulálása, hamis információk terjesztése – sokkal szélesebb körű, mint amit a NATO-doktrína „information operations” kifejezése lefed. Indokolt tehát „információs műveletek” helyett „információs hadviselésről” beszélni. Különösen igaz ez akkor, ha Oroszország a hibrid hadviselő: az oroszok egyáltalán nem osztják fel az információs teret. Nincs különálló kibertér, nem tesznek különbséget a számítógép-hálózatokat érintő műveletek és más információszerző, információfeldolgozó és információáramlást zavaró tevékenységek között. Az orosz információs hadviselés harctere tehát a teljes kognitív tartomány.²⁵

A kibertér (a rádióforgalmazás és más kommunikációs csatornák zavarása mellett) óriási új lehetőségeket kínál egy konfliktus kimenetelének – gyakran rejtett módon történő – befolyásolására. A kibertámadásokra jellemző, hogy nagyon nehéz – gyakran lehetetlen – azonosítani a támadót. Ez lehetővé teszi, hogy a hibrid hadviselő a megtámadott állam és a nemzetközi közösség felderítési és reakcióküszöbe alatt maradjon. A hibrid hadviselő maximálisan kihasználja e lehetőséget: jelentős károkat okoz az ellenfél kritikainfrastruk-

²³ Rác: i. m.

²⁴ Anthony Paphiti: Propaganda (as a component of hybrid warfare) and accountability. Előadás a Hybrid Threats and Asymmetric Warfare: What to do? konferencián. Stockholm, 2017. november 14–15.

²⁵ Keir Giles: Handbook of Russian Information Warfare. NATO Defense College, Rome, 2016, 7–11.

túra-rendszereiben, zavarja a kommunikációt és az információs folyamatokat; felderíti az ellenfél szándékait és tevékenységét, és váltig tagadja, hogy a támadásokhoz bármi köze lenne.

Információs hadviselés – egy példa²⁶

Az orosz információs hadviselés egyik meghatározó eleme a „reflexív irányítás” (reflekszivnoje upravlenyje): az ellenség és a konfliktusba beavatkozni képes hatalmak döntéshozóinak az adott helyzethez kapcsolódó gondolkodását és ismereteit információs műveletek útján úgy befolyásolni, hogy önként hozzanak meg olyan döntéseket, amelyeket amúgy is hajlamosak lennének meghozni, és amelyek az oroszok számára legelőnyösebbek.

A 2014–2015. évi ukrajnai események során az oroszok számára a legelőnyösebb nyugati döntés az lett volna, hogy tétlenek maradnak, mialatt Oroszország végrehajtja Ukrajna elleni műveleteit. A reflexív kontrol legfontosabb, e célt szolgáló elemei a következők voltak:

- Félrevezető műveletekkel és tagadással rejtve tartani az orosz fegyveres erők jelenlétét és szerepét. Ezt szolgálta az azonosíthatatlan egyenruhát viselő „zöld emberkék” (zeljonije cselovecki) alkalmazása is.
- Rejtve tartani Oroszország valódi céljait a konfliktus során. Ez egyesekben félelmet kelt, másoknak lehetőséget teremt, hogy meggyőzzék önmagukat: az orosz célok korlátozottak, és valójában elfogadhatóak.
- Fenntartani az orosz tevékenység legalább felszínesen elfogadható legitimitációját: hangoztatni az orosz kisebbséget fenyegető ukrán diszkriminációt és Oroszország kötelességét, hogy a határokon túl élő oroszoknak védelmet nyújtson.
- Tagadni Oroszország kezdeményező, támadó szerepét, és követelni, hogy a nemzetközi közösség ne hadviselőként, hanem érdekelt félként ismerje el Oroszországot.
- Felhívni a figyelmet a nyugati hatalmak hasonló tevékenységére (a NATO szerepe Koszovó függetlenségében, Irak megtámadása, beavatkozás a líbiai polgárháborúba).
- Katonai műveletekkel fenyegetni a nyugati hatalmakat (NATO- és nem NATO-államok légtérének gyakori megsértése, fenyegetés nukleáris fegyverekkel, az orosz katonai erő és katonai sikerek hangoztatása).
- Széles körű, az egész világot behálózó komplex információs hadjáratban befolyásolni az ukrajnai események narratíváját a hagyományos és a közösségi médiumokon keresztül.

A legtöbb nyugati állam döntéshozói haboztak beavatkozni a korrupcióról, mély társadalmi törésvonalokról, súlyos gazdasági problémákról elhíresült Ukrajna oldalán – amelynek biztonsági garanciákkal sem tartoztak. A beavatkozás nemcsak a 2008–2011. évi gazdasági válságot követő szerény európai konjunktúrát tette volna kockára, hanem felvetette egy fegyveres konfliktus (de minimum konfrontáció) lehetőségét is. A reflexív irányítás eszközeivel az orosz propaganda kétséget keltett az orosz szerepet illetően, ami elég volt ahhoz, hogy a döntéshozók az amúgy is számukra leginkább vonzó tétlenséget válasszák. Ez komoly feszültséget keltett és vitát indított a NATO-n és az Európai Unión belül. A reflexív irányítás eljárásaival Oroszország megakadályozta a nyugati hatalmak hatékony beavatkozását (pl. fegyverszállítmányokkal, felderítési információkkal, embargóval) az ukrajnai eseményekbe, és időt nyert, hogy katonai tevékenységét kiterjessze, elért eredményeit konszolidálja. Ezen túlmenően azt is elérte, hogy a konfliktust rendezni hivatott minszki tárgyalásokon ne hadviselőként, hanem mint érdekelt fél vegyen részt.

²⁶ Maria Snegovaya: Putin's Information Warfare in Ukraine: Soviet Origins of Russia's Hybrid Warfare. Institute for the Study of War, Washington D.C., 2015.; Håkan Gunneriusson: Hybrid warfare – short or middle range theory? Előadás a Hybrid Threats and Asymmetric Warfare: What to do? konferencián. Stockholm, 2017. november 14–15.

Az információs műveletek nem értek el 100%-os sikert: nem tudták megváltoztatni a világ közvéleményét és a politikai elitek véleményét Oroszország ukrainai tevékenységéről, nem tudtak egy Oroszország számára kedvező információs környezetet teremteni, és nem tudták megakadályozni sem a későbbi gazdasági szankciókat, sem az Ukrajnába áramló segítséget.

Nemlineáris hatások

Az eszközöknek az azonosított gyengeségekkel szemben történő szinkronizálása következtében nehéz felismerni az ok-okozati összefüggéseket. Egy bizonyos alrendszerben végrehajtott akció hatása egy másik alrendszerben jelentkezhet – X tevékenység tehát nem feltétlenül vezet Y eredményhez, és ugyanaz a tevékenység más helyzetben más eredménnyel járhat. Az események utólag történő elemzése során a közvetlen és a járulékos hatások alapján bizonyos ok-okozati (vagy talán helyesebben „okozat-oki”) összefüggések felismerhetőek, de a linearitás hiánya következtében a helyzetelemzés és a korábbi tapasztalatok extrapolálásán alapuló előrejelzés rendkívül nehéz és bizonytalan.²⁷

A linearitás hiánya azt is jelenti, hogy nincsenek felismerhető frontvonalak: a társadalmi és a politikai struktúrákat megosztó tevékenységek, a bomlasztó agitátorok, a harsány propaganda, a kibertámadások váratlanul és ismeretlen (vagy nagyon nehezen azonosítható) forrásból jelennek meg. Nehéz felismerni, hogy mi is történik valójában. A váratlan eseményekre a megtámadott állam kormánya és a nemzetközi közösség csak reagálni tud, de azt is csak túl későn. Mivel túl sok a bizonytalanság, sem a kormány, sem a nemzetközi közösség nem képes dönteni, hogy hogyan válaszoljon a kihívásra, ami viszont aláássa legitimitációjukat.²⁸ A linearitás hiánya természetesen azt is jelenti, hogy a támadó sem képes pontosan megtervezni és irányítani tevékenysége hatásait. Nagyon rugalmasnak kell lennie, ha ki akarja használni azokat.²⁹

ÖSSZEFOGLALÁS: A SIKER FELTÉTELEI

Az új, jól hangzó szakkifejezések egyik kockázata, hogy divattá válnak, előbb vagy utóbb túl széleskörűen fogják értelmezni, és olyan jelenségekre is ráhúzzák őket, amelyekre valójában nem illenek – óvatosan kell tehát bánni használatukkal. Egy védelmi minisztérium titkos szerverének feltörésére tett kísérlet kétségtelenül lehet egy hibrid művelet része – de lehet gimnazista komputerzenik erőpróbája is. Kétségtelen, hogy az orosz beavatkozási kísérlet az amerikai elnökválasztásba 2016-ban egy aktív információs művelet volt, de nehéz ráfogni, hogy egy hibrid hadművelet része lett volna: nem ismerhető fel sem az amerikai társadalom más kritikus gyengeségeinek egyidejű támadása, sem a többi nemzeti hatalmi eszköz szinkronizált alkalmazása, sem a háborús jellegű eredmény. Kína tengeri terjeszkedését is lehet egy történelmi narratívával körülbástyázott kinetikus megközelítési módként értelmezni, ami csak azért marad a hagyományos háború ingerküszöbe alatt, mert ellenfelei nem képesek erővel megvédeni területüket. Ebben az esetben az alkalmazott eszközök tárháza, a szinkronizálás és az elért eredmény mégis inkább a hibrid stratégiai modell alkalmazása felé mutat.

²⁷ Cullen–Reichborn-Kjennerud: i. m.

²⁸ Tad A. Schnauffer II: Redefining Hybrid Warfare: Russia's Nonlinear War against the West. *Journal of Strategic Security*, 2017/1. szám, 17–31.

²⁹ Cullen–Reichborn-Kjennerud: i. m.

A hibrid hadviselés a műveleti környezethez kaméleonként alkalmazkodó, jellemző vonásaiban mindig újat mutató jelenség. Egyes elemzők e tulajdonságok alapján arra a következtetésre jutottak, hogy ez a háború megvívásának teljesen új, eddig nem ismert módja, a hadviselés új generációja.³⁰ Kétségtelen, hogy a hibrid hadviselés egy komplex kihívás, de erős túlzás azt állítani, hogy a hadviselés generációi közötti átmeneteket kiváltó dialektikus minőségi változáshoz³¹ lenne hasonlítható. Valójában a világ változott meg, nem a háború, és a hibrid hadviselés nem a háború megvívásának új módja, hanem sokkal inkább a háború megvívása az új, megváltozott világban.³²

A NATO és az Európai Unió 2014-ben, az Ukrajna elleni orosz támadás során figyelt fel a hibrid hadviselésben rejlő veszélyekre. Az azóta megjelent elemzések nagy része is az ukrainai műveletekből vezeti le a hibrid hadviselés lényegét. Sikeres műveletek tanulmányozása nagyon jó megközelítés, de magában hordozza azt a kockázatot, hogy a megismert sikeres eljárások ismétlését várjuk a jövőben is. A hibrid hadviselő azonban mindig a műveleti környezet körülményeihez igazítja eljárásait – egy másik állam ellen, más hadviselő által végrehajtott hibrid művelet valószínűleg semmiben nem fog hasonlítani az ukrainaihoz.

A hibrid műveletek alapja, hogy a támadó hatalmi eszközeit jól koordinált, szinkronizált módon a megtámadott állam alrendszerében azonosított kritikus gyengeségek ellen fordítja.³³ A támadás sikerének legfontosabb feltétele, hogy e gyengeségek már létezzenek a megtámadott államban: a támadó nem tudja létrehozni, legfeljebb csak felerősítheti azokat (pl. propagandával, döntéshozók megvesztegetésével).³⁴

Határozott és erős politikai vezetésre van szükség, amely kitűzi a célokat, felismeri és gyorsan kihasználja a váratlan lehetőségeket, szinkronizált módon tudja alkalmazni a hatalmi eszközöket, és kezelni tudja a kudarcot. A vezetésnek nem csak a műveletek végrehajtásához szükséges állami eszközökkel és képességekkel kell rendelkeznie: a kitűzött cél eléréshez szükséges lehet (többnyire szükséges is) magánkézben levő eszközöket és erőforrásokat is bevonni, és a vezetésnek ezek fölött is ellenőrzést kell gyakorolnia.³⁵

Nélkülözhetetlen egy robusztus felderítőképesség, mely azonosítja a kritikus gyengeségeket és garantálja a műveletek tervezéséhez és vezetéséhez szükséges valós idejű helyzetismeretet. A hibrid hadviselő csak így tudja hatékonyan és gyorsan megváltoztatni műveletei irányvonalát és szinkronizálni az alkalmazott eszközöket – csak így tud egy lépéssel az ellenfél előtt járni.³⁶

Az információs környezet uralása a siker egyik alapvető feltétele. A hibrid hadviselőnek meg kell ragadnia és ellenőrzése alatt kell tartania az események narratíváját, és üzenetét el kell juttatnia valamennyi kulcsfontosságú célközönséghez. Ugyanakkor blokkolnia kell a megtámadott állam információs csatornáit és üzenetét. Így tudja befolyásolni a megtámadott

³⁰ Steven C. Williamson: *From Fourth Generation Warfare to Hybrid War*. U.S. Army War College, Carlisle Barracks, 2009.

³¹ Bálint Somkuti – Péter Álmos Kiss: *Are we there yet? A critique of 5GW*. AARMS, 2009/2. szám, 261–274.; Kiss Álmos Péter: *Háború a nép között*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016, 24–33.

³² Simicskó: i. m.

³³ Rác: i. m.

³⁴ Gregory F. Treverton et al.: *Addressing Hybrid Threats*. Swedish Defence University, Stockholm, 2018, 63–66.

³⁵ Aapo Cederberg – Pasi Eronen: *How can Societies be Defended against Hybrid Threats?* Geneva Centre for Security Policy, Genf, 2015.

³⁶ Cederberg–Eronen: i. m.

társadalom közvéleményét és döntéshozóit, saját közvéleményét, valamint a nemzetközi közösség beavatkozásra képes államainak közvéleményét és döntéshozóit.³⁷

Oroszország ukrajnai műveleteiben az Ukrajnában élő jelentős orosz nyelvű kisebbség először ürügyként és politikai destabilizáló tényezőként, majd afféle ötödik hadoszlopként és legitimációként a siker egyik meghatározó tényezője volt. Más történelmi példák is azt mutatják, hogy a célországban élő, etnikai, vallási vagy politikai alapon motivált szövetségesek támogatása kulcsfontosságú volt a hibrid támadó számára. Ezek alapján egyes elemzők arra a következtetésre jutottak, hogy az elkötelezett helyi támogatás a siker egyik feltétele.³⁸ Kína sikeres műveletei a Dél-kínai-tengeren azt mutatják, hogy ez nem szükséges feltétel.

Nem állami hadviselők is képesek lehetnek hibrid műveletek végrehajtására, de a siker feltételei állami vagy közel állami erőforrásokat és képességeket követelnek, amelyek csak néhány nagyobb szervezetnek állnak rendelkezésére. Ilyen a Hamasz, mely minden állami feladatot ellát a Gázai övezetben, mégis nem állami hadviselő, mert egyrészt a palesztin állam ma még nem létezik, másrészt az izraeli megszállás alól kivont palesztin területek legitím kormánya a Palesztin Hatóság. Ilyen a Hezbollah, amely afféle államként az államban uralja Dél-Libanont, és ellátja a legtöbb állami funkciót. És ilyen az Iszlám Állam, az al-Kaida és az as-Sabab, melyek korábban állami funkciókat láttak el az általuk uralt területeken. A nemzetközi dzsihád híveit összefogó számtalan más mozgalom, csoport és szervezet decentralizált, hálózatalapú struktúrája nem alkalmas egy koherens, a célokat, eszközöket és eljárásokat egyensúlyban tartó stratégia kidolgozására, még kevésbé annak végrehajtására.

Nem vitás, hogy a hibrid hadviselés eljárásaival Oroszország látványosan sikeres volt a Krimben (bár Kelet-Ukrajnában már sokkal kevésbé). Kína a hibrid hadviselés eszközeivel terjeszkedik a Dél-kínai-tengeren, Ázsiában és Afrikában. A dél-libanoni háború (2006) során a Hezbollah ugyancsak a hibrid hadviselés eszközeit vetette be Izrael ellen, és jelentős politikai sikert ért el az arab világban. Mindazonáltal a hibrid hadviselés nem varázsvessző, amelyet elég meglengetni az ellenség felé, és biztos lesz a siker. Ellenkezőleg: a hibrid hadviselés csak bizonyos körülmények között sikeres, és a megtámadott állam sokat tehet (elsősorban még a támadás előtt) azért, hogy sikeresen védekezessen.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Abi-Habib, Maria: *How China Got Sri Lanka to Cough Up a Port*. The New York Times, 25. 06. 2018. <https://www.nytimes.com/2018/06/25/world/asia/china-sri-lanka-port.html>
- AJP-01 Allied Joint Doctrine. NATO Standardization Office, 2017.
- Annual Report to Congress: Military and Security Developments Involving the People's Republic of China 2018. Department of Defense, Washington D.C., 2018.
- Calha, Julio Miranda: *Hybrid Warfare: NATO's New Strategic Challenge?* Jelentés a NATO Parlamenti Közgyűlés Védelmi és Biztonsági Bizottságának. 2015. 10. 15.
- Carr, Edward H.: *The Twenty Years' Crisis 1919–1939: An Introduction to the Study of International Relations*. The MacMillan Press, London, 1939.

³⁷ Cederberg–Eronen: i. m.

³⁸ Rác: i. m.; Seth B. Neville: *Russia and Hybrid Warfare: Identifying Critical Elements in Successful Applications of Hybrid Tactics*. Naval Postgraduate School, Monterey, 2015.

- Cederberg, Aapo – Eronen, Pasi: *How can Societies be Defended against Hybrid Threats?* Geneva Centre for Security Policy, Genf, 2015.
- Chambers, John: *Countering Gray-Zone Hybrid Threats: An Analysis of Russia's 'New Generation Warfare' and Implications for the US Army.* Modern War Institute, West Point, 2016.
- Chinese Investment in Cambodia. The Diplomat (cikksorozat 2014–2017). <https://thediplomat.com/tag/chinese-investment-in-cambodia/>
- Comprehensive Operations Planning Directive. SHAPE, 2013, 1-9.
- Cullen, Patrick J. – Reichborn-Kjennerud, Erik: *MCDC Countering Hybrid Warfare Project: Understanding Hybrid Warfare.* Norfolk: Allied Command Transformation, 01. 2017.
- Erickson, Andrew: *Hainan's Maritime Militia: China Builds a Standing Vanguard, Pt. 1.* Center for International Maritime Security. 25. 03. 2017. <http://cimsec.org/hainans-maritime-militia-china-builds-standing-vanguard-pt-1/31556>
- Freier, Nathan: *Hybrid Threats and Challenges: Describe... Don't Define.* Small Wars Journal, 2009. <http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/343-freier.pdf>
- Giles, Keir: *Handbook of Russian Information Warfare.* NATO Defense College, Rome, 2016.
- Green, Michael – Hicks, Kathleen – Cooper, Zack – Schaus, John – Douglas, Jake: *Countering Coercion in Maritime Asia: The Theory and Practice of Gray Zone Deterrence.* CSIS, Washington D.C., 2017.
- Gunneriusson, Håkan: *Hybrid warfare – short or middle range theory?* Előadás a Hybrid Threats and Asymmetric Warfare: What to do? konferencián. Stockholm, 2017. november 14–15.
- Harrell, Peter – Rosenberg, Elizabeth – Saravalle, Edoardo: *China's Use of Coercive Economic Measures.* Center for a New American Security, Washington D.C., 2018.
- Inside China's US\$1 Billion Port in Sri Lanka where Ships don't Want to Stop. The Straits Times, 18. 04. 2018. <https://www.straitstimes.com/asia/south-asia/inside-chinas-us1-billion-port-in-sri-lanka-where-ships-dont-want-to-stop>
- Kennedy, Conor M. – Erickson, Andrew S.: *Riding a New Wave of Professionalization and Militarization: Sansha City's Maritime Militia.* Center for International Maritime Security. 01. 09. 2016. <http://cimsec.org/riding-new-wave-professionalization-militarization-sansha-citys-maritime-militia/27689>
- King, Charles – Melvin, Neil J.: *Diaspora Politics: Ethnic Linkages, Foreign Policy, and Security in Eurasia.* International Security, 1999/2000. tél.
- Kiss Álmós Péter: *Az első india–pakisztáni háború, 1947–48.* Hadtudomány, 2010, elektronikus szám. http://mhtt.eu/hadtudomany/2010/2010_elektronikus/2010_e_16.pdf
- Kiss Álmós Péter: *Háború a nép között.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.
- Közös közlemény az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak: a hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete európai uniós válasz. Európai Bizottság, Brüsszel, 2016. 04. 06. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0018&from=EN>
- Kraska, James – Monti, Michael: *The Law of Naval Warfare and China's Maritime Militia.* The Sasakawa Peace Foundation. 08. 02. 2018. <https://www.spf.org/islandstudies/readings/b00013r.html>
- Lutsevych, Orysia: *Agents of the Russian World: Proxy Groups in the Contested Neighbourhood.* Chatham House, London, 2016.
- Marlow, Iain: *China's \$1 Billion White Elephant.* Bloomberg, 17. 04. 2018. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-04-17/china-s-1-billion-white-elephant-the-port-ships-dont-t-use>
- Mattis, Peter: *China's 'Three Warfares' in Perspective.* War on the rocks, 03. 01. 2018. <https://warontherocks.com/2018/01/chinas-three-warfares-perspective/>
- Murray, Williamson – Mansoor, Peter R. (eds.): *Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present.* Cambridge University Press, Cambridge, 2012.

- NATO's response to hybrid threats. 17. 07. 2018. https://www.NATO.int/cps/en/NATOhq/topics_156338.htm
- Nemeth, William J.: *Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare*. Naval Postgraduate School, Monterey, 2002. <https://core.ac.uk/download/pdf/36699567.pdf>
- Neville, Seth B.: *Russia and Hybrid Warfare: Identifying Critical Elements in Successful Applications of Hybrid Tactics*. Naval Postgraduate School, Monterey, 2015.
- Paphiti, Anthony: *Propaganda (as a component of hybrid warfare) and accountability*. Előadás a Hybrid Threats and Asymmetric Warfare: What to do? konferencián. Stockholm, 2017. november 14–15.
- Porkoláb Imre: *Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?* Hadtudomány, 2015/3–4.
- Priechenfried, Carl: *Untying our Hands: Reconsidering Cyber as a Separate Instrument of National Power*. Joint Forces Staff College, Norfolk, 2017.
- Rácz András: *Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában*. KKI-Tanulmányok, Budapest, 2014.
- Schnauffer II, Tad A.: *Redefining Hybrid Warfare: Russia's Nonlinear War against the West*. Journal of Strategic Security, 2017/1.
- Simicskó István: *A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai*. Hadtudomány, 2017/3–4.
- Singh, Abhay K.: *Expanding the Turbulent Maritime Periphery: Gray Zone Conflicts with Chinese Characteristics*. In: Deshpande, Vikrant (ed.): *Hybrid Warfare: The Changing Character of Conflict*. Pentagon Press, New Delhi, 2018.
- Singh, Abhijit: *China's Strategic Ambitions Seen in the Hambantota Port in Sri Lanka*. The Hindustan Times, 26. 07. 2018. <https://www.hindustantimes.com/analysis/china-s-strategic-ambitions-seen-in-the-hambantota-port-in-sri-lanka/story-PErf7dzG8IZINVGuF37gxK.html>
- Snegovaya, Maria: *Putin's Information Warfare in Ukraine: Soviet Origins of Russia's Hybrid Warfare*. Institute for the Study of War, Washington D.C., 2015.
- Somkuti Bálint – Kiss Álmos Péter: *Are we there yet? A critique of 5GW*. AARMS, 2009/2.
- Sri Lanka to Receive Naval Frigate from China. DefenseWorld.net, 24. 07. 2018. http://www.defenseworld.net/news/23033/Sri_Lanka_to_Receive_Naval_Frigate_from_China#W-UxstLbK7w
- Thu, Huong Le: *China's dual strategy of coercion and inducement towards ASEAN*. The Pacific Review, 2018.
- Treverton, Gregory F. – Thvedt, Andrew – Chen, Alicia R. – Lee, Kathy – McCue Madeline: *Addressing Hybrid Threats*. Swedish Defence University, Stockholm, 2018.
- Wales Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council in Wales, 05. 09. 2014. https://www.NATO.int/cps/ic/NATOhq/official_texts_112964.htm
- White, Jon: *Hybrid-threat Techniques and Activities*. Counter-Hybrid Seminar előadás. Budapest, 2018. október 2–4.
- Williamson, Steven C.: *From Fourth Generation Warfare to Hybrid War*. U.S. Army War College, Carlisle Barracks, 2009.

Fekete-Karydis Klára t. őrnagy – Lázár Bence százados:

A KIBERVÉDELMI STRATÉGIÁK FEJLŐDÉSE, KIBERVÉDELMI KIHÍVÁSOK, AKTUALITÁSOK (1.)

AZ Európai Unió kiberbiztonsági szabályozása 2013-ig

ÖSSZEFOGLALÓ: A kibervédelem aktualitása hazai és nemzetközi szinten is megkérdőjelezhetővé vált, ami a jelenség körüli stratégiák, képzési programok és szakmai fórumok számának gyors növekedésében is megmutatkozik. Az illegális tevékenységek és a terrorizmus új kapcsolódási pontjai egyúttal azt is megkövetelik a kormányzattól, annak illetékes szerveitől, ügynökségeitől és tisztviselőitől, hogy csak egy kevesek által értett technológia által megtestesített jelenséget szabályozzanak, és továbbfejlesszék a gyorsan változó technológiákkal szembeni védelmet és társadalmi ellenállást. A szerzők tanulmányuk első részében felvázolják a kiberbiztonsági stratégiák kialakulásának folyamatát, bemutatják a szabályozási környezet kronológiai fejlődését és annak aktualitásait. Részletes képet nyújtanak a nemzetközi biztonsági architektúrák kiberbiztonsági előírásairól, a releváns magyar jogszabályokról, a kibervédelmi intézményrendszeréről, illetve ezek céljairól és követelményeiről.

KULCSSZAVAK: kiberstratégia, kritikus információs infrastruktúra, terrorizmus, kiberbiztonság, NATO, Európai Unió, kibertámadás, hibrid hadviselés, haderőfejlesztés, kibervédelem, Magyar Honvédség

BEVEZETÉS

A technológiai forradalom, az információs és a kommunikációs rendszerek példátlanul gyors fejlődése, a posztmodern társadalmi és üzleti kapcsolattartás, valamint a közösségi média eszköztára új alapokra helyezte a nemzeti belüli és a nemzetközi érintkezés platformjait. A 21. századi ember végleg szakítani látszik a hagyományos kommunikációs csatornákkal, és legyen szó társas vagy üzleti kapcsolatokról, részben a költséghatékonyság szempontjainak, részben a megváltozott szokásoknak megfelelően egyre inkább áttevődik mindennapi életünk a kibertérbe. Mindennapi biztonságunk egy jelentős hányada is e szférába került, hiszen elektromosság és internet nélkül egyszerűen nem működne a ma ismert világunk. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a hagyományos fenyegetések típusai vagy pusztító ereje lecsökkent volna. Ez azt jelenti, hogy a konvencionális veszélyforrások mellett egy új dimenzió nyílt, így biztonságunk és az annak védelmére hivatott erők feladatköre még komplexebbé – és sebezhetőbbé – vált.

A kiberbiztonság azokat a biztosítékokat és intézkedéseket jelenti, amelyek segítségével mind a polgári, mind a katonai területeken egyaránt megvédhető a virtuális tér azoktól a fenyegetésektől, amelyek azok összefüggő hálózataival és információs infrastruktúráival kapcsolatosak, vagy amelyek károsíthatják ezeket. A kiberbiztonság célja a hálózatok és az infrastruktúra rendelkezésre állásának és integritásának, valamint a benne lévő információk titkosságának megőrzése.

AZ ELSŐ IRÁNYELVTŐL A KRITIKUS INFORMÁCIÓS INFRASTRUKTÚRAVÉDELMI AKCIÓTERVIG

Az első, a kiberbiztonság szempontjából releváns irányelv az adatvédelem területén született 1995-ben a személyes adatok feldolgozása vonatkozásában, az egyének védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról.¹ A közös európai kibervédelem kialakításának a 2001. június 6-án a *Hálózati és Információs Biztonság: Javaslat egy európai szakpolitikai megközelítésre* című közlemény adott aztán impetust, melyben az Európai Bizottság egyszerre adresszálta az Európai Unió Tanácsát, az Európai Parlamentet, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságot, valamint a Régiók Tanácsát.²

A Budapesti Konvenció³ (Európa Tanács, 2001. november 23.) a számítógépes hálózatokon, vagyis főként az interneten elkövetett bűncselekményekről szóló első nemzetközi egyezmény. Az Egyezmény Preambulumában megfogalmazott fő cél a bűnözés elleni küzdelemre irányuló közös büntetőpolitika kialakítása, különösen a megfelelő jogszabályok elfogadásával és a nemzetközi együttműködés előmozdításával. A Konvenció főként a szerzői jog, a számítógéppel elkövetett csalás, a gyermekpornográfia és a hálózati biztonság területein elkövetett jogsértésekre vonatkozik, valamint olyan jogköröket és eljárásokat tartalmaz, mint például a számítógépes hálózatok keresése és a lehallgatás, illetve a kiberbűnözésre vonatkozó jogharmonizáció, a nyomozati tevékenység és a vádemelés elősegítése, továbbá egy gyors és hatékony nemzetközi együttműködési rendszer felállítása.

2002. január 28-án megszületett a Tanács 2002/C 43/02 számú határozata a közös álláspontról és a különleges intézkedésekről a hálózati és az információbiztonság területén,⁴ március 7-én az Európai Parlament és a Tanács 2002/21/EK keretirányelve az elektronikus hírközlő hálózatok és elektronikus hírközlési szolgáltatások közös keretszabályozásáról,⁵ majd az elektronikus hírközlési ágazatban a személyes adatok kezeléséről, feldolgozásáról és a magánélet védelméről július 12-én,⁶ 2003. február 08-án pedig a Tanács 2003/C

¹ Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data. Official Journal L 281, 23. 11. 1995. P. 0031 – 0050. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:31995L0046&from=en> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 23.)

² Commission of the European Communities, Brussels, 06. 06. 2001., (COM(2001) 298), Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions, Network and Information Security: Proposal for A European Policy Approach. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0298:FIN:EN:PDF> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 23.)

³ Convention on Cybercrime, Council of Europe, European Treaty Series No. 185.

⁴ Council Resolution of 28 January 2002 on a common approach and specific actions in the area of network and information security. Official Journal C 043, 16. 02. 2002. P. 0002 – 0004. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32002G0216%2802%29> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 23.)

⁵ Directive 2002/21/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on a common regulatory framework for electronic communications networks and services (Framework Directive). Official Journal L 108, 24. 04. 2002. P. 0033 – 0050. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32002L0021&from=en> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 18.)

⁶ Directive 2002/58/EC of the European Parliament and of the Council of 12 July 2002 concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector (Directive on privacy and electronic communications). Official Journal L 201, 31. 07. 2002. P. 0037 – 0047. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32002L0058&from=EN> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 23.)

48/01 számú, *A hálózati és az információbiztonság-kultúra európai megközelítése*⁷ című határozata.

A kiberbiztonság fogalma olyan, egyébként kapcsolódó területeken kiadott hivatalos dokumentumokban is megjelent, mint a terrorizmus elleni küzdelem és a kritikus infrastruktúra védelme. Ezek közül legfontosabb az első hivatalos EU-közlemény, melyben megemlítsre kerül a kibertámadás és a kiberterrorizmus fogalma, az Európai Bizottság által 2004. október 20-án elfogadott *A létfontosságú infrastruktúrák védelme a terrorizmus elleni küzdelemben*,⁸ mely az EU terrortámadásokkal és a kritikus infrastruktúrával kapcsolatos prevenciós, készenléti, eseményreagálási képességeinek megerősítésére vonatkozó intézkedésekre tesz javaslatot, valamint a később erre épülő programok:

- a program implementációjának támogatására kiadott Zöld Könyv (*Green Paper on a European Programme for Critical Infrastructure Protection*);⁹
- a létfontosságú infrastruktúrák figyelmeztető információs hálózatának (*Critical Infrastructure Warning Information Network – CIWIN*)¹⁰ a felállítására;
- a létfontosságú infrastruktúrák védelmére vonatkozó európai program¹¹ (*European Programme for Critical Infrastructure Protection – EPCIP*),¹² melyben az Európai Bizottság kijelöli a program végrehajtásához szükséges elveket és eszközöket;
- a kritikus infrastruktúrák védelméért felelős európai hálózat (*European Reference Network for Critical Infrastructure Protection – ERNCIP*)¹³ létrehozása, mely hozzávetőleg 140 tagintézménnyel működik együtt.

Az európai uniós kiberbiztonság két pillérét képező hálózati és információbiztonsági (*network and information security – NIS*) direktíva,¹⁴ illetve a kritikus információs infrastruktúra-védelem¹⁵ kialakulásához hosszú út vezetett, melynek során párhuzamosan folyt az uniós struktúrák fejlesztése, a tagállami intézkedésekre és vállalásokra történő javaslatok kidolgozása, illetve a kibervédelem beillesztése a közös, uniós védelmi együttműködésbe.

⁷ Council Resolution of 18 February 2003 on a European approach towards a culture of network and information security. Official Journal C 048, 28. 02. 2003. P. 0001 – 0002. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32003G0228%2801%29> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 14.)

⁸ Critical infrastructure protection. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament of 20 October 2004 – Critical Infrastructure Protection in the fight against terrorism COM(2004) 702. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=LEGISSUM:133259> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 23.)

⁹ Az Európai Közösségek Bizottsága, Brüsszel, 2005. 11. 17., COM(2005) 576. Zöld Könyv a létfontosságú infrastruktúrák védelmére vonatkozó európai programról. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=celex:52005DC0576> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 23.)

¹⁰ https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/critical_infrastructure_warning_information_network_en (Letöltés időpontja: 2019. 02. 14.)

¹¹ A Bizottság 2006. december 12-i közleménye a létfontosságú infrastruktúrák védelmére vonatkozó európai programról, COM(2006) 786. Az Európai Unió Hivatalos Lapja, C 126, 2007. 06. 07. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:133260&from=EN> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 14.)

¹² https://ec.europa.eu/home-affairs/content/european-programme-critical-infrastructure-protection-epcip_en (Letöltés időpontja: 2019. 03. 14.)

¹³ <https://erncip-project.jrc.ec.europa.eu/> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 23.)

¹⁴ Directive on Security of Network and Information Systems/NIS Directive. Az Európai Unió és a Tanács (EU) 2016/1148 Irányelve (2016. 06. 06.) a hálózati és információs rendszerek biztonságának az egész Unióban egységesen magas szintjét biztosító intézkedésekről. Az Európai Unió Hivatalos Lapja, L 194/1, 2016. 07.19. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L1148&from=EN> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 18.)

¹⁵ Critical Information Infrastructure Protection – CIIP.

Ennek az építkezésnek az első eleme az Európai Hálózat- és Információbiztonsági Ügynökség (*European Network and Information Security Agency – ENISA*) létrehozása¹⁶ volt 2004-ben, mely nagymértékben hozzájárul az EU hálózati és információbiztonsági kultúrájának fejlesztéséhez és az internetpiac megfelelő működéséhez, szoros együttműködésben a tagállamokkal és a privát szférával.

2006. május 31-én fogadták el *Az Európai Bizottság stratégiája egy biztonságos információs társadalomért – dialógus, partnerség, megerősítés* című közleményt,¹⁷ mely a kockázatkezelési intézkedések átfogó sorozatát kínálja az elektronikus kommunikációhoz kötődő reziliencia kiépítésének jegyében. 2007-ben a Tanács adott ki egy állásfoglalást a biztonságos európai információs társadalomra irányuló stratégiáról,¹⁸ 2008-ban pedig meghosszabbították az ENISA mandátumát.¹⁹

A 2009-es kritikus információs infrastruktúra-védelmi akcióterv megalkotásának elsődleges célja Európa megvédése volt a jelentős kibertámadásoktól és megszakításoktól. A biztonságot és az ellenálló képességet jelölte meg a védelem első vonalaként, aláhúzva az ez irányú nemzetközi együttműködés fontosságát, és kiemelte az EU készenléti és eseményreagálási képességének, illetve a konzisztens megelőző, felismerő, vészhelyzeti és helyreállítási intézkedések elfogadásának fontosságát. A Bizottság öt célt fogalmazott meg a dokumentumban:

1. a tagállamok közti együttműködés és a jó (szakpolitikai) gyakorlatok átadásának elősegítése;
2. a kritikus információs infrastruktúra biztonságát és ellenálló képességét szolgáló európai szintű Public Private Partnership kialakítása;
3. az eseményreagálási képesség támogatása az Európai Unióban;
4. a nemzeti és EU-s kibervészhelyzeti tervek és jelentős hálózatbiztonsági incidenseket szimuláló gyakorlatok előmozdítása;
5. a nemzetközi együttműködés megerősítése a globális problémák kezelésére, kiemelten az internet stabilitása és az ellenálló képesség tekintetében.

¹⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 460/2004/EK rendelete (2004. 03. 10.) az Európai Hálózat- és Információbiztonsági Ügynökség létrehozásáról. Hivatalos Lap L 077, 13. 03. 2004. o. 0001 – 0011.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32004R0460&from=EN> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 14.)

¹⁷ Communication from the Commission of 31 May 2006: A strategy for a Secure Information Society – Dialogue, partnership and empowerment COM(2006) 251. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A124153a> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 18.)

¹⁸ Council Resolution of 22 March 2007 on a Strategy for a Secure Information Society in Europe (2007/C 68/01). [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32007G0324\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32007G0324(01)&from=EN) (Letöltés időpontja: 2019. 02. 23.)

¹⁹ Regulation (EC) No 1007/2008 Of the European Parliament and of the Council of 24 September 2008 amending Regulation (EC) No 460/2004 establishing the European Network and Information Security Agency as regards its duration. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:293:0001:0002:EN:PDF> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 03.)

A fenti célok elérése érdekében az akcióterv az alábbi öt pillérre épül:

1. Felkészültség és prevenció:
 - a) európai fórum, ahol a tagállamok megoszthatják információs és szakpolitikai gyakorlataikat;²⁰
 - b) európai Public Private Partnership az ellenálló képességért;²¹
 - c) alapvető képességek és szolgáltatások a nemzeti/kormányzati CERT-eknek.
2. Felismerés és reagálás:
 - a) egy európai információmegosztási és riasztórendszer²² kialakítása;
 - b) a polgárokat és a kisvállalkozásokat támogató európai információmegosztási és riasztórendszer.
3. Kárenyhítés és helyreállítás:
 - a) nemzeti vészhelyzeti tervezés és gyakorlatok;
 - b) páneurópai jelentős internetes incidenskezelő gyakorlatok;
 - c) megerősített együttműködés a nemzeti/kormányzati CERT-ek között.
4. Nemzetközi együttműködés:
 - a) a hosszú távú ellenálló képességet és az internet tartós stabilitását támogató európai prioritások, alapelvek és útmutatók meghatározása;
 - b) az alapelvek és az útmutatók globális promóciója;
 - c) globális együttműködés a jelentős internetes incidenskezelő gyakorlatokon.
5. Az európai kritikus infrastruktúra fogalomkörének definiálása az információs és kommunikációs technológia szektorában.

Ugyanebben az évben további öt, az internet védelmével, a kritikus (információs) infrastruktúra védelmével, valamint a tagállamok adatvédelmi együttműködésével kapcsolatos dokumentumot fogadtak el:

- a Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak: „Az internet szabályozása”,²³
- a Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális bizottságnak, valamint a Régiók Bizottságának a kritikus informatikai infrastruktúrák védelméről: „Európa védelme a nagyszabású számítógépes támadások és hálózati zavarok ellen: a felkészültség, a védelem és az ellenálló képesség fokozása”,²⁴
- a Tanács állásfoglalása a hálózat- és információbiztonság együttműködésre építő európai megközelítéséről;²⁵

²⁰ European Forum for MS – EFMS.

²¹ European Public Private Partnership for Resilience – EP3R.

²² European Information Sharing and Alert System – EISAS.

²³ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council – Internet governance: the next steps. Az Európai Közösségek Bizottsága, Brüsszel, 2009. 06. 18., COM(2009) 277. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:52009DC0277> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 18.)

²⁴ Opinion of the European Economic and Social Committee on the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Critical Information Infrastructure Protection. Protecting Europe from large scale cyber-attacks and disruptions: enhancing preparedness, security and resilience. COM(2009) 149, 22. 09. 2010. HU. Az Európai Unió Hivatalos Lapja, C 255/98. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52009AE1948> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 18.)

²⁵ Council Resolution of 18 December 2009 on a Collaborative European Approach to Network and Information Security (2009/C 321/01). [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009G1229\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009G1229(01)&from=EN) (Letöltés időpontja: 2019. 03. 18.)

- elnökségi következtetések a kritikus információs infrastruktúra védelméről szóló miniszteri értekezletről;²⁶
- az Európai Parlament és a Tanács 2009/140/EK irányelve az elektronikus hírközlő hálózatok és elektronikus hírközlési szolgáltatások közös keretszabályozásáról szóló 2002/21/EK irányelv, az elektronikus hírközlő hálózatokhoz és kapcsolódó eszközökhöz való hozzáférésről, valamint azok összekapcsolásáról szóló 2002/19/EK irányelv és az elektronikus hírközlő hálózatok és az elektronikus hírközlési szolgáltatások engedélyezéséről szóló 2002/20/EK irányelv módosításáról.²⁷

Ezek közül a második volt az, amely létrehozta az állam és a versenyszféra közti partneriséget a nemzeti kiber ellenálló képesség javítása érdekében. Olyan javaslatokat fogalmazott meg a digitális kommunikáció nagymértékű zavaraira reagálandó, melyek ösztönözték az együttműködést a legfontosabb erőforrások, szolgáltatások és eszközök tekintetében, valamint a köz- és a versenyszférára is érvényes követelményeket fogalmazott meg, és megteremtette az együttműködés és a működési mechanizmusok alapjait. 2010-ben megszületett az európai digitális menetrend²⁸ és az ENISA modernizációjának koncepciója.²⁹ Az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok novemberi csúcstalálkozóján létrehoztak egy munkacsoportot,³⁰ melynek feladata együttműködési megközelítések kialakítása volt kiberbiztonsági és számítástechnikai bűnözéssel kapcsolatos kérdésekben.

INTÉZKEDÉSEK 2011-TŐL 2013-IG

2011 a korábbi stratégiák és állásfoglalások frissítésének, átdolgozásának éve volt, és kiadásra került a Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak, valamint a Régiók Bizottságának a kritikus informatikai infrastruktúrák védelméről: „Eredmények és következő lépések: a globális kiberbiztonság felé”,³¹ melyet a 10299/11. sz. tanácsi következtetésekben hagytak jóvá. Megjelent a Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak, valamint a Régiók Bizottságának a kritikus informatikai infrastruktúrák

²⁶ Presidency Conclusions of the Ministerial Conference on Critical Information Infrastructure Protection, Tallin (EE).

²⁷ Directive 2009/140/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 amending Directives 2002/21/EC on a common regulatory framework for electronic communications networks and services, 2002/19/EC on access to, and interconnection of, electronic communications networks and associated facilities, and 2002/20/EC on the authorisation of electronic communications networks and services. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:337:0037:0069:HU:PDF> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 23.)

²⁸ <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:HU:PDF> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 23.)

²⁹ Európai Bizottság, Brüsszel, 2010. 09. 30., COM(2010) 521, 2010/0275 (COD). Javaslat: Az Európai Parlament és a Tanács Rendelete az Európai Hálózat- és Információbiztonsági Ügynökségről (ENISA) {SEC(2010) 1126} {SEC(2010) 1127} <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010PC0521&from=EN> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 18.)

³⁰ European Commission, MEMO, Brussels, 05. 12. 2012., Declaration on the Launch of the Global Alliance against child sexual abuse online. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-944_en.htm (Letöltés időpontja: 2019. 02. 03.)

³¹ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Critical Information Infrastructure Protection. 'Achievements and next steps: towards global cyber-security' COM(2011) 163. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011DC0163&from=EN> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 18.)

védelméről is: „Európa védelme a nagyszabású számítógépes támadások és hálózati zavarok ellen: a felkészültség, a védelem és az ellenálló képesség fokozása”,³² valamint másodszer is meghosszabbították az ENISA mandátumát.³³

2012 elején a gyermekvédelem került az EU döntéshozóinak fókuszpontjába, és a Bizottság kiadta a gyermekek számára jobb és biztonságosabb internethasználatot biztosító európai stratégiáját.³⁴ Márciusban külön felmérést készített az Eurobarométer a kiberbiztonságról, melynek eredményeit 2012 júliusában publikálta,³⁵ és az Európai Bizottság kiadott egy közleményt a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek *Küzdelem digitális korunk bűnözésével: számítástechnikai bűnözés elleni európai központ létrehozása* címmel,³⁶ ami az EU és benne az Europol válasza volt a határok nélküli kibertérben zajló bűnözéssel szemben. Szinte napra pontosan 11 év telt el a Budapesti Konvenció óta, mire megszületett az Európai Parlament 2012. november 22-i állásfoglalása a kiberbiztonságról és -védelemről,³⁷ mely hangsúlyozza, hogy:

- a számítástechnikai fenyegetések és a kormányzati, közigazgatási, katonai és nemzetközi szervek elleni támadások az EU-ban és világszerte egyre nagyobb veszélyt jelentenek, egyre gyakrabban fordulnak elő, és komoly aggodalomra ad okot, hogy az állami és nem állami szereplők, különösen a terror- és bűnszervezetek megtámadhatják az uniós intézmények és tagállamok kritikus információs és kommunikációs struktúráit és infrastruktúráit, és jelentős – akár működésképtelenséggel járó – károkat okozhatnak;³⁸
- e kihívásokkal szemben globális, összehangolt megközelítésre van szükség uniós szinten, egy olyan átfogó uniós kiberbiztonsági stratégia kidolgozásával, amely gondoskodik a kiberbiztonság és -védelem közös fogalom meghatározásáról, továbbá annak meghatározásáról, hogy mi minősül a védelemmel kapcsolatos számítógépes támadásnak, illetve egy közös műveleti koncepcióról, és amelynek figyelembe kell vennie

³² Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Critical Information Infrastructure Protection. „Protecting Europe from large scale cyber-attacks and disruptions: enhancing preparedness, security and resilience” {SEC(2009) 399} {SEC(2009) 400} COM/2009/0149. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52009DC0149&from=EN> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 18.)

³³ Regulation (EU) No 580/2011 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2011 amending Regulation (EC) No 460/2004 establishing the European Network and Information Security Agency as regards its duration. <https://www.enisa.europa.eu/media/news-items/extension-of-enisa2019s-mandate-published-1> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 23.)

³⁴ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions European Strategy for a Better Internet for Children. European Commission, Brussels, 02. 05. 2012., COM(2012) 196 final. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0196:FIN:EN:PDF> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 04.)

³⁵ 390. sz. Eurobarométer külföldmérés a kiberbiztonságról, 2012. <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/yearFrom/1974/yearTo/2012/surveyKy/1058> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 23.)

³⁶ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Tackling Crime in our Digital Age: Establishing a European Cybercrime Centre /* COM/2012/0140 final */. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex:52012DC0140> (Letöltés időpontja: 2019. 02. 23.)

³⁷ P7_TA(2012)0457 Kiberbiztonság és -védelem. Az Európai Parlament 2012. november 22-i állásfoglalása a kiberbiztonságról és -védelemről (2012/2096(INI)) (2015/C 419/22). Az Európai Unió Hivatalos Lapja, C 419/145, 2015. 12. 16. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52012IP0457> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 08.)

³⁸ Uo. 1. bek.

- a meglévő ügynökségek és szervek jelentette hozzáadott értéket, valamint a nemzeti stratégiával már rendelkező tagállamok bevált gyakorlatait és a levont tanulságokat;
- egy ilyen stratégiának biztosítania kell a rugalmasságot, és azt rendszeresen aktualizálni kell annak érdekében, hogy alkalmazkodni tudjon a kibertér gyorsan változó természetéhez;³⁹
 - elengedhetetlen egy, a kibervédelemről szóló Fehér Könyv kidolgozása, amely egyértelmű fogalom meghatározásokat állapít meg és meghatározza a polgári és katonai szférában elkövetett számítógépes támadások szintjeinek kritériumait e támadások motivációjának és hatásának, továbbá a válaszlépések szintjeinek – többek között az elkövetők kivizsgálásának, felderítésének és büntetőeljárás alá vonásának – megfelelően.⁴⁰

A kibervédelem más, fontos katonai vetületei több területen is kiemelten jelennek meg a dokumentumban, úgymint:

- a különböző katonai és polgári kezdeményezések, programok és tevékenységek ötvözésének elősegítése a koordináció és az uniós szintű szinergiák kialakítása érdekében;⁴¹
- az Európai Unió működéséről szóló szerződés⁴² 222. cikkének (Szolidaritási Záradék) végrehajtására vonatkozó megoldásokkal kapcsolatos javaslat kidolgozásának szükségessége egy tagállamot érő súlyos kibertámadás esetére, illetve, bár még mindig várat magára a nemzetbiztonságot fenyegető kibertámadások közös terminológiával való meghatározása, az Európai Unióról szóló szerződés⁴³ 42. cikkének (7) bekezdése (Kölcsönös Védelmi Záradék) kiterjedhetne az ilyen támadásokra is;⁴⁴
- a közös biztonság- és védelempolitikának (KBVP) biztosítania kell, hogy az uniós katonai műveletekben és polgári missziókban részt vevő erők védelmet kapjanak a számítógépes támadásokkal szemben, hangsúlyozván, hogy a kibervédelemnek a KBVP aktív képességének kell lennie;⁴⁵
- jogszabályi szinten megfelelő különbséget kell tenniük a polgári és a katonai szintű számítástechnikai incidensek között.⁴⁶

A dokumentum az EU kibervédelmének minden szintjére vonatkozóan megfogalmaz ajánlásokat:

- az Unió szintjén;
- az Európai Védelmi Ügynökség vonatkozásában:
 - sürgeti a tagállamokat, hogy működjenek együtt nagyobb mértékben az Ügynökséggel katonai téren is – a kibervédelem területén;⁴⁷

³⁹ Uo. 2. bek.

⁴⁰ Uo. 7. bek.

⁴¹ Uo. 2. bek.

⁴² Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0007.02/DOC_2&format=PDF (Letöltés időpontja: 2019. 05. 09.)

⁴³ Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0007.02/DOC_1&format=PDF (Letöltés időpontja: 2019. 05. 09.)

⁴⁴ P7_TA(2012)0457 Kiberbiztonság és -védelem. 3. bek.

⁴⁵ Uo. 4. bek.

⁴⁶ Uo. 6. bek.

⁴⁷ Uo. 22. bek.

- a tagállamokat illetően:
 - ösztönzi a tagállamokat, hogy katonai struktúrájukon belül hozzanak létre külön kiberbiztonsági és kibervédelmi egységeket a más uniós tagállamokon belüli hasonló szervekkel történő együttműködés céljából;⁴⁸
- a köz- és a magánszféra együttműködésére nézve;
- a nemzetközi együttműködés tekintetében, különös tekintettel a EU-nak a NATO-val⁴⁹ és az Amerikai Egyesült Államokkal⁵⁰ folytatott együttműködésére:
 - ösztönzi a kiberbiztonság területén a BRICS-országokkal és más, feltörekvő gazdasággal bíró országokkal az egyre elterjedtebb számítógépes bűnözésre, kibernetikus fenyegetésre és számítógépes támadásokra adandó közös válaszok feltárásának céljával folytatott ismeretek cseréjét polgári és katonai szinten egyaránt;⁵¹
 - arra sürgeti az Európai Külügyi Szolgálatot és a Bizottságot, hogy a vonatkozó nemzetközi fórumok és szervezetek, nevezetesen az ENSZ, az EBESZ, az OECD és a Világbank keretében tanúsítson proaktív hozzáállást annak érdekében, hogy elérje a hatályos nemzetközi jog alkalmazását, valamint a kiberbiztonság és -védelem területén a felelős állami viselkedésre vonatkozó normákról szóló konszenzust, összehangolva a tagállamok álláspontjait azzal a céllal, hogy a kiberbiztonság és -védelem területén előmozdítsa az alapvető uniós értékeket és szakpolitikákat.⁵²

ÖSSZEGZÉS

A kibervédelmi koncepciók, stratégiák kialakulása, illetve a kiberbiztonsági szabályozás kezdetben az adatvédelem, a gyermekvédelem, a bűnüldözés, a terrorizmus elleni küzdelem, a kritikus infrastruktúra védelme és a hálózati biztonság területén kezdett formát ölteni egymástól elszigetelt intézkedések révén. Az idő előrehaladtával rohamosan bővült a kiberbiztonság fogalomtára, kialakult például a kritikus információs infrastruktúra fogalma, differenciálódott a kibertámadások és azok elkövetőinek definíciója, az állami és a nem állami szereplők által végzett tevékenységek formái, és a kezdeti konfúzió után letisztultak az információs és a kiberműveletek közti határok. Az információs és kommunikációs technológiai szektor és a rossz szándékú kiberműveletek rohamos terjedése és robbanásszerű fejlődése négy különböző, ugyanakkor összefüggő területen:

1. holisztikus szemlélet – ami szükségessé tette az egyre szofisztikáltabb ágazati kiberbiztonsági stratégiák és az átfogó, a kibervédelem összes aspektusát strukturáltan kezelő keretdokumentumok, önkéntességen alapuló ajánlások és törvényerejű szabályozók kidolgozását és hatálybaléptetését;
2. együttműködés – ami egyenesen következik a kibetér globális, határokon átnyúló jellegéből, és kiemelten fontos az euroatlanti térség biztonsága szempontjából;
3. védelmi ipari kutatás, fejlesztés, innováció és a belső piac fejlesztése – amit egyenként indokol az iparág exponenciálisan gyorsuló fejlődése, az a fundamentális követelmény, hogy az Unió nem alapozhatja biztonságát döntő többségében harmadik, esetenként az euroatlanti térségen kívül eső országokból importált eszközökre,

⁴⁸ Uo. 27. bek.

⁴⁹ Uo. 49–51. bek.

⁵⁰ Uo. 52–55. bek.

⁵¹ Uo. 45. bek.

⁵² Uo. 46. bek.

valamint az, hogy a belső piac ez irányú fejlesztése gazdasági szempontból is nagy jelentőséggel bír egy digitális társadalomban;

4. oktatás-képzés – ami azon a felismerésen alapul, hogy a kiberbiztonság szerves eleme a felhasználó kiberhigiéniai képessége, így nemzetbiztonsági, sőt vállalatgazdasági szempontból is kritikus fontosságúvá vált a dolgozók képzése és a szakemberek továbbképzése, sőt az is, hogy digitális társadalmunkban minden polgár tájékoztatást kapjon e tekintetben, hogy megvédhessük materiális és immateriális értékeinket és gyermekeinket, szem előtt tartva, hogy a felnövekvő nemzedékek már egy szinte minden tekintetben digitalizált világban fognak élni. (A tanulmány 2., befejező részét folyóiratunk 2019/5. számában közöljük.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

390. sz. Eurobarométer külföldmérés a kiberbiztonságról, 2012. <http://ec.europa.eu/comfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/yearFrom/1974/yearTo/2012/surveyKy/1058>
- A Bizottság 2006. december 12-i közleménye a létfontosságú infrastruktúrák védelmére vonatkozó európai programról, COM(2006) 786. Az Európai Unió Hivatalos Lapja, C 126, 2007. 06. 07. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:I33260&from=EN>
- Az Európai Közösségek Bizottsága, Brüsszel, 2005. 11. 17., COM(2005) 576. Zöld Könyv a létfontosságú infrastruktúrák védelmére vonatkozó európai programról. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=celex:52005DC0576>
- Az Európai Parlament és a Tanács 460/2004/EK rendelete (2004. 03. 10.) az Európai Hálózat- és Információbiztonsági Ügynökség létrehozásáról. Hivatalos Lap L 077, 13. 03. 2004. o. 0001 – 0011. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32004R0460&from=EN>
- Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0007.02/DOC_2&format=PDF
- Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0007.02/DOC_1&format=PDF
- Commission of the European Communities, Brussels, 06. 06. 2001., (COM(2001) 298), Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions, Network and Information Security: Proposal for A European Policy Approach. <https://ccdcoe.org/sites/default/files/documents/EU-010606-NISProposal.pdf>
- Communication from the Commission of 31 May 2006: A strategy for a Secure Information Society – Dialogue, partnership and empowerment COM(2006) 251. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3A124153a>
- Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Tackling Crime in our Digital Age: Establishing a European Cybercrime Centre /* COM/2012/0140 final */. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex:52012DC0140>
- Communication from the Commission to the European Parliament and the Council – Internet governance: the next steps. Az Európai Közösségek Bizottsága, Brüsszel, 2009. 06. 18., COM(2009) 277. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:52009DC0277>
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Critical Information Infrastructure Protection. 'Achievements and next steps: towards global cyber-security' COM(2011) 163. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52011DC0163&from=EN>

- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Critical Information Infrastructure Protection. „Protecting Europe from large scale cyber-attacks and disruptions: enhancing preparedness, security and resilience” {SEC(2009) 399} {SEC(2009) 400} COM/2009/0149. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52009DC0149&from=EN>
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions European Strategy for a Better Internet for Children. European Commission, Brussels, 02. 05. 2012., COM(2012) 196 final. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0196:FIN:EN:PDF>
- Convention on Cybercrime, Council of Europe, European Treaty Series No. 185.
- Council Resolution of 18 December 2009 on a Collaborative European Approach to Network and Information Security (2009/C 321/01). [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009G1229\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009G1229(01)&from=EN)
- Council Resolution of 18 February 2003 on a European approach towards a culture of network and information security. Official Journal C 048, 28. 02. 2003. P. 0001 – 0002. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32003G0228%2801%29>
- Council Resolution of 22 March 2007 on a Strategy for a Secure Information Society in Europe (2007/C 68/01) [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32007G0324\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32007G0324(01)&from=EN)
- Council Resolution of 28 January 2002 on a common approach and specific actions in the area of network and information security. Official Journal C 043, 16. 02. 2002. P. 0002 – 0004. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32002G0216%2802%29>
- Critical infrastructure protection. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament of 20 October 2004 – Critical Infrastructure Protection in the fight against terrorism COM(2004) 702. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=LEGISSUM:133259>
- Directive 2002/21/EC of the European Parliament and of the Council of 7 March 2002 on a common regulatory framework for electronic communications networks and services (Framework Directive). Official Journal L 108, 24. 04. 2002. P. 0033 – 0050. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32002L0021&from=en>
- Directive 2002/58/EC of the European Parliament and of the Council of 12 July 2002 concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector (Directive on privacy and electronic communications). Official Journal L 201, 31. 07. 2002. P. 0037 – 0047. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32002L0058&from=EN>
- Directive 2009/140/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 amending Directives 2002/21/EC on a common regulatory framework for electronic communications networks and services, 2002/19/EC on access to, and interconnection of, electronic communications networks and associated facilities, and 2002/20/EC on the authorisation of electronic communications networks and services. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:337:0037:0069:HU:PDF>
- Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data. Official Journal L 281, 23. 11. 1995. P. 0031 – 0050. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:31995L0046&from=en>
- Directive on Security of Network and Information Systems/NIS Directive. Az Európai Unió és a Tanács (EU) 2016/1148 Irányelve (2016. 06. 06.) a hálózati és információs rendszerek biztonságának az egész Unióban egységesen magas szintjét biztosító intézkedésekről. Az Európai Unió Hivatalos

Lapja, L 194/1, 2016. 07. 19. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L1148&from=EN>

Európai Bizottság, Brüsszel, 2010. 09. 30., COM(2010) 521, 2010/0275 (COD). Javaslat: Az Európai Parlament és a Tanács Rendelete az Európai Hálózat- és Információbiztonsági Ügynökségről (ENISA) {SEC(2010) 1126}{SEC(2010) 1127} <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010PC0521&from=EN>

European Commission, MEMO, Brussels, 05. 12. 2012., Declaration on the Launch of the Global Alliance against child sexual abuse online. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-944_en.htm

Opinion of the European Economic and Social Committee on the 'Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Critical Information Infrastructure Protection. Protecting Europe from large scale cyber-attacks and disruptions: enhancing preparedness, security and resilience. COM(2009) 149, 22. 09. 2010. HU. Az Európai Unió Hivatalos Lapja, C 255/98. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52009AE1948>

P7_TA(2012)0457 Kiberbiztonság és -védelem. Az Európai Parlament 2012. november 22-i állásfoglalása a kiberbiztonságról és -védelemről (2012/2096(INI)) (2015/C 419/22). Az Európai Unió Hivatalos Lapja, C 419/145, 2015. 12. 16. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52012IP0457>

Presidency Conclusions of the Ministerial Conference on Critical Information Infrastructure Protection, Tallin (EE).

Regulation (EC) No 1007/2008 Of the European Parliament and of the Council of 24 September 2008 amending Regulation (EC) No 460/2004 establishing the European Network and Information Security Agency as regards its duration. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:293:0001:0002:EN:PDF>

Regulation (EU) No 580/2011 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2011 amending Regulation (EC) No 460/2004 establishing the European Network and Information Security Agency as regards its duration. <https://www.enisa.europa.eu/media/news-items/extension-of-enisa2019s-mandate-published-1>

https://ec.europa.eu/home-affairs/content/european-programme-critical-infrastructure-protection-epcip_en

https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/critical_infrastructure_warning_information_network_en

<https://erncip-project.jrc.ec.europa.eu/>

<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:FIN:HU:PDF>

Juhász László ezredes:

AZ EU VÁLSÁGKEZELÉSI MECHANIZMUSAI

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző tanulmányában áttekinti az Európai Unió válságkezelési tevékenységének legitimitását, az átfogó és az integrált megközelítés elveit, az Európai Bizottság, az Európai Unió Tanácsa és az Európai Külügyi Szolgálat tevékenységét, valamint védelempolitikával összefüggő válságkezelési mechanizmusainak szervezeteit és működését, végül pedig az EU 2018. évi stratégiai szintű válságkezelési gyakorlatát.

KULCSSZAVAK: Európai Unió, válság, válságkezelés, átfogó megközelítés, integrált megközelítés, válságkezelési gyakorlat

BEVEZETŐ

Az Európai Unió (EU) és hazánk nap mint nap számos biztonsági kihívással néz szembe, amelyek kezelése közösségi és tagállami feladatok megoldásának egész sorát igényli. Ezek a kihívások lehetnek külső és belső természetűek, olyanok, amelyek „csupán” az EU külpolitikáját befolyásolják, de lehetnek olyanok is, amelyek az Unió egészét, akár annak alapértékeit veszélyeztetik. A kihívások egy része válságként jelenik meg, és kezelésük különleges szervezeti struktúrát, illetve eljárásrendet igényel.

Az EU egyre aktívabb szerepet vállal a válságok kezelésében. Bármi legyen is azonban a veszély forrása, a különböző válságok dinamikája vagy hatása, az EU-tagországok elfogadják, hogy az európai társadalmakban jelentős zavart okozó vagy veszélyt jelentő eseményekre, illetve folyamatokra adandó válaszokat koordinálni szükséges. Az idők során ez a szükségszerűség a válságkezelési eszközök, platformok, eljárásrendek, pénzügyi források és más válságkezelési képességek széles skálájának kialakulásához vezetett. Ezek a képességek rendszerint a felmerülő igények, és nem valamiféle stratégia nyomán születtek meg. Egy éppen aktuális válság mindig rávilágít a válságreagálási rendszer gyenge pontjaira vagy a felkészültség hiányára. A válság következtében a tagállamok sokszor egyetértenek abban, hogy több hatáskört kell delegálniuk az EU-szintű intézményeknek a válságkezelés valamennyi aspektusában, a megelőzés-felkészüléstől a reagáláson át a helyreállításig.¹

Az EU láthatóan aktív szerepet kíván betölteni a védelmi funkciók terén is, amelyet bizonyít, hogy állandó napirenden van az európai közös hadsereg kérdése, az illegális migráció kezelésének jelentős a védelmi vonzata, manapság számos EU-vezette, katonai erőket is magában foglaló misszió végzi tevékenységét. A 2015-ben kialakult migrációs válság miatt 2016 óta jelentős mértékben átalakult az EU intézményesített válságkezelési szervezet- és feladatrendszere. Az újfajta működési rend egyik tesztje a közelmúltban lebonyolított

¹ Klara Andrée et al.: Final Report for sub-WP4.1: Crisis Management Capacity in the European Commission, European Council and the Council of the European Union. Brussels, 30. 09. 2017, 167. <http://www.transcrisis.eu/wp-content/uploads/2017/10/D4.2-Crisis-Management-Capacity-in-the-European-Commission-European-Council-and-the-Council-of-the-European-Union-Final-Report-for-sub-WP4.1.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 10.)

European Union Hybrid Exercise Multilayer 2018 (EU HEX ML 18) gyakorlat tervezése és végrehajtása volt, amely során széles körben begyakorolták a válságkezelési eljárásokat.

Tekintettel arra, hogy a hatályos szabályzók alapján a honvédelmi tárca felel a NATO és az EU stratégiai válságkezelési gyakorlatainak történő magyar kormányzati részvétel – így a közreműködő magyar szervezetek tevékenységének – tervezéséért, szervezéséért, illetve a gyakorlaton való részvételért, fontos áttekinteni az EU válságkezelésben alkalmazott mechanizmusait.

A lisszaboni szerződés egyik vezérlőelve az az elhatározás, hogy az EU reagáló képessége jelentősen növekedjen az Unió határain kívül felmerülő kihívásokkal szemben, amelyek adott esetben *ad hoc* döntéshozatalt igényelnek.² Fontos megemlíteni: az EU törekszik megtalálni a beavatkozás legitimitációját a válságok kezelése során, valamint igyekszik más nemzetközi szervezetekkel, így különösen az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével a széles körű együttműködésre.

Tanulmányomban elsősorban az EU szempontjából külső dimenzióval rendelkező és alapvetően a közös biztonság- és védelempolitika (KBVP)³ keretein belül értelmezendő kihívások, válságok kezelésével kapcsolatban fogom bemutatni az EU válságkezelési mechanizmusait.

AZ UNIÓS VÁLSÁGKEZELÉS LEGITIMÁCIÓJA

A lisszaboni szerződés több jogi rendelkezést tartalmaz az Unió válságkezelésben betöltött szerepét illetően. Ilyen például a polgári védelem, az egészségügyi biztonság és a humanitárius segítségnyújtás (91., 220., valamint 208–214. cikk). Tartalmaz továbbá egy úgynevezett „szolidaritási klauzulát”, amely arra kötelezi a tagállamokat, hogy közösen készüljenek fel a válságokra, felkérés esetén segítsenek egymásnak, valamint az EU intézményein belül koordinálják a tevékenységüket. A szerződés 222. (1) szakasza (az ún. „szolidaritási klauzula”) kimondja: „Ha egy tagállamot terrortámadás ér, illetve, ha természeti vagy ember okozta katasztrófa áldozatává válik, az Unió és tagállamai a szolidaritás szellemében együttesen lépnek fel. Az Unió minden rendelkezésére álló eszközt, ideértve a tagállamok által rendelkezésre bocsátott katonai erőforrásokat is, mozgósít annak érdekében, hogy:

- megelőzze a terrorista fenyegetést a tagállamok területén,
- megvédje a demokratikus intézményeket és a polgári lakosságot egy esetleges terrortámadástól,
- terrortámadás esetén egy tagállamnak, politikai vezetése kérésére, a területén segítséget nyújtson.”⁴

Látható, hogy az alkalmazható eszközök magukban foglalják az uniós és a tagállami erőforrásokat (beleértve a katonaiakat is). A szerződés a veszélyeket széles körűnek ítéli meg: lehetnek köztük balesetek, természeti katasztrófák és terrorizmus is. A szolidaritási klauzula alapján fellépő kötelezettség azt feltételezi, hogy az EU intézményei képesek ezen eszközök koherens, koordinált és hatékony lehívására. A klauzula kötelezi a tagországokat

² Crisis management and Response. European External Action Service, 15. 06. 2016. https://eeas.europa.eu/topics/crisis-response/412/crisis-management-and-response_en (Letöltés időpontja: 2019. 01. 10.)

³ Common Security and Defence Policy (CSDP).

⁴ Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. Az Európai Unió Hivatalos Lapja, 2012. 10. 26., 556. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0007.02/DOC_1&format=PDF (Letöltés időpontja: 2019. 01. 10.)

arra is, hogy segítsék a csapást elszenvedett tagállamot, valamint előírja, hogy a tagállamoknak a közös cselekvés mellett elérhetővé kell tenniük a segítségnyújtási képességeiket.⁵

A főképviselő által benyújtott és az Európai Tanács által 2016. június 28-án elfogadott új, globális külügyi és biztonságpolitikai stratégia az EU válságkezelési szerepét illetően a következőket fogalmazza meg: „Az európaiaknak képesnek kell lenniük arra, hogy megvédjék Európát, reagáljanak a külső válságokra és segítséget nyújtsanak partnereiknek biztonsági és védelmi képességeik fejlesztéséhez, és e feladatok ellátása során másokkal is együttműködjenek. A külső válságkezelésen és a kapacitásépítésen felül az EU-nak arra is képesnek kell lennie, hogy tagjai, illetve az intézmények kérésére segítséget nyújtson tagjainak a védekezéshez.”⁶

Figyelemre méltó továbbá az Európai Bizottság (Bizottság) és a főképviselő által az Európai Parlamentnek és az Európai Unió Tanácsának (Tanács) címzett, *A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete – európai uniós válasz* című közleménye, amelynek 19. intézkedése a következőket fogalmazza meg: „A főképviselő és a Bizottság, a tagállamokkal együttműködésben, a válságkezelési és a politikai szintű integrált válságelhárítási eljárásokon alapuló közös operatív protokollt fog kidolgozni, és rendszeres gyakorlatokat fog szervezni a komplex hibrid fenyegetésekre adott válaszlépések során a stratégiai döntéshozatali kapacitás javítása érdekében.”⁷

A szerződésekből és a fentebb felvázolt legfontosabb dokumentumokból egyértelműen kirajzolódik az EU aktív szerepvállalási szándéka az Unió határain kívüli válságkezelésben.

A válság és a válságkezelés fogalma

A válság és a válságkezelés fogalmát uniós szinten sem definiálták egyértelműen, már csak azért sem, mert előfordulhat olyan helyzet, amelyet egyes tagállamok válságként ítélnek meg, míg ugyanezen helyzetről más tagállamok gyökeresen más nézetet vallanak.

Az EUNPACK⁸ tanulmányában a válság egy komoly incidens vagy incidensorozat, amely negatív következményekkel jár egy adott ország vagy régió legalább néhány csoportja részére. Az ilyen válságok természetüknél fogva politikai jellegűek, és mind konceptuális, mind empirikus értelemben bonyolult módon kapcsolódnak a konfliktusokhoz és a háborúkhöz.⁹

Az EU saját válságreagálási kontextusában a válságok lehetnek belsők vagy külsők, ember által okozottak vagy természeti katasztrófák.¹⁰ Amikor az EU hivatalos személyei válságreagálásról beszélnek, úgy nagy valószínűséggel nemzetközi konfliktusra, nagy méretű

⁵ Andrée et al.: i. m. 170.

⁶ Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa – Globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan. European Union External Action, 2016, 79. <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3eaae2cf-9ac5-11e6-868c-01aa75ed71a1/language-hu/format-PDF/source-61045174> (Letöltés időpontja: 2018. 10. 28.)

⁷ A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete – európai uniós válasz. Az Európai Bizottság és az Unió Külügyi és Biztonságpolitikai Főképviselője közös közleménye az európai Parlamentnek és a Tanácsnak. Brüsszel, 2016. 04. 06., 19. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0018&from=en> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 09.)

⁸ Jozef Bátora et al.: Understanding the EU's crisis response toolbox and decision-making processes. Norwegian Institute of International Affairs, 30. 09. 2016. <http://www.eunpack.eu/sites/default/files/deliverables/Deliverable%204.1.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 10.)

⁹ Bátora: i. m. 5.

¹⁰ Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata: i. m. 147.

katasztrófára vagy EU-n kívüli bukott államra gondolnak. Az Európai Külügyi Szolgálat (EKSZ)¹¹ szerint az Unió válságreagálása nem más, mint az EU erőforrásainak azonnali mozgósítása az ember által okozott vagy természeti katasztrófa miatt bekövetkezett külső válságok következményei kezelésének érdekében.

ÁTFOGÓ ÉS INTEGRÁLT MEGKÖZELÍTÉS AZ UNIÓS VÁLSÁGKEZELÉSBEN

Az EU a válságkezelési feladatok megoldását az úgynevezett „átfogó megközelítés” elvei mentén kívánja végrehajtani. Megállapítható: az átfogó megközelítés többféle értelmezésben lehet fel az EU dokumentumaiban, illetve az EU-ról szóló szakirodalomban.

Az EU tulajdonképpen a NATO átfogó megközelítéssel kapcsolatos nézeteit adaptálta, és alapvetően a civil-katonai együttműködést terjesztette ki a különböző politikai, civil és katonai szereplők hadszíntéren való együttműködésére. Ez a megközelítés abból a felismerésből ered, hogy a katonai erők, eszközök szükségesek, de nem elegendő feltételt nyújtanak a komplex kihívások kezelésére.¹²

Az EU globális stratégiája a válságkezelés vonatkozásában az „integrált megközelítés” kifejezést alkalmazza, amely a következőket foglalja magában:

- *multidimenzionális megközelítés*: az összes lehetséges adminisztratív lépés és a teljes eszközrendszer alkalmazása a konfliktus megelőzése, kezelése és megoldása céljából;
- *többfázisú megközelítés*: aktív tevékenység a konfliktus ciklusának valamennyi szakaszában (megelőzés, megoldás, stabilizáció);
- *többszintű megközelítés*: a konfliktus kezelése helyi, nemzeti, regionális vagy globális szinten;
- *multilaterális megközelítés*: a konfliktusban érintett valamennyi olyan szereplő bevonása, amelyek részvétele nélkülözhetetlen a megoldásban.¹³

Röviden összefoglalva megállapítható: az EU külügyi és biztonságpolitikai érdekeinek érvényesítése érdekében koordinált módon alkalmazza a rendelkezésére álló kiterjedt eszközrendszert (fejlesztéspolitika, diplomácia, gazdaságpolitika, válságkezelés stb.), amely az EU szintjén fokozott intézményközi együttműködést jelent.¹⁴

AZ UNIÓS VÁLSÁGKEZELÉS INTÉZMÉNYEI ÉS ELJÁRÁSAI

Az EU-ban a válságkezelés koordinálása politikai, műveleti és technikai szinten történik, amely leképezi a teljes válságkezelési ciklust (a megelőzést, felkészülést, a reagálást és a helyreállítást). Kifejezetten válsághelyzeti működésre léteznek eljárások a Bizottság (ARGUS), a Tanács (integrált politikai válságreagálási intézkedések) és az EKSZ (válságreagálási mechanizmus) szintjén.

A válságreagálási mechanizmuson belül meghatározott belépési pontok teszik lehetővé az EU különböző szervezetei és a nemzetközi partnerek közötti koordinációt. Amikor szélesebb

¹¹ European External Action Service.

¹² Nicoletta Pirozzi: The EU's Comprehensive Approach to Crisis Management. DCAF, Brussels, 2013, 6. https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Pirozzi_EU-CM.PDF (Letöltés időpontja: 2019. 01. 10.)

¹³ Közös jövőkép, közös fellépés: i. m. 28–29.

¹⁴ Molnár Anna: Az Európai Unió külkapcsolati rendszere és eszközei. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 137.

körü, illetve veszélyhelyzeti konzultációra van szükség a Bizottság, a Tanács, az EKSZ és az EU más szervezetei között, úgy azt a válságkezelési eljárások megfelelő használatával érik el.¹⁵ Az EU szervezeteinek megosztott funkciói visszatükröződnek a válságkezelésben betöltött szerepükben.

Az Európai Bizottság és az ARGUS-rendszer

A Bizottság válságkezelési szektorai a következők: terrorelhárítás, polgári védelem, kiberbiztonság, energia, közlekedés, egészségügy és migráció. Megjegyzendő, hogy a Bizottság rendelkezik az egyes szektorokat érintő legtöbb monitoring, előrejelző és riasztási rendszerrel. Az ágazatok közül az EKSZ a terrorelhárítás, a kiberbiztonság és a migráció területén játszik szerepet.¹⁶

A Bizottság által 2006-ban létrehozott, védett ARGUS riasztási rendszer átfogó módon, bármely ágazatot érintő válsághelyzet esetén képes biztosítani a Bizottság válságreakáló képességét. Az ARGUS egy platform a Bizottság különböző szervezetei között, amely lehetővé teszi az egyes szektorok közötti gyors információcserét, és biztosítja a magas szintű politikai koordinációt. Az ARGUS összeköti a szektoralapú figyelmeztető rendszereket a Bizottság különböző főigazgatóságaival.¹⁷

A Bizottság a következőkben határozta meg az ARGUS általános, gyors riasztási rendszer célkitűzéseit és működési elveit az Európai Parlamenthez intézett közleményében:

Az ARGUS alkalmazásának célkitűzései:

- Szolgáljon olyan belső platformként, amely lehetővé teszi a Bizottság főigazgatóságainak és más szervezeteinek a releváns információk valós idejű megosztását a bármilyen természetű multiszektorális krízisekről vagy olyan előre látható veszélyeztetettségekről, amelyek bizottsági szintű tevékenységet követelnek. Ez megkönnyíti a koordinációt és az együttműködést, így végeredményben javítja a Bizottság válaszainak hatékonyságát és következetességét.
- Nagy méretű válság esetén biztosítsa a megfelelő koordinációs folyamat aktiválását, amely lehetővé teszi a Bizottság részére, hogy az összes releváns információ alapján döntést hozzon, biztosítsa a Bizottság hatáskörébe tartozó ügyekben a gyors, koordinált és koherens reakciót, együttműködésben más intézményekkel.
- Segítse elő a polgárokkal történő hatékony kommunikációt, nyújtson kiegyensúlyozott, koherens és teljes képet a Bizottság által tett erőfeszítésekről.

Az ARGUS működési elvei:

- a szubszidiaritás elve: a válságok helyben történő kezelése alapvetően tagállami kötelezettség;
- a rendszer nem változtatja meg a Bizottság által működtetett egyéb gyors riasztási

¹⁵ EU operational protocol for countering hybrid threats – EU Playbook. European Commission, Brussels, 05. 07. 2016., 7. <http://edz.bib.uni-mannheim.de/edz/pdf/swd/2016/swd-2016-0227-en.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 08.)

¹⁶ Andrée et al.: i. m. 34., 59., 128.

¹⁷ Sanna Kjellén: Survey of EU warning systems. 05. 09. 2007., 7. https://www.msb.se/Upload/Produkter_tjanster/Publikationer/KBM/Survey%20of%20EU%20warning2.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 01. 07.)

rendszerek¹⁸ specifikus jellemzőit, hatásköreit, tudásbázisát, és e rendszerek továbbra is ellátják a specifikus eljárásoknak megfelelő funkciókat;

- az ARGUS multiszektorális válság esetén hozható működésbe, amennyiben bizottsági szintű cselekvés szükséges, és a bármely okból bekövetkező, bármilyen természetű válság érinti a polgárok, a tagállamok vagy harmadik ország anyagi javait vagy érdekeit;
- a kommunikációs hálózat csak a Bizottságon belül van kialakítva, és más módon biztosítottak a linkek a különböző gyors riasztási rendszerekhez, főigazgatóságokhoz és szolgálatokhoz. A tagállamok a gyors riasztási rendszerek révén kerülnek kapcsolatba az ARGUS-szal. Az ily módon történő koordinációval biztosítható, hogy a releváns információkról átfogó, rendszerezett és érvényes adatbázis álljon rendelkezésre abban az esetben, ha a Bizottság felkérést kap a tagállamokkal vagy más intézményekkel való együttműködésre.¹⁹

Az ARGUS-rendszerben a riasztások kétfokozatúak. Az I. fokozat nem számít multiszektorális válságnak: az ilyen válságokat az adott szakterületen leginkább érintett főigazgatóságnak kell kezelnie lehetőleg valamelyik létező gyors riasztási rendszeren, a többi főigazgatóságot pedig informálni kell. A II. fokozat sokkal komolyabb válság esetén aktivizálódik, és ebben az esetben több koordinált belső intézkedés megtételére van szükség. Ennek a fokozatnak az aktivizálását a Bizottság elnöke dönti el saját elhatározásából vagy a Bizottság más tagjának a felkérésére. Az elnök dönti el továbbá azt is, hogy ki, melyik biztos lesz a főfelelős a II. fokozatban, de dönthet úgy is, hogy a saját kezében tartja a közvetlen irányítást.²⁰

Az Európai Unió Tanácsának válságreakálási intézkedései

Az integrált politikai válságreakálási intézkedések (IPVI)²¹ kialakítását az Általános Ügyek Tanácsa²² 2013. június 25-én hagyta jóvá, amely valójában a korábban kialakított válságkoordinálási eljárások²³ megújítását jelentette. Az IPVI létrehozásának célja az uniós tagállamok képességeinek erősítése volt arra vonatkozóan, hogy időben meghozzák döntéseiket olyan nagyszabású veszélyeztetettség esetén, amely az EU politikai szintű reagálását igényli.²⁴

Az IPVI flexibilis mechanizmust nyújt a Tanács elnökségének támogatása érdekében nagy természeti katasztrófa, több ágazatot érintő civilizációs katasztrófa, illetve terrorcselekmény következményeinek kezelésében. Az IPVI az elnökség részére egy sor egyedi eszközt nyújt

¹⁸ Rapid Alert Systems (RAS).

¹⁹ Commission provisions on „ARGUS” general rapid alert system. Commission of the European Communities, Brussels, 23. 12. 2005., 3–4. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0662:FIN:EN:PDF> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 07.)

²⁰ Kjellén: i. m. 8.

²¹ Integrated Political Crisis Response (IPCR) arrangements.

²² General Affairs Council (GAC).

²³ Crisis Coordination Arrangements (CCA).

²⁴ Iñigo Miguel de Beriain et al.: The European Union Integrated Political Crisis Response Arrangements: Improving the European Union's Major Crisis Response Coordination Capacities. Disaster Medicine and Public Health Preparedness, Vol. 9, 2015/3., 2. https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/FC8F8B954A5F1B481366FB00A55F0D4B/S1935789315000105a.pdf/european_union_integrated_political_crisis_response_arrangements_improving_the_european_unions_major_crisis_response_coordination_capacities.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 01. 11.)

a politikai szinten történő információmegosztás, közös döntéshozatal és a válaszlépések koordinálása érdekében.²⁵ Az intézkedéseket úgy alkották meg, hogy azok:

- rugalmasak és (az arányos válaszadás érdekében) méretezhetőek legyenek;
- meglévő eljárásokon és munkacsoportokon alapuljanak (nincs *ad hoc* eljárás és szervezet);
- az elnökség politikai kontrollja alatt és stratégiai iránymutatása alapján legyenek végrehajthatók;
- az Állandó Képviselők Bizottsága²⁶ köré szerveződjenek (gyorsaság, felelősség).²⁷

Ezek az intézkedések nem sértik a tagállamok felelősségét (vagyis a szubszidiaritás elvét), valamint nem helyettesítik vagy érvénytelenítik a meglévő EU-s ágazati intézkedéseket (például az EU-s polgári védelmi mechanizmust). Az IPVI-t bármilyen válság során lehet alkalmazni, de nem azt a célt szolgálja (és nem is célszerű), hogy minden válság során alkalmazzák.²⁸ Abban az esetben, ha az EU működéséről szóló szerződés 222. (1) szakaszának lehívása megtörténik, úgy az IPVI-mechanizmust automatikusan aktiválják.²⁹

Az IPVI hatálya kiterjed a belső és külső válságokra is. Nincs meghatározott küszöb annak, hogy milyen mértékű válság esetén kerüljön sor az alkalmazására: bármikor lehet, ha uniós szintű politikai figyelem szükséges, illetve, ha ennek a figyelemnek hozzáadott értéke van. Az IPVI megjelenik *A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete*³⁰ című dokumentumban, valamint a nagyszabású kiberbiztonsági eseményekre és válsághelyzetekre válaszoló összehangolt támadásról szóló 2017. 09. 13-ai bizottsági ajánlásban.³¹

*Az IPVI elemei a következők:*³²

- *Kapcsolattartó pont.* A Vészhelyzet-reagálási Koordinációs Központ³³ által működtetett központi elem biztosítja a napi 24 órában, heti 7 napon át való elérhetőséget.
- *IPVI webplatform.* A webplatform a Tanács alárendeltségében működik állandó jelleggel, de korlátozott hozzáféréssel. A platform a tagállamoktól, a Bizottságtól, az EKSZ-től és az EU-s ügynökségektől kap adatokat, és mintegy központi kommunikációs felületként működik. Az IPVI webplatform lehetővé teszi az információmegosztást válságmentes időszakban is, kiemelten a felkészülés céljait szolgálva. Válsághelyzetben a platform bővíthető egy vagy több új lappal a kialakult helyzet vagy a politikai döntés függvényében.

²⁵ The EU Integrated Political Crisis Response – IPCR – Arrangements – in Brief. Council of the European Union, Brussels, 2016, 2. https://www.consilium.europa.eu/media/29699/web_ipcr.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 01. 10.)

²⁶ Comité des Représentants Permanents (COREPER) (fr.).

²⁷ The Council's response to crises (IPCR). European Council – Council of the European Union. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/ipcr-response-to-crises/> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 10.)

²⁸ Tarik Meziani: Integrated Political Crisis Response arrangements (IPCR). Brussels, 25. 04. 2018., 5. http://ceps1.ceps.eu/attachment/TF_CD/IPCR-CEPS-25_April_2018.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 01. 10.)

²⁹ Pierre Minard: The IPCR Arrangements: A joined-up Approach in Crisis Response? Eidgenössische Technische Hochschule, Zürich, 15. 12. 2015., 1. <http://www.css.ethz.ch/en/services/digital-library/articles/article.html/195247/pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 08.)

³⁰ A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete: i. m. 16.

³¹ Commission Recommendation of 13. 09. 2017. on Coordinated Response to Large Scale Cybersecurity Incidents and Crises. European Commission, Brussels, 13. 09. 2017, 6. <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/3/2017/EN/C-2017-6100-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 10.)

³² The EU Integrated Political Crisis Response: i. m. 1–2. A szerző fordítása.

³³ Emergency Response Coordination Centre (ERCC).

- *Elnökségi kerekasztal.* A kerekasztal általában a Főtitkárságból, a Bizottságból, az EKSZ-ből, az Európai Tanács elnöki irodából, az uniós terrorizmus elleni koordinátorból és – szükség esetén – más érintett uniós szervezetekből vagy a tagállamok képviselőiből és szakértőiből áll. A kerekasztal végső összetétele az Elnökség által hangsúlyozott preferenciáktól függ. A találkozók fizikai körülményeinek megteremtéséért a Főtitkárság vállal felelősséget.
- *Integrált Helyzetnyilvántartás és Elemzés (IHE).*³⁴ Az IHE a Bizottság és az EKSZ által közösen kifejlesztett, az Elnökség és a Tanács döntéshozatalát elősegítő képesség. Az IPVI aktiválását követően az IHE lehetővé teszi a kialakult helyzet összegzését, a helyzet várható alakulásának és következményeinek általános áttekintését. Továbbá adatokat nyújt a tagállamok részére, illetve támogatja a Bizottság és az EKSZ tevékenységét.³⁵

Az IPVI működésének három módozata van.³⁶

- *Monitorozás.* A folyamatos figyelés lehetővé teszi a válságról szóló információ önkéntes alapú, IPVI-aktiválás nélküli megosztását. Ez az üzemmód nem indukálja IHE-jelentések készítését.
- *Információcsere.* Ebben az üzemmódban a Bizottságnak és az EKSZ-nek IHE-jelentéseket kell készítenie. A Tanács főtitkársága kifejezetten erre a célra létrehoz egy ún. „válságoldalt” az IPVI webplatformon. Az információcsere a Tanács elnöksége, a Tanács főtitkársága vagy az Elnökséggel egyetértésben a Bizottság, illetve az EKSZ kezdeményezheti.
- *Teljes aktiválás.* Az IPVI teljes aktiválását az Elnökség vagy a tagállamok kérhetik. A teljes aktiválás biztosítja az EU válaszreagálásának nagyobb láthatóságát. A Tanács vagy az Európai Tanács ülésének soron kívüli szervezése révén elősegíti a válság uniós szinten való kezelését. A teljes aktiválás magában foglalja az EU válaszlépései vonatkozásában az elnöki kerekasztal akciójavaslatainak előkészítését és azoknak a COREPER és a Tanács részére történő felterjesztését.

Az Európai Külügyi Szolgálat válságreagálási mechanizmusa

Ha a válság komolyan érinti a külügyi vagy a közös biztonság- és védelempolitikai dimenziókat, az EKSZ válságreagálási mechanizmusa is életbe lép.³⁷

A válságreagálási mechanizmus az EKSZ belső, sajátos szervezeti elemeket és kialakított eljárásrendet magában foglaló rendszere, amely az EU-t vagy bármely tagállam érdekeit potenciálisan vagy ténylegesen sértő, külső vagy külső dimenzióval rendelkező válságokra és veszélyhelyzetekre – ideértve a hibrid veszélyeket is – biztosít koordinált és együttműködésen alapuló reagálási lehetőséget.³⁸

³⁴ Integrated Situational Awareness and Analysis (ISAA).

³⁵ Beriaín et al.: i. m. 3.

³⁶ The EU Integrated Political Crisis Response: i. m. 2–3. A szerző fordítása.

³⁷ Annex to the Commission Recommendation on Coordinated Response to Large Scale Cybersecurity Incidents and Crises. European Commission, Brussels, 13. 09. 2017., 2. <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/3/2017/EN/C-2017-6100-F1-EN-ANNEX-1-PART-1.PDF> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 07.) (A továbbiakban: Annex.)

³⁸ Annex, 16.

Fő szervezeti eleme, a Helyzetelemző Részleg³⁹ napi 24 órában, heti 7 napon át végez helyzetértékelést, támogatja a válságreagálási mechanizmust és az IPVI-t, ezenfelül biztosítja a kommunikációt az érintettekkel.⁴⁰

A Válságreagálási és Műveleti Koordinációs Főosztály⁴¹ Válságreagálás-tervezési és Műveleti Osztálya⁴² a gyors reagálás biztosítása érdekében figyelemmel kíséri a világon megjelenő potenciális válságokat, emellett felelős a válságkezelési tevékenységek általános tervezéséért.⁴³

Az EU külső dimenzióit bármilyen módon is érintő válság vagy veszélyhelyzet esetén a közös válságreagálási, külügyi és biztonságpolitikai felelős főtitkárhelyettes köteles konzultálni a külügyi és biztonságpolitikai főképviselővel – aki egyben a Bizottság alelnöke (főképviselője) is – és az EKSZ más vezetőtestületének más tagjaival.⁴⁴

Amennyiben a kialakult helyzet indokolja, a főtitkárhelyettes életbe lépteti a válságreagálási mechanizmust. A mechanizmus aktiválását a főképviselő, más főtitkárhelyettesek vagy ügyvezető igazgatók is kérhetik. Amennyiben a válságreagálásért felelős főtitkárhelyettes valamilyen oknál fogva nem elérhető, úgy távollétében ez a felelősség egy kijelölt személyre hárul, aki praktikus okokból rendszerint a Hírszerző és Helyzetnyilvántartó Központ (HHK)⁴⁵ igazgatója.

A válságreagálási mechanizmus alapvető elemei a következők: válságértekezlet, lehetséges azonnali cselekvések jegyzéke, válságkezelési központ, válságkezelési platform, válságkezelési munkacsoport.

A válságértekezleten az EKSZ, a Bizottság és a Tanács válságban közvetlenül érintett vezető tisztviselői vesznek részt. Értékelik a válság rövid távú hatásait, a további tevékenységek vonatkozásában pedig a következők szerint dönthetnek: az „A” változatban azonnali cselekvésről döntenek; a „B” változatban aktiválják a válságkezelési központot, míg a „C” változatban összehívják a válságkezelési platformot. A cselekvési változatok sorrendisége tetszőleges.⁴⁶

A válságértekezleten egyetértés születhet azonnali cselekvések megtételéről, amelyek többek között magukban foglalják az EU-s delegációk támogatását és részükre iránymutatás kiadását, a nemzetközi kapcsolatok és műveletek intenzitásának növelését, sajtónyilatkozatok kiadását, iránymutatás kiadását a KBVP missziói és műveletei részére, a KBVP körültekintő tervezésének megkezdését és tényfeltáró missziók indítását.

A válságkezelési központ feladata az EKSZ központjában tevékenykedő döntéshozók támogatása, a válságértekezleten született döntések végrehajtásának biztosítása. A válságkezelési központot együttesen irányítja a válságreagálásért felelős főtitkárhelyettes vagy képviselője és a válságban érintett szolgálatok képviselői. A válságkezelési központ az EKSZ, a Bizottság és a Tanács szolgálataiból álló személyek által üzemeltetett munkaadókból áll.

³⁹ Situation Room (EU SITROOM).

⁴⁰ Pedro Serrano: EEAS Crisis Response Mechanism. In: Jochen Rehr (ed.): Handbook on CSDP the Common Security and Defence Policy of the European Union. 3rd Edition. Armed Forces Printing Centre, Vienna, 2017, 75–76. https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/handbook_on_csdp_-_3rd_edition_-_jochen_rehr_federica_mogherini.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 01. 15.)

⁴¹ Crisis Response & Operational Coordination Department.

⁴² Crisis Response Planning and Operations Division.

⁴³ Andrée et al.: i. m. 142–145.

⁴⁴ Annex, 20.

⁴⁵ Intelligence and Situation Centre (EU INTCEN).

⁴⁶ Annex, 20.

A válságkezelési platform rendeltetése, hogy olyan fórumot biztosítson, ahol az EKSZ, a Bizottság és a Tanács szervezetei értékelhetik a válság közép- és hosszú távú hatásait, valamint megtárgyalhatják a szükséges intézkedéseket. A platformot a főképviselő/alelnök és a főtitkár vagy a válságreakálásért felelős helyettese elnöklí. A válságkezelési platform dönthet a válságkezelési munkacsoport aktiválásáról és értékeli annak jelentéseit, dönt a lehetséges további intézkedésekről, valamint megvitatja a Tanács által foganatosítandó intézkedésekről szóló javaslatokat. A válságkezelési platform egy *ad hoc* ülés, így nincs is állandóan aktiválva.⁴⁷

A válságkezelési munkacsoport a válságreakálásba bevont szervezetek képviselőiből áll és a földrajzilag illetékes vezérigazgató irányítja. A munkacsoport rendeltetése az EU válaszüntézkedéseinek nyomán követése, és e válaszüntézkedések végrehajtásának elősegítése. A válságkezelési munkacsoport értékeli az EU tevékenységének hatásait, előkészíti a szakpolitikai dokumentumokat, hozzájárul a válság megközelítésének politikai kereteiről szóló dokumentum⁴⁸ előkészítéséhez, kidolgozza a saját intézkedési tervét, saját útíttervét (amelyet időszakosan felülvizsgál), hozzájárul a kommunikációs stratégia megvalósításához, valamint alkalmazza az összes többi intézkedést, amelyek elősegíthetik az EU válaszüntézkedését.⁴⁹

A KÖZÖS BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEMPOLITIKA SZEREPE A VÁLSÁGKEZELÉSBEN

Az EU külső tevékenységének sikere a jól tervezett és megfelelő módon strukturált válaszüntézkedésben, valamint a közös prioritások felállításában rejlik. A KBVP alapvetően rövid távú megoldást kínáló eszköz valamilyen konfliktusos vagy posztkonfliktusos helyzetben. A hosszú távú megoldást a fejlesztési programok jelenthetik, amelyeket párhuzamosan is lehet működtetni a KBVP misszióival és műveleteivel, vagy funkcióik legalábbis részbeni átvételével azok befejezését követően. A KBVP misszióit követő, az átmenetet szolgáló stratégiák is nagyon fontosak annak tükrében, hogy a missziók a helyzet stabilizálása érdekében végzett rövid és középhosszú távú tevékenységek.⁵⁰

A KBVP döntéshozatala⁵¹

A KBVP-t érintő válsághelyzet esetén az ENSZ felkérése vagy valamelyik tagállam kezdeményezése után a Bizottság, a főképviselő/alelnök, valamint a Politikai és Biztonsági Bizottság (PBB)⁵² közösen megtárgyalják, hogy miként tud az EU hozzájárulni a helyzet stabilizálásához önállóan vagy más nemzetközi, illetve regionális szervezet támogatásával. A PBB a válságkezelési műveletek politikai kontrollját és stratégiai iránymutatását biztosító testület, amely a Tanács illetékes munkacsoportjának útmutatása alapján végzi tevékenységét. A Tanács főtitkársága és a Bizottság közös döntése alapján tényfeltáró missziót küldhet az

⁴⁷ Annex, 20.

⁴⁸ Political Framework for Crisis Approach (PFCAs).

⁴⁹ Annex, 20.

⁵⁰ Carmen Márquez Carrasco et al.: Case study: Common Security and Defence Policy (CSDP). European Commission, 31. 05. 2016., 31–32. <http://www.fp7-frame.eu/wp-content/uploads/2016/11/Deliverable-10.3.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 11.)

⁵¹ Carrasco: i. m. 88. A szerző fordítása.

⁵² Political and Security Committee (PSC).

érintett országba vagy régióba azzal a céllal, hogy a potenciális kockázatokról és az azokra adandó legmegfelelőbb válaszokról ajánlásokat adjon ki. Az érintett országban vagy régióban zajló eseményekről az EU HHK napi jelentéseket készít, eközben a Főtitkárságon tevékenykedő katonai és civil állomány a KBVP missziójának vagy műveleteinek stratégiai tervezésén dolgozik. A Főtitkárságon belül működő Válságkezelési és Tervezési Igazgatóság⁵³ feladatot kap arra, hogy a Bizottság releváns szervezetei támogatásával kidolgozza az EU politikai érdekeit, célkitűzéseit körvonalazó válságkezelési koncepciót.⁵⁴

Fontos megemlíteni a katonapolitikai kérdésekkel foglalkozó munkacsoport⁵⁵ tevékenységét, amely a KBVP terén végez előkészítő feladatokat a PBB részére az EU katonai és civil-katonai tevékenységével kapcsolatban. A katonapolitikai kérdésekkel foglalkozó munkacsoport készíti elő a Tanács következtetéseit, és javaslatokat fogalmaz meg a PBB részére, majd figyelemmel kíséri azok hatékony végrehajtását, elősegíti a horizontális együttműködést és információcserét. Ez a munkacsoport felelős a nem uniós országokkal és más szervezetekkel, így a NATO-val történő partnerségi, együttműködési feladatokért is.

A válságkezelési koncepció kidolgozásával egyidejűleg a PBB feladatot szab a Polgári Válságkezelő Bizottság⁵⁶ részére, hogy dolgozza ki a rendvédelmi és a civil stratégiai lehetőségeket. A PBB felkéri az EU Katonai Bizottságot⁵⁷ a katonai stratégiai opciók⁵⁸ kidolgozására. A stratégiai opciók kidolgozását követően a PBB a Bizottság nézeteit figyelembe véve készíti el értékelését. Ezt követően a PBB megtárgyalja a Tanács részére jóváhagyásra felterjeszteni kívánt válságkezelési koncepciót.

A KBVP műveleteinek tervezése

A tervezési folyamatnak ebben a fázisában a politikai célok és célkitűzések, valamint a műveleti eszközök és erőforrások összehangolása zajlik. Amennyiben a Tanács elfogadja, hogy a válság kezelése érdekében KBVP-művelet induljon, úgy a PBB megindítja a műveleti tervezés fázisát, amely attól függően, hogy katonai vagy civil természetű a misszió, különböző testületek bevonásával készül. A műveleti tervezés két dimenzióra, előretervezésre és válságreagáló tervezésre van osztva. Az előretervezés a potenciális válságforgatókönyv alapján történő folyamatos tervezést jelenti, amely magában foglalja a monitoringot, a korai előrejelzést, valamint a KBVP missziói és műveletei részére történő általános koncepciók és útmutatók kidolgozását. A válságreagáló tervezés a válság során bekövetkezett eseményekre történő reagálás tervezését jelenti. Az emberi jogok, a nemzetközi humanitárius jog, a társadalmi nemek, a demokrácia és a jogállamiság elveit a válságreagálási műveletek tervezésének mindkét dimenziójában figyelembe kell venni.

Katonai műveletek esetén az első lépés a műveleti főparancsnokság kijelölése és a műveleti parancsnok kinevezése. A civil misszióknál a Polgári Tervezési és Végrehajtási Szolgálat⁵⁹ igazgatója látja a polgári műveleti parancsnoki teendőket mindaddig, amíg ki nem nevezik a misszió vezetőjét.

⁵³ Crisis Management Planning Directorate (CMPD).

⁵⁴ Crisis Management Concept (CMC).

⁵⁵ Politico-Military Group (PMG).

⁵⁶ Committee for Civilian Aspects of Crisis Management (CIVCOM).

⁵⁷ European Union Military Committee (EUMC).

⁵⁸ Military Strategic Options (MSOs).

⁵⁹ Civilian Planning and Conduct Capability (CPCC).

A teljes tervezési folyamat a műveleti koncepció, a műveleti terv és szükség esetén a fegyverhasználati szabályok jóváhagyásával záródik. A műveleti koncepció és a műveleti terv nagyon hasonló, de míg az első a válságkezelési koncepcióban foglalt célok elérésére készült, a második a műveleti parancsnok/misszióvezető feladatait és a művelet végrehajtásának részletkérdéseit tisztázza.

A műveleti parancsnok a felelős a műveleti koncepció kidolgozásáért úgy a civil, mind a katonai missziók esetében, ugyanakkor a dokumentumok kidolgozásrendjében eltérés tapasztalható. A kijelölt misszióvezető és törzse, valamint az EKSZ érintett szervezetei közösen vesznek részt a Polgári Tervezési és Végrehajtási Szolgálat tervezőcsoportjával a civil misszió műveleti koncepciójának kidolgozásában, amelyhez szabványos, az EU értékeire utaló dokumentumok állnak rendelkezésre.

A katonai műveletek műveleti koncepciója és műveleti tervei sokkal változatosabbak és kevésbé szabványosak. A műveleti parancsnok és törzse vezeti e dokumentumok kidolgozását (ebben az esetben tehát nincs állandó szervezet). Az EU Katonai Bizottság ad útmutatást és tesz javaslatokat a műveleti parancsnok számára. A katonai műveletek műveleti koncepciója az erők alkalmazására vonatkozó iránymutatásokat is tartalmazza. A műveleti koncepciót megvitatás céljából a PBB, jóváhagyás céljából a Tanács részére terjesztik fel.

A műveleti terv magában foglalja a művelet leírását, kapcsolódó dokumentumai tartalmazzák többek között az erők alkalmazásának rendjét, a viselkedési szabályokat, a tájékoztatási tevékenységeket, a fegyelmi mechanizmusokat és a nemek közötti egyenlőségre vonatkozó szabályokat. A műveleti tervnek a lehető legtisztábban kell fogalmaznia az alkalmazható jog vonatkozásában.

A katonai műveletek esetében ki kell dolgozni a fegyverhasználati szabályokat is, amennyiben az erők alkalmazására az önvédelmen túl is megvan a szükséges felhatalmazás. Bár az EU rendelkezik az erők alkalmazására vonatkozó koncepcióval, az egyes tagállamok további korlátozásokat vezethetnek be a saját kontingenseik számára akár a nemzeti jog, vagy bármely más szerződés általi kötelezettség vagy jogértelmezés következtében. Az EU-erők által kiváltott bármilyen fegyverhasználatnak – legyen az önvédelmi célú vagy a fegyverhasználati szabályoknak megfelelő – teljes mértékben összhangban kell lennie a nemzetközi szabványokkal.⁶⁰

AZ EU-HEX ML18 STRATÉGIAI VÁLSÁGKEZELÉSI GYAKORLAT

2016 júliusában, Varsóban az Európai Tanács elnöke, az Európai Bizottság elnöke és a NATO főtitkára közös nyilatkozatot⁶¹ írt alá. A közös nyilatkozat hét stratégiai prioritást állapított meg. Ezek egyike a stratégiai válságkezelési gyakorlatok együttes végrehajtása volt, első ízben 2017-ben és 2018-ban.⁶² A közös nyilatkozatban foglaltak végrehajtása érdekében az EU és a NATO közös előterjesztéseként született meg a közös javaslatcsomag,⁶³ valamint a

⁶⁰ Carrasco: i. m. 88–91.

⁶¹ Joint Declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization. Warsaw, 08. 07. 2016. <https://www.consilium.europa.eu/media/21481/nato-eu-declaration-8-july-en-final.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 07.)

⁶² Uo. 2.

⁶³ Common set of proposals for the implementation of the Joint Declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization. <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2017/08/Common-set-of-proposals-for-the-implementation-of-the-Joint-Declaration-2.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 07.)

közös új javaslatcsomag,⁶⁴ amelyek fő célja a válságreakálási intézkedések egyeztetése és az együttműködés intenzitásának növelése volt a két szervezet között.

A Tanácsnak a közös nyilatkozat végrehajtásáról szóló következtetéseiben többek között a gyakorlatok tervezését is konkretizálták.⁶⁵ Ez alapján a gyakorlatok megtervezése és végrehajtása felváltva történik: az egyik évben az egyik, míg a másik évben a másik szervezet a felelős a gyakorlat lebonyolításáért. Az adott évben nem felelős szervezet szakértői részt vesznek a tervezésben és a végrehajtásban. A válságreakálási mechanizmusokat mindkét szervezet begyakorolja. A gyakorlatok során szerzett kölcsönös tapasztalatokat feldolgozzák és összevetik egymással, tesztelik a forgatókönyveket és a műveleti protokollokat. További cél az EU, illetve a NATO katasztrófaelhárítási gyakorlatokban részt vevő állománya közötti interakció javítása, valamint egy kiképzési célú forgatókönyv kidolgozása, amely felhasználható a terrorizmus elleni harcra való felkészülésben.

Az EKSZ és a Bizottság szoros együttműködésében tervezték meg és hajtották végre 2018. november 2–30. között az EU-HEX ML 18 gyakorlatot. A gyakorlat végrehajtásának főbb helyszínei Brüsszel (Belgium), Larissza és Nea Santa (Görögország), Torrejón (Spanyolország), valamint az EU-tagállamok fővárosai voltak. A NATO kijelölt szervezetei együttműködőként vettek részt a gyakorlaton.

Az EU-HEX ML 18 gyakorlat célkitűzése az EU-val és annak tagállamaival szemben fellépő hibrid veszélyek körülményei között végrehajtandó válságreakálás gyakoroltatása volt azzal a céllal, hogy továbbfejlesszék az EU hibrid krízisekre adott reakciókészségét. Az IPVI mechanizmusát is aktivizálták.

A gyakorlat fő erőfeszítése három földrajzilag behatárolható területre összpontosult: KBVP Afrikában, tengeri veszélyeztetettség a Földközi-tengeren, válságreakálás Európában. A gyakorlat forgatókönyve szerint a KBVP terén fiktív afrikai országokban kialakuló terrorista cselekményekkel, egészségügyi helyzettel összefüggő válsághelyzetet kellett kezelni, valamint konzuli krízishelyzetet kellett megoldani. A tengeri veszélyeztetettség alapvetően a migrációs kihívásokból adódott. Az európai incidenseket hibrid kihívások okozták, mint például az energia és az egészségügyi szektort, valamint a kibernetet ért támadások, illetve az álhírek elleni fellépés. A 2017. évi gyakorlattal ellentétben 2018-ban már az EU-tagállamokat is aktívan bevonták a gyakorlatba, és a nemzeti intézmények is „támadást” szenvedtek.⁶⁶

ÖSSZEGZÉS

Az EU működéséről szóló szerződésben és számos más dokumentumban is rögzítették: az Unió aktív szereplője kíván lenni a területén előforduló, elsősorban a katasztrófák bekövet-

⁶⁴ Common set of new proposals on the implementation of the Joint Declaration signed by the President of the European Council, the President of the European Commission and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization. NATO/OTAN, 05. 12. 2017. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_149522.htm (Letöltés időpontja: 2019. 01. 07.)

⁶⁵ Council conclusions on the Implementation of the Joint Declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization. Council of the European Union, Brussels, 05. 12. 2017., 7. <https://www.consilium.europa.eu/media/31947/st14802en17.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 10.)

⁶⁶ Krisenmanagementübung „Hybrid Exercise Multilayer 18” der Europäischen Union und der NATO gegen Cyberangriffe, Fake News und Migration. 29. 08. 2018., 1–4. <https://www.andrej-hunko.de/start/download/dokumente/1223-krisenmanagementuebung-hybrid-exercise-multilayer-18-der-europaeischen-union-und-der-nato-gegen-cyberangriffe-fake-news-und-migration/file> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 07.)

kezése miatt szükséges veszélyhelyzetek felszámolása mellett a területén kívüli vagy külső dimenzióval rendelkező válságok kezelésében is, akár katonai erő alkalmazásával.

A szakirodalom és az EU dokumentumainak tanúsága alapján megállapítható: az EU felismerte a hibrid kihívások okozta veszélyeket, és átfogó módon keresi a válaszokat azok kezelésére. Ennek egyik módja a válságkezelés intézményeinek, eljárásainak és technikai rendszereinek fejlesztése, amelyek biztosítani hivatottak az EU bonyolult, megosztott feladat-és felelősségi rendszerében a hatékony döntés-előkészítést és döntéshozatalt. Tanulmányomban az Európai Bizottság és az Európai Tanács integrált válságkezelést támogató rendszereit és eljárásait, valamint az EKSZ eljárásrendjét vázoltam fel a közös külügyi és biztonságpolitikai körben végzendő válságkezelési tevékenységek vonatkozásában, emellett áttekintettem az EU HEX ML 18 gyakorlatot, amelynek tervezése és levezetése azt bizonyítja, hogy az Unió folyamatosan teszteli a saját válságkezelési rendszereit, együttműködésben más nemzetközi szervezetekkel, kiemelten a NATO-val.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete – európai uniós válasz. Az Európai Bizottság és az Unió Külügyi és Biztonságpolitikai Főképviseleje közös közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak. Brüsszel, 2016. 04. 06. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0018&from=en>
- Andrée, Klara – Backman, Sarah – Hammargård, Kajsa – Nugent, Neill – Olsson, Eva-Karin – Rhinard, Mark: *Final Report for sub-WP4.1: Crisis Management Capacity in the European Commission, European Council and the Council of the European Union*. Brussels, 30. 09. 2017. <http://www.transcrisis.eu/wp-content/uploads/2017/10/D4.2-Crisis-Management-Capacity-in-the-European-Commission-European-Council-and-the-Council-of-the-European-Union-Final-Report-for-sub-WP4.1.pdf>
- Annex to the Commission Recommendation on Coordinated Response to Large Scale Cybersecurity Incidents and Crises. European Commission, Brussels, 13. 09. 2017. <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/3/2017/EN/C-2017-6100-F1-EN-ANNEX-1-PART-1.PDF>
- Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. Az Európai Unió Hivatalos Lapja, 2012. 10. 26. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0007.02/DOC_1&format=PDF
- Bátora, Jozef – Blockmans, Steven – Ferhatovic, Enver – Peters, Ingo – Rieker, Pernille – Stambøl, Eva: *Understanding the EU's crisis response toolbox and decision-making processes*. Norwegian Institute of International Affairs, 30. 09. 2016. <http://www.eunpack.eu/sites/default/files/deliverables/Deliverable%204.1.pdf>
- Beriain, Iñigo Miguel de – Atienza-Macías, Elena – Armaza, Emilio: *The European Union Integrated Political Crisis Response Arrangements: Improving the European Union's Major Crisis Response Coordination Capacities*. Disaster Medicine and Public Health Preparedness, Vol. 9, 2015/3. https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/FCCF8B954A5F1B481366FB00A55F0D4B/S1935789315000105a.pdf/european_union_integrated_political_crisis_response_arrangements_improving_the_european_unions_major_crisis_response_coordination_capacities.pdf
- Carrasco, Carmen Márquez – Muguruza, Cristina Churrua – Sánchez, Rocío Alamillos: *Case study: Common Security and Defence Policy (CSDP)*. European Commission, 31. 05. 2016. <http://www.fp7-frame.eu/wp-content/uploads/2016/11/Deliverable-10.3.pdf>
- Commission provisions on „ARGUS” general rapid alert system. Commission of the European Communities, Brussels, 23. 12. 2005. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0662:FIN:EN:PDF>

- Commission Recommendation of 13. 09. 2017. on Coordinated Response to Large Scale Cybersecurity Incidents and Crises. European Commission, Brussels, 13. 09. 2017. <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/3/2017/EN/C-2017-6100-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF>
- Common set of new proposals on the implementation of the Joint Declaration signed by the President of the European Council, the President of the European Commission and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization. NATO/OTAN, 05. 12. 2017. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_149522.htm
- Common set of proposals for the implementation of the Joint Declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization. <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2017/08/Common-set-of-proposals-for-the-implementation-of-the-Joint-Declaration-2.pdf>
- Council conclusions on the Implementation of the Joint Declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization. Council of the European Union, Brussels, 05. 12. 2017. <https://www.consilium.europa.eu/media/31947/st14802en17.pdf>
- Crisis management and Response. European External Action Service, 15. 06. 2016. https://eeas.europa.eu/topics/crisis-response/412/crisis-management-and-response_en
- EU operational protocol for countering hybrid threats – EU Playbook. European Commission, Brussels, 05. 07. 2016. <http://edz.bib.uni-mannheim.de/edz/pdf/swd/2016/swd-2016-0227-en.pdf>
- Joint Declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization. Warsaw, 08. 06. 2016. <https://www.consilium.europa.eu/media/21481/nato-eu-declaration-8-july-en-final.pdf>
- Kjellén, Sanna: *Survey of EU warning systems*. 2007. 09. 05. https://www.msb.se/Upload/Produkter_tjanster/Publikationer/KBM/Survey%20of%20EU%20warning2.pdf
- Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa Globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan. European Union External Action, 2016. https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_hu_version.pdf
- Krisenmanagementübung „Hybrid Exercise Multilayer 18” der Europäischen Union und der NATO gegen Cyberangriffe, Fake News und Migration. 29. 08. 2018. <https://www.andrej-hunko.de/start/download/dokumente/1223-krisenmanagementuebung-hybrid-exercise-multilayer-18-der-europaeischen-union-und-der-nato-gegen-cyberangriffe-fake-news-und-migration/file>
- Meziani, Tarik: *Integrated Political Crisis Response arrangements (IPCR)*. Brussels, 25. 04. 2018. http://ceps1.ceps.eu/attachment/TF_CD/IPCR-CEPS-25_April_2018.pdf
- Minard, Pierre: *The IPCR Arrangements: A joined-up Approach in Crisis Response?* Eidgenössische Technische Hochschule, Zürich, 15. 12. 2015. <http://www.css.ethz.ch/en/services/digital-library/articles/article.html/195247/pdf>
- Molnár Anna: *Az Európai Unió külkapcsolati rendszere és eszközei*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
- Pirozzi, Nicoletta: *The EU's Comprehensive Approach to Crisis Management*. DCAF, Brussels, 2013. https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Pirozzi_EU-CM.PDF
- Serrano, Pedro: *EEAS Crisis Response Mechanism*. In: Rehrl, Jochen (ed.): *Handbook on CSDP the Common Security and Defence Policy of the European Union*. 3rd Edition. Armed Forces Printing Centre, Vienna, 2017. https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/handbook_on_csdp_-_3rd_edition_-_jochen_rehrl_federica_mogherini.pdf
- The Council's response to crises (IPCR). European Council – Council of the European Union. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/ipcr-response-to-crises/>
- The EU Integrated Political Crisis Response – IPCR – Arrangements – in Brief. Council of the European Union, Brussels, 2016. https://www.consilium.europa.eu/media/29699/web_ipcr.pdf

Treszkai Ákos rendőr százados:

AZ ÉGHAJLATVÁLTOZÁS BIZTONSÁGI HATÁSAI A SZUBSZAHARAI TÉRSÉGBEN

ÖSSZEFOGLALÓ: Az éghajlatváltozás napjainkban egyre jobban érezteti hatását, és fokozott biztonsági kockázatot jelent. Főként Afrika a klímaváltozás következményeinek elszenvedője: átlaghőmérséklete emelkedik, az éves csapadék mennyisége csökken, s ennek eredményeként a vízhez és az élelmiszerhez való jutás mindinkább felértékelődik – az érintett térségekben akár víz- és élelmiszerhiányt is okozva. Bár az éghajlatváltozás ma még nem az első számú konfliktusforrás, azonban az is egyértelműen látszik, hogy a kialakult politikai, etnikai, vallási és társadalmi feszültségekben – képletesen szólva – „olaj a tűzre”. E konfliktusokkal összefüggésben a jövőben ismételten felmerülhet a magyar katonai szerepvállalás nemzetközi missziók keretében.

KULCSSZAVAK: éghajlatváltozás, biztonság, Afrika, vízkonfliktus, globális felmelegedés, migráció, terrorizmus, konfliktuskezelés, háború

BEVEZETÉS

A 21. században a klímaváltozás hatására megjelenő biztonsági kockázatok egyre komolyabb kihívást jelentenek világszerte, s ez a megállapítás különösen igaz az afrikai kontinensre. A klímaváltozás okai napjainkban is megosztják a kutatókat. Egyes vélemények szerint természetes jelenségről van szó, mások szerint az emberi tevékenységek nagymértékben befolyásolják és felerősítik az időjárási viszonyok változását. Ebben a vitában nem kívánok állást foglalni, azonban az megállapítható: az éghajlatváltozás következményeként megjelenő problémák egyértelmű biztonsági fenyegetést jelentenek Afrika mellett Európára nézve is, és azok hatásai megmutatkoznak szűkebb értelemben Magyarország biztonsági vonatkozásaiban is.

Az elmúlt százötven évben a Föld átlaghőmérséklete 1 °C-ot emelkedett, amely már napjainkban is érezteti hatását,¹ de ha a folyamat ilyen ütemben folytatódik, akkor egyre több jövőbeli konfliktussal lehet számolni. A klímaváltozásnak nemcsak környezeti, de társadalmi, politikai, valamint gazdasági hatásai is vannak, amelyek jelentősen befolyásolják és súlyosabb esetekben akár veszélyeztethetik az adott területen élők mindennapi életét. Afrikában a klímaváltozás mellett a helyzetet tovább súlyosbítja a jelentős túlnépesedés, a lakosság számának évről évre történő drasztikus növekedése.² Afrika lakossága az előrejelzések szerint 2017 és 2050 között várhatóan megkétszereződik,³ azonban nem növekszik

¹ Global Climate Change – Vital Sign of the Planet 2018. NASA. <https://climate.nasa.gov/vital-signs/global-temperature/> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 14.)

² African Population. Worldometers. <http://www.worldometers.info/world-population/africa-population/> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 14.)

³ World Population Prospects: The 2017 Revision. United Nations, 21. 06. 2017. <https://www.un.org/development/desa/publications/world-population-prospects-the-2017-revision.html> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 14.)

a lakosság számával arányosan a természeti erőforrások, különösen a vízkészletek és a termőföldek aránya, ezért egyre jelentősebb hiány alakul ki.

Napjainkig világszerte körülbelül négyszázötven, vízhez kapcsolódó konfliktus közül harminchétben került sor fegyveres összetűzésre.⁴ Mára nagyságrendileg nyolcvan országban alakult ki vízhiány, amely hárommilliárd embert érint.⁵

A klímaváltozás sajátossága, hogy csak nagyon lassan fejt ki hatását, és ezen a helyzeten kizárólag nemzetközi összefogással, egy lassú folyamat során lehetne javítani, ami azonban ellenkezik több jelentős ország gazdasági érdekeivel. Ezek a jellemzően fejlett országok nem számolnak azzal a ténnyel, hogy a globális éghajlatváltozás okozta biztonsági fenyegetések minden országot érintenek. Az éghajlatváltozás következtében szűkülnek a vízhez és élelmiszerhez jutás lehetőségei, s ez a folyamat elvándorláshoz, az adott területen bekövetkező népességmozgáshoz vezet,⁶ és sok esetben fegyveres konfliktus is lehet a következménye.

Ezek a konfliktusok a helyi feszültségektől akár egy egész térség destabilizációjához vezethetnek. Afrikában a klímaváltozás eredményeként megnőtt a valószínűsége az úgynevezett erőforrás-konfliktusoknak, valamint a területi és határviták kialakulásának. Ez a fajta instabil politikai és gazdasági környezet sajnálatos módon remek táptalajt jelent mind a szervezett bűnözés, mind pedig a radikalizmus és a terrorizmus megjelenéséhez. Napjainkban, az éghajlatváltozás okozta víz- és élelmiszerhiány miatt egyre jobban megfigyelhető tömeges elvándorlás az érintett térségekből. Annak ellenére, hogy a veszélyek leginkább az afrikai kontinenset sújtják, az ott bekövetkező fegyveres konfliktusok okozta elvándorlás hatásai már Európát is érintik.

Tekintettel arra, hogy a víz nélkülözhetetlen az élethez, szerepe több okból is felértékelődik a különböző konfliktusok során. Az amerikai Pacific Institute kutatóintézet szerint hat különböző típusú, vízzel összefüggő konfliktusforrást lehet megkülönböztetni:

1. *Vízforrások feletti ellenőrzés:* azok az esetek, amikor maga az édesvíz, illetve a vízhez való hozzájutás a konfliktus forrása.
2. *A víz mint eszköz:* amikor az édesvízkészleteket vagy vízrendszereket az adott állam fegyverként használja egy katonai művelet során.
3. *A víz mint politikai eszköz:* amikor a vízkészleteket, illetve vízrendszereket állami vagy nem állami szereplők saját politikai céljaikra használják fel.
4. *A víz és a terrorizmus:* amikor az édesvízkészletek a célpontjai vagy eszközei egy nem állami szervezet által elkövetett erőszaknak.
5. *A víz mint katonai célpont:* a terrorizmushoz hasonló konfliktusforrás, de itt a vízkészletek egy állam által végrehajtott katonai művelet célpontjai.
6. *A víz mint a fejlődés kulcsa:* ezekben a konfliktusokban az édesvízkészletek különböző gazdasági, társadalmi viták és feszültségek forrásai, amikor a víz nélkülözhetetlen a további gazdasági fejlődéshez.⁷

⁴ Norman Myers: Environmental security: What's new and different? Based on a policy backgrounder for the University of Peace, 2002, 2–3. <http://www.envirosecurity.org/conference/working/newanddifferent.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 14.)

⁵ Water scarcity. United Nations, 24. 11. 2014. <http://www.un.org/waterforlifedecade/scarcity.shtml> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 14.)

⁶ János Besenyő: Security preconditions: Understanding migratory routes. Journal of Security and Sustainability Issues, 2016/1., Vol. 6., 5–26. http://real.mtak.hu/83726/1/Besenyo_Security_preconditions_understanding_migratory_routes.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 04. 14.)

⁷ Water Conflict. Pacific Institute – The World's Water: Information on the World's Freshwater Resources. <https://www.worldwater.org/water-conflict> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 16.)

Mindezek a veszélyek képesek a már meglévő társadalmi, etnikai, vallási feszültségeket felerősíteni, amelyek ezáltal fegyveres konfliktusok kirobbanásához vezethetnek, és az adott térség biztonságát veszélyeztetik.

Az éghajlatváltozásnak a nemzetközi biztonságra való hatását a biztonsági tanulmányok által kijelölt négy szint – egyéni, nemzeti, nemzetközi (regionális), valamint globális – szerint vizsgálva megállapítható, hogy a klímaváltozás okozta szárazság, a víz- és élelmiszerhiány leginkább egyéni szinten befolyásoló tényező, de érdemes kiemelni, hogy az egyén biztonságérzete befolyásolja a közösség biztonságérzetét is.

A klímaváltozás okozta biztonsági fenyegetések elemzése átfogó megközelítést igényel. Úgy vélem, Barry Buzan professzor úgynevezett *koppenhágai modellje* a legalkalmasabb a jelenség bemutatására. Az általa és szerzőtársai által kidolgozott modell a biztonságot⁸ katonai, politikai, gazdasági, szociális és környezeti dimenziókban (szektorok szerint) értelmezi.⁹ A Buzan-féle biztonsági modellben a szektorok közül kizárólag a környezeti szektornak van relevanciája. Ezért a következőkben az egyénre ható katonai, politikai, gazdasági, szociális és környezeti tényezők közül a környezeti biztonságot vizsgálom meg.¹⁰

A környezeti biztonság fogalmába tartoznak az ember fizikai környezetével kapcsolatos tényezők, úgymint a víz, a levegő, az éghajlat és a talaj, amelyek nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy az adott területen a lakosság megfelelő létbiztonságban éljen. A népesség gyors és drasztikus növekedésével a fizikai környezet eltartóképessége is csökken, hiszen egyre kevesebb a termőföld, vagy éppen nem áll rendelkezésre ivóvíz. A lakosság szám gyors növekedésével az élelem- és ivóvízszükséglet is növekszik. Ezeknek a kielégítésére sok esetben leivadásszák a terület állatállományát vagy lehalásszák a helyi vizeket, ezzel gátat szabnak a fenntartható fejlődésnek, és – kontraproduktív módon – a környezet degradálódása miatt még súlyosabb élelmiszerhiány fog kialakulni. A környezetszennyezés, az éghajlatváltozás, illetve az ennek hatására kialakuló szárazság vagy árvizek addigi lakóhelyük elhagyására kényszeríthetik a lakosságot.

A környezeti szektort mind lokális, mind pedig globális szinten érdemes vizsgálni. Konfliktusokhoz vezethet, hogy a környezeti szektor jellemző tényezői – víz, levegő, időjárás – nincsenek tekintettel a nemzetállamok határaitra, és nem kizárólag az országokat, hanem jellemzően egész térségeket érintenek. Az Abraham Maslow-féle szükséglet-hierarchia-elmélet (a Maslow-piramis) szerint az egyén primer szükségletei között, a fiziológia szükségletek mellett a biztonság szükséglete is szerepel.¹¹ Az éghajlatváltozás pontosan ezeket az elsődleges szükségleteket fenyegeti.

⁸ A biztonságnak nincs egységes, nemzetközileg elfogadott, hivatalos fogalma. Buzan szerint a biztonság nem más, mint a fenyegetettség hiánya. Az a személy érzi magát biztonságban, aki mentes a különböző veszélyes tényezőkből származó fenyegetésektől. Vida Csaba: A biztonság és biztonságpolitika katonai elemei. Nemzetbiztonsági Szemle, 2013/1., 89.

⁹ Barry Buzan et al.: Security – A new framework for Analysis. Lynne Rienner Publisher, Boulder, 1997.

¹⁰ Elemzésemben nagymértékben támaszkodok Gazdag Ferenc biztonságpolitikai tanulmányára. Gazdag Ferenc: A biztonságpolitikai kihívások természetéről. http://www.grotius.hu/doc/pub/CEKOFW/2012_35_gazdag_a_biztonsagpolitikai_kihivasok_termeszeterol.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 04. 16.)

¹¹ Neel Burton: Our Hierarchy of needs. Psychology Today, 23. 05. 2012. <https://www.psychologytoday.com/us/blog/hide-and-seek/201205/our-hierarchy-needs> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 16.)

A KLÍMAVÁLTOZÁS BIZTONSÁGI HATÁSAI

Az éghajlatváltozás okozta kihívásokat és veszélyeket a 2000-es években a nemzetközi politikai közösség is felismerte. Ezért az Európai Unió már a 2003-ban elfogadott biztonsági stratégiája részeként, biztonsági kockázatként tekintett rá. A jelenleg is érvényben lévő biztonsági stratégiát 2010-ben, a féléves spanyol soros elnökség alatt ugyan módosították, de az éghajlatváltozás okozta biztonsági kockázatokra vonatkozó rész még mindig érvényben van.¹²

2008-ban az Európai Tanács elfogadta az Európai Bizottságnak az éghajlatváltozás és a nemzetközi biztonság közötti összefüggésekről szóló dokumentumát.¹³ A dokumentum szerint az éghajlatváltozás a fenyegetéseket megsokszorozza: a már kialakult instabilitást és feszültségeket tovább súlyosbítja azzal, hogy túlterheléssel fenyegeti a sérülékeny, feszültségekkel terhelt országokat, régiókat. Ezek a veszélyek nemcsak humanitárius jellegűek, amelyeket megfelelő külső segítséssel meg lehetne oldani, hanem többek között politikai, gazdasági, társadalmi és biztonsági veszélyeket is magukban hordoznak. Ezek pedig már nem csak helyi problémák, hanem közvetlenül érintik az Európai Unió tagállamainak érdekeit is.

Ezzel összefüggésben felmerül az Európai Unió szerepe a konfliktusmegelőzésben, illetve a válságkezelési és a konfliktusok lezárását követő, helyreállítást segítő katonai és polgári műveletekben.

A hivatalos európai uniós álláspont az éghajlatváltozás miatt kialakuló veszélyeket nevesíti is. Ezek közül mindegyik jellemző az afrikai kontinensre is:

1. Az erőforrások miatt kialakuló konfliktus

Az erőforrások miatt kialakuló konfliktusok közé tartozik a mezőgazdasági célra használható szántóföldek területének csökkenése, valamint az egyre több helyen tapasztalható vízhiány, amely negatív hatással van a megtermelt élelmiszer mennyiségére, valamint a háziállat és a halállomány drasztikus csökkenésére. A kiszámíthatatlan csapadékeloszlás miatt egyre gyakoribbak a hosszan elhúzódó aszályok, majd gondot jelentenek az azok után hirtelen érkező és nagy mennyiségű csapadék miatt kialakuló árvizek. Ennek következtében a talaj egyre jobban elszikesedik az érintett térségekben, és alkalmatlanná válik a mezőgazdasági termelés számára. Ez a jelenség napjainkban leginkább a kelet-afrikai térséget sújtja.¹⁴

Ezek a folyamatok a mezőgazdasági termelés csökkenését hozzák magukkal, amely a szegényebb országokban az élelmiszer-ellátás biztonságát fenyegetheti. Egyrészt csökken a megtermelhető élelmiszer mennyisége, amely súlyos esetekben éhínséghez vezethet, de még a kevésbé súlyos esetben is többszörösére emelkedik az élelmiszer ára, amely társadalmi feszültségeket okoz. Az általános vízhiány a gazdaságilag erősebb országokban is képes elvándorlást elindítani, amely társadalmi feszültségek forrásává válhat. Különösen igaz ez akkor, ha a térségben amúgy is jelen van egyfajta etnikai, vallási, politikai feszültség, amelyet

¹² Az Európai Unió belső biztonsági stratégiája. Az Európai Unió Kiadóhivatala, Luxembourg, 2010. <http://www.consilium.europa.eu/media/30741/qc3010313huc.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 14.)

¹³ Éghajlatváltozás és nemzetközi biztonság. A főképviselő és az Európai Bizottság dokumentuma az Európai Tanács számára. 2008. 03. 14. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/HU/reports/99401.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 04. 14.)

¹⁴ Ethiopia: Dams, Plantations a threat to Kenyans – Lake Turkana water levels down, further drop expected. Human Rights Watch, 14. 02. 2017. <https://www.hrw.org/news/2017/02/14/ethiopia-dams-plantations-threat-kenyans> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 15.)

a vízhiány még jobban elmélyít, így akár ki is robbanthatja a már meglévő konfliktusokat. A vízhiányt az időjárás mellett demográfiai változások is előidézhetik. A lakosság számának növekedésével fordított arányban csökken az adott terület eltartóképessége, hiszen a vízfogyasztásuk folyamatosan nő, és egy idő után vízhiány lép fel.¹⁵

Az ilyen jellegű konfliktusokat jól szemléltető példa a Kenyát és Etiópiát egyaránt érintő probléma a Turkana-tónál és az Omo folyó térségében, amely egyrészt az emberi beavatkozás hatására, másrészt az éghajlatváltozás eredményeként, a folyamatos szárazság miatt alakult ki. A Turkana-tó (korábbi nevén Rudolf-tó, Jáde-tenger) Kenya északnyugati, Etiópia délnyugati részén található, területe mintegy 6400 km², és a világ egyik legnagyobb sivatagi tava, egyben a világ negyedik legnagyobb sósvízi tava.¹⁶ A tó vízutánpótlását az Etiópiából érkező Omo folyó biztosítja. Az Omo, valamint a Turkana együttesen mintegy két tucat törzs megélhetését biztosítja Kenyában és Etiópiában, akik egyrészt halászatból, másrészt földművelésből élnek. A tó vízszintje az utóbbi időben drasztikusan lecsökkent annak következtében, hogy Etiópiában az Omón három vízerőművet építettek, ezáltal alábbszállít a folyó vízhozama.¹⁷ A térséget sújtó, hosszan tartó szárazság és vízhiány miatt ráadásul jelentős élelmiszerhiány alakult ki. Ennek eredményeként mindennaposá váltak a konfliktusok a különböző törzsek között a legelőkért és a művelhető területekért.¹⁸

2. Gazdasági károk, vízpart menti területeket, létfontosságú infrastruktúrát fenyegető veszélyek

Ahogy a Föld átlaghőmérséklete tovább növekszik az időjárás-változás hatására, úgy emelkedik tovább a jégtakarók olvadásával a tengerek és óceánok vízszintje is, ezzel veszélyeztetve az Afrika partjai mentén élő lakosságot. Különösen nagy veszélyben vannak a part menti kikötővárosok, mint például Lagos, ahol körülbelül 15 millió ember él.¹⁹ Szintén nem lebecsülendők azok a járulékos gazdasági károk, amelyek a folyódeltekben elhelyezett olajfinomítókat és más egyéb kritikus infrastruktúrákat érintenek. Ezért nemcsak humanitárius, de akár természeti és ipari katasztrófák bekövetkezésével is számolni kell. Ezek hatásai a mai globalizált világban az egész világgazdaságot és világkereskedelmet érinthetik, mindamelllett a környező térségekben súlyosan veszélyeztethetik a régiók gazdaságát, ezzel a lakosság körében elégedetlenséget és biztonsági szempontból instabilitást okoznak.

Az éghajlatváltozás okozta globális felmelegedés eredményeként a világ tengereinek és óceánjainak vízszintje folyamatosan emelkedik.²⁰ A vízszintemelkedés következtében a

¹⁵ Population and Water resources. United Nations Population Information Network, 09. 1994. <http://www.un.org/popin/fao/water.html> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 15.)

¹⁶ Lake Rudolf. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/place/Lake-Rudolf> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 15.)

¹⁷ Colin Mayfield: Case Study – The Lake Turkana Water Conflict. http://www.colinmayfield.com/waterhealth/course5/content/concepts/extra/LakeTurkana/LAKE%20TURKANA%20WATER%20CONFLICT_2015.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 04. 15.)

¹⁸ Bill Corcoran: In Kenya, scarcity and drought are driving two tribes to go to war. The Irish Times, 30. 07. 2016. <https://www.irishtimes.com/news/world/africa/in-kenya-scarcity-and-drought-are-driving-two-tribes-to-go-to-war-1.2739297> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 15.)

¹⁹ Lagos population 2019. World Population Review. <http://worldpopulationreview.com/world-cities/lagos-population/> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 15.)

²⁰ Sea Level. Latest measurement: November 2018. NASA. <https://climate.nasa.gov/vital-signs/sea-level/> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 15.)

tengereken és a tengerparti térségekben egyre több és súlyosabb viharok várhatóak, ezek már napjainkban és éreztetik hatásukat. Ezek a viharok veszélyeztetik a tengeri közlekedést, valamint a part menti infrastruktúrát. A nemzetközi sajtóhírekből is ismert Katrina hurrikán pusztításának következtében az Amerikai Egyesült Államokban például a trópusi ciklon által sújtott térségben 20% körülre esett vissza az olajkitermelés.²¹

A viharok és természeti katasztrófák nemcsak az amerikai kontinenst, de Afrikát is érintik. A tengerszint emelkedésével már a nemzetközi média is foglalkozik, és megjelentek olyan hangok, amelyek szerint ez a vízszintemelkedés Lagos létezését veszélyezteti.²²

3. Területi és határviták

Afrikában a felmelegedés és a csökkenő csapadék mennyiségének hatására a folyók vízhozama csökken, így a folyómedrek változásából eredően határviták alakulhatnak ki a különböző etnikai csoportok vagy törzsek között, amelyek akár országok közötti háborúvá is válhatnak. A folyóvizek mellett – a felmelegedéssel és ezzel együtt a csapadék mennyiségének csökkenésével – az állóvizek is kiszáradnak, vízfelszínük mérete drasztikusan lecsökken. Mivel a folyó menti területek általában rendkívül termékenyek, ezért ezek birtoklása nemcsak a földművelésből élő lakosságnak fontos, hanem a nomád állattartásból élő népcsoportok számára is nagy jelentőséggel bír. Jó példa a jelenségre egy 1989-ben kirobbant konfliktus a Szenegál folyó miatt, amely később Mauritánia és Szenegál közötti határháborúvá eszkalálódott. A két ország lakosai követték az országokat elválasztó folyó változását, ami végül a mauritániai pásztorok és a szenegáli földművelők közötti összecsapásokba torkollott.²³

Az állóvizek vízfelszínének csökkenését jól szemlélteti a Csád-tó drasztikus kiszáradása és zsugorodása, ami miatt Nigéria és Kamerun között fegyveres konfliktus is kirobbant. A Csád-tó Afrika egyik legnagyobb édesvízi tava volt, amely Kamerun, Csád, Niger és Nigéria határán húzódott. A tó az elmúlt hatvan év alatt az emberi beavatkozás, valamint az éghajlatváltozás következtében vízkészletének 90%-át elveszítette: amíg a tó felszíne 1963-ban még 26 000 km² volt, napjainkban már csak 1500 km².²⁴ A tó kiszáradásának hatása elég gyorsan fegyveres konfliktusokat okozott. 1980-ban nigériai halászok elkezdtek követni a zsugorodó tavat, és egyre több halászfalut hoztak létre Kamerun területén. Ezt követően a mintegy harminc falut Nigéria saját területének tekintette, és bevezette a nigériai közigazgatást. Ennek eredményeként fegyveres összetűzésekre került sor a kameruni és a nigériai hadsereg között, és alacsony intenzitású konfliktus alakult ki. A helyzet 2002-ben békésen rendeződött, amikor a hágai Nemzetközi Bíróság ítéletében felszólította Nigériát, hogy vonja ki katonáit és közigazgatását a területről, mert az Kamerunhoz tartozik.²⁵

²¹ Dr. Anthony C. Janetos: The Vulnerability of Energy Infrastructure to Sea-Level Rise and Climate Variability and Change. https://www.energy.senate.gov/public/index.cfm/files/serve?File_id=0f857008-bd2c-4fb5-a5eed1f6c04fa56 (Letöltés időpontja: 2018. 04. 16.)

²² NAN: Lagos, coastal cities threatened by forecast rise in sea level. The Guardian, 02. 09. 2018. <https://guardian.ng/news/lagos-coastal-cities-threatened-by-forecast-rise-in-sea-level/> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 16.)

²³ Aziz Salmone Fall: Conflict in the Senegal River Valley. Cultural Survival Quarterly Magazine, 12. 1998. <https://www.culturalsurvival.org/publications/cultural-survival-quarterly/conflict-senegal-river-valley> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 14.)

²⁴ The tale of a disappearing lake. United Nations Environment Programme, 28. 02. 2018. <https://www.unenvironment.org/news-and-stories/story/tale-disappearing-lake> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 14.)

²⁵ Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria, 2002. International Court of Justice. <https://www.icj-cij.org/en/case/94> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 14.)

1983-ban mintegy háromezer csádi katona behatolt Nigéria területére, és elfoglalt 19 kisebb olyan szigetet, amelyek a Csád-tó apadása miatt alakultak ki, valamint 6 falut azzal az indokkal, hogy a Csád-tó száradása miatt a határok is megváltoztak. A nigériai hadsereg rövid időn belül visszaszorította a csádi csapatokat, majd menetből behatolt Csádba, és mintegy 50 km távolságban állt meg a fővárostól.²⁶ Ez a konfliktus is jól mutatja, hogy az éghajlatváltozás miatt kialakuló határviták könnyen veszélyeztethetik az egész érintett régió biztonságát, és ezzel elindíthatják a környezeti pusztítás, az elszegényedés, a migráció ördögi körét, ami további konfliktusokat és instabilitást eredményezhet.

4. A környezeti tényezők által kiváltott migráció

Afrikában az éghajlatváltozás és az országokon belüli társadalmi feszültségek²⁷ együttes hatására elindulhat egyfajta „környezeti” migráció. Napjainkban jellemzően az elsivatagosodás miatt figyelhető meg elvándorlás egy adott területről. A népességmozgás azonban általában mind a tranzit-, mind pedig a célterületeken konfliktusokat okoz az újonnan érkezők és a már korábban is ott élő lakosság között.

A napjainkban nemzetközileg ismert konfliktusok közül a dárfúri az egyik legtipikusabb. Egyik fő oka az elsivatagosodás miatti népmozgások okozta etnikai feszültség.²⁸ Az ENSZ becslései szerint mintegy 2 900 000 menekült hagyta el a térséget, s továbbállt a környező országokba, majd egy részük folytatta útját az Öböl menti országokba, egy másik részük pedig Európába. A dárfúri konfliktus egyik oka tehát a sivatagosodás miatti elvándorlás, amely etnikai zavargásokhoz vezetett. Az éghajlatváltozás, mint a probléma legfőbb gyökere, azonban napjainkban sem oldódott meg.

5. Instabilitás és radikalizáció

A világ más részeihez hasonlóan az éghajlatváltozás Afrikában is jelentősen növeli az instabilitást azokban az országokban, ahol gyenge az ország központi vezetése és az állam hatalma nem teljesen tud érvényesülni a területein. Szélsőséges esetben az állam nem rendelkezik kizárólagosan az erőszak monopóliumával, ezért nem képes megvédeni a polgárokat, így garantálni sem tudja a stabilitást és biztonságot.²⁹ Ezekben az esetekben a lakosság saját biztonsága érdekében elkezd különböző önvédelmi csoportokat, milíciákat szervezni. Ez a jelenség szintén egy ördögi kört indít el, hiszen fokozza az instabilitást, és még tovább gyengül az állam. A gyenge, illetve széthulló államok pedig kedvező táptalajt jelentenek a radikalizáció kialakulására, amely az első lépés a terrorizmus felé vezető úton. A radikalizáció és a terrorizmus sok esetben először csak lokális probléma, azonban gyorsan regionális, illetve – napjaink globalizált világában – nemzetközi biztonsági fenyegetéssé válhat.³⁰ Töb-

²⁶ Perestroika: Forgotten Facts: The three day war between Nigeria and Chad. Defense Nigeria, 21. 08. 2017. <https://defensenigeria.blog/2017/08/21/forgotten-facts-the-three-day-war-between-nigeria-and-chad/> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 14.)

²⁷ A társadalmi feszültségeknek jellemzően politikai, etnikai, vallási, okai vannak, és ezeket a folyamatokat a szegénység és a társadalmi javak igazságtalan elosztása miatti elégedetlenség csak tovább szítja.

²⁸ Besenyő János: Dárfúr, a lángoló tartomány – Az Afrikai Unió szudáni missziójának története. Publikon Kiadó, Pécs, 2016, 23.

²⁹ Resperger István et al.: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban – Kis háborúk nagy hatással. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013, 15–16.

³⁰ Resperger István: Az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői. Hadtudomány, 2010/4., 70.

bek között Szomália esete is jól mutatja, hogy egy bukott állam milyen szinten veszélyezteti egy egész térség biztonságát. Egyrészt az as-Sabab terrorszervezet nemcsak Szomália, hanem a környező országok, főleg Kenya biztonságát is veszélyezteti, de a kalózkodás által a világkereskedelemben érintett országok számára is problémát okoz.³¹

Szomália 1960-ban nyerte el függetlenségét, de az országban tulajdonképpen 1978 óta folyamatosan tart a polgárháború. A területen élő lakosság mind etnikailag, mind vallásilag homogén, de a sajátos klánrendszer miatt folyamatos a polgárháború. Ebből a káoszából emelkedett ki az as-Sabab iszlamista terrorszervezet, amely 2009-re tulajdonképpen az ország déli és középső részét is az ellenőrzése alá vonta, és egyfajta árnyékkormányt hozott létre. Ennek részeként bevezette az iszlám vallási szabályok szerinti törvénykezést, valamint a vállalkozások megadóztatását. A nemzetközi közvélemény ugyan radikális iszlamista terrorszervezetként tartja számon a szervezetet, de a lakosság részben támogatja őket, hiszen stabilitást biztosít a számukra.³²

6. Az energiaellátás körüli feszültség

Az energiaellátás körüli feszültségek közül Afrikában az egyik legjelentősebb feszültségforrás a vízenergiáért folytatott küzdelem. Egyrészt a lakosság számának növekedésével egyre több termőföldre és öntözésre van szükség. Másrészt az országok gazdasági fejlődésének bizonyos esetekben a villamosenergia hiánya szab gátat. Megfigyelhető, hogy a gazdaságilag fejlettebb és erősebb országok, mint Nigéria vagy Etiópia, gátakat és vízerőműveket építenek a nagyobb folyókon, mint a Nílus vagy a Niger. Ebből eredően feszültség terheli Burkina Faso és Ghána viszonyát a Volta folyón épített gátak miatt, illetve Angola, Namíbia és Botswana között is feszültség volt az Okavango folyó szabályozása miatt.³³ Nemzetközi viszonylatban a Níluson épített etióp gát miatt kialakult konfliktus Egyiptom és Etiópia között volt a legjelentősebb, amely majdnem háborúba sodorta a két országot. Ennek ellenére Etiópia folytatja a nagyszabású gátépítést a Níluson – az egyiptomiak határozott tiltakozása és fenyegetése ellenére is.³⁴

Etiópiában a 1990-es években, a polgárháború befejezését követően nagyon gyors népesség- és gazdasági növekedés indult meg, amelynek eredményeként rendkívül megnőtt az energiaigény is. Ennek kielégítésére először mintegy kétszáz kisebb gátat kezdtek el építeni a Níluson, amelyet öntözésre és elektromos áram előállítására használtak fel. Ennek ellenére az energiaszükséglet már az etióp gazdaság további fejlődését akadályozta, ezért egy óriási gát építésébe kezdtek. Ez azonban már a Nílus vízszintjét is jelentősen leaszottta volna, és ezt az egyiptomi kormányzat már nem hagyta. A Nílus Egyiptom lakói mintegy 85%-ának biztosít élelmet, ezért a folyó vízszintjének csökkenése létkérdés az ország számára.³⁵ Ennek eredményeként többször is felmerült, hogy katonai csapást mérnek a készülő gátra,

³¹ Marsai Viktor – Hettyey András: Szomália – Állami összeomlás és konszolidációs kísérletek Afrika szarván. Publikon Kiadó, Pécs, 2013.

³² Marsai Viktor: Szomália mint migrációs kibocsátó. Migrációkutató Intézet, 2016. 12. 04. <https://www.migraciokutato.hu/hu/2016/12/04/szomalia-mint-migracios-kibocsato/> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 16.)

³³ Lt. Ákos Treszkai: Security risks in Africa: Water conflicts. Defence Review, Vol. 144., 2016/1.

³⁴ Hydro-economics: Egypt, Ethiopia and the Nile. Aljazeera, 22. 10. 2017. <https://www.aljazeera.com/programmes/countingthecost/2017/10/hydro-economics-egypt-ethiopia-nile-171022074240615.html> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 15.)

³⁵ Glied Viktor: Vízkonfliktusok Afrikában. Afrika tanulmányok, 2007. http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/718_1.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 04. 16.)

amely azonban háborúba sodorta volna a két országot. A két országban történt politikai változások hatására – bár a probléma gyökere ugyan még fennáll – jelenleg békés mederben folynak a tárgyalások.

7. A nemzetközi politikára gyakorolt hatás

Fontos leszögezni, hogy a nemzetközi közösségnek is szerepe van a globális felmelegedésben. Bizonyos önmérséklettel a jelenség mértéke és hatása csökkenthető lenne, azonban az éghajlatváltozás okozta biztonsági kihívásokra a nemzetközi politikának is reagálnia kell, hiszen ha a probléma eszkalálódik, akár Európa gazdasági érdekeit és biztonságát is veszélyeztetheti. Az éghajlatváltozás miatt kialakult konfliktusok hatására megjelenő tömeges migráció, szervezett bűnözés, radikalizáció és terrorizmus jelentős biztonsági kockázatot jelent nemcsak az adott térségben, de más országokban, vagy akár más kontinenseken is. Ennek a jelenségnek a megelőzésére szükségessé válhat – nemzetközi missziók keretében – a helyzet megfelelő kezelése, illetve a gyenge vagy bukott államok politikai, gazdasági, pénzügyi támogatása, hogy lehetőség legyen az időjárás-változás következményeit enyhíteni, valamint az adott országot vagy térséget stabilizálni.

Az Amerikai Egyesült Államok hadserege 2007-ben közzétett egy tanulmányt, amelyben felhívta a figyelmet a klímaváltozás okozta nemzetbiztonsági kockázatokra.³⁶ A tanulmányt elkészítő katonai szakértők komoly veszélyt látnak abban, hogy a politikailag instabil régiókban az éghajlatváltozás jelentősen növeli a szélsőséges ideológia és terrorizmus megjelenését és terjedését. A tanulmányban szereplő értékelések és előrejelzések szerint a klímaváltozás hatására megjelenő szélsőséges időjárás következményeként várhatóan az érintett térségekből tömeges elvándorlás kezdődik, amely további feszültségek és konfliktusok kialakulásához vezet. A tanulmányban felhívják a figyelmet az ivóvízkészletekért kialakuló harcokra is, ezért a katonai szakértők szerint az Amerikai Egyesült Államok hadseregének fel kell készülnie arra, hogy szélsőséges éghajlatú környezetben is szükségessé válhat a harci, illetve mentési vagy segélyezési műveletek végrehajtása.³⁷

A MAGYAR HONVÉDSÉG SZEREPVÁLLALÁSA AFRIKÁBAN

A Magyar Honvédség számára az afrikai katonai misszióban történő szerepvállalás nem lenne új keletű feladat, hiszen 1989 óta a Magyar Honvédség 13 afrikai misszióban vállalt szerepet, és ezekben a missziókban mintegy háromszáz katona vett részt. Több okból is feltételezhető: a jövőben újra várható a Magyar Honvédség újbóli afrikai szerepvállalása. Ennek egyik és legalapvetőbb oka az, hogy Magyarország az Európai Unió és a NATO tagja. A másik ok a migrációhoz köthető: napjainkban – nagyon helyesen – egyre nagyobb teret nyer az a politikai elképzelés, amely szerint a tömeges migrációt kiváltó okokat helyben kell kezelni; ebben az esetben ez azt jelenti, hogy az éghajlatváltozás okozta konfliktusok és a migráció

³⁶ National Security and the Threat of Climate Change. The CNA Cooperation, 2007. https://www.cna.org/cna_files/pdf/national%20security%20and%20the%20threat%20of%20climate%20change.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 04. 16.)

³⁷ Erről lásd még Padányi József: Éghajlatváltozás és a biztonság összefüggései. *Hadtudomány*, 2009/1–2., 33–46. http://mht.eu/hadtudomany/2009/1_2/033-046.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 04. 16.)

miatt szükségessé válhat különböző nemzetközi missziókban történő szerepvállalás.³⁸ Az Amerikai Egyesült Államok hadseregében már 2007 óta napirenden van az olyan katonai képességek fejlesztése, illetve az olyan műveletek végrehajtására való felkészülés, amelyek kifejezetten a klímaváltozásra épülnek, és az ennek eredményeként megjelenő szélsőséges időjárási és nehéz terepviszonyokra irányulnak Afrikában.

Mindezek alapján a klímaváltozás hatásai miatt a Magyar Honvédségnek is érdemes lehet készülnie egy jövőben várható afrikai misszióra. Ennek a felkészülésnek a technikai eszközök mellett részei lehetnek az angol, francia és arab nyelvi képzések, valamint a nemzetközi tapasztalatok feldolgozása, és azok alapján a további, szűkebb értelemben vett térség-specifikus felkészítés.

ÖSSZEFOGLALÁS

Napjainkban a klímaváltozás egyre nagyobb biztonsági fenyegetést jelent a Föld országaira nézve. Különösen igaz ez az afrikai kontinensre, amely – összehasonlítva Európával vagy az Amerikai Egyesült Államokkal – sokkal kiszolgáltatottabb az éghajlatváltozás okozta biztonsági kihívásokra. Bizonyos optimista megközelítésből Afrika egy színes és változatos kultúrájú, etnikumú, vallású kontinens, azonban sokszor ez a változatosság a feszültségek és konfliktusok forrása. A 20. században, amikor létrejöttek a mai modern afrikai országok, a határokat mesterségesen húzták meg. Ez már magában predesztinálja a társadalmi, gazdasági, politikai, vallási és etnikai feszültségeket. Fontos azonban leszögezni, hogy a klímaváltozás kizárólag önmagában általában nem a konfliktusok elsődleges okozója, jellemzően már korábban kialakult, szunnyadó feszültségeket lobbant fel.³⁹ Különösen igaz ez az erőforrásokért folytatott küzdelemre. Ez lehet akár az ivóvíz, a szántóföld vagy az ásványkincsek – mint például a gyémánt – birtoklásáért folytatott küzdelem. Mindezek mellett további jelentős probléma Afrikában a lakosság számának gyors és drasztikus emelkedése. Ennek hatására folyamatosan nő az ivóvíz- és az élelmiszerigény. Mindez egyre komolyabb környezeti pusztításhoz vezet, mert az erdőket kivágják, hogy termőföldhöz jussanak, a legelőket túllegeltetik, így később alkalmatlanok lesznek az állattenyésztésre, ezért újra és újra víz- és élelmiszerhiány alakul ki, amely az esetek egy részében konfliktusokhoz, más részében elvándorláshoz vezet, ami rosszabb esetben további konfliktusokat generál.

Ezek a konfliktusok jellemzően a már korábban az adott területen élők és az újonnan érkezők között alakul ki. Az éghajlatváltozás miatt egyre több meggyengülő afrikai országgal lehet számolni, és ez az instabilitás kiváló táptalajt jelent mind a szervezett bűnözés, mind a radikalizáció számára, amelynek hatására különböző milíciák és terrorszervezetnek jelennek meg, s ezek még tovább destabilizálják nemcsak az érintett országot, hanem akár az érintett térséget is.

Mindezek alapján a klímaváltozás okozta biztonsági kihívások ugyan Afrikát jobban érintik, de hatással vannak Európa és azon belül Magyarország biztonságára is. Egyfelől ugyanis felmerülhet, hogy a térségben egy NATO- vagy EU-misszió keretében magyar katonák és civilek is feladatot fognak végrehajtani, másrésztől az éghajlatváltozás miatt kialakuló víz- és élelmiszerhiány miatt az érintett területen élők útra kelnek, és ez a migrációs

³⁸ Besenyő János: A Magyar Honvédség afrikai szerepvállalása. Hadtudomány, 2013/1–2., 148–162. http://real.mtak.hu/83765/1/HT_2013_1_2_Besenyő_János_u.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 04. 17.)

³⁹ Marsai Viktor: A klímaváltozás, Afrika és a migráció. Modernizációs Intézet, 2018. február 26. <https://www.migraciokutato.hu/hu/2018/02/26/a-klimavaltozas-afrika-es-a-migracio/> (Letöltés időpontja: 2018. 04. 16.)

hullám nemcsak Afrika, de Európa számára is jelentős szociális, társadalmi és biztonsági kihívást jelent.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- African Population. Worldometers. <http://www.worldometers.info/world-population/africa-population/>
- Az Európai Unió belső biztonsági stratégiája. Az Európai Unió Kiadóhivatala, Luxembourg, 2010. <http://www.consilium.europa.eu/media/30741/qc3010313huc.pdf>
- Besenő János: *A Magyar Honvédség afrikai szerepvállalása*. Hadtudomány, 2013/1–2. http://real.mtak.hu/83765/1/HT_2013_1_2_Beseno_Janos_u.pdf
- Besenő János: *Dárfúr, a lángoló tartomány – Az Afrikai Unió szudáni missziójának története*. Publikon Kiadó, Pécs, 2016.
- Besenő, János: *Security preconditions: Understanding migratory routes*. Journal of Security and Sustainability Issues, 2016/1., Vol. 6.
- Burton, Neel: *Our Hierarchy of needs*. Psychology Today, 23. 05. 2012. <https://www.psychologytoday.com/us/blog/hide-and-peek/201205/our-hierarchy-needs>
- Buzan, Barry – Weaver, Ole – Wilde, Jaap de: *Security – A new framework for Analysis*. Lynne Rienner Publisher, Boulder, 1997.
- Corcoran, Bill: *In Kenya, scarcity and drought are driving two tribes to go to war*. The Irish Times, 30. 07. 2016. <https://www.irishtimes.com/news/world/africa/in-kenya-scarcity-and-drought-are-driving-two-tribes-to-go-to-war-1.2739297>
- Éghajlatváltozás és nemzetközi biztonság. A főképviselő és az Európai Bizottság dokumentuma az Európai Tanács számára. 2008. 03. 14. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/HU/reports/99401.pdf
- Ethiopia: Dams, Plantations a threat to Kenyans – Lake Turkana water levels down, further drop expected. Human Rights Watch, 14. 02. 2017. <https://www.hrw.org/news/2017/02/14/ethiopia-dams-plantations-threat-kenyans>
- Fall, Aziz Salmone: *Conflict in the Senegal River Valley*. Cultural Survival Quarterly Magazine, 12. 1998. <https://www.culturalsurvival.org/publications/cultural-survival-quarterly/conflict-senegal-river-valley>
- Gazdag Ferenc: *A biztonságpolitikai kihívások természetéről*. http://www.grotius.hu/doc/pub/CEKOFW/2012_35_gazdag_a_biztonsagpolitikai_kihivasok_termeszeterol.pdf
- Glied Viktor: *Vízkonfliktusok Afrikában*. Afrika tanulmányok, 2007. http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/718_1.pdf
- Global Climate Change – Vital Sign of the Planet 2018. NASA. <https://climate.nasa.gov/vital-signs/global-temperature/>
- Hydro-economics: Egypt, Ethiopia and the Nile. Aljazeera, 22. 10. 2017. <https://www.aljazeera.com/programmes/countingthecost/2017/10/hydro-economics-egypt-ethiopia-nile-171022074240615.html>
- Janetos, Anthony C.: *The Vulnerability of Energy Infrastructure to Sea-Level Rise and Climate Variability and Change*. https://www.energy.senate.gov/public/index.cfm/files/serve?File_id=0f857008-bd2c-4fb5-a5ee-ed1f6c04fa56
- Lagos population 2019. World Population Review. <http://worldpopulationreview.com/world-cities/lagos-population/>
- Lake Rudolf. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/place/Lake-Rudolf>

- Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria, 2002. International Court of Justice. <https://www.icj-cij.org/en/case/94>
- Marsai Viktor: *Szomália mint migrációs kibocsátó*. Migrációkutató Intézet, 2016. 12. 04. <https://www.migraciokutato.hu/hu/2016/12/04/szomalia-mint-migracios-kibocsato/>
- Marsai Viktor – Hettyey András: *Szomália – Állami összeomlás és konszolidációs kísérletek Afrika szarván*. Publikon Kiadó, Pécs, 2013.
- Mayfield, Colin: *Case Study – The Lake Turkana Water Conflict*. http://www.colinmayfield.com/waterhealth/course5/content/concepts/extra/LakeTurkana/LAKE%20TURKANA%20WATER%20CONFLICT_2015.pdf
- Myers, Norman: *Environmental security: What's new and different?* Based on a policy backgrounder for the University of Peace, 2002, 2–3. <http://www.envirosecurity.org/conference/working/newanddifferent.pdf>
- NAN: Lagos, coastal cities threatened by forecast rise in sea level. The Guardian, 02. 09. 2018. <https://guardian.ng/news/lagos-coastal-cities-threatened-by-forecast-rise-in-sea-level/>
- National Security and the Threat of Climate Change. The CNA Cooperation, 2007. https://www.cna.org/cna_files/pdf/national%20security%20and%20the%20threat%20of%20climate%20change.pdf
- Padányi József: Éghajlatváltozás és a biztonsági összefüggései. *Hadtudomány*, 2009/1–2. http://mhtt.eu/hadtudomany/2009/1_2/033-046.pdf
- Perestroika: Forgotten Facts: The three day war between Nigeria and Chad. *Defense Nigeria*, 21. 08. 2017. <https://defensenigeria.blog/2017/08/21/forgotten-facts-the-three-day-war-between-nigeria-and-chad/>
- Population and Water resources. United Nations Population Information Network, 09. 1994. <http://www.un.org/popin/fao/water.html>
- Resperger István: *Az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői*. *Hadtudomány*, 2010/4.
- Resperger István – Kiss Álmos Péter – Somkuti Bálint: *Aszimmetrikus hadviselés a modern korban – Kis háborúk nagy hatással*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
- Sea Level. Latest measurement: November 2018. NASA. <https://climate.nasa.gov/vital-signs/sea-level/>
- The tale of a disappearing lake. United Nations Environment Programme, 28. 02. 2018. <https://www.unenvironment.org/news-and-stories/story/tale-disappearing-lake>
- Treszkai, Ákos: *Security risks in Africa: Water conflicts*. *Defence Review*, Vol. 144., 2016/1.
- Vida Csaba: *A biztonság és biztonságpolitika katonai elemei*. Nemzetbiztonsági Szemle, 2013/1.
- Water Conflict. Pacific Institute – The World's Water: Information on the World's Freshwater Resources. <https://www.worldwater.org/water-conflict>
- Water scarcity. United Nations, 24. 11. 2014. <http://www.un.org/waterforlifedecade/scarcity.shtml>
- World Population Prospects: The 2017 Revision. United Nations, 21. 06. 2017. <https://www.un.org/development/desa/publications/world-population-prospects-the-2017-revision.html>

Csanádi Győző alezredes:

AZ ADAT ÉS AZ INFORMÁCIÓ SZEREPE ÉS ELLENTMONDÁSOS FOGALMI ÉRTELMEZÉSE A KATONAI TEVÉKENYSÉGEK SORÁN. A KATONAI FELFOGÁS ISMERTETÉSE

ÖSSZEFOGLALÓ: Az információ kitüntetett és kritikus szerepet játszik a jól működő katonai rendszerekben. Ennek tükrében elvárható, hogy a katonai gondolkodásban az információ fogalma egységesen és világosan legyen meghatározva. Meglepő azonban, hogy a tudomány és a hadtudomány egyes szakterületei milyen változatosan és eltérő nézőpontból foglalkoznak a kérdéssel. Ha a vizsgálatot kiterjesztjük az adat fogalmára, különösen a két fogalom kapcsolatrendszerére is, az eredmény még zavarba ejtőbb lesz. Mi okozza ezt az ellentmondást? Lehetséges-e a különböző nézőpontokat egységes keretek között kezelni? A tanulmány ezekre a kérdésekre keresi a választ. A probléma átfogó voltára és a területi korlátokra tekintettel a szerző a kutatás eredményeit két részletben dolgozta fel. Jelen írás a katonai felfogást ismerteti, míg a témával kapcsolatos legfontosabb tudományos eredmények közreadása és az ellentmondások feloldása egy későbbi tanulmány tárgya lesz.

KULCSSZAVAK: adat és információ, fogalmi értelmezés, katonai információs folyamatok

BEVEZETÉS

Napóleon szerint sosem szabad félbeszakítani az ellenséget, ha éppen hibát követ el.¹ A finom humorral megfogalmazott tanács követésének azonban van pár komoly előfeltétele: ismerünk kell az ellenfél tevékenységét, és abban is biztosnak kell lennünk, hogy az ellenség valóban hibázik, és nem éppen a számunkra végzetes lépéseket teszi meg. A hadvezérnek megannyi nehéz erőfeszítéssel beszerezhető vagy előállítandó *információra* van szüksége ahhoz, hogy a megfelelő döntéseit meghozza.

Természetesen a jó minőségű információ időbeni megléte nem kizárólagos záloga a győzelemnek. A szükséges információ pusztán rendelkezésre állása nem helyettesíti a haditechnikát, az embert, a küzdelmet, a hősiességet, a kitartást vagy akár a vakszerencsét, amivel a diadal kivívható.

Az információ szerepe a katonai tevékenységek sikerének elérése szempontjából tehát kritikussá tekinthető, amikor azonban az *adatok* katonai szerepét kezdjük vizsgálni, a feladat már elgondolkodtató. Végül soron elvezet a két fogalom, az adat és az információ definíciójának vizsgálatához. A definíciós kérdésektől függetlenül az információnak a katonai tevékenységekre nézve kritikus volta továbbra sem változik.

¹ A Napóleonnak tulajdonított népszerű idézet több változatban megjelenik. A feltüntetett változat a Citatum webhelyen található. <https://www.citatum.hu/idezet/7238> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 07.)

AZ INFORMÁCIÓ KRITIKUS SZEREPE A KATONAI TEVÉKENYSÉGEKBEN

Az információ fogalmának hétköznapi értelmezése szerint az információ nem más, mint „felvilágosítás, tájékoztatás, hír”,² illetve „valamely személyre vagy ügyre vonatkozó tájékoztatás, [...] értesülés”.³ Ez az általános fogalom a katonai tevékenységekre vonatkozólag is használható.

A hadtudomány és a katonai műszaki tudományok a kezdetek óta a legváltozatosabb módon foglalkoznak a katonai tevékenységek információval kapcsolatos szegmenseinek vonatkozó elvi vagy gyakorlati módszerek kidolgozásával, leírásával.

Az információ katonai célú *beszerzését* felderítésnek, hírszerzésnek, „kémkedésnek” nevezzük. Az információ *továbbítására* kezdetben különböző felszerelésű és sebességű hírvivőket, küldöncöket, futárokat alkalmaztak.⁴ Már a legkorábbi időkben is különböző technikai eszközök és módszerek jöttek létre, távjelző-, távíró- és különböző híradó-, újabban informatikai hálózatok. A katonai információ korai *tárolását* katonai archívumokban, feljegyzésekben, zsoldkönyvekben, élelmezési jegyzékekben, a katonai tevékenységeket műveleti vagy egyéb szintű naplókban, előjegyzések vezetésével oldották meg. A törzsek hadilevéltárakat hoztak létre, megjelent a hadtudományi eredmények írásos rögzítése, valamint a katonai ismereteket összesítő és a tevékenységeket előíró szabályzatok használata. A kezdeti papíralapú információrögzítést az elektronikai eszközök elterjedésével kiegészíti, illetve kiváltja az informatikai eszközök alkalmazása.

Az információ katonai értékének felismerését bizonyítja az információ megtartását és védelmét elősegítő eljárások fontosságának felismerése. Az információ megvédését szolgálta a kémelhárítás, a katonai tevékenységek és az objektumoknak rejtése, a különböző értékes információt hordozó eszközök vagy akár személyek megsemmisítésének gyakorlata. A manipulatív céllal előállított információ az ellenfél félrevezetésére, megtévesztésére is felhasználható. De információt hordoz és hordozott, illetve rejtett az egyenruha színe, a katonák által kiadott kéz-, zászló-, kürt-, dob- és fényjelek alkalmazása is.

Az információ katonai hasznosítása végső soron az információt felemelte a fegyverek szintjére, megjelent az információs hadviselés fogalma.⁵ Az információ tárolásának elektronizálásával pedig a katonai jellegű tevékenységek kiterjednek egy új hadszíntérre, a kibertérbe.⁶ A kibertérben végzett katonai tevékenység a kiberhadviselés.⁷

² Tudományos és köznyelvi szavak magyar értelmező szótára: információ. <http://meszotar.hu/keres-inform%C3%A1ci%C3%B3> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 26.)

³ A magyar nyelv értelmező szótára. I–VII.: az információ. <http://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezozotora/kereses.php?kereses=inform%C3%A1ci%C3%B3> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 26.)

⁴ A hírvivő munkája bizalmi, bár veszélyes állás volt. A korai időszakban a szállított hír tartalma a futár szempontjából szó szerint életbe vágó jelentőségű volt. Nemegyszer a rossz hír hozóját első felindulásból kivégezték, a jó hír hozója pedig jutalomra számíthatott.

⁵ Az információs hadviselés „mindazon összehangolt információs tevékenységek összessége, amelyek fő célja az információs fölény kivívása és megtartása”. Haig Zsolt: Az információs hadviselés kialakulása, katonai értelmezése. Hadtudomány, XXI. évf. 2011/1–2. szám, 15.

⁶ A kibertér katonai alkalmazásával és ennek érdekében a katonai és civil együttműködés kérdéseivel bővebben lásd Kassai Károly: Az elektronikus információvédelmi rendszabályok katonai specifikációjának kialakítása, a civil önkéntes támogatás megvalósításának fontosabb kérdései. Hadmérnök, IX. évf. 2014/1. szám, 9.

⁷ A kiberhadviselés kérdéseiről bővebben lásd Kassai Károly: Kiberveszély és a Magyar Honvédség. Hadmérnök, VII. évf. 2012/4. szám, 2–3.

Az információ mint jelenség vagy tényező jelenléte alaposabb vizsgálattal felismerhető minden egyes katonai és egyéb tevékenységben. Az információnak ez az univerzális szerepe nemcsak a katonai tevékenységekre a jellemző, hanem minden emberi tevékenység tulajdonsága.

Az információval kapcsolatosan általában az alábbi tevékenységeket lehet felsorolni: gyűjtés, előállítás, feldolgozás, továbbítás, rendelkezésre bocsátás, tárolás, védelem, megsemmisítés.

Az információ védelme és megsemmisítése olyan tevékenységek, amelyek szorosan kapcsolódnak az információ tárolásához. A védelem és a tárolás egyes katonai felfogások szerint nem alkotnak külön kategóriát, a megsemmisítés pedig általában a korlátozott tárolókapacitások felszabadítása érdekében történik. Tekintettel arra, hogy az információ értéke az idő és a feladatok függvényében változik, ezért a törlés akár kockázatos lépés lehet, mivel előfordulhat, hogy a későbbiekben az adott információ felértékelődhet. Ezért a megsemmisítés általában részben történik meg, bizonyos információk esetleg átalakítás, tömörítés és kivonolás után valamilyen archívumba kerülnek, és csak az információt eredetileg hordozó eszköz lesz megsemmisítve. A megsemmisítés tehát általában véve a tárolókapacitások felszabadítását, a tárolókapacitások közötti átrendezést jelenti.

Összességében elmondható, hogy a gyűjtés, előállítás, feldolgozás, továbbítás, rendelkezésre bocsátás tevékenységek nem valósulhatnak meg valamilyen, akár ideiglenes tárolási funkció nélkül. Ezért a tárolás és a hozzá kapcsolódó védelem és megsemmisítés az információ megőrzésével kapcsolatos adminisztratív jellegű tevékenységnek tekinthető. A tárolást mint tevékenységet úgy is felfoghatjuk, mint az információ időben történő mozgatását. Az információ térben történő mozgatása az információtovábbítás. Az információ továbbítása általában az információhordozók mozgatását jelenti. Az információhordozók jellegétől függően ezzel a tevékenységgel a katonai környezetben a híradó, informatikai és ügyviteli szervezetek foglalkoznak. E szervezetek fő funkciója az információ valamilyen módon történő továbbítása, de feladatuk az információ megőrzésével kapcsolatos, már említett adminisztratív funkciók végrehajtása is. A katonai információk tárolását az információhordozó típusától függően az úgynevezett ügyviteli és levéltári rendszer, valamint a híradó- és informatikai rendszereket üzemeltető archívumok és adatközpontok valósítják meg.

Az információval elvégezhető további tevékenységek, azaz a gyűjtés, előállítás, feldolgozás és rendelkezésre bocsátás sajátos katonai feladatok keretében valósul meg, amelyeket az egyes katonai szervezetek alapfunkcióból adódó tevékenységek során végzik. Például az információgyűjtés tipikusan a felderítőszervek egyik jellemző feladata. Az adatfeldolgozás elsősorban azoknak a tevékenységeknek a fő sajátossága, ahol a bemeneti és kimeneti információs jelleg egyformán erős és folyamatos. Ilyenek az operatív irányítást végrehajtó tevékenységek, például a harc- vagy műveletvezetés vagy a napi tevékenység közvetlen irányítása. Ezeket a tevékenységeket jellemzően a gyors visszacsatolás jellemzi, azaz a működésüket a kibernetikai⁸ vezérlés fogalma írja le a legjobban. Az információ-előállítást új információk nagy tömegű előállítása jellemzi, ilyenek a katonai tervezési tevékenységek, illetve a normatív szabályzók előállítása. A rendelkezésre bocsátás olyan tevékenység, melynek során a katonai szervezet az általa birtokolt információkat valamely más szervezet, esetleg külső állami szerv vagy a közvélemény rendelkezésére bocsátja. Ez a tevékenység valósítja

⁸ Tudomány, az irányítás és a kommunikáció elmélete. James R. Beniger: Az irányítás forradalma. Gondolat-Infonia, Budapest, 2004, 34.

meg az előállított, továbbított vagy feldolgozott információk megfelelő személyekkel vagy szervezetekkel történő szabályozott közlését. Ilyen katonai tevékenység a katonai sajtó működése vagy a katonai állami közigazgatási szervek tájékoztatási tevékenysége.

Összességében megállapítható, hogy az információ segítségével a katonai tevékenységek során alapvetően a katonai szervezetek fő funkcióinak kielégítése érdekében valamilyen funkcionális feladatot hajtanak végre – legtöbbször a katonai szervezetek több, egymásra épülő információs tevékenységet⁹ folytatnak, gyűjtenek, előállítanak, feldolgoznak, illetve rendelkezésre bocsátanak információkat. Ehhez az egyes szervezetek sajátos eszközrendszert és eljárásokat alkalmazhatnak, de felhasználják a híradó-, informatikai, ügyviteli szervezetek szolgáltatásait, beleértve a továbbítás és az információ megőrzésével kapcsolatos eszközöket és eljárásokat is.

Az információ tehát a szervezet szempontjából egyrészt erőforrásként viselkedik, a különböző tevékenységek során a kívánt eredmény elérése érdekében felhasználásra és átalakításra kerül, vagy jelenléte a működés egyik előfeltétele. Másrészt eredménytermékként is viselkedik, azaz a felhasznált erőforrások és tevékenységek eredményeképpen egyfajta sajátos terméként jelenik meg egyes katonai rendszerek kimenetén. Harmadrészt az információ az irányítási rendszer elemeként is működik, mivel a katonai szervezetek kibernetikai értelemben vett irányítását,¹⁰ azaz a vezérlő vagy szabályozó¹¹ folyamatokat vezérlő és visszacsatoló információk segítségével lehet megvalósítani. A katonai terminológiában a vezetés és irányítás szavak a kibernetikai helyett inkább az igazgatástudományi fogalomértelmezésben terjedtek el.¹² Az információnak azt a szerepét, amikor a katonai szervezet kibernetikai értelemben vett irányítására szolgáló folyamatokban vesz részt, jelen dolgozatban a továbbiakban az információ mint „irányítási eszköz” megfogalmazás fogja jelölni.

⁹ Olyan tevékenység, melynek a legjellemzőbb vonása, hogy leginkább az információval kapcsolatos.

¹⁰ Az irányítás valamely meghatározott cél érdekében történő szándékos befolyásolás. Beniger: i. m. 33.

¹¹ A kibernetikai fogalomrendszerben a visszacsatolás nélküli irányítást vezérlésnek, a visszacsatolt irányítást pedig szabályozásnak nevezzük.

¹² Az „irányítás” és „vezetés” fogalmaknak a kibernetikai értelmezésen túl igazgatástudományi értelmezése is van. Jelen esetben az igazgatástudományi értelmezést kell figyelembe venni, miszerint az irányítás a rendszeren kívülről, a vezetés a rendszeren belülről, annak csúcán álló személy vagy szervezet intézkedéseivel befolyásolja a rendszer működését. A katonai tevékenységek során a parancsnok elvárt módon a szervezet csúcán, de a szervezeten belül tevékenykedik.

1. táblázat *Az információnak a katonai szervezet működésében betöltött lehetséges szerepei*
(Szerkesztette a szerző)

Az információ- nak a katonai szervezet műkö- désében betöl- tött szerepe	Az információ betöltött szerepének megfelelő tulajdonságok	Az információt ebben a szerepben kezelő rendszerek
erőforrás	az információ felhasználásra vagy átalakításra kerül a mű- ködés vagy az eredményter- mék megalkotása érdekében	Az információt erőforrásként kezelő rendszer az információmenedzsment. Más erőforrásokhoz hasonlóan a felhasználás érdekében az informá- ció elosztását és biztosítását kell menedzselni, azaz tervezni, szervezni, irányítani és ellenőrizni.
termék	egyreszervezeteknél az informá- ció a katonai szervezet fő feladatának megfelelően kerül előállításra	A termék előállítását a katonai szervezet feladat- rendszere írja elő és a fő folyamata ¹³ állítja elő. A termékjellegű információt a megfelelő időben, minőségben és mennyiségben a „megrendelő” számára le kell szállítani.
irányítási eszköz	vezérlési szerepben előíró, normatív vagy rendelkező jelleg, visszacsatolás esetén leíró vagy figyelmeztető	Az információ a vezetési és irányítási tevékeny- ségeken és folyamatokban részt vevő eszköz. Ilyen minőségben a vezetési és irányítási rend- szerek kezelik.

A fentieknek megfelelően az információ – a katonai tevékenységektől függően – több eltérő szerepet játszik. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy az információ hármasszerű természete (erőforrás, termék, irányítási eszköz) ellenére rendre ugyanazt a technikai infrastruktúrát és eljárásokat használja, amit a híradó-, informatikai és ügyviteli szervezetek biztosítanak. Ezek a tényezők kihatással lesznek az információ és a vele kapcsolatos adat fogalmának értelmezésére, definíciójára.

A katonai tevékenységek vizsgálatához elegendő segítséget nyújt a meghatározó jogszabályok és doktrínák, illetve főbb szabályzatok vizsgálata. A vizsgálati mélységet az határozza meg, hogy a származtatott dokumentum a vizsgálat szempontjából milyen újdonsággal tud szolgálni.

AZ INFORMÁCIÓ ÉS AZ ADAT FOGALMÁNAK KATONAI ÉRTELMEZÉSEI

Jelen írás egyik célja az információ és az adat fogalmának a jelenkor katonai alkalmazásában történő vizsgálata. A fogalmak lehetséges fellelése érdekében azonban az összes katonai tevékenység teljes körének átvizsgálása sem terjedelmi, sem módszertani szempontból nem reális vagy indokolt, mivel a fogalmi definíciók létrehozására általában már a felsőbb szintű szabályok, rendszerint a törvények szintjén sor kerül. Ennek megfelelően jelen kutatás azokat az alapvető katonai tevékenységeket vizsgálja, ahol az információnak jellemzően kitért szerepe van. A vizsgálat módszere a katonai tevékenységeket szabályzó vizsgálat az átfogó stratégiai szinttől a szabályzati szint felé haladva.

¹³ Egy működő szervezet fő folyamata a fő cél érdekében végzett legjellemzőbb folyamat. Egy szállítóalakatnak a szállítás, egy légvédelmi alakulatnak a légvédelem, egy radarszáznak a légtérben lévő repülőeszközökre vonatkozó rádiólokációs adatokban tárolt információk begyűjtése, stb.

Az *információ* és az *adat* szó számtalan katonai tevékenység és szervezet elnevezésében megjelenik. A katonai törzsek és vezető szervezetek szintjén *információvédelmi* osztályokat, részlegeket, csoportokat találunk. A külföldi haderőkben megjelennek az információmenedzsment-tisztek vagy -részlegek, valamint az információforrás-gazdálkodási szervezetek. A Honvédelmi Minisztériumban Adatvédelmi és Információsabadság Osztály állt fel. Egyes katonai szervezetekben adatfeldolgozó alegységek, központok, esetleg mozgó vagy telepíthető adatközpontok működnek.

A *Magyar Honvédségben* az információ és az adat fogalmának vizsgálatát az információval kapcsolatos tevékenységek szempontjából kitüntetett szerepet betöltő híradó- és informatikai szervezetek működésére vonatkozó szabályzók vizsgálatával célszerű kezdeni. Ezek a katonai szervezetek elsősorban az információ megőrzésével kapcsolatos adminisztratív és az információ továbbításának funkcionális szempontjából vizsgálják az adat és az információ kérdéskörét. A híradó- és informatikai feladatokkal foglalkozó magyar katonai szabályzók legmagasabb szintjén a honvédelmi miniszter 58/2014. (IX. 10.) HM utasításában kiadott *Magyar Honvédség Informatikai Stratégiája*¹⁴ helyezkedik el. A dokumentum fogalmakat nem vezet be, de az irányelvek ismertetése során az *információ* kifejezést – többször „elektronikus” jelzővel párosítva – az *adat* kifejezés szinonimájaként kezeli. A szövegben egyidejűleg van jelen az adat- és az információkezelés fogalma. A stratégia a fejlődési irányok és a jövőkép leírásánál például a „video, hang, karakteres, táblázatos és grafikus formátumú adatkeresés, adatkezelés, adat-összekapcsolás, adattárolás és adatmegjelenítés integrált lehetőségéről” mint általános irányról, illetve a „papíralapú információátvitel – nyilvántartás, megjelenítés és továbbítás” – kivezetését célozza meg.

A *Magyar Honvédség Informatikai Szabályzatának* (Ált/39)¹⁵ legelső tartalmi eleme (1.1.1.1 pontja) az információ fogalmának definíciója: „*Információ – information: a dolgokra, eseményekre, folyamatokra vonatkozó, a szervezeti tevékenységhez szükséges tények és elképzelések. Az információk megjelenhetnek az emberi tudatban, hagyományos információhordozókon, valamint dokumentumokban és technikai eszközökben, alapvetően elektronikus formában.*”¹⁶

A következő pontban az adat definíciója olvasható: „*Adat – data: az információ egyezményes jelrendszerben rögzített – továbbításra, értelmezésre, feldolgozásra alkalmas megjelenési formája, reprezentációja.*”¹⁷ A szabályzat egyértelmű hierarchiát állít fel, ahol az információ bővebb, az adat az információ egy speciális megjelenési formája.

Az információtovábbítás funkcióját elsősorban a hagyományos eszközökkel és eljárásokkal megvalósító ügyviteli szolgálat a tevékenységét törvényi meghatározások alapján végzi. Az ügyviteli szolgálat által kezelt alapobjektum az irat, melynek definíciója megtalálható a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló 1995. évi LXVI. törvény¹⁸ 3. § c) pontjában, miszerint:

¹⁴ 58/2014. (IX. 10.) HM utasítás a Magyar Honvédség Informatikai Stratégiájának kiadásáról. <http://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A14U0058.HM&getdoc=1> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 26.)

¹⁵ 39/2014. (V. 30.) HM utasítás a Magyar Honvédség Informatikai Szabályzatának kiadásáról. <http://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A14U0039.HM&getdoc=1> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 26.)

¹⁶ Ált/39 I-1.

¹⁷ Uo.

¹⁸ 1995. évi LXVI. törvény a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99500066.tv (Letöltés időpontja: 2017. 01. 26.)

(az) „irat: valamely szerv működése vagy személy tevékenysége során keletkezett vagy hozzá érkezett, egy egységként kezelendő rögzített információ, adategyüttes, amely megjelenhet papíron, mikrofilmen, mágneses, elektronikus vagy bármilyen más adathordozón; tartalma lehet szöveg, adat, grafikon, hang, kép, mozgókép vagy bármely más formában lévő információ vagy ezek kombinációja.”

Az irat tehát rögzített információ. Az adat ebben az esetben, szűk értelemben mint számítástechnikai eszközökön kezelt adat értelmezhető. A megfogalmazás szerint az információ több formában létezhet. Mindemellett az *adat* kifejezést tágabb értelemben is használja, mint például a törvény 1. § a) pontjában „közérdekű adat”, a 3. § j) pontjában „részlegesen megismerhető adatot tartalmazó irat”, a 11. § a) pontjában pedig „minősített adatot tartalmazó iratok” kifejezéseket használva, ami inkább az információ fogalom szinonimájaként értelmezhető. A törvény tehát az információ és az adat fogalmát nem definiálja, de a szavakat felváltva hol azonos tartalommal, hol pedig az adat szűkebb, informatikai adathordozókon tárolt adat értelemben használja.

A törvény 35/A. §-a (1) bekezdésében foglalt felhatalmazás alapján a kormány kiadta a közfeladatot ellátó szervek iratkezelésének általános követelményeiről szóló 335/2005. (XII. 29.) kormányrendeletet.¹⁹ Ebben a rendeletben az „adat” kifejezés konzekvensen a szűkebb értelemben, vagyis mint számítástechnikai eszközön tárolt adat megjelölésére szolgál. Az *információ* kifejezést általában az egyes dokumentumokra vonatkozó valamely információ szókapcsolatokban lehet megtalálni.

A kormányrendeletben elrendelt feladatok alapján kiadásra került az Ált/40, a *Magyar Honvédség Egységes Iratkezelési Szabályzata*.²⁰ A szabályzat az információ és az adat fogalmát nem definiálja, viszont a két kifejezést következetesen, elválasztva és a tudományos értelmezéseknek is megfelelő mögöttes tartalommal használja. Az *információ* fogalom két szakaszban fordul elő. Az írásos ügyintézés rendjének leírásakor: „*írási kapcsolatfelvételt akkor kerül sor, ha az információ közvetítésére más eszköz nem áll rendelkezésre*”;²¹ illetve az elektronikus másolatkészítés szabályozásakor: „*az elektronikus másolatot olyan formátumban kell létrehozni, amelyből a külön jogszabály által meghatározott formátumok valamelyike információvesztés nélkül előállítható*”.²² A szabályzat a forrástörvény és a kormányrendelet szellemében a rendelkezések tárgyának az „iratot”²³ tekinti, melyre a törvényből származtatott definíciót használja. Az adat fogalma konzekvensen az adathordozó kifejezésben vagy az adathordozón rögzített valamilyen adatként szerepel, mint például „érkeztetési adat”,²⁴ „iktatás adatai”,²⁵ az „iktatókönyvnek kötelezően kell tartalmaznia az alábbi adatokat”.²⁶

¹⁹ 335/2005. (XII. 29.) Korm. rendelet a közfeladatot ellátó szervek iratkezelésének általános követelményeiről. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0500335.KOR (Letöltés időpontja: 2017. 01. 26.)

²⁰ 7/2011. (I. 20.) HM utasítás a Magyar Honvédség Egységes Iratkezelési Szabályzatának kiadásáról, valamint a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség Titokvédelmi és Ügyviteli Szabályzata kiadásáról szóló 11/1996. (HK. 7.) HM utasítás módosításáról szóló 20/2008. (HK. 6.) HM utasítás módosításáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A11U0007.HM&getdoc=1> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 26.)

²¹ Ált/40, 44.

²² Ált/40, 49.

²³ A szabályzat definíciója szerint az irat „minden olyan szöveg, számadatsor, térkép, tervrajz és vázlat – a megjelentetés szándékával készült könyvjellegű kézirat kivételével –, amely valamely szerv működésével, illetőleg személy tevékenységével kapcsolatban bármilyen anyagon, alakban, bármely eszköz felhasználásával és bármely eljárással keletkezett”. Ált/40, 234.

²⁴ Ált/40, 30.

²⁵ Ált/40, 32.

²⁶ Ált/40, 36.

A szöveg kétféle adathordozót különböztet meg: papíralapút és elektronikusát. Az *adathordozó* fogalma nincs külön definiálva, de a szövegben az *irat* fogalom szinonimájaként jelenik meg.

Az információgyűjtési tevékenység jellemző példájaként már említett felderítés elveit hazai viszonylatban a *Magyar Honvédség Összhaderőnemi Felderítő Doktrína a Katonai Felderítés Alapelvei – a Felderítési Információ Előállítása a Magyar Honvédségben* címet viselő F/2 jelű doktrínában rögzítették. A dokumentum a felderítés átfogó megközelítését tárgyaló első fejezetében külön szakaszban (1.6 Az adat és az információ) foglalkozik az adat és az információ viszonyával. A doktrína így fogalmaz: „A gyűjtött adat vagy adatok csoportjának feldolgozásával jön létre az információ. A felderítés szempontjából bármilyen formátumú feldolgozatlan adat felhasználható felderítési információ előállítására. Ebben az összefüggésben az információ fontossá vagy feleslegessé válhat a felderítési információ előállítása érdekében végrehajtott elemző-, értékelő eljárása során.”²⁷

Tehát az információ feldolgozott adat. Az elemző-értékelő eljárás meghatározza az információ értékét. Ez a kifejezés azt sejteti, hogy az információ adatból keletkezik, és valamely vizsgálati szempont vagy kontextus a keletkeztetés során fontos szerepet játszik. Jelen esetben a kontextust a felderítő elemző-értékelő tevékenység tartalmazza, ami a felderítés célját meghatározó szándékból, feladatból jön létre. A doktrína később leírja a felderítés folyamatát. A felderítés elemi lépései úgynevezett felderítési ciklusba szerveződnek, melynek elemei: irányítás, adatgyűjtés, feldolgozás, terjesztés.

A ciklus kezdőpontjában az irányítás fogalma van, ami a felderítés feladatának meghatározását, mintegy a „gépezet” beállítását jelenti, ekkor fogadják a „megrendelők” információigényeit. Az adatgyűjtés magától értetődő fogalom. A feldolgozás azonos a fent említett elemzés-értékeléssel, azaz a begyűjtött adatokból a feldolgozás során keletkezik a megrendelt termék, a felderítési információ. A felderítési információ az információnak egy speciális csoportja, részhalmaza a definíció szerint: „*Idegen országokra, ellenséges vagy potenciálisan ellenséges erőkre vagy elemekre, tényleges vagy potenciális hadműveleti területeire vonatkozó információ feldolgozásának eredménye.*”²⁸

A felderítési információ tehát egy termék. A felderítési információ az adatok feldolgozásából keletkező információk további feldolgozásából keletkezik *egyvetetés, értékelés, elemzés, integráció és kiértékelés* elnevezésű tevékenységek során.²⁹ Ezek után már csak a „termék” leszállítása van hátra, azaz a „terjesztés”, amivel a ciklus bezárul és a rendszer várja az újabb megrendeléseket, vagy ismétli a megrendelt feladatok elvégzését.

Az információ címszónál a NATO AAP-6³⁰ dokumentumból vett fordítás található, miszerint: „*Bármilyen formátumú feldolgozatlan adat, amely értékelt felderítési információk készítésére felhasználható.*”³¹ Az utóbbi definíció logikai ellentétben van a doktrína szövegében meghatározottakkal, miszerint az információ az adatok feldolgozása következtében jön létre. Ezt az ellentétet az eredeti fogalom forrása, a NATO AJP-02³² dokumentumban található leírás értelmezése tudja majd feloldani, amire a dolgozat a későbbiekben még visszatér.

²⁷ F/2 1-7.

²⁸ F/2 2-1.

²⁹ F/2 3-2.

³⁰ AAP6 NATO Glossary of Definitions. http://standard.di.mod.bg/pls/mstd/MSTD.blob_upload_download_routines.download_blob?p_id=281&p_table_name=d_ref_documents&p_file_name_column_name=file_name&p_mime_type_column_name=mime_type&p_blob_column_name=contents&p_app_id=600 (Letöltés időpontja: 2018. 07. 07.)

³¹ F/2 M1-7.

³² AJP-02: Allied Joint Doctrine For Intelligence, Counter-Intelligence and Security.

Az információ irányítási eszköz jellege a katonai tevékenységek kibernetikai értelemben vett irányítóképeségében nyilvánul meg. A katonai vezetés törzskari hierarchikus rendszerű, az élén a parancsnok vagy vezető áll. A parancsnok felelős a döntések meghozataláért, de a döntés szakmai előkészítését a törzskar végzi. A katonai rendszerek vezetése kibernetikai szempontból parancsok és tervek kiadásával (vezérlés), illetve a folyamatokba történő parancsnoki beavatkozással (szabályzás) történik. A szabályzó jelleget a működési rend a folyamatok ciklikus felülvizsgálatával, rendszeres ellenőrzések és jelentések rendszerével is biztosítja. Mindezen folyamatok hátterében a kétirányú információáramlás áll. Amikor a katonai tevékenységek, valamint az *információ* és az *adat* fogalmak kapcsolatát vizsgáljuk, akkor az információ vezetési elem jellegét leginkább a katonai tevékenységek irányítását és a törzs működését leíró dokumentumok tanulmányozásával lehet megragadni.

A katonai vezetésre vonatkozólag az információ szerepét jól érzékelteti az ÁLT/43 *Magyar Honvédség Összhaderőnemi Műveleti Doktrína*³³ „4.3.1 Műveletek irányítása és vezetése” pontban leírtak tartalma: „A műveletirányítás és -vezetés a műveletek érdekében kialakított híradó és informatikai rendszer igénybevételével valósul meg. A műveletek érdekében kialakított híradó és informatikai rendszer rendeltetése a műveletek tervezéséhez, szervezéséhez, döntéstámogatásához és végrehajtásához szükséges információk időbeni, torzításmentes, megbízható, hiteles, védett továbbítása, biztonságos tárolása és hatékony nyilvántartása, a követelményeknek megfelelő helyen, időben, feldolgozottságban, bontásban, tartalomban és formában történő rendelkezésre bocsátása.”³⁴

Az Összhaderőnemi Doktrína az adat és az információ fogalmi elkülönítése szempontjából nagyon konzekvens. Kerüli az *adat* szónak az információ szinonimájaként értelmezhető használatát, az *adat* szó csak ritkán és leginkább számítástechnikai vagy különböző nyilvántartások adatait megjelölő kifejezésként jelenik meg. A doktrína egyik fogalmat sem értelmezi vagy definiálja.

A Magyar Honvédségben is érvényesülnie kell a közigazgatásra vonatkozó törvényi előírásoknak. Ennek megfelelően a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségében lévő hatósági jogkörrel rendelkező szervezeteknek érvényre kell juttatniuk az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény³⁵ előírásait.

A törvény 7. § (2) bekezdésében az adat fogalmát gyűjtőfogalomként hozza létre, mely szerint az adat a törvény értelmezésében egyaránt jelent tény, állapotot, illetve adatot. Ezzel a megközelítéssel az adat és az információ fogalmi elkülönülése nem jön létre. Az „információ” szót a normaszöveg következetesen kerüli, csak egy esetben fordul elő a tanúkra vonatkozó általános szabályokkal foglalkozó 66. §. (3) bekezdés c) pontjában, ahol a (tanúskodó személy) „az *információt* átadó személy kilétének” felfedésével kapcsolatosan rendelkezik. Ebben a törvényben az adat fogalma általában különböző jelzős kapcsolatokban jelenik meg, például „személyes”, „különleges”, „védett”, „személyazonosító”, „nyilvános”, „minősített” stb. adat.

³³ 14/2012. (HK 3.) HVKFH szakutasítás a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Műveleti Doktrína 1. kiadás elkészítéséről. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2012/3.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 26.)

³⁴ Ált/43 4-27.

³⁵ Az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény. <https://mok.hu/public/media/source/kozerdeku-adatok/2016-evi-CL-torveny-az-altalanos-kozigazgatasi-rendtartasrol.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 07.)

Az Amerikai Egyesült Államok és a NATO felfogásában az információ és az adat fogalmak definíciói hasonló változatosságot mutatnak. A NATO-ban több párhuzamosan létező szemlélet különíthető el.

A NATO-alapdefiníciókat tartalmazó szöveget (AAP-6)³⁶ 2017-ben kiadott változata az adat, adatok (*data*) kifejezést hatvanhárom különböző definíció szövegében használja fel, de adós marad magának a „*data*” szónak a magyarázatával. Az *információ* címszó létezik, és az AJP2 felderítésszabályzat tartalmazza a definícióját.

Az amerikai katonai kifejezések szótárában³⁷ az „adat” (*data*) formában nem szerepel, helyette összetett szerkezetben szűkített értelmű definíció „adatelem” (*data element*)³⁸ jelenik meg: „1.) Az információ szabványos struktúrára épülő elemi egysége, aminek egyedi jelentése és pontosan érthető mértékegységei vagy értékei vannak. 2. Az elektronikus nyilvántartás egy karakterekből vagy bájtokból álló kombináció, ami az információ egy önálló tételére vonatkozik, mint például a név, cím vagy kor.” Az *adat* egyes számú alakban (*datum*) megtalálható, de geodéziai tartalmú fogalmat jelöl.

Az információ címszó önállóan szintén nem szerepel, hanem a következő összetett címszavakban van jelen, mint például: információbiztosítás; információs környezet; információmenedzsment stb. A magyarázó szövegekben az *adat* és az *információ* kifejezés hasonló értelemben szerepel, de míg az *adat* egyszerűbb jelentéstartalmakat, addig az *információ* szó összetettebb tartalmú jelenséget jelöl. Például: „harcra vonatkozó információ”,³⁹ „célinformációs központ”,⁴⁰ ezzel szemben a „feldolgozás” a nyers adatok hasznos információkká történő feldolgozása.⁴¹

A híradó- és informatikai rendszerekhez kapcsolódó szakkifejezések NATO-szöszedete, az AAP-31(A)⁴² az információ fogalmát három különböző értelmezésű definícióval határozza meg:

1. „*Értesülés vagy ismeret, ami kommunikációra, tárolásra vagy feldolgozásra megfelelő formában reprezentálható.*” Megjegyzésben a szöveget felsorolja az információ reprezentálásának lehetőségét, ami létrejöhet jelekkel, szimbólumokkal, képekkel vagy hangokkal. Továbbá megjegyzi, hogy az információ jelen lehet az emberi elmében, dokumentum és elektronikus formában is.⁴³
2. Második definíciónak a később ismertetett nemzetközi szabvány (ISO) szerinti fogalom kerül bemutatásra. Az *adat* fogalma nincs definiálva.

A NATO és az Amerikai Egyesült Államok katonai szótáraiban a két fogalom feltűnő hiánya több okra vezethető vissza. A szótárak az *adat* és az *információ* fogalmakat közért-

³⁶ AAP-06 Edition 2017, NATO Glossary of Terms and Definitions. http://standard.di.mod.bg/pls/mstd/MSTD.blob_upload_download_routines.download_blob?p_id=281&p_table_name=d_ref_documents&p_file_name_column_name=file_name&p_mime_type_column_name=mime_type&p_blob_column_name=contents&p_app_id=600 (Letöltés időpontja: 2018. 07. 07.)

³⁷ DOD Dictionary of Military and Associated Terms, April 2018. <http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/dictionary.pdf> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 07.)

³⁸ Uo. 61.

³⁹ Uo. 42.

⁴⁰ Uo. 226.

⁴¹ Uo. 187.

⁴² AAP-31(A) NATO Glossary of Communication and Information Systems Terms and Definitions. <https://docplayer.pl/4094309-Nato-pfp-unclassified-aap-31-a-nato-pdp-jawne-aap-31-a-slownik-terminow-i-definicji-dotyczacy-systemow-lacznosci-i-informatyki-nato.html> (Letöltés időpontja: 2018. 07. 07.)

⁴³ AAP-31(A) Part 2. 2-16.

hető jelentéstartalmú, külön magyarázatra nem szoruló fogalmakként kezelik. A szavakat a nemzetközi szabványban értelmezett értelemben definiálva elégségesnek tekintik, illetve az eltérő szakterületi értelmezések miatt meghagyják a szakterületi önálló definíciók lehetőségét, ahogy ez a NATO AAP-31(A) szövedet esetén meg is történik.

A magyar felderítődoktrína bemutatásánál látható volt, hogy értelmező részében az információnak a törzsszövegben szereplővel – vagyis az információ feldolgozott adat – ellentétes értelmű változatát tüntették fel. Ez a definíció a NATO felderítődoktrínája (AJP-2⁴⁴) szöveggörnyezetében kap értelmet, ahol az adat és az információ szakaszban a két fogalom kapcsolata a következőképpen van leírva: az információ leginkább az összegyűjtött *adatok* gyűjteménye.⁴⁵ Az információ „bármilyen (fajta) feldolgozatlan adat, ami felderítési információ⁴⁶ előállítása érdekében felhasználható”^{47,48} Ebben a formában az adat tényeket és statisztikákat jelent, amelyeket referencia vagy analízis céljából gyűjtenek össze. Az információ tehát egyfajta adatgyűjtemény, amit így együttesen kell feldolgozni, melynek eredményeképpen újabb információ, felderítési információ keletkezik. A két fogalom ennek megfelelően átlapolja egymást, vagyis a megközelítés szerint az információ egy speciális gyűjtemény, amely (feldolgozatlan) adatokból áll. A feldolgozás eredményeképpen pedig újabb információ (felderítési) jön létre.

Ez a logika már hasonló a magyar felfogáshoz, miszerint az adatok begyűjtése után feldolgozott gyűjteményt nevezi a NATO-dokumentum információnak, amely feldolgozás után felderítési információt eredményezhet. A feltételes mód azt jelenti, hogy a folyamat során nincs garancia arra, hogy a folyamat bármelyik eredménye a továbbiakban hasznosnak bizonyul. Tehát lehetnek olyan adatok és információk, amelyek a végtermék, a felderítési információ előállítása szempontjából haszontalanok.

Az információ fogalmának az adatok gyűjteményét tartalmazó konténer jellege utal az információ keletkezésének körülményeire, miszerint az információ csak bizonyos kontextusban értelmezett adatokból jöhet létre.

Az információ termékjellegének kifejezése az amerikai felderítődoktrínában⁴⁹ jól tetten érhető, miszerint a felderítés a felhasználók részére az általuk felállított követelmények szerinti információkat állít elő.

A NATO híradó- és informatikai stratégiában (AJP-6) önálló definíciók nem jelennek meg, de az *adat* szót kétféle értelmezésben használja. Szűkebb értelmezésben az adat a híradó- és informatikai rendszereken továbbított információ, másrésztől a híradó- és informatikai rendszereken értelmezett információk kapcsolatok minőségjelzői szerepében, amikor különbséget tesz a hang-, a video- és adattípusú kommunikáció között. Ez utóbbi hagyományos szemléletet tükröz, ami abból az időszakból származik, amikor lényegesen eltérő technológiákat kellett használni a kép, a hang és elektronikus adat továbbítására.

Az információmenedzsment témakörével foglalkozó külföldi irányelvek újabb megközelítéssel viszonyulnak a kérdéskörhöz. Az Amerikai Egyesült Államok Védelmi Minisz-

⁴⁴ AJP-2, Allied Joint Doctrine for Intelligence, Counter-intelligence and Security.

⁴⁵ „...information is merely an assemblage of collected data.”

⁴⁶ Az eredeti angol „intelligence” kifejezés egyszerre felel meg a magyar ’felderítés, felfogás, értesülés, megértés, és hír’ szavaknak, de a további szöveggörnyezetből kiderül, hogy ebben a definícióban a magyar terminológia szerinti ’felderítési információ’ értelemben értelmezendő.

⁴⁷ „...unprocessed data of every description, which may be used in the production of intelligence.”

⁴⁸ AAP-31(A) 12.

⁴⁹ JP-2.0, Joint Intelligence, 22 October 2013. http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp2_0.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 01. 26.)

tériuma által az információmenedzsment tárgyában kiadott stratégiai dokumentumokban⁵⁰ az információ fogalma az „ismeretnek, azaz a tényeknek, *adatoknak* vagy elképzeléseknek valamilyen módon történő közlését” jelöli.

Az amerikai felfogás az adat és az információ viszonyát az úgynevezett kognitív hierarchia nézőpontjából kezeli, miszerint a hierarchiában felfelé haladva a feldolgozott adat információt szolgáltat, melynek megismerése után ismeretek jönnek létre, melyeket mérlegelés után megérthetünk, és az elvezet a hierarchia csúcsán lévő döntésig. Az Amerikai Egyesült Államok egyesített híradó- és informatikai doktrínájában⁵¹ az információmenedzsmenttel foglalkozó leírásban az információnak kétféle felhasználása szerepel. Egyrészt az információ felhasználásával jön létre a helyzetismeret, ami alapján a katonai döntések és a tervezés végrehajthatók, másrészt pedig az információ eszköz, amely irányítja és koordinálja a tevékenységeket, a döntések végrehajtását. Az első szempont az információnak az erőforrás, a második esetben pedig az irányítási eszköz jellegét emeli ki.

ÖSSZEFOGLALÁS

Összességében elmondható, hogy az adat és az információ fogalmilag határozottan különválasztott értelmezése a híradó-, az informatikai és a felderítési szabályzóknak egymástól nagyon ritkán kerül elválasztásra. Különösen az adat vonatkozásában a szót magától értetődő alapkifejezésnek tekintik, amely nem szorul különösebb magyarázatra, ellenben alkalmas arra, hogy definíciókban széleskörűen szerepeljen. Ha a két fogalom közötti átlapolást és hierarchiát meg kell határozni, akkor a felderítési szemléletmódnál az adat és az információ egymásból valamely folyamat következtében átalakítással származtatható jelenségek, a híradó- és informatikai szabályzóknak pedig leginkább egyenrangú kifejezések, szinonimák, illetve szűkebb értelmezésben a „adat (data)” szó jelzős, minőségleíró tartalommal szerepelhet, ahol az információ átvitelének egy szűkebb csoportját, az ún. adatkapcsolati jelleget jelöli meg.

Ilyen formában a híradó- és informatikai felfogás szerint az adat az információ egy speciális formája. A magyar ügyviteli eljárások tanulmányozása során megfigyelhető, hogy az információ ábrázolásának hagyományos formáit megalapozó törvények alapegységként a dokumentumot határozzák meg, amelynek felváltva lehet adat- és információtartalma, mivel a két kifejezést szinonimaként használják. A személyes adatok védelmét szabályzó törvényben az adat fogalma leginkább az információ fogalmi tartalmának felel meg.

Jól látható, hogy a külföldi katonai információmenedzsmenttel foglalkozó szabályzó rendszer már teljesen elkülöníti az *adat* és az *információ* fogalmi körét, a két fogalom a kognitív hierarchia más szintjén helyezkedik el. Az adatok feldolgozása után információ keletkezik. Az adat tehát hordozza az információt.

A katonai terminológiában az *adat* és az *információ* kifejezést úgy kezelik, mint magától értetődő és közismeret tárgyát képező fogalmat, de ha megvizsgáljuk, a két fogalom relációjában ellentmondás keletkezik, hol az egyik foglalja be a másikat, hol pedig fordítva, és előfordul, hogy a két fogalom felváltva azonos szemantikai tartalommal kerül alkalmazásra.

⁵⁰ Department of Defense Directive (about) Management of the Department of Defense Information Enterprise, (DoDD 8000.01) 2009. <http://www.acqnotes.com/Attachments/DoD%20Directive%208000.1%20Management%20of%20DoD%20Information%20Resources%20and%20Information%20Technology,%2010%20Feb%202009.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 26.)

⁵¹ JP-6, Joint Communications System, 10 June 2015. http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp6_0.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 01. 26.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 14/2012. (HK 3.) HVKFKH szakutasítás a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Műveleti Doktrína 1. kiadás elkészítéséről. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2012/3.pdf>
1995. évi LXVI. törvény a közokiratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99500066.tv
2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról. <https://mok.hu/public/media/source/kozerdeku-adatok/2016-evi-CL-torveny-az-altalanos-kozigazgatasi-rendtartasrol.pdf>
- 335/2005. (XII. 29.) Korm. rendelet a közfeladatot ellátó szervek iratkezelésének általános követelményeiről. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0500335.KOR
- 39/2014. (V. 30.) HM utasítás a Magyar Honvédség Informatikai Szabályzatának kiadásáról. <http://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A14U0039.HM&getdoc=1>
- 58/2014. (IX. 10.) HM utasítás a Magyar Honvédség Informatikai Stratégiájának kiadásáról. <http://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A14U0058.HM&getdoc=1>
- 7/2011. (I. 20.) HM utasítás a Magyar Honvédség Egységes Iratkezelési Szabályzatának kiadásáról, valamint a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség Titokvédelmi és Ügyviteli Szabályzata kiadásáról szóló 11/1996. (HK 7.) HM utasítás módosításáról szóló 20/2008. (HK 6.) HM utasítás módosításáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A11U0007.HM&getdoc=1>
- AAP-06 Edition 2017, NATO Glossary of Terms and Definitions. http://standard.di.mod.bg/pls/mstd/MSTD.blob_upload_download_routines.download_blob?p_id=281&p_table_name=d_ref_documents&p_file_name_column_name=file_name&p_mime_type_column_name=mime_type&p_blob_column_name=contents&p_app_id=600
- AAP-31(A) NATO Glossary of Communication and Information Systems Terms and Definitions. <https://docplayer.pl/4094309-Nato-pfp-unclassified-aap-31-a-nato-pdp-jawne-aap-31-a-slownik-terminow-i-definicji-dotyczacy-systemow-lacznosci-i-informatyki-nato.html>
- AJP-02, Allied Joint Doctrine For Intelligence, Counter-Intelligence and Security.
- A magyar nyelv értelmező szótára. I–VII.: az információ. <http://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/kereses.php?kereses=inform%C3%A1ci%C3%B3>
- Beniger, James R.: *Az irányítás forradalma*. Gondolat–Infonia, Budapest, 2004.
- Department of Defense Directive (about) Management of the Department of Defense Information Enterprise, (DoDD 8000.01) 2009. <http://www.acqnotes.com/Attachments/DoD%20Directive%208000.1,%20Management%20of%20DoD%20Information%20Resources%20and%20Information%20Technology,%2010%20Feb%202009.pdf>
- DOD Dictionary of Military and Associated Terms, April 2018. <http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/dictionary.pdf>
- Haig Zsolt: *Az információs hadviselés kialakulása, katonai értelmezése*. Hadtudomány, 2011/1–2.
- JP-2.0, Joint Intelligence, 22 October 2013. http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp2_0.pdf
- JP-6, Joint Communications System, 10 June 2015. http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp6_0.pdf
- Kassai Károly: *Az elektronikus információvédelmi rendszabályok katonai specifikációjának kialakítása, a civil önkéntes támogatás megvalósításának fontosabb kérdései*. Hadmérnök, 2014/1.
- Kassai Károly: *Kiberveszély és a Magyar Honvédség*. Hadmérnök, 2012/4.
- Tudományos és köznyelvi szavak magyar értelmező szótára: információ. <http://meszotar.hu/keres-inform%C3%A1ci%C3%B3>

Sári Szabolcs ezredes:

GONDOLATOK A PÁLYAKEZDŐ TISZTEK FELKÉSZÍTÉSE KAPCSÁN

ÖSSZEFOGLALÓ: *A fiatal, pályakezdő vezetőkkel szemben támasztott követelmények meghatározása összetett feladat, sok más területtel áll kölcsönhatásban, ezért figyelembe kell venni a mindennapjainkat befolyásoló trendeket. Ez folyamatos változtatást igényel tőlünk, mert egy állandóan és gyorsan változó világban élünk, és ezzel nincs arányban az adaptációs képességünk, különösen a gondolkodásmódunk és a szocializációs örökségünk. A szerző kutatása ezen szakaszában elsősorban a rendelkezésre álló hazai, nemzetközi tapasztalatokat, valamint az érvényben lévő szabályzókat, parancsnoki útmutatásokat tekintette át, természetesen nem csak katonai vonatkozásban.*

KULCSSZAVAK: vezető, kompetencia, adaptáció

BEVEZETŐ

Kutatási témám a pályakezdő tisztekkel szemben támasztott azon követelmények rendszerének összeállítása, amelyek megfelelnek a kor szellemének, kihívásainak. Ezen a területen belül pedig elsősorban az általános, avagy alapkompenciák meghatározását vizsgálom, azzal a céllal, hogy kutatási eredményeim segítségül szolgáljanak a kiválasztás során, valamint az általános katonai felkészítés gyakorlati időszakában. Miért választottam ezt a területet? A válaszom triviálisnak tűnhet: mert szorosan kapcsolódik a munkámhoz, amit az MH Ludovika Zászlóalj parancsnokaként végzek.

Jelen írásom egyik célja felhívni az érintett szereplők figyelmét a jelenlegi követelményrendszer összehangolására, valamint annak korszerűsítésére. Meggyőződésem, hogy együttműködés nélkül nem lehet a pályakezdő vezetőket felkészíteni a hivatásukra (beleértve annak minden elemét: a kiválasztást, a kiképzést, a nevelést, az oktatást, amely természetesen a követelményháló gerincét adja). További célom az eddigi kutatások eredményeinek – mint a rendelkezésre álló alapoknak – a rövid áttekintése, a követelmények meghatározását befolyásoló környezet bemutatása, valamint a problémák keresése során felmerülő kérdések felszínre hozása.

A hadtudomány szerkezetének külső héjából kiindulva kezdtem vizsgálni azokat a hatásokat, amelyek befolyásolhatják a vezetői kompetenciák meghatározását.¹

A JÖVŐ KÖRNYEZETÉRŐL

Fontosnak tartom elgondolkozni először a jövő környezetén! Mi lesz a legfontosabb számunkra? Melyek azok az értékek, amelyeket meg kell védenünk, vizsgálva pozitív és negatív

¹ Szenes Zoltán: Akadémiai viták a hadtudomány struktúrájáról. Hadtudomány, 2013/3–4., 64.

hatásaikat a társadalmunkra? De vajon meg lehet jósolni a jövő környezetét? (A kérdést természetesen csak a leglényegesebb irányból szeretném megközelíteni, leszűkítve a tárgyhoz legszorosabban tartozó aspektusokra.)

Legsűrűbb környezetünk vizsgálatakor – ahol élünk és dolgozunk – találkozunk az intelligens város (*smart city*)² fogalmával. Azért említem ezt, mivel életünk nagy részét a munkahelyünkön töltjük, és a többség, velem együtt, naponta ingázik, miközben találkozik olyan alapvető problémákkal, mint a közlekedési káosz. A városok irányítása a jövőben egyre komolyabb kihívásokat fog felvetni. Emelkedik a népsűrűség, fejlődnek az infrastruktúrák, a számítógép szerepe megnő. Ez utóbbi által a sebezhetőség is fokozódhat, mert egy új terület adódik azok számára, akiknek érdekük a bizonytalanság előidézése és fenntartása. Sajnos, nagyon sok európai nagyvárosban egyes kerületek már nem is állnak ellenőrzés alatt. Az intelligens városhoz pedig intelligens ember kell.³

„Az amerikai kultúra a Biblia és a komputer, a hagyományos értékek és a gyökeres újítás esetlen ötvözete...”, írja George Friedman, a világ egyik nagyhatalmának kulturális jövőjét taglalva.⁴ Miért fontosak ezek a gondolatok? Azért, mert a számítógép szerepe nem csökkenni, hanem ellenkezőleg, növekedni fog a jövő társadalmában. Ha ez így lesz, akkor egy gyakorlatias, gyors döntéseken alapuló rendszert kell elképzelnünk, amely objektív számokon, tényeken alapul, és egy olyan hálózatban helyezkedik el, amelyik biztosítja a gyors információáramlást. Mert „az amerikai kultúra nem tudja könnyen kezelni az igazat és a szépet. Azt értékeli, ha a dolgokat gyorsan megoldjuk, és nem aggódunk túl sokat amiatt, éppen mit csinálunk, miért fontos”.⁵ Meggyőződésem, hogy a jövőben a számítástechnika teljesen átveszi az irányítást, ahogy azt – igazodva a mai trendekhez és elgondolásokhoz – sejteni engedik.

A technika fejlődése felgyorsult, ez tény. Emiatt megnőtt, sőt elárasztott bennünket az információ. Hatványozódott a számítástechnika szerepe a mindennapi életünkben is. Felhasználási területeinek kiszélesedése azonban könnyen sebezhetővé tette a számunkra természetes és a kényelmünket szolgáló infrastruktúrákat. Persze korábban is nagy hangsúlyt fektettek egyes objektumok, műtárgyak, rendszerek (például városok vízügyi ellátása) védelmére, de ezek esetében leginkább csak fizikai őrzés-védelemről beszélhettünk. Manapság azonban egyre többet hallunk a számítógépes hálózatok védelméről, amit a gyors technikai fejlődés generál. Szándéktalanul is megteremtve ezzel az egyes rendszerek könnyű, gyors elérését – és egyúttal megbénítását. Az ilyen irányú támadásokkal – amelyeknek fő célja lehet akár a lakosság morális helyzetének aláásása is – nagyobb sikerek érhetők el más országokkal szemben, mint a hagyományos eszközökkel.

A pályakezdő tisztek kompetenciáinak meghatározása során figyelemmel kell lenni arra, hogy a befolyásoló tényezők az egyén mellett arra a környezetre is hatnak, amelyben dolgozni fogunk. Milyen lesz ez a környezet? Meg tudjuk határozni? Ki tudjuk találni? Milyen típusú műveleteket fogunk végrehajtani? Mivel a világ nagyon gyorsan változik, ezért nehéz megjósolni, milyen lesz a jövő műveleti környezete. Hiába kaptunk belőle izellítőt az elmúlt időszakban az ukrán konfliktus során vagy máshol, a kibertérben folytatott tevékenységek tanulságai által. Abban sem lehetünk biztosak, hogy nálunk ez nem fog olyan gyorsan bekövetkezni, és mindig lesz idő reagálni!

² Kollár Csaba: Elég intelligensek vagyunk az intelligens városhoz? *Hadtudomány*, 2018/1., 139–144.

³ Uo. 134–139.

⁴ George Friedman: A következő száz év. *New Wave Media Kft.*, 2015, 81.

⁵ Uo. 83.

A KOMPETENCIÁRÓL

A Magyar Honvédségnél a pályakezdő tisztekkel szemben támasztott kimeneteli követelményeket már megfogalmazták,⁶ törvényes keretek között szabályozták. Én elsősorban azokat a követelményeket szeretném meghatározni, amelyek alap-, avagy kulcskompetenciaként jelenhetnek meg a jövőben, összhangban a Magyar Honvédség feladatrendszerével, a hosszú távú tervekkel, célkitűzésekkel.

Azon a harcászati szinten, ahol a fiatal vezetők kezdik a pályafutásukat, elengedhetetlen a konkrétumok pontos meghatározása. A kialakítandó követelményeket szabatosan kell megfogalmazni, és rugalmasan kezelendő elvárásokként kell kezelni. Tehát egy könnyen fejleszthető keretet, nem pedig törvényekkel beágyazott dogmákat, sziklaszilárdan álló, nehezen változtatható kompetenciatérképet kell alkotni.

Az alapkompenciák kérdéskörének nincs jelentős magyar nyelvű katonai szakirodalma. Ez azért lehet fontos, mert a magyar gondolkodásmód – saját tapasztalataim szerint is – mindig más volt valamilyen mértékben, mint az átvenni kívánt eljárásokat kidolgozó nemzeteké. Nem is lehet, nem is szabad a betű szerinti átvétel lehetőségével számolni. A megbízható transzferáláshoz viszont szükség lenne az eddigi tapasztalatok minél szélesebb körű megosztására. Ezzel kapcsolatban néha kritikával illetik az adaptációs képességünket. A magyar viszonyokra való alkalmazás szempontjainak figyelembevétele azonban egyáltalán nem hiba! Hiszen az ember abban a környezetben tud nagyobb sikereket elérni, amelyben jól érzi magát, amit magáénak érez, amelyhez a maga kreatív tevékenységét is hozzá tudja adni.

Mivel nincs rá elfogadott, univerzális definíció, éveken át az Európai Tanács szakértője, John Coolahan 1996-ból származó kompetenciameghatározását fogadták el a legszélesebb körben: „*A kompetenciát úgy kell tekinteni, mint olyan általános képességet, amely a tudáson, a tapasztalaton, az értékeken és a diszpozíciókon alapszik, és amelyet egy adott személy a tanulás során fejleszt ki magában.*”⁷ A kompetenciák tehát az ismeretek, készségek és attitűdök transzferálabilis, többfunkciós egysége, amellyel mindenkinek rendelkeznie kell ahhoz, hogy személyiségét kiteljesíthesse és fejleszthesse, be tudjon illeszkedni a társadalomba és foglalkoztatható legyen.

De milyen kompetenciákkal kell rendelkeznie egy pályakezdő vezetőnek? A kompetenciák kimunkálásánál az első és legfontosabb tennivaló a majdani műveleti környezet meghatározása. A jövő várható elvárásaihoz történő igazodást már ma meg kell kezdeni.

A jövő elvárásaira épülő kompetenciák megfogalmazása azonban nagyon nehéz feladat. Tudjuk-e prognosztizálni a szűkebb értelemben vett műveleti, tágabb értelemben pedig a szorosan kapcsolódó civil környezetet? Jelenünkben olyan összetett és globális méretű változások zajlanak, amelyek végkimenetele még nem is igazán sejthető. A tudományos megalapozottságú prognózisok között is igen komoly eltérések vannak. Kétségtelen, hogy már napjainkban is a fő problémákat az általános értelemben vett környezetünkben végbemenő változások jelentik. Például már most észlelhetők a klímaváltozás okozta gondok, az ivóvíz- és a rendelkezésre álló élelmiszerkészletek hiánya. Ezek a tendenciák komoly társa-

⁶ 282/2016. (IX. 21.) Korm. rendelet az államtudományi képzési terület alap- és mesterképzési szakjainak meghatározásáról és azok képzési és kimeneti követelményeiről, valamint az azzal összefüggő kormányrendeletek módosításáról. <https://docplayer.hu/106807960-282-2016-ix-21-korm-rendelet.html> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 11.)

⁷ Mihály Ildikó (összeáll.): Még egyszer a kulcskompetenciákról. Új Pedagógiai Szemle, 2003. június. <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00072/2003-06-vt-Mihaly-Meg.html> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 11.)

dalmi és politikai válságokat eredményezhetnek, amelyek krízishelyzeteket teremthetnek, s ezek akár a fegyveres konfliktus szintjére is emelkedhetnek. Nagyon nehéz tehát annak a környezetnek a paramétereit feltárni, amelyben a jövő vezetői dolgozni fognak. Hiszen egy gyorsan változó világban élünk, ennek értelmében az eredményekre is minél gyorsabban van szükség.⁸

Éppen ezért nem is szabad hosszú időre mereven meghatározni a kompetenciák teljes körét. Ehelyett arra kell inkább törekedni, hogy a kulcskompetenciák erős kiindulópontot jelentsenek, amelyekre folyamatosan lehet építkezni.

Jelenleg a változás kapujában állunk, ami változtatási kényszert fog eredményezni a pályakezdő vezetők felkészítési rendszerében is. Ennek kapcsán szeretném tisztázni, hogy itt nem csak a sikeres felvételi utáni négy tanévről kell beszélünk. Szorosan hozzá tartozik még a kiválasztás rendszere, a katonai szocializáció, és majd az első diploma után a csapatélet időszaka, a különböző tanfolyamok. Ezt egészíti ki később a fiatal vezető, amikor eljut a tiszti karrier fontos mérföldkövéhez a főtiszti rendfokozat megszerzésekor. A felsoroltakból is látszik, hogy a tágabb folyamatot tekintve minimum tíz évről beszélünk. Az ezen belül ható alrendszerekben szoros kell hogy legyen a kapcsolat, mert a követelményhálózat nagy területet fog át, ezért nem működhet összefogás nélkül, az egyéni érdekek kizárásával.

Be kell látni, hogy a korábbi kiindulási alapok mennyire megváltoztak. Elég, ha csak arra gondolunk, hogy a korábbi szolgálati rendszer a katonák többségének huszonöt évre volt tervezve, most azonban legalább kétszer annyi időt kell figyelembe venni. Ennek eredményeképp akár az eredeti szakterületek váltására is sor kerülhet, mégpedig nem is egyedi esetek formájában!

Az alapkompenciákat már a kiválasztásnál figyelembe kell venni a leendő vezetőknél. A pályorientáció erősödésén azonban folyamatosan dolgozni kell. A gyakorlat azt mutatja, hogy sokan nem ismerik részletesen a velük szemben támasztott felvételi követelményeket. Ezeket még a nyílt napok sem tudják a maguk teljességében közvetíteni. Ezt a megállapítást a szervezeti fejlesztés érdekében végzett pszichológiai felmérések is alátámasztják.

Az egyik alapkompencia a problémamegoldó képesség. Sokszor úgy beszélünk a problémákról, mint egy olyan helyzetről, amelyben valami nem úgy történik, ahogy szerettük (vagy mások szerették) volna. Mindig negatív értelemben gondolkodunk róla. Ám a probléma ennél több: „*Problémának nevezhető a szó legáltalánosabb értelmében minden olyan helyzet, ahol bizonyos cél elérésének szándékakor a megvalósítás útja számunkra rejtett. Problémát jelent, ha huzamosabb nélkülözés vagy averzív ingerletetés állapotában nem tudunk sikeres választ adni.*”⁹ A problémamegoldás képességének alapkompenciaként való definiálását alátámaszthatja a következő gondolat is: „...*ehhez pedig az innovációra, illetve olyan képességek fejlesztésére kell koncentrálnunk, mint a problémamegoldás, kritikus gondolkodás, kreativitás, hálózatépítés és a gyors alkalmazkodás a változó körülményekhez.*”¹⁰

A Magyar Honvédség előtt álló fejlesztési feladatok során egyfelől az elvesztett szolgálati kultúrákat kell újraéleszteni, másfelől a megőrzendő elemeket kell megújítani. A gondolkodásmód megváltoztatása nemcsak a technikához való hozzáállás, de a vezetés szempontjából

⁸ Erről lásd bővebben: László Szombatfalvy: The Greatest Challenges of Our Time. Ekerlids, 2010, 15–30. <https://api.globalchallenges.org/static/files/the-greatest-challenges-of-our-time.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 26.)

⁹ Kontra József: A probléma, a problémamegoldó gondolkodás. Magyar Pedagógia, 96. évf. 1996/4., 342. http://www.magyarpedagogia.hu/document/Kontra_MP964.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 03. 11.)

¹⁰ Porkoláb Imre: Szervezeti adaptáció a Magyar Honvédségben: Küldetésalapú vezetés 2.0. a digitális transzformáció korában. Honvédségi Szemle, 2019/1., 9.

is fontos. Mindezekhez elengedhetetlen a tudomány eredményeinek folyamatos bevonása, a hazai és a nemzetközi tapasztalatok feldolgozása, beépítése a rendszerbe. Nem engedhető meg az „így szoktuk” jellegű hozzáállás. Ez nem vezetne el a túlhaladott gondolkodásmód átalakításához.

AZ INTERKULTURÁLIS NEVELÉS TAPASZTALATAI¹¹

A jövőt illetően elképzelhető, hogy még a jelenleginél is színesebb lesz a nemzetközi környezet, köszönhetően a jelenleg is zajló népvándorlásnak. Már ma is megfigyelhető, hogy a bevándorlók egyre kevésbé tartják be a fogadó ország kulturális szabályait. A béke, a zavartalan biztonság érdekében ezért meg kell tanulni együtt élni más népcsoportokkal.

Az interkulturális nevelésnek hagyományai vannak Európában. Ennek a feldolgozása hasznosnak ígérkezik, mivel hozzájárulhat az alapkompenciák meghatározásához. A nemzetközi pedagógiai tapasztalatok felhasználhatók a saját oktatási, nevelési munkánk területén is.

Az interkulturális nevelés nem csupán a nagy kultúrkörök találkozását jelenti. Ehhez kapcsolódóan mikroszintű hasonlóságot fedezhetünk fel a saját katonai szocializációnk területén is. Szerintem mindenki volt már olyan helyzetben, amikor egy olyan alegységet kellett összekovácsolnia, amelynek tagjai az ország különböző területeiről érkeztek, más tájakról, más városokból. A közös értékrend és szervezeti kultúra kialakításakor ilyenkor szembesültünk a sokszínűség problémájával. Hosszú időnek kellett eltelnie ahhoz, amíg sikerült megtalálni mindenki helyét, szerepét a célok elérésének érdekében.

A következő gondolat pontosan kifejezi az interkulturális nevelés legfontosabb ismérveit: „*pozitív, elfogadó szellemű hozzáálláson kívül megfelelő ismeretekkel és képességekkel kell rendelkezniük a tanároknak.*”¹² Saját tapasztalataimat figyelembe véve mondhatom: sikeresek azok a vezetők, akik nyitottabbak és elfogadóbbak másokkal szemben. A másokkal szembeni nyitottság nem csupán a tolerancia fejlesztését jelenti, hanem újfajta megközelítési módok, addig nem tapasztalt szempontok elsajátítását is. Ezekkel pedig az adott egyén személyisége lesz gazdagabb. Hiszen megfigyelhető, hogy azok a személyek, akik többször teljesítettek küldetést nemzetközi környezetben, sokkal könnyebben boldogultak később itthon is egy összetettebb, bonyolultabb atmoszférában. Ezért a jövő vezetőjének alapvető kompetenciája kell hogy legyen a nyitottság. Nyitottnak kell lenni az új, a más kultúra és a folyamatos tanulás iránt. Ehhez nyújt segítséget a társadalomtudományok széles körű ismerete, alkalmazása, az információk megszürése, illetve felhasználása.

NEMZETKÖZI IRÁNYELVEK A KATONAI OKTATÁS TERÜLETÉN (SZOMSZÉDOS ORSZÁGOK)

A szomszédos országok katonai oktatásának irányelveit áttekintve különösen figyelemre méltó egy osztrák kezdeményezés, amely egy jövőbeni nemzetközi szemeszter létrehozására tesz kísérletet. A fórum állandó résztvevői között szerepel Magyarország is.

¹¹ Lásd erről bővebben egy korábbi tanulmányomat: Sári Szabolcs: Az interkulturális nevelés kihívásai a XXI. században. *Hadtudományi Szemle*, XI. évf. 2018/1., 373–384.

¹² Torgyik Judit – Karlovitz János Tibor: *Multikulturális nevelés*. Bölcsész Konzorcium, Budapest, 2006, 7. <http://mek.oszk.hu/04800/04802/fulszoveg.html> (Letöltés időpontja: 2019. 03. 11.)

A fórum elsődleges célja a nemzetközi együttműködés a katonai oktatás területén, hosszabb távon pedig egy nemzetközi szemeszter folyamatos gyakorlattá tétele, figyelembe véve a nemzeti érdekeket, alapozva a közösen létrehozott modulokra és a szakemberek által meghatározott kompetenciákra.¹³ Az előírt követelmények a következők:

- vezetői ismeretek elsajátítása;
- kommunikáció fejlesztése;
- előadókészség fejlesztése, gyakorlása;
- együttműködőkészség fejlesztése;
- problémamegoldás fejlesztése.

A VEZETŐI KOMPETENCIÁKRÓL

Gyakran találkozhatunk a kérdéssel: milyen a jó vezető? A kialakult konszenzus szerint a jó vezető hatással van a beosztottjaira, motiválni tudja őket a kitűzött célok elérése érdekében.

A Hadtudomány egyik számában a következő gondolatok jelentek meg: „A katonai, de elsősorban a parancsnoki pályafutásom alatt munkatársaimnak, parancsnoktársaimnak mindig a következőket mondtam. A katonáikkal szemben legyenek szigorúak, követelménytámasztóak, és mindezt úgy valósítsák meg, hogy maradjanak emberségesek. Lássák el hivatásukat példamutatóan, munkájukban, döntéseik alkalmával legyenek következetesek. Katonáikat embertársaként tiszteljék és ne tartsák rettegésben őket.”¹⁴

Továbbá a következőket olvashatjuk a Honvéd Vezérkar főnökének levelében, amelyet a vezetői állományhoz címzett: „...nincs és nem lehet más lehetőség előttünk, mint hogy személyes példamutatásunkkal, a legjobb tudásunk és akaratunk szerint, az erőnket és fáradozásunkat nem kímélve vezettjük a ránk bízott magyar katonákat...”¹⁵

Ahhoz, hogy a kitűzött célokat, a vezetői attitűdöket kiépítsük, már a fiatal vezetőket is erre kell nevelni. Ehhez a kulcskompetenciák mellett a szakmai kompetenciák pontos megfogalmazása az első lépcső, minthogy ezekre és ezekből épül – végállapotként – a kívánt vezetői tulajdonságok rendszere.

Amikor a közvetlen környezetünkről beszélünk, nem feledkezhetünk meg a történelmi tapasztalatokról sem. A Ludovika Zászlóaljnál szerencsés helyzetben vagyunk, itt ugyanis lehetőségünk van tanulni az idős bajtársaktól. Nagyon fontos a múltbeli értékeink áttekintése és ezek megismerése. Személyes tapasztalatom van a Ludovika Kávészóról, amely lényegében egy interaktív történelemóra, ahol az idős bajtársak és a növendékek együtt töltenek el néhány órát. Az egyik idős bajtársunktól a következő gondolatokat szívleltem meg: „*A tisztii pályát emelt fővel, tisztességesen végigjárni csak hivatástudattól lehet [...] A tűzkeresztség minden katona számára megrázó élmény. Föl kell rá készülni.*”¹⁶

Tudósok, vezetők, menedzserek, vezetői tanácsadók bevonásával végeztek egy felmérést, amely a legfontosabb vezetői kompetenciákat kutatta.¹⁷ Ez a külföldi szakirodalomban

¹³ iMAF 2015: Creating an International Semester – the next step in a Common Education for the European Officer. Ghiță Bârsan, Vasile Căruțașu, Marioara Pateșan (coop.). Nicoale Bălcescu Land Forces Academy Publishing House, Sibiu, 2015, 85–105.

¹⁴ Benkő Tibor: Gondolatok az ideális parancsnokról. *Hadtudomány*, 2008/3–4., 92.

¹⁵ Korom Ferenc altábornagy: Honvéd Vezérkar főnöki levél a vezető állományhoz. Budapest, 2018.

¹⁶ Damó Elemér: Milyen legyen a honvédtiszt? Tanulmány. Budapest, 2011, 129.

¹⁷ Sunnie Giles: The Most Important Leadership Competencies, According to Leaders Around the World. *Harvard Business Review*, 15. 03. 2016. <https://hbr.org/2016/03/the-most-important-leadership-competencies-according-to-leaders-around-the-world> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 17.)

napvilágot látott felmérés elsődlegesen azt mutatta ki, hogy az emberek többsége etikus és biztonságos munkakörnyezetben szeretne dolgozni. Azok a vezetők, akik nyíltan és sokat kommunikálnak, s emellett meg tudják értetni az emberekkel, hogy egy csapatban játszani, közösek a sikerek és természetesen a kudarckok is, ők nagyon erős kapcsolatot képesek kiépíteni a beosztottaikkal. Katonai környezetben ennek főleg a kis alegységeknél van óriási jelentősége. Ezen a szinten kevés olyan ember akad, aki ilyen módon nem tud integrálódni.

Folytatva a feltett kérdésre a válasz keresését: „...*vezető az, aki képes másokat általa befolyásolni, hogy kibontakoztassa a bennük rejlő tehetséget és potenciált a közös érdekében.*”¹⁸ Ennek különösen a jelenlegi viszonyok közt van jelentősége, amikor az emberek megtartása került a figyelem középpontjába, mivel humán erőforrás nélkül nem lehet elérni a hosszú távú célokat. Szintén olvashatunk arról, melyek a bennünket vezérlő értékek. Ebben nem látunk nagy változást: etikus magatartás, kölcsönös bizalom, siker, tanulás.¹⁹

A VEZETÉSI STÍLUSOKRÓL

Mindig is foglalkoztatott az kérdés: hogyan lehet zökkenőmentesen áttérni egyik vezetői stílusról a másikra? Könnyűnek tűnik? Majd a helyzet adja, megmutatja a helyes irányt, fűszerezve a kockázatvállalással és a személyes attitűddel? Thomas-Durell Youngnak a nyugat- és kelet-európai vezetői attitűdök vizsgálatán alapuló írása²⁰ megerősített a kérdésfelvetés fontosságában, bár nem mindenben értettem vele egyet. Young szerint például mindig az egyik félnek kell engednie, ám ezzel az állításával vitatkozom: szerintem a siker inkább a konszenzus eredményezi, hiszen itt különböző kultúrák találkozásáról is beszélünk, amelyek genetikailag kódoltak minden emberben.

Akkor kezdtem érteni az eltérő vezetési stílusok jelentőségét, amikor a gyakorlatban először szembesültem a problémával. Melyik a jó irány: a nyugati vagy a keleti típusú vezetés? Young cikkében többek között a következő ellentétpárokat találtam: gyakorlati – elméleti; kritikus – szigorú szabályok szerinti; decentralizált – központosított; felhatalmazás döntések meghozatalához – csak a parancsok végrehajtása; eredményorientált – folyamatorientált; jövő – múlt; alacsony szociális érzékenység – magas szociális érzékenység; fontos a katona – nem fontos a katona; a bukás része a tanulás folyamatának – a bukás szégyen.²¹ A tanulmány említést tesz arról is, hogy a nyugati fegyverrendszerek és platformok integrálása kritikus gondolkodást és decentralizált működést igényel, hasonlóan a döntéshozatali eljárásban feltételezett különbséghez.²²

Természetesen mindenki a földrajzi hovatartozásának megfelelően érvel. A jó irány lehet mindkettőnek az alkalmazása, amely végül igazodik a végrehajtó állomány gondolkodásmódjához.

¹⁸ Ken Blanchard: Vezetés magasabb szinten. HVG Kiadó Zrt., Budapest, 2010, 14.

¹⁹ Blanchard: i. m. 17.

²⁰ Thomas-Durell Young: Legacy Concepts, A Sociology of Command in Central and Eastern Europe. Parameters, 47(1) Spring 2017.

²¹ Uo. 42.

²² Uo. 32.

ÖSSZEGRÉS

A fiatal pályakezdő tisztekkel szemben támasztott követelmények – elsősorban a vezetői attitűdök – meghatározása komplex feladat. Nehéz megjósolni azt az időszakot, amikor konszenzusra kell jutni a legfontosabb személyes attitűdök összeállításában, amelyekkel a jó vezetőnek elengedhetetlenül rendelkeznie kell.

A tanulmányban elsődleges célom volt a probléma felvetése, jelentőségének hangsúlyozása, különösen a mostani helyzetben, amikor lehetőség van a fejlesztésekre, a hosszabb távon történő gondolkodásra, valamint az egyes érintett területek bemutatására, amelyek hatással lehetnek a kompetenciák meghatározására. Amit már most láthatunk: körvonalazódnak azok a kompetenciák, amelyeket figyelembe kell venni a követelményrendszer megalkotásánál, és meg kell találni a kapcsolódó felkészítéseket. De mindenekelőtt az alapokhoz kell kidolgozni egy átgondolt kiválasztási rendszert.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 282/2016. (IX. 21.) Korm. rendelet az államtudományi képzési terület alap- és mesterképzési szakjainak meghatározásáról és azok képzési és kimeneti követelményeiről, valamint az azzal összefüggő kormányrendeletek módosításáról. <https://docplayer.hu/106807960-282-2016-ix-21-korm-rendelet.html>
- Benkő Tibor: *Gondolatok az ideális parancsnokról*. Hadtudomány, 2008/3–4.
- Blanchard, Ken: *Vezetés magasabb szinten*. HVG Kiadó Zrt., Budapest, 2010.
- Damó Elemér: *Milyen legyen a honvédtiszt?* Tanulmány. Budapest, 2011.
- Friedman, George: *A következő száz év*. New Wave Media Kft., 2015.
- Giles, Sunnie: *The Most Important Leadership Competencies, According to Leaders Around the World*. Harvard Business Review, 15. 03. 2016. <https://hbr.org/2016/03/the-most-important-leadership-competencies-according-to-leaders-around-the-world>
- iMAF 2015: *Creating an International Semester – the next step in a Common Education for the European Officer*. Ghiță Bârsan, Vasile Căruțașu, Marioara Pateșan (coop.). Nicoale Bălcescu Land Forces Academy Publishing House, Sibiu, 2015.
- Kollár Csaba: *Elég intelligensek vagyunk az intelligens városhoz?* Hadtudomány, 2018/1.
- Kontra József: *A probléma, a problémamegoldó gondolkodás*. Magyar Pedagógia, 96. évf. 1996/4. http://www.magyarpedagogia.hu/document/Kontra_MP964.pdf
- Korom Ferenc altábornagy: *Honvéd Vezérkar főnöki levél a vezető állományhoz*. Budapest, 2018.
- Mihály Ildikó (összeáll.): *Még egyszer a kulcskompetenciákról*. Új Pedagógiai Szemle, 2003. június. <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00072/2003-06-vt-Mihaly-Meg.html>
- Porkoláb Imre: *Szervezeti adaptáció a Magyar Honvédségben: Küldetésalapú vezetés 2.0. a digitális transzformáció korában*. Honvédségi Szemle, 2019/1.
- Sári Szabolcs: *Az interkulturális nevelés kihívásai a XXI. században*. Hadtudományi Szemle, XI. évf. 2018/1.
- Szenes Zoltán: *Akadémiai viták a hadtudomány struktúrájáról*. Hadtudomány, 2013/3–4.
- Szombatfalvy, László: *The Greatest Challenges of Our Time*. Ekerlids, 2010. <https://api.globalchallenges.org/static/files/the-greatest-challenges-of-our-time.pdf>
- Torgyik Judit – Karlovitz János Tibor: *Multikulturális nevelés*. Bölcsész Konzorcium, Budapest, 2006.
- Young, Thomas-Durell: *Legacy Concepts, A Sociology of Command in Central and Eastern Europe*. Parameters, 47(1) Spring 2017.

Eleki Zoltán ezredes:

A KATONÁK FIZIKAI FELKÉSZÍTÉSÉNEK AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

ÖSSZEFOGLALÓ: A Magyar Honvédség előtt álló haderőfejlesztési program sikerének egyik záloga a megfelelő létszámú, felkészített és motivált személyi állomány rendelkezésre állása. A haderő és a katonák adottságaira és igényeire egyaránt érzékeny, szakmailag megalapozott fizikai felkészítés és követelményrendszer nagyban hozzájárulhat a személyi állomány biztosításához, a katonai szolgálathoz kapcsolódó pozitív üzenetek közvetítéséhez, ezáltal a toborzás és a megtartóképesség erősítéséhez. A megfelelő válaszok érdekében a tanulmány szerzője megvizsgálja a fizikai felkészítés, a fizikai követelményrendszer aktuális kérdéseit, a külföldi haderők által alkalmazott eljárásokat. Emellett értelmezi a fittség és különösen a fizikai fittség fogalmát, feltérképezi, hogy a fizikai állapotra milyen egyéb tényezők gyakorolnak hatást. Mindehhez felhasználja az amerikai hadsereg Total Force Fitness elnevezésű kezdeményezését, amelynek lényege, hogy a katona fittsége komplex értelmezésben nyer értelmet.

KULCSSZAVAK: fittség, fizikai felkészítés, fizikai követelmények, Total Force Fitness

BEVEZETÉS

Az idők során a hadviselés folyamatos és egyre gyorsuló fejlődésen ment keresztül, s ez a tendencia napjainkban sem változott. A haditechnika fejlődése egyre modernebb támadó és védelmi fegyverrendszereket eredményez, ami hadműveleti és harcászati szinten is új eljárások kifejlődéséhez vezet. A 21. században ezek a változások leginkább a 4. generációs hadviseléshez kapcsolódóan jelennek meg. A clausewitzi „szentháromság” megszűnése, a nem állami szereplők megjelenése teljes értékű hadviselőként, az aszimmetrikus hadviselés, az időben és térben való korlátozottság (alacsony intenzitású összecsapások), a hátszág megszűnése, az ideológiai és vallási alapok stb. mind jól mutatják a korábbi generációk hadviselési formáitól való eltérést.¹

A Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program² célja, hogy biztosítsa a folyamatos felkészülést, azokat a képességeket és technikai eszközöket, amelyekkel Magyarország a legmagasabb szinten tudja garantálni biztonságát, és hogy sikeres választ adjon a biztonsági környezet kihívásaira.

A siker egyik fontos feltétele a megfelelő létszámú és képzettségű humán erőforrás biztosítása. Meggyőződésem, hogy a járandóságok, munkakörülmények, munkahelyi légkör mellett a felkészítésben rejlő lehetőségek is hozzájárulhatnak a toborzás sikeréhez és a megtartóerő növeléséhez.

¹ Resperger István – Kiss Álmos Péter – Somkuti Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015, 57–59.

² A haza védelmében – Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program. https://honvedelem.hu/files/files/108409/zrinyi2026_190_190_7.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 01. 13.)

A hadviselés folyamatos változása időről időre megköveteli a kiképzési követelmények és az ezek alapján kialakított kiképzési eljárások felülvizsgálatát. A haderőfejlesztési program ezt a felülvizsgálatot még időszerűbbé teszi.

A Magyar Honvédség testnevelőjeként a fizikai felkészítés helyzetét állítom írásom középpontjába, és a következő kérdésekre keresem a választ:

- Melyek azok a hatások, amelyeket figyelembe kell venni a katonák fizikai felkészítése során?
- Mit jelent a fittség és a fizikai fittség?
- Milyen feladatokra készítsük fel a katonát? Melyek azok a legfontosabb képességek, amelyeket a középpontba kell helyezni a felkészítés során?
- Milyen eszközök állnak rendelkezésre a felkészítéshez? Mennyire hatékony ezek alkalmazása?
- A fizikai követelmények vajon teljesítik-e küldetésüket? Milyen követelményeket alkalmaznak más hadseregek?
- Hogyan lehet a fizikai fittséget más fontos tényezőkkel együtt vizsgálni? Befolyásolja-e a fizikai felkészítés sikerét a katona egészségi, pszichológiai állapota, családi és egzisztenciális körülményei, munkakörülményei?

A FIZIKAI FELKÉSZÍTÉS AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

Kihívások és szempontok

A fizikai felkészítés alanya a katonai szolgálatát teljesítő személy, aki ugyanazokkal a kihívásokkal küzd, mint a környezetében mindenki más. A kiképző nem hagyhatja figyelmen kívül, hogy a beosztottjai milyen egészségi állapotban vannak, mennyire motiváltak, koncentráltak és felkészültek az adott feladatra. Különösen igaz ez a testnevelésre és a sportra, ahol a teljesítmény a testi adottságokon és képességeken túl nagyban függ az egyén pillanatnyi lelkiállapotától. A fizikai felkészítés vizsgálatakor a következő témaköröket érdemes megvizsgálni:

1. Mindenkire, így a katonákra is hatással vannak a fejlett társadalmakra jellemző kihívások. Ezek közül is jelentős probléma a mozgásszegény életmód, a helytelen táplálkozás és az ezekből következő elhízás veszélye, az elhízást kísérő metabolikus betegségek, a környezetszennyezés okozta károsodások, a stressz által kiváltott pszichés tünetek, az elidegenedés, a közösséggel szembeni kötelezettségek háttérbe szorulása.
2. A társadalomra jellemző általános egészségi, pszichés és fizikai állapot hatással van a katonai szolgálatot vállalókra is, ami a toborzás hatékonyságát és a már szolgálatot teljesítő állomány megtartásának sikerét befolyásolja. Ezt a fizikai követelmények meghatározásakor és a felkészítésnél egyaránt figyelembe kell venni. Ezért is fontos, hogy a kiválasztás során csak olyan követelményeket támasszunk, amelyek feltétlen szükségesek. Ez a szolgálatra jelentkezők esetében különösen igaz, amit a későbbiekben indokolni fogok.
3. Ezzel összefügg, hogy a sorkötelezettség felfüggesztésével a Magyar Honvédség humánerőforrás-igénye csak az önkéntesség alapján biztosítható. A katona mint munkavállaló bevonása és megtartása egy olyan munkaerőpiacon, ahol a munkaerő iránti kereslet meghaladja a kínálatot, nehéz feladat.
4. Fontos lenne azonban, hogy a katonát ne egyszerű munkavállalónak tekintse a politika és a közvélemény, hanem a hazájáért szolgálatot vállaló és áldozatot hozó személynek.

A katonai szolgálathoz kapcsolódó járandóságoknak és a társadalmi megbecsülésnek kompenzációs hatást kellene kifejtenie a szolgálat miatti kötelezettségekből és jogkorlátozásokból adódó hátrányokkal szemben.

5. A katonára ugyanúgy jellemzők a saját szükségletei, családi, baráti, szervezeti kötődései, amelyek állapota jelentősen befolyásolja harckészségét és a szolgálatra való hajlandóságát. A fizikailag aktív életmód kialakítását és fenntartását negatívan befolyásolja, ha a család vagy a kollégák körében elfogadott minták ezzel ellentétesek. Szerencsére napjainkban inkább az a jellemző, hogy a katonák egymást motiválják a sportolásra, és a családjuk felé is ezt a mintát közvetítik.
6. A modern kor katonájának gyorsan kell alkalmazkodnia az állandóan változó körülményekhez, az előre nem látható veszélyekhez. Ellenállónak kell tenni a fizikai és pszichés behatásokkal szemben a harctéren, és segíteni az elszennvedett stresszhatások feldolgozásában.
7. A magyar katonanők aránya a NATO-tagországokban mért arányt jelentősen meghaladja, jelenleg mintegy 20%.³ Figyelembe kell-e venni az élettani különbségekből adódó korlátokat a kiválasztás, a kiképzés, a felkészítés és az alkalmazás során?
8. A katonára ható fizikai terhelés is jelentősen változott. Például amíg az első világháborúban egy amerikai katona 13 kg terhet cipelt felszereléseként, addig az afganisztáni műveletekben 28 kg-ra nőtt a terhelési mutató.⁴
9. Tisztázni kell, hogy mit jelent a fizikai fittség és a fizikai alkalmasság a katonák esetében, és hogyan illeszkedik ez a katonai fittség fogalmába. A hadművelési követelmények és az egyéntől elvárható képességek alapján meg kell határozni azt a fizikai teljesítőképességet, amelyet a fizikai felkészítés során célul fognak kitűzni.

A fittség fogalma

„Fittség alatt civil környezetben elsősorban a fizikai jólétet, egyfajta testi-lelki állapotot értünk. Katonai értelemben, mélyebben vizsgálva a fogalmat, a fittség egy adott körülménynek, elvárásnak való megfelelést jelent. A háborúban a hadseregeknek és a katonáknak alkalmazkodniuk kell a harc összetettségéhez és káoszához, meg kell őrizniük egészségüket, és a szolgálat befejezésével vissza kell illeszkedniük a civil társadalomba.”⁵ Michael Mullen tábornok megfogalmazásának első, civil környezetre vonatkozó része a magyar nyelvű szakirodalomban is megtalálható, a katonai fittség fogalma azonban nincs pontosítva. A *Katonai terminológiai értelmező szótárban* több szinonimára rákeresve sem találtam meghatározást; egyedül az *egészségi alkalmasság*⁶ kifejezésnél található utalás a fizikai alkalmasságra (tévesen, mivel a fogalmat a katonai alkalmasság meghatározásával magyarázza, pedig helyesen éppen a katonai alkalmasság fogalma lenne leírható az egészségügyi alkalmasság és a többi összetevő meghatározásával).

³ Péter László – Urbán Nóra: Depresszió és szív-érrendszeri betegségek összefüggései a katonanők vonatkozásában. *Hadtudományi Szemle*, IX. évf. 2016/1., 262.

⁴ Bradley C. Nindl, PhD: State of the Science of Military Human Performance Optimization. *State of the Science Symposia*, 30. 03. 2016., 26. <http://herl.pitt.edu/symposia/fitness-health/presentations/Nindl-SotS-20160330.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 18.)

⁵ ADM Michael Mullen: On Total Force Fitness in War and Peace. *Military Medicine*, Vol. 175., No 8., 08. 2010., 1. https://www.hprc-online.org/sites/default/files/documents/HPRC_TFF_GR_Total%20Force%20Fitness_508_030118_small.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 01. 18.) – A szerző fordítása.

⁶ *Katonai terminológiai értelmező szótár*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015, 96.

Mullen tábornok jól érthetően fogalmazza meg a katonai fittséget és annak átfogó értelmezését, amit a katonákra váró feladatok tükrében kell vizsgálni. Nem csupán a fizikai fittség jelenik meg a definícióban. A fitt katona nem egyszerűen edzett, hanem egészséges, ellenálló a szolgálattal járó hatásokkal szemben, testileg és szellemileg felkészített a feladatokra, és motivált azok végrehajtására.

A katona fittsége nehezen határozható meg, csak összetett mérési módszerek, illetve a végrehajtott feladat eredménye (tesztek, normafeladatok, éles feladatok eredményessége) alapján következtethető ki. Az eredményt befolyásolják azoknak a közösségeknek a hatásai is, amelyekbe a katona beletartozik: a család, a szűk munkahelyi közösség, a lakóközösség vagy a katonai szervezet.

A fittség a szükséges harcászati képességekkel (ismeretekkel, technikai és taktikai felkészültséggel) kiegészülve eredményezi a katona bevethetőségét, harckésztségét (*combat readiness*).

A személyi állomány fittsége, harckésztsége az a humán dimenzió, amely nagyban meghatározza a haderő hatékonyságát. Ez egyben a legösszetettebb és leginstabilabb változó is, ugyanakkor nagy hatással van a műveletek végeredményére. A felszerelések, fegyverrendszerek, haditechnikai eszközök megfelelő fenntartórendszer esetén kiszámíthatóan működnek, elhasználódási idejük kiszámítható. A katona fittségi állapota ezzel szemben hullámzó, a különböző hatások nyomán keletkezett változás nehezen jósolható. Egy magánéleti probléma, egy munkahelyi konfliktus vagy az egészségben bekövetkezett változás drasztikusan csökkentheti a katona fittségét.

A parancsnoknak azonban fontos, hogy tisztában legyen katonái állapotával, felkészültségével. Ha egy katona fittsége nem megfelelő, az befolyásolja a feladat sikerét, ráadásul az alkalmazás során jelentkező terhelésekre sem tud megfelelő választ adni. Ha egy katona az adott terheléssel szemben nem felkészült, akkor a feladat végrehajtása közben összeroppanhat, egészség- és pszichés károsodást szenvedhet. Az Afganisztánból és Irakból hazatérő amerikai katonák 20%-ánál diagnosztizáltak poszttraumás stressz tüneteket (PTSD), 40%-uknál pedig olyan stresszeredetű tüneteket, amelyek nehezítették visszailleszkedésüket.⁷

Mit jelent a fizikai fittség?

A fizikai fittség olyan állapotjellemző, amely megmutatja, hogy az adott személy fizikai teljesítőképessége megfelel-e az egyén feladatkörének és alkalmazási körülményeinek. Ennek megfelelően a fizikai fittség tartalma nem állandó: függ attól, hogy az adott feladatkörben milyen fizikai terhelésnek kell megfelelni. Könnyen belátható, hogy mást jelent a fizikai fittség egy maratoni futó és egy erőemelő számára, és mást jelent egy különleges műveleti katonának és egy vadászpilótának. Egy adott katonai beosztástól a katona általános feladatrendszere felé haladva egyre nehezebb pontosan meghatározni a fizikai fittséget. Minél több feladatkört foglal magában egy célcsoport, annál általánosabbá válik a fittség tartalma.

Természetesen az lenne a legegyszerűbb megoldás, ha a katona minden fizikai mutatója maximális lenne, így minden beosztásnak megfelelné. Ez azonban élettanilag nem lehetséges. A fizikai teljesítőképesség egy-egy összetevőjének mértéke hatással van egy másik összetevőre is. Ez a hatás egyes esetekben pozitív, más esetekben negatív előjelű. A legfőbb összetevők:

⁷ Iris M. Engelhard et al.: Vulnerability associations and symptoms of post-traumatic stress disorder in soldiers deployed to Iraq. *Behavior Research and Therapy*, 2007/10., Vol. 45., 2317–2325. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0005796707000940?via%3Dihub> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 18.)

az állóképesség, az izomerő és izomerő-állóképesség, a gyorsaság, a hajlékonyság/lazaság, a mozgáskoordinációs képességek és a testösszetétel. Az erőfejlesztés például általánosságban negatívan hat az állóképességre, viszont pozitívan a gyorsaságra. Ez azt jelenti, hogy nem lehet a katona egyszerre erőemeléskor és hosszútávfutásban is kiváló. A követelményeket a feladatkör és az alkalmazási körülmények figyelembevételével kell tehát meghatározni.

Mindezekből adódik a kérdés: hogyan határozzuk meg a katonák fizikai fittségére vonatkozó elvárásokat? A válasz alapos elemzést igényel, mivel ez fogja meghatározni a fizikai felkészítésre vonatkozó kiképzési követelményeket. Az első akadály, amellyel szembesülünk, hogy a fizikai fittséget kiképzési időszakok szerint külön kell választani. Más fittségi szintet kell elérni az alapkiképzés megkezdéséhez, és mást egy missziós területen, magas hőmérsékleten és magas páratartalom mellett végrehajtandó harc feladathoz.

Fontos kérdés az is, hogy figyelembe vegyünk-e a katona nemét és életkorát. A válasz: *igen* akkor, ha figyelembe vesszük a tényt, hogy a nők elvárható fizikai teljesítménye anatómiai és élettani okokból elmarad a férfiakétól. Ugyanígy a szervezet öregedése is a fizikai teljesítmény csökkenésével jár együtt. A válasz: *nem* akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a harctéren nem lesz senki tekintettel a katona nemére és korára. Az ellentmondást azzal tudjuk feloldani, ha pontosan megfogalmazzuk a követelménytámasztás célját. Célszerű különválasztani a katonai szolgálatra (kiképzésre) való alkalmasságot egy adott feladatra való készenléttől. A katonai alkalmasság esetében figyelembe vehetők az élettani különbségek, de a bevetettség megállapításánál már ugyanazt a teljesítményt kell megkövetelni mindenkitől. Az előbbi esetben jellemző a többfokozatú értékelési skála alkalmazása (kiváló, jó, megfelelő, nem megfelelő stb., vagy a pontozásos rendszer), az utóbbi esetben pedig jellemzően a kétfokozatú értékelés alkalmazandó (megfelelt – nem felelt meg, go – no go).

Mire készítjük fel a katonát?

A Magyar Honvédség szakemberei szerint a fizikai felkészítés célja, hogy „a katonák rendelkezzenek azzal a fizikai teljesítőképességgel, ami a harc eredményes megvívásához és a szolgálattal járó szellemi és fizikai megterhelés egészségkárosodás nélküli elviseléséhez és kompenzációjához elengedhetetlen. Emellett fontos, hogy a katonák sajátítsák el a katonai feladatok eredményes végrehajtásához szükséges mozgások helyes technikáját, és az ezek harcászati szituációkban történő alkalmazásához nélkülözhetetlen képességeket. További cél, hogy a fizikai felkészítés hozzájáruljon a katonák egészséges életmódjának kialakításához, személyiségük megfelelő irányú fejlesztéséhez, valamint a szervezeti kultúra erősítésén keresztül az MH megtartó erejéhez.”⁸

Mit is jelent a harc eredményes megvívása? Milyen feladatok várnak a katonákra? Az amerikai haderő FM 7-22 szabályzata szerint többek között: „menetelni hosszú távon teljes menettfelszerelésben, fegyverrel, terepen; a harctérre érve hatékonyan harcolni; gyorsan haladó harcjárműveket és eszközöket vezetni, illetve utazni rajtuk; rohamot végrehajtani; futni, mászni, árokba beugrani, árokból kiugrani, akadályokat leküzdeni, emelni és hordani nehéz tárgyakat; tevékenykedni hosszán tartóan, alvás és pihenés nélkül.”⁹ Ezek

⁸ A Magyar Honvédség katonai testnevelés kiképzés és sportbajnokságok szabályzata (ÁLT/30). Magyar Honvédség, 2017, 1.

⁹ Field Manual 7-22 – Army Physical Readiness Training. Headquarters Department of the Army, Washington D.C., 26. 10. 2012., 1. https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/ARN7938_FM%207-22%20INC%20C1%20Final.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 01. 18.) – A szerző fordítása.

a meghatározások hasonló irányokat fogalmaznak meg a felkészítés céljával kapcsolatban. A katonának képesnek kell lenniük a hosszan tartó erőkifejtésre, a fáradással szembeni ellenállásra; a változatos terepen, akadályokon való áthaladásra, nehéz tárgyak cipelésére, a harctevékenységhez szükséges mozgások helyes kivitelezésére, a közelharcküzdelem eredményes megvívására, és mindezt a megszokottól eltérő időjárási körülmények között is.

Mivel az állomány nem csak fiatal, kifogástalan egészségi állapotú, magas fizikai teljesítőképességgel rendelkező személyekből áll, a fizikai elvárásokat és a fizikai felkészítés tartalmát a feladatkörök fizikai terhelési jellemzőihez kell igazítani. Emellett fontos, hogy meghatározzuk azokat a beosztásokat, ahol életkortól és nemtől függetlenül minden érintettnek teljesítenie kell egy minimális követelményszintet.

A fizikai felkészítés eszközei

A fizikai felkészítés, felkészülés összetevői a következők:

- fizikai alkalmassági követelmények;
- katonai testnevelés-foglalkozások és a hozzájuk kapcsolódó testnevelési normakövetelmények;
- szabadidőben és munkaidőben végzett önálló felkészülés;
- sportegyesületben, közösségben végzett rendszeres szabadidős sporttevékenység;
- munka- vagy szabadidőben zajló szervezett sportversenyek.

A katonák fizikai felkészítésében a szükségesnél nagyobb szerepet kap a fizikai alkalmassági követelményrendszer, amelynek során az önálló felkészülés túlsúlya figyelhető meg a testnevelő szakemberek által vezetett foglalkozásokkal szemben. „A honvéd saját maga felelős fizikai állapota fejlesztéséért, szinten tartásáért, valamint a hatályban lévő fizikai követelmények teljesítéséért. A honvéd fizikai állapota fejlesztése érdekében, szolgálati előjárója engedélyével, szolgálatteljesítési időben is végezhet edzéstevékenységet.”¹⁰

Mivel az állomány jelentős része nem vesz részt testnevelés-foglalkozáson, az önálló felkészülést pedig nem tudja munkaidőben elvégezni, ezért a rendszeres minőségi testmozgást sokan nem építik be a mindennapjaikba.

A fizikai felkészítésben teljes szemléletváltásra van szükség. A fizikai alkalmassági követelményeken alapuló, az önálló fizikai felkészülést előtérbe helyező szemlélet nem hatékony. A katonák nem rendelkeznek a megfelelő szakmai tudással, ezért nem képesek a hatékony teljesítményfokozás önálló megvalósítására, a *kell* és a *van* értékének megállapítására, az edzésfolyamat megtervezésére és végrehajtására. Emellett az önálló felkészülés csak kivételes mentális állapotban lévő személyeknél lehet eredményes, akik rendelkeznek a kellő akaraterővel és motivációval, amivel le tudják győzni az edzésterhelés során fellépő negatív hatásokat.

Mindezek mellett a „fizikai állapot fejlesztése” csak a fizikai erőnlét fejlesztését jelenti, a katonai testnevelés-kiképzés több jelentős tárgykörét nem. Ilyen a természetes és mesterséges akadályok leküzdése, a katonai közelharc; a vízi, hegyi, légierős, különleges műveleti speciális képzések, amelyek a kondicionális képességek mellett a technikai és taktikai tudás megszerzésére irányulnak, és amit csak kiképző segítségével lehet elsajátítani.

¹⁰ 10/2015. (VII. 30.) HM rendelet a katonai szolgálatra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságról, valamint a felülvizsgálati eljárásról (45. §). [http://aeromed.honvedkorhaz.hu/container/files/attachments/5/10_2015_\(vii_30\)_hm_rendelet_\(kozlony_allapot\).pdf](http://aeromed.honvedkorhaz.hu/container/files/attachments/5/10_2015_(vii_30)_hm_rendelet_(kozlony_allapot).pdf) (Letöltés időpontja: 2019. 01. 13.)

A fizikai követelményekkel kapcsolatos kérdések

A katonákra váró feladatok és az alkalmazási körülmények tanulmányozása segítséget nyújt abban, hogy a fizikai fittséggel kapcsolatos elvárásokat megfogalmazzuk. Ezek az elvárások konkrét teljesítménymutatókban jelennek meg. Céljuk kettős: egyrészt motiválják az egyént, hiszen meghatározott, jól mérhető célokat kell elérni, másrészt a mért eredmények és a követelmények összehasonlításából megállapítható a felkészítés hatékonysága, a fizikai fittség szintje.

Felmerül a kérdés: mit is jelent pontosan, ha egy katona fizikailag alkalmas? Ha például egy adott életkori kategóriában 30 mellő fekvőtámaszban karhajlítás-nyújtás az előírt minimum teljesítmény, akkor a katona, aki csak 29 ismétlést teljesít, az alkalmatlan-e, és el kell-e tanácsolni a katonai pályától? Nem lenne célszerűbb felkészíteni a katonát, hogy teljesíteni tudja a követelményeket?

Szükséges-e a bejövő állomány számára fizikai követelményeket meghatározni, fel tud-e készülni önállóan akár egy katona, akár egy civil személy, akinek nincs edzéselméleti tudása és tapasztalata? Ha egy jelentkező testileg és pszichológiailag egészséges, akkor nem elegendő-e egy adott kiképzési folyamat végén teljesítenie a fizikai követelményeket?

Tovább sarkítva a kérdést: szakmailag megalapozott-e az a szemlélet, hogy a katonának saját felelőssége felkészülni a fizikai követelmények teljesítésére?

Összességében: szabad-e a fizikai követelményekkel alkalmasságot vizsgálni? Nem lenne-e megalapozottabb a méréseket a felkészültség mértékének meghatározására alkalmazni (kiképzési normák), és erre alapozva a felkészítésre helyezni a hangsúlyt?

Ahogy már említettem, a Magyar Honvédségben túl nagy hangsúly esik a fizikai követelménytámasztásra, amelyre alapozva elvárás a katonától, hogy önállóan készüljön fel a felmérésekre. Ennek következménye, hogy a fizikai felkészítés kisebb hangsúlyt kap. Ideális lenne a jelenlegi szemléletmód megfordítása: sokkal nagyobb szerepet kellene biztosítani a felkészítésnek, a kiképzésnek. Ebben az esetben a felmérések is jobb eredménnyel zárulnának, és a követelményrendszer betöltené ösztönző, megerősítő és a felkészítési folyamat hatékonyságát mérő szerepét.

Szolgálatom ideje alatt sok időt töltöttem a külföldi példák tanulmányozásával, ami nem könnyű feladat, hiszen a hadseregek többsége a fizikai felkészítési rendszert nem teszi hozzáférhetővé. Ez gyakran igaz a követelményrendszerekre is, amelyek, ha nyíltan elérhetők, sokszor általam nem beszélt nyelven találhatók meg. Segítségemre van azonban az adatgyűjtésben, hogy a 138 tagországot tömörítő Nemzetközi Katonai Sporttanács (CISM) magyar képviselőjeként személyes interjúkkal tudtam adatokat gyűjteni a követelményrendszerekről, amely alapján 27 ország felmérési rendszerét gyűjtöttem össze. Az alkalmazott mozgásformákat a következő táblázatban foglaltam össze.

1. táblázat *Fizikai alkalmassági mozgásformák 27 ország hadseregében*

Ország	Mozgásformák	Megjegyzés
Ausztrália	fekvőtámasz felülés 2,4 km futás 5 km menet (40 év felett)	megfelelt – nem felelt meg
Belgium	fekvőtámasz felülés gyaloglás futószalagon	ponttáblázat, többfokozatú értékelés; bejövő állomány tesztje
Kanada	homokzsákemelés lőszeresláda-hordás lomokzsákhúzás ingafutás	ponttáblázat, többfokozatú értékelés
Kína	fekvőtámasz felülés ingafutás 3 km futás	ponttáblázat, többfokozatú értékelés
Dánia	ingafutás kitörés tolódzkodás felhúzás plank 12 perc futás	alapállásból támadóállás, térdhajlítás; támaszban karhajlítás-nyújtás; súlyemelés; alkartámasz fekvőtámaszban
Dél-afrikai Köztársaság	fekvőtámasz felülés ingafutás 2,4 km futás	ponttáblázat, többfokozatú értékelés
Dél-Korea	fekvőtámasz felülés 3 km futás	ponttáblázat, többfokozatú értékelés
Finnország	fekvőtámasz felülés 12 perc futás súlypontemelkedés BMI-index	ponttáblázat, többfokozatú értékelés; testösszetétel
Magyarország	fekvőtámasz felülés 3,2 km futás 2 km futás 1,6 km menet	megfelelt – nem felelt meg + ponttáblázat; 45 éves kortól; 50 éves kortól
Németország	ingafutás hajlított karú függés 1 km futás vagy 3 km kerékpározás	ponttáblázat, többfokozatú értékelés; nyújtón; szobakerékpáron
India	1,6 km futás húzódkodás egyensúlyozás akadályfutás	ponttáblázat, többfokozatú értékelés

Ország	Mozgásformák	Megjegyzés
Írország	fekvőtámasz felülés 2,4 km futás	megfelelt – nem felelt meg
Izrael	húzódzkodás tolódzkodás 3 km futás	ponttáblázat, többfokozatú értékelés
Japán	fekvőtámasz felülés 3 km futás távolugrás húzódzkodás	ponttáblázat, többfokozatú értékelés
Olaszország	felülés húzódzkodás helyből távolugrás ingafutás 2,4 km futás	ponttáblázat, többfokozatú értékelés
Luxemburg	fekvőtámasz felülés helyből távolugrás medicinlabda-hajítás 24 m futás* 2,4 km futás	ponttáblázat, többfokozatú értékelés
Hollandia	fekvőtámasz felülés 12 perc futás	ponttáblázat, többfokozatú értékelés
Új-Zéland	térdelő-fekvőtámasz lapockaemelés 2,4 km futás	ponttáblázat, többfokozatú értékelés
Norvégia	fekvőtámasz felülés húzódzkodás 3 km futás	ponttáblázat, többfokozatú értékelés
Fülöp-szigetek	fekvőtámasz felülés 2 km futás	ponttáblázat, többfokozatú értékelés
Lengyelország	felülés húzódzkodás ingafutás 3 km futás	ponttáblázat, többfokozatú értékelés
Szingapúr	fekvőtámasz felülés 2,4 km futás	ponttáblázat, többfokozatú értékelés
Svédország	fekvőtámasz felülés hajlított karú függés súlypontemelkedés	ponttáblázat, többfokozatú értékelés

Ország	Mozgásformák	Megjegyzés
Svájc	medicinlabda-hajtás összetett hasizomteszt helyből távolugrás egyensúlyozó teszt összetett állóképesség	ponttáblázat, többfokozatú értékelés
Tajvan	fekvőtámasz felülés 3 km futás	ponttáblázat, többfokozatú értékelés
Nagy-Britannia	homokzsákemelés kannahordás 2,4 km futás	megfelelt – nem felelt meg
Amerikai Egyesült Államok	fekvőtámasz felülés 3,2 km futás	ponttáblázat, többfokozatú értékelés; A rendszer módosítása várható!

* A pálya követelménye: a katoná a kezdővonal mögött fekszik arccal a földön fekvve, a célvonal felé fordulva. A startjelre felugrik és futásnak ered. A pálya hossza 24 méter.

A követelményrendszerek összehasonlítása során megállapítottam: minden országban elvárás, hogy a mozgásformák és a mérési protokoll könnyen elsajátítható legyen, a felmérés egyszerűen végrehajtható legyen minimális eszköz-, létesítmény- és személyi igénnyel.

A legtöbb tagország a katonák általános fizikai erőnlétét (erő, erő-állóképesség, állóképesség, gyorsaság) igyekszik mérni olyan mozgásformákkal, mint a mellő fekvőtámaszban karhajlítás-nyújtás, hanyatt fekvésből felülés, függésben karhajlítás-nyújtás, ingafutás vagy a 2-3 km-es síkfutás. A leggyakoribb a kar és a törzs izomerő-állóképességének, valamint a középtávú futó-állóképességnek a mérése. Néhány tagország azonban feladatspecifikus tesztek alkalmaz, mint például Kanada és Nagy-Britannia.

Az országok többségében nem és életkor szerint differenciáltak a követelmények, és részletes ponttáblázat alapján értékelik a katonákat. Ezekben az esetekben a minimum szintek elérése könnyebb, a magas értékek eléréséhez azonban kiemelkedő fizikai állapot szükséges. Más országokban csak a minimumszintet kell teljesíteni (Ausztrália, Írország, Nagy-Britannia).

Egyes országokban megegyezik a bekerüléshez szükséges követelmény az aktív állomány-nyal szemben támasztott követelménnyel, de jellemzőbb, hogy a bejövő szint alacsonyabb.

Találtam példát arra is, hogy egy haderő mozgásforma-koordinációs képességet, illetve technikai tudást mér (India, Svájc).

Vannak országok, mint például Németország, ahol a követelmények teljesítése mellett lehetőség van emelt szintű, összetett feladatrendszer teljesítésére és egy ezt elismerő jelvény (*proficiency badge*)¹¹ megszerzésére is, ami jobb eredmény elérésére sarkallja a katonákat.

Az USA és néhány angolszász ország vizsgálja a hanyatt fekvésből felülés hatását, mivel sok katonánál jelentkezik hátfájás.¹² Részben ebből kifolyólag, részben a jobbítási szándék

¹¹ German Armed Forces Proficiency Badge 2015 – Information Briefing. <https://semo.edu/pdf/showmegold-GAFPB-event-guide.pdf> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 18.)

¹² Cameron Baker: Are Sit Ups Bad for You? The U.S. Military Seems to Think So... ISSA. <https://www.issaonline.edu/blog/index.cfm/2016/are-sit-ups-bad-for-you-the-us-military-seems-to-think-so> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 18.)

igényével az amerikai szárazföldi haderő egyes alakulatainál, a Nemzeti Gárdánál és a tartalékos erőknél egy új felmérési rendszert tesztelnek, ami a feladatspecifikus szemlélet irányába mutat. Bevezetése 2021–2022-re várható.¹³

A Magyar Honvédség a leggyakrabban használt mozgásformákat alkalmazza. A követelmények a bejövő és az aktív állomány számára azonosak. A követelmény a minimum szint teljesítésekor, a pontozásos értékelés a katona éves teljesítményének értékelésekor kap jelentőséget. Az alkalmassági követelmények mellett a kötelezőképzést folytató szervezeteknél a testnevelési normakövetelményeknek is meg kell felelni, ahol a mozgásformák jobban igazodnak a katonai feladatokhoz.

Fittség a TFF-szemléletmód alapján

Azt, hogy a katona mennyire felkészült és mennyire kész az eredményes harc megvívására, illetve feladatának végrehajtására, több, egymással kölcsönhatásban lévő tulajdonság összértéke határozza meg. A legfontosabb mutató az egészségi, pszichés és fizikai állapot, valamint a kiképzés–felkészítés és a tapasztalat–begyakorlottság eredményeként jelentkező technikai és taktikai tudás. Ezek a mutatók együtt alkotják a katonai fittség fogalmát, így őket együtt, egymással kölcsönhatásban kell értelmezni. A katona fizikai állapotából nem lehet megalapozott következtetéseket levonni a harcckészségére, ha nem vesszük figyelembe egészségi állapotát, lelkiállapotát, illetve a kiképzés során megszerzett képességeit. Ezek a tulajdonságok pedig attól a társadalmi és környezeti viszonyrendszertől függenek, amelyben a katona él és tevékenykedik. Az Amerikai Egyesült Államok hadserege 2010-ben indított programja erre a feltevésre épül, ezért kapta a *Total Force Fitness* (TFF) elnevezést. 2010-ben a *Military Medicine* különszáma¹⁴ foglalkozott behatóan ezzel a kérdéssel. Írásomban az amerikai modellből kiindulva tekintem át, hogy a katonák fizikai felkészítése miként illeszkedik ebbe az átfogó szemléletbe.

1. ábra A katona a család–szervezet–környezet viszonyrendszerében¹⁵

¹³ Meghann Myers: A new Army PT test is on its way. This is not a drill. Army Times, 07. 09. 2018. <https://www.armytimes.com/news/your-army/2018/07/09/a-new-army-pt-test-is-on-its-way-this-is-not-a-drill/> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 11.)

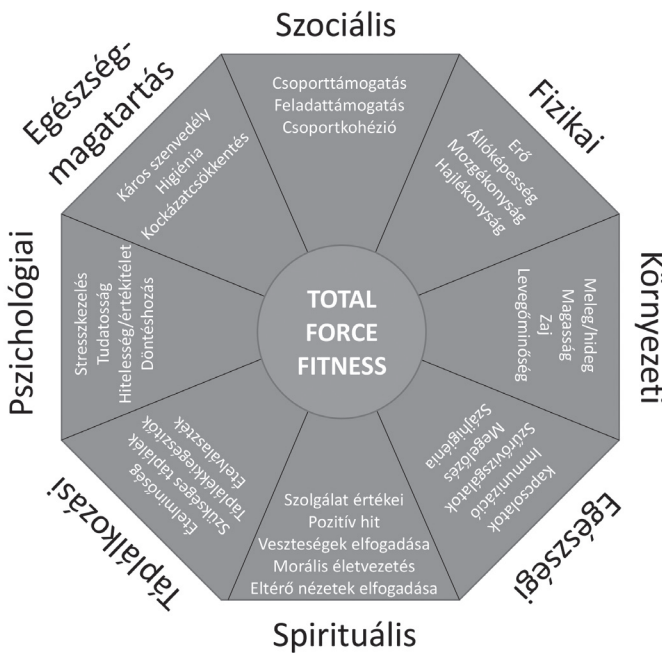
¹⁴ Total Force Fitness for the 21st Century – A New Paradigm. Military Medicine, Vol. 175, No 8, 08. 2010. (A továbbiakban: Military Medicine.)

¹⁵ A Military Medicine: i. m. 125. (Figure 1) alapján készítette a szerző.

Ahogy a bevezetőben már említettem, a fizikai fittséget nem lehet különálló tényezőként kezelni, mivel a katonai fittség alkotórészeként egy olyan rendszerben kap szerepet, ahol meghatározó, hogy az egyes rendszerelemek milyen hatást fejtenek ki egymásra (hatásuk lehet egymást támogató, semleges vagy gátló). A katona ennek a komplex rendszernek a része.

Annak érdekében, hogy testileg és mentálisan is egészséges (*well-being*), felkészült (*readiness*) és ellenálló (*resilience*), egyszerűen fitt legyen a feladatára, a fizikai felkészítést is ennek a rendszernek a részeként kell tervezni és megvalósítani. A család–szervezet–környezet hármasságában olyan tényezők jellemzik a katonát, mint a fizikai fittség, a pszichés állapot, a káros szenvedélyektől való mentesség, a testi egészség, a környezeti hatások, az egészséges táplálkozás, spirituális/vallási hatások, szociális csoport-hatások vagy a családi kölcsönhatások. A következőkben az egyes tényezők fizikai fitsséggel kapcsolatos vonatkozásait tekintem át.

2. ábra A TFF összetevői¹⁶

Fizikai fittség

Fontos a feladatok és küldetések fizikai összetevőinek a feltérképezése, ennek megfelelően a fizikai felkészítés programjának speciális, küldetés alapú meghatározása, a fitsségi szint folyamatos monitorozása, a módszerek fejlesztése, valamint a nem megfelelő, esetleg káros edzésmódszerek és gyakorlatok kiszűrése az egészség megőrzése és a sérülések elkerülése érdekében.

A TFF rendszerében vizsgálva alapigazság, hogy a rendszeres minőségi testmozgás kedvező hatást gyakorol az egészségi állapotra. Az már kevésbé ismert, hogy a szociális

¹⁶ A Military Medicine: i. m. 125. (Figure 2) alapján készítette a szerző.

egészségre, a depresszióra, a pánikbetegségre és az alvászavarra¹⁷ is jótékonyan hat, ezen túlmenően segíthet a szenvedélybetegség leküzdésében, de még az agresszió kezelésében is.¹⁸

Pszichológiai fittség

A modern kori hadviselés és az aszimmetrikus kihívások megjelenése új pszichológiai nehézségek elé állítja a katonát. Ilyen lehet az információmennyiség és -gyorsaság drasztikus növekedése, a túlzott és nehezen érthető szabályok, a megnövekedett felelősség, a gyors és pontos döntéshozatali kényszer, valamint a katonai műveletekkel összefüggő egyéb nagy intenzitású hatások.

Mindezek miatt a pszichológiai fittség fontossága napjainkra felerősödött. Leginkább a mentális, érzelmi és magatartásbeli képességek integrált és optimalizált egységét jelenti, ami a katona ellenálló képességének mértékét határozza meg.

Egészség-magatartás

Az egészség-magatartáshoz tartozik a káros szenvedélyektől való mentesség, elsősorban a drog-, a dohány- és az alkoholfogyasztás mellőzése, de ide sorolhatók a túlsúllyal kapcsolatos problémák, az alvásproblémák, vagy az olyan pszichoszociális problémák, mint a munkahelyi, családi stressz és konfliktusok, vagy egyéb társadalmi hatások. A rendszeres testmozgás hozzájárulhat a felsorolt problémák háttérbe szorításához.

Foglalkozás-egészség

A foglalkozás-egészséghez tartoznak azok a környezeti és társadalmi hatások, amelyek befolyásolják a katona fizikai és mentális egészségét. Ezek lehetnek káros kémiai hatások, mint például a kipufogógázok, mérgek, sugárzó anyagok, biológiai hatások, vagy vírusok, baktériumok és paraziták, amelyek elsősorban a testi egészségre vannak hatással, de lelki kihatásai is jelentkezhetnek. Lehetnek továbbá társadalmi hatások, mint például a családi és magánéleti, vagy munkahelyi problémák, amelyek a pszichés egészségre hatnak elsősorban, de azon keresztül a testi egészséget is befolyásolhatják, amennyiben pszichoszomatikus együtthatásként jelentkeznek. Szintén a környezeti hatások közé tartoznak a harctéri stressz, a katasztrófák, balesetek során fellépő terhelések is.

A felsorolt tényezőket figyelembe kell venni a fizikai felkészítés során a foglalkozások helyének, idejének és tartalmának a helyes megválasztásával.

Egészségi és környezeti fittség

A két fogalmat a TFF együtt kezeli, mivel a környezeti hatások elsődleges szerepet játszanak az egészség alakulásában. Az egészség a modern felfogás szerint nemcsak a betegség hiányát, hanem a teljes testi-lelki jólétet jelenti.

A környezeti fittség a katona képességét jelenti arra, hogy bármilyen (fizikai és társadalmi) környezetben képes legyen a sikeres tevékenységre. A fizikai környezeti hatások elsősorban a hőség, a hideg, a magasság, az ionizáló sugárzás, a zaj, a veszélyes anyagok,

¹⁷ Marleen H. M. De Moor et al.: Regular exercise, anxiety, depression and personality: a population-based study. *Preventive Medicine*, Vol. 42., 2006/4., 273–279. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16439008> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 18.)

¹⁸ Krista A. Barbour – James A. Blumenthal: Exercise training and depression in older adults. *Neurobiology of Aging*, Vol. 26, 2005/1., 119–123. <https://app.dimensions.ai/details/publication/pub.1007803394> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 18.)

allergén anyagok, vagy az élelemmel, vízzel, illetve más közvetítő anyaggal szállított biológiai ágensek. A társadalmi környezet hatásai vallási, faji, társadalmi különbségekből fakadó jellemzők, de ilyen lehet a média folyamatos jelenléte is.

Táplálkozással kapcsolatos fittség

A helyesen megválasztott étrend hozzájárul a testi egészséghez és a jó fizikai erőnléthez, segít a betegségek megelőzésében. Fontos a megfelelő mennyiségű és minőségű táplálék bevitele. Adminisztratív munkakörben napi 2500 kcal energia bevitele is elegendő lehet, míg egy hidegben, nagy fizikai terhelésnek kitett katonára akár 7500 kcal energiát is felhasználhat.

Harci körülmények között külön nehézséget okoz a megfelelő időben és mértékben történő táplálékbevitel, különös tekintettel a folyadékpótlásra.

Spirituális fittség

A lelki, spirituális egészség szintén fontos összetevője a fittségnek. Spirituális és morális traumák akár fizikai, pszichikai és magatartászavarokat is okozhatnak a katonák körében. Gondoljunk csak arra, hogy egy alegységben nemcsak felekezeti, de általános vallási különbségek is okozhatnak belső feszültségeket, atrocitásokat. A spirituális fittség segíthet a traumák feldolgozásában, a vallási, etnikai különbségek tolerálásában, illetve a motiváció fenntartásában.

Szociális fittség

Az ember függ a közvetlen szociális környezetétől, amelyben létezik. Az emberi kapcsolatok, a csoportkohézió meghatározó hatással bírnak lelki egészségére, befolyásolják életmódját, tevékenységét. Egy összekovácsolt csoport mindig erősebb és hatékonyabb az egyénnél, egyben támaszt és védelmet nyújt a tagjai számára. A katonai szolgálatra kiemelten jellemző, hogy a katonára egyik pillanatról a másikra kiszakadhat egy csoportból, vagy elveszítheti társát, társait. Gyakori az is, hogy a csoportra nagy hatást gyakorló vezető cserélődik sűrűn. Mindez a csapategység gyengülésén keresztül kihat a csoport tagjaira is.

Családi fittség

A katonára családapaként, illetve családanyaként fontos szerepet tölt be a család életében. A házastársi kapcsolat, a gyerekek felnevelése, gondozása fontos feladat, amelyre hatással van a szülő egészségi és lelki állapota. Egy poszttraumás stresszben szenvedő katonára állapota kihat a családi környezetére is, felborítja a családi békét. Ugyanakkor a családjától (gyakorlat, misszió, hadifogság miatt) távol lévő katonára nem tud elszakadni társától, gyermekeitől, akiknek a hiánya szintén befolyásolja lelkiállapotát.

ÖSSZEGRÉS

Az ókori Római Birodalomban nagy figyelmet fordítottak a katonák kiválasztására, felkészítésére és alkalmazására. Igyekeztek a Birodalom nyugati részéből fiatal kovácsokat, ácsokat, kocsikészítőket és vadászokat toborozni, akik egészségesebbek, erősebbek és gyorsabbak voltak, így a kiképzésük is könnyebben ment. Meghatározták, hogy a *legio* katonái mekkora terhet cipelhetnek menetben, az ellenség közelében és harc közben. Más táplálékot írtak elő a háborúban, mint a hátszágban. Állandó orvosi szolgálatot biztosítottak, és gondoskodtak a katonák lakókörnyezetéről, higiéniájáról. Kielégítették vallási igényeiket is. Biztos vagyok benne, hogy ez a magas szintű gondoskodás hozzájárult az ókori római katonák sikereihez.

Bár a technikai eszközök számos terhet levesznek a katonák válláról, a jól kiképzett, a feladatára felkészült (fitt) katona továbbra is meghatározó érték. A katonai fittséget illetően azonban szemléletváltásra van szükség. A felkészítés során figyelembe kell venni, hogy a fittség nemcsak a megfelelő fizikai állapotot jelenti, hanem többek között egészségi, magatartásbeli, táplálkozási, környezeti, szociális összetevők is szerepet játszanak, szükséges a befolyásoló tényezők összefüggő értelmezése. Ez a komplex felfogás segíthet abban, hogy minden feltétel adott legyen a katonák feladatára való felkészítéséhez. Fontos továbbá, hogy a követelménytámasztás elsődleges célja a felkészítési rendszer hatékonyságának ellenőrzése legyen, emellett legyen alkalmas arra, hogy motiválja a katonákat a mindennapi testedzésre és az egészséges életmódra.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 10/2015. (VII. 30.) HM rendelet a katonai szolgálatra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságról, valamint a felülvizsgálati eljárásról. [http://aeromed.honvedkorhaz.hu/container/files/attachments/5/10_2015_\(vii_30\)_hm_rendelet_\(kozlony_allapot\).pdf](http://aeromed.honvedkorhaz.hu/container/files/attachments/5/10_2015_(vii_30)_hm_rendelet_(kozlony_allapot).pdf)
- A haza védelmében – Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program. https://honvedelem.hu/files/files/108409/zrinyi2026_190_190_7.pdf
- A Magyar Honvédség katonai testnevelés kiképzés és sportbajnokságok szabályzata (ÁLT/30). Magyar Honvédség, 2017.
- Baker, Cameron: *Are Sit Ups Bad for You? The U.S. Military Seems to Think So...* ISSA. <https://www.issaonline.edu/blog/index.cfm/2016/are-sit-ups-bad-for-you-the-us-military-seems-to-think-so>
- Barbour, Krista A. – Blumenthal, James A.: *Exercise training and depression in older adults.* *Neurobiology of Aging*, Vol. 26, 2005/1. <https://app.dimensions.ai/details/publication/pub.1007803394>
- De Moor, Marleen H. M. – Beem, A. L. – Stubbe, Janine H. – Boomsma, Dorret I. – De Geus, Eco J. C.: *Regular exercise, anxiety, depression and personality: a population-based study.* *Preventive Medicine*, Vol. 42., 2006/4. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16439008>
- Engelhard, Iris M. – Huijding, Jorg – van den Hout, Marcel A. – de Jong, Peter J.: *Vulnerability associations and symptoms of post-traumatic stress disorder in soldiers deployed to Iraq.* *Behavior Research and Therapy*, Vol. 45., 2007/10. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0005796707000940?via%3Dihub>
- Field Manual 7-22 – Army Physical Readiness Training. Headquarters Department of the Army, Washington D.C., 26. 10. 2012. https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/ARN7938_FM%207-22%20INC%20C1%20Final.pdf
- German Armed Forces Proficiency Badge 2015 – Information Briefing. <https://semo.edu/pdf/showmegold-GAFPB-event-guide.pdf>
- Katonai terminológiai értelmező szótár. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015.
- Mullen, Michael: *On Total Force Fitness in War and Peace.* *Military Medicine*, Vol. 175., No 8., 08. 2010. https://www.hprc-online.org/sites/default/files/documents/HPRC_TFF_GR_Total%20Force%20Fitness_508_030118_small.pdf
- Myers, Meghann: *A new Army PT test is on its way. This is not a drill.* *Army Times*, 07. 09. 2018. <https://www.armytimes.com/news/your-army/2018/07/09/a-new-army-pt-test-is-on-its-way-this-is-not-a-drill/>

Nindl, Bradley C.: *State of the Science of Military Human Performance Optimization*. State of the Science Symposia, 30. 03. 2016. <http://herl.pitt.edu/symposia/fitness-health/presentations/Nindl-SotS-20160330.pdf>

Péter László – Urbán Nóra: *Depresszió és szív-érrendszeri betegségek összefüggései a katonanők vonatkozásában*. Hadtudományi Szemle, IX. évf. 2016/1.

Resperger István – Kiss Álmos Péter – Somkuti Bálint: *Aszimmetrikus hadviselés a modern korban*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015.

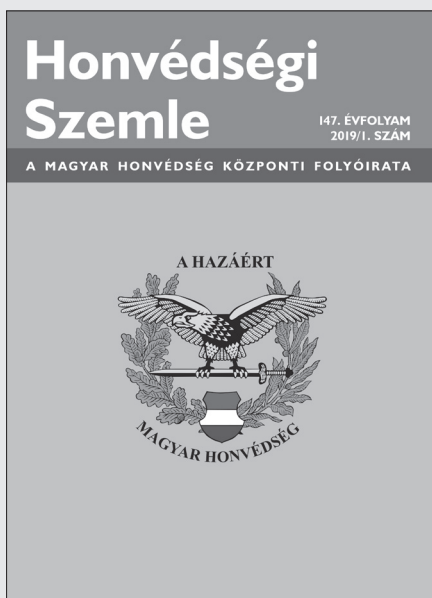
Total Force Fitness for the 21st Century – A New Paradigm. *Military Medicine*, Vol. 175, No 8., 08. 2010.

Szerzőinkhez, olvasóinkhoz

Tájékoztatjuk szerzőinket, olvasóinkat, hogy a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokságot is érintő, 2019. január 1-jével bekövetkezett szervezeti változások okán a Seregszemle című folyóirat önálló kiadványként megszűnik. Jelenleg nyomdai előkészítés, illetve kivitelezés fázisában van a 2018/2., valamint a 2018/3–4. összevont szám, melyekkel lezárul a folyóirat kiadása.

A jövőben az MTA által „A” kategóriás tudományos kiadványként elismert Honvédségi Szemle fogadja be azokat a cikkeket, tanulmányokat is, amelyeket a megszűnő Seregszemle folyóirat egykori szerzői írnak, s amelyek a Honvédségi Szemlében történő megjelenés előírt és közzétett feltételeinek megfelelnek.

A Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága és Szerkesztősége

Pete Szabolcs alezredes:

A MOZGÁSKOORDINÁLÓ KÖZPONT MŰKÖDÉSE A BEFOGADÓ NEMZETI TÁMOGATÁS KERETÉN BELÜL

ÖSSZEFOGLALÓ: Az elmúlt években a NATO-államok megnövekedett számban hajtottak végre különböző szintű átcsoportosításokat egyrészt gyakorlatokon történő részvétel, másrészt ideiglenes állomáshelyre történő település szándékával. A mozgások idején szoros együttműködést kell megvalósítani a végrehajtók és a tranzitországok közlekedéskoordinációjaért felelős katonai szervei között. A cikk – a közelmúlt egy gyakorlatának eseményeit végigkísérve – megmutatja a nevezett időszakok közlekedési támogatásának feladatait, a mozgáskoordináló szervezeti felépítését és a közöttük megvalósítandó együttműködést.

KULCSSZAVAK: SAGN 17 gyakorlat, mozgáskoordináló központ, befogadó nemzeti támogatás

BEVEZETÉS

A bipoláris világrend felbomlását követő két évtized a kelet-európai térség viszonylagos nyugalomát hozta magával. Magyarország a Varsói Szerződésből történő kilépését követően felhagyott a támadó tervek kidolgozásával, és a biztonsági helyzet általános megváltozásával más államok is tettek. Ezzel párhuzamosan a honvédség fenntartására és fejlesztésére fordított anyagi javak erőteljesen lecsökkentek, aminek érzékelhető következményei voltak a haderő átalakításai, átszervezései és a racionalizálások. A haderő változtatásának igénye magával hozta a hadsereg mennyiségi és minőségi változását.

A Krím annektálása, valamint a kelet-ukrajnai események felébresztették az Észak-atlanti Szövetség Szervezetét (NATO), és válaszlépésekre kényszerítették azt. A Szövetség keleti határán erőkoncentráció van, melyhez az erők és eszközök átcsoportosítása Európából vagy más térségből történt, történik. A diszlokált egységek széles hadrendben – a Baltikumtól a Fekete-tenger keleti partvidékéig – települtek. A település és a rotáció, valamint az egységek támogatása és kiképzési szintjének fenntartása a közlekedés és a szállítások folyamatos igényét vonja maga után.

Az előző bekezdésekben ismertetett változások indokolják a katonai – és kapcsolatosan polgári – közlekedési rendszer vizsgálatát, hogy azok a hazai és a szövetséges érdekeknek megfelelően működjenek az erők felkészítése és szükségszerű alkalmazása esetén. A „Saber Guardian 2017” (SAGN 17) gyakorlatsorozat lehetőséget adott a felkészültségi szint ellenőrzésére.

A NATO-tagállamok védelmi miniszterei a 2018. évi konferencián – az Atlanti-óceán hajózási útvonalainak védelme és a kibervédelem fokozása mellett – megegyeztek arról is, hogy megerősítik a logisztika és a katonai mobilitás területeit. Megvizsgálják egy logisztikai parancsnokság létrehozásának lehetőségét, mely elősegíti a logisztikai támogatás, valamint a katonai erőkkel és eszközökkel történő gyors megerősítés és mozgások folyamatait.

A szövetséget igen erős kihívás elé állítja az a követelmény, hogy a többnemzeti felépítésből eredő szemléletbeli eltéréseket leküzdje, megfelelő standardok alkalmazása mellett

a műveletek teljes időszakában hatékonyan legyen képes működni, a gyakorlati végrehajtás minden fázisát szakmailag megalapozottan tudja vezetni. A cél elérése érdekében a logisztikai feladatok tevőlegesen végrehajtásához a Szövetségnek rendelkeznie kell megfelelő összetételű (szárazföldi, haditengerészeti, légierő) többnemzeti erőkkel, melyeknek telepítését, majd fenntartását akár befogadó nemzeti támogatás (BNT) igénybevételével, vagy anélkül is biztosítani tudja.

A GYAKORLAT ELGONDOLÁSA

Egy gyakorlatsorozat célját többféleképpen határozhatjuk meg. Stratégiai szempontból nézve egy – a Szövetség több hadserege által, a régió több országának területén, több hónapos időintervallumban – többnemzeti együttműködés mellett végrehajtott tevékenység stratégiai célokat valósít meg. A gyakorlatsorozat mind a tervezési, mind a végrehajtási fázisban a politikai, katonai, gazdasági, társadalmi, infrastruktúra és információs rendszerek vonatkozásában sok adatot nyújt, azok elemzése és értékelése a régiót érintően kellő tapasztalattal és eredménnyel szolgál. Jól feltérképezhetővé válik a térségben – a részt vevő és a környező államokban – az általa kiváltott diplomáciai, információs, katonai és gazdasági hatás is. A NATO tudásbázis fejlesztési folyamatára ez pozitív hatással van.

Ha egy komplex gyakorlatsorozatnak csak a katonai vonatkozását és forgatókönyvét nézzük, akkor az egy nemzetközi erők által végrehajtott összhaderőnemi hadműveleti eseménynek tekinthető gyakorlatsorozat lehet, melynek célja a védelmi együttműködés erősítése a közösen végrehajtott kiképzés és gyakorlatok által.

A célok szerinti elkülönítést nem lehet éles határok mentén megtenni. A közlekedés és a szállítás területét tekintve a stratégiai és a hadműveleti tervezési folyamatok időnként összemosódnak.

Az Amerikai Hadsereg Európai Parancsnoksága (US EUCOM¹) együttműködésével már több éve rendeznek különálló gyakorlatokat Romániában, Bulgáriában és Ukrajnában, ahogy hazánkban is. A két éve, 2017. február 5–9. között Budapesten megtartott fő tervezői konferencia egyik fő célja volt annak véglegesítése, hogy az eredetileg egyes országok területére tervezett, különálló (szatellit) gyakorlatokat egy elképzelés mentén fűzzék össze összhaderőnemi művelet sajátosságait mutató gyakorlatsorozattá. A gyakorlatok ennek megfelelően kerültek a közös – Saber Guardian – gyűjtőnév alá. Magyarország bevonása a már korábban létszámokkal és kiképzési célokkal megtervezett – „Brave Warrior” (BRWR 17) V4 harcászati szintű „nagy láthatóságú”, „Szentés Axe” műszaki hídépítő, „Black Swan” különleges műveleti – gyakorlatok, valamint a 173. és a 82. légideszantdandárok bázisaként Pápára tervezett „Swift Response” gyakorlat felvételével valósult meg.

A gyakorlatok végrehajtásának súlypontja a fekete-tengeri régió volt. Az elképzelt forgatókönyv cselekményeinek végrehajtása 2017. július 3-án kezdődött és 2017. július 22-én zárult. Az intervallum az erők állandó állomáshelyei és a gyakorlatsorozat körzete közötti oda- és visszatelepülés idejével bővült. A gyakorlatsorozat 17 összefűzött gyakorlatát hét ország közel 40 ezer fős állománya hajtotta végre.

Az ország területén végzett katonai tevékenységek kapcsán a közlekedés igényrendszerét két részre oszthatjuk.²

¹ United States European Command.

² Szücs László: A haderő felülvizsgálat utáni honvédség közlekedési támogató képessége. Katonai Logisztika, 2003/különszám, 181.

1. *A Magyar Honvédség csapatainak igényeire.* Az igények alapja a Magyarországot fenyegető veszélyek, az azokból eredeztethető honvédelmi feladatrendszer. Ennek részei a fegyveres harcra történő felkészülés időszakában a kiképzési, ellátási és egyéb támogatási tevékenység, konfliktus idején a műveletek végzése. Mindkét esetben fontos szerepet tölt be a közlekedési és a szállítási feladatokat végrehajtó állomány és az alkalmazott infrastruktúra. Az adott időszakban a legfontosabb feladatok: a „Közös Akarat” feladat végrehajtása, a FINA-világbajnokság, a gyakorlatokhoz, missziókhöz kapcsolódó belföldi személy- és anyagszállítások, valamint a RepTár-projekt.
2. *A szövetséges erők igényeire.* A szállítások megvalósítására több lehetőség kívánczik: saját erővel, a BNT igénylésével, szerződéses keretek között, valamint nemzetközi együttműködés keretében.

A SAGN 17 gyakorlat magyarországi végrehajtásának fő célja az volt, hogy az igényrendszer második pontjához kapcsolódva az amerikai rotációs erők a szövetséges erőkkel együttműködve gyakorolhassák a szabad mozgás és az erők fogadásának, állomásoztatásának, alkalmazási területére történő előrevonásának és integrálásának (RSO³) feladatrendszerét, mindjobban elmélyítve a közös taktikai szintű interoperabilitást. A kettős igényrendszer egyenlő fontossága ott érhető utol, hogy bár a gyakorlat sikere kiemelt fontosságú volt számunkra, az azzal egyidejű, más jellegű feladatok egyes időszakokban nagyobb prioritást kaptak.

A SAGN 17 gyakorlatsorozat további céljának (hiteles, kollektív védelmi képességek demonstrálása a Fekete-tengeri régióban, ami éleslövészetekkel egybekötött, terepen végrehajtott harcászati gyakorlatokból, valamint számítógéppel támogatott törzsvezetési gyakorlatokból tevődött össze) megfelelően hasonlított egy NATO által végrehajtott hadművelethez. Több vonatkozásban mégis erősen eltért attól. A vezetési elemek kijelölése, megnevezése és feladatrendszere nem volt azonos a NATO műveleti doktrínájában megismertekkel. A gyakorlat nem a NATO vezetési rendszerét tesztelte, hanem – ahogy már említettem – az erők közti védelmi együttműködés fejlesztésére, az esetleges hiányosságok felmérésére irányult.

A SAGN 17 gyakorlatsorozat sikeréhez nemcsak az előre kijelölt magyar alegységek járultak hozzá az országon belüli gyakorlatokon történő részvétellel, hanem a BNT révén más katonai és civil szervek és szervezetek is. A magyar alegységeknek járó támogatáson kívül egyrészt azon külföldi erőknek nyújtottunk segítséget, melyek nálunk települtek és tevékenykedtek, másrészt azoknak, amelyek az ország területét tranzitcélokra használták. Az áthaladó erők nagyobb hányada Románia és Bulgária Fekete-tengerhez közel eső repülőterei és gyakorlóterei térségében hajtott végre harcászati gyakorlatokat.

A befogadó nemzeti támogatás megvalósítása – függetlenül attól, hogy azt a NATO vezetési struktúrájában levő elem irányítja, vagy egy nemzet emeli magához az irányítást – egy összetett tervezési folyamat eredménye, amelynek lépéseit tudatosan végre kell hajtani.

TERVEZÉS

A gyakorlatsorozat, azon belül a támogatási feladat bonyolultságát alapvetően befolyásolta, hogy nagy volt a végrehajtásban részt vevő nemzetek száma, valamint a többnemzeti erők haderőneleinek száma. Az amerikai erők – nemzeti túlsúlyuk miatt – kénytelenek voltak a saját érdekeiket leginkább szem előtt tartani, de érvényesülnie kellett a többi nemzet érde-

³ Reception, staging, onward movement, and integration.

keinek is. A BNT hatékony tervezéséhez az érintett nemzetek képviselőit mielőbb be kellett vonni.⁴ A SAGN 17 gyakorlat vonatkozásában az indító tervező konferencián (ITK), amely az első lehetőséget nyújtotta erre, az USAREUR G4 főtervezője az alábbi főbb témakörök vonatkozásában tartott munkacsoportülést:

1. az erők fogadása, állomásoztatása és az alkalmazási területre történő előrevonása (RSOM⁵) koncepciójának kialakítása;
2. a mozgások terve első tervezetének kialakítása;
3. a gyakorlat valós biztosítási terve első tervezetének összeállítása;
4. a szolgáltatási igények összeállítása.

Az amerikai fél már itt, az ITK-n vázolta a BNT igényeit, ami lehetővé tette a magyar fél részére, hogy a BNT lehetőségeit felmérje, így kellő információkkal rendelkezzen a fő tervező konferencia (FTK) idejére. A mozgásbiztosítási koncepció kialakítása kapcsán Magyarország vonatkozásában az alábbiak kerültek ismertetésre:

1. az átvonuló erők (személyek és technika) nagysága;
2. az át- és visszacsoportosítás várható időszaka;
3. a be- és kilépésre tervezett határátkelők;
4. a használatra tervezett autópályák;
5. a konvojtámogató központ (KTK) és az éjszakázás lehetséges helyszínei.

Az FTK-t 2017. február 5–10. között Budapesten rendezték, melyen nemzetünkben 20 főnél kevesebb szakértő vett részt. Függetlenül a kis létszámtól, a tervezés kezdeti szakaszában részt vevő szakértők több – HM Honvéd Vezérkar Logisztikai Csoportfőnökség, MH Logisztikai Központ (MH LK) és a bevont alakulatok – szinten, kellő szakértelemmel, felkészülten képviselték a logisztikai ellátás területét, mivel az ITK-ról készült Útjelentést⁶ az MH HFKP Gyakorlattervező és Kiképzéstámogató Osztálya időben eljuttatta az érintetteknek.

A konferencia fő célja a gyakorlaton részt vevő nemzetek részvételi szándékának véglegesítése, a gyakorlat kiképzési céljának megfelelő elgondolás (részt vevő erők és események) véglegesítése, valamint a gyakorlatok támogatása tervezésének megkezdése volt.

A konferencián sikerült a részt vevő nemzetek erőinek generálása. Az amerikai fél esetében – a csapatok nagy száma miatt – ez nem lehetett egyszerű, de a teljes feladatrendszert végül sikerült egy, kihívásokat jócskán tartalmazó forgatókönyvbe építeni.

A NATO által egységesen értelmezett logisztika – az erők mozgatása és fenntartása tervezésének és megvalósításának tudománya – az alábbi területeket foglalja magában:

1. anyagi javak tervezése és fejlesztése, beszerzése, tárolása, szállítása, elosztása, rendszerben tartása/üzemeltetése, kivonása;
2. személyek szállítása;
3. létesítmények megszerzése, építése, fenntartása, üzemeltetése és rendelkezésre bocsátása;
4. szolgáltatásbeszerzés (megszervezés);
5. egészségügyi ellátás.

⁴ AJP-4 (STANAG 2182) Allied Joint Logistic Doctrine, 0109. pont.

⁵ Reception, Staging, and Onward Movement.

⁶ MH HFKP GYKTO ov. úti jelentése SAGN ITK-ról, 2017. december.

A fenti területek vonatkozásában az FTK-n – a csapatok hadszíntéren történő feladatainak tervezése alatt – meg lehetett kezdeni a BNT tervezését.⁷ Lépései az alábbiak voltak:

1. a (nemzetközi) jogi környezet megteremtése érdekében beazonosítani a meglévő egyetértési memorandumot (MOU⁸);
2. be kellett azonosítani a nemzeti lehetőségeket és korlátozásokat;
3. meg kellett határozni azokat a hiányokat, ahol nem volt elégséges BNT-képesség, viszont szerződéssel megoldható a pótlás;
4. ki kellett jelölni a küldő nemzet (KN) és a fogadó nemzet (FN) kapcsolattartóit;
5. meg kellett határozni, hogy a nyilatkozattételre jogosult a BNT vonatkozásában mikorra adjon választ (milyen gyakorisággal a fejleményekről);
6. tisztázni kellett a kifizetések lehetőségét, mikéntjét az FN irányába.

Magyarország – mint befogadó nemzet – vonatkozásában ezeknek megfelelően az alábbiakról esett szó:

1. A SAGN 17, valamint az azokhoz kapcsolt gyakorlatok végrehajtására tervezett, mintegy 12 ezer fő áthaladásának nem volt meg a közjogi alapja, mivel az az előző évben elfogadott OGY-határozatban nem szerepelt. A nemzetközi erők áthaladásának szabályzását a PfP és NATO SOFA tartalmazta, mely az amerikai erők vonatkozásában kiegészült az Omnibus Megállapodás⁹ alkalmazásával.
2. A legfontosabb kérdések az üzemanyaggal történő ellátásra vonatkoztak, melyek természetesen főleg a közlekedés és a szállítás kapcsán merültek fel. Emellett kiemelt témák voltak az elhelyezés, az élelmezés, a karbantartás és a javítás, valamint az egészségügyi ellátás.
3. A részes országok támogatásai nagy változatosságot mutattak. Egy példa: az erők ideiglenes elhelyezése vonatkozásában a felajánlott infrastruktúra lehetett egy füves rét a sátraknak, de kellően berendezett bázis is. Az üzemanyag-ellátás, étkeztetés, vízellátás és egyéb szolgáltatások hiányait jellemzően az amerikai Kellogg, Brown & Root céggel kötött szerződések pótolták.
4. Amerikai részről a logisztikai támogatás – ezen belül a közlekedéstámogatás – tervezését a 21. Hadszíntéri Támogató Parancsnokság koordinálta. Magyarországon egyrészt az MH Összhaderőnemi Parancsnokság (MH ÖHP) volt a helyi gyakorlatok, ezáltal részben a hozzájuk kapcsolódó szolgáltatások biztosításának felelőse is, másrészt az MH LK mint RSOM támogató parancsnokság.
5. Az FTK rövid periódusa nem adott lehetőséget a szolgáltatások teljes mértékű egyeztetésére, ezért visszajelzést kértek, ha a megbeszélésekben fontos változás történik. A legközelebbi egyeztetést a szolgáltatási igények (SOR¹⁰) első megbeszélésére datálták.
6. Ha az általános, korábban megkötött kétoldalú szerződések egy szolgáltatást és annak ellentételezésére vonatkozó előírásokat nem tartalmaztak, akkor a gyakorlatra vonatkozó, még csak előzetes, nem véglegesített igényeket tartalmazó SOR volt az alapja a további egyeztetésnek.

⁷ AJP-4.5 (STANAG 2234) allied joint doctrine for host nation support alapján.

⁸ Memorandum of Understanding.

⁹ 1997. évi XLIX. törvény a Magyar Köztársaság Kormánya és az Egyesült Államok Kormánya közötti, az Egyesült Államok Fegyveres Erőinek a Magyar Köztársaság területén történő tevékenységéről szóló Megállapodás, valamint az annak mellékletét képező Végrehajtási Megállapodások megerősítéséről és kihirdetéséről, közlönyállapot (1997. VI. 20.).

¹⁰ Statement of Requirement.

Az AJP-4 szerint „a közlekedés és a szállítás funkcionális területe magában foglalja a végrehajtó szervezetek, a közlekedési infrastruktúra, a létesítmények és az eszközök teljes rendszerét, valamint annak működtetését, melyet a fegyveres erők települése, fenntartása és visszatelepülése érdekében használunk. A kellően egymásba ágyazott tevékenységek kiegyensúlyozott végrehajtást eredményeznek a közlekedés koordinációjánál, a rakodási helyeken és a szállítási vonalakon történő mozgatsnál.”

A doktrína szerint a közlekedés és a szállítás funkcionális területén belül a NATO-parancsnokságok – itt az USAREUR – feladata segítséget nyújtani ahhoz, hogy az érintett nemzetekkel időben olyan megállapodások szülessenek, amelyek lehetővé teszik az erők problémamentes áthaladását. A BNT-t tervezők és a mozgástervezők szoros együttműködése szükséges annak érdekében, hogy az erők (eszközök) fogadásának, gyülekeztetésének/várakoztatásának, előrevonásának (és egyesítésének) közlekedési és szállítási igénye az FN által gazdaságosan kielégíthető legyen. A követelmények:

1. *Kollektív felelősség.* A NATO és a nemzetek együttes felelőssége a műveletek közlekedési és szállítási támogatása. Ezen felelősség a hadászati szintű település, az RSOM és az erők fenntartása/támogatása, valamint a visszatelepítés során egyaránt fennáll.
2. *Együttműködés.* A két- vagy többoldalú együttműködés a NATO és a nemzetek katonai és polgári szervei között elengedhetetlen.
3. *Koordináció.* A megfelelő szinteken minden közlekedési és szállítási folyamatnak koordinálnak és szinkronizálnak kell lennie.
4. *Hatásosság.* A NATO műveleti követelményeinek megfelelően kell a közlekedési és a szállítási terveket kialakítani és végrehajtani.
5. *Hatékonyág.* A katonai és a civil erőforrások, létesítmények, infrastruktúra használata, a szállítások módjának kiválasztása optimális legyen.
6. *Egyszerűség.* A közlekedési és a szállítási tervek és tevékenységek legyenek minél egyszerűbbek.
7. *Szabványosítás.* A rendszerek, adatok, szoftverek, folyamatok és felszerelések legyenek szabványosak az interoperabilitás érdekében.
8. *Megismerhetőség és átláthatóság.* A közlekedési és a szállítási információkat minden résztvevőjének ismernie kell a megfelelő tervezés, koordináció és végrehajtás érdekében.

A nemzetek és a vezető elemek közötti együttműködés tervezése jellemzően a közlekedéstervező konferenciákon kezdődik meg. A közlekedési és a szállítási feladatok tervezése érdekében közvetlenül az FTK után mozgáskoordinációs konferencia kezdődött a csapatmozgásokat végrehajtó amerikai szervezetek és a tranzitországok, illetve BNT-t nyújtó nemzetek képviselőinek bevonásával, közel 50 fő részvételével.

A konferencián elismélték a gyakorlat műveleti elgondolását, az alegségek rövid tájékoztatót tartottak a tervezett erőikről és várható műveleti feladataikról, mivel a terveknek – a végrehajtás megkezdése előtt – kellő részletességgel tartalmaznia kell a málházás, a berakás, a kirakás és az RSOI összes műveletének lépését.¹¹ A szállításokat tervezők az előzők ismeretében pontosítottak, hogy melyik szállítási mód alkalmazható a – több kontinensen és bázison állomásozó – kijelölt erők és eszközök átcsoportosítására. A 21. Hadszintéri Támogató Parancsnokság (21th TSC¹²) közlekedési tervei a szállítások módjai szerint az alábbiak voltak:

¹¹ AJP-3.13 (STANAG 2532) Allied Joint Doctrine For The Deployment Of Forces, 0422. pontjának megfelelően.

¹² Theater Sustainment Command.

1. A hadászati mozgékonyság fogalmkörében a tengeri és a légi szállításokat terveztek mint nagy távolságok esetén hatékony, illetve gyors átcsoportosítást lehetővé tevő módok, ha az amerikai földrésről kellett erőket és eszközöket átszállítani. Európán belül a légi szállítás régiók között teremtett kapcsolatot – Magyarország, Románia és Bulgária területe volt az összhaderőnemi művelési terület.
2. A hadművelési (és részben a hadászati) mozgékonyság vonatkozásában a vasúti szállításoknak kiemelt szerepet terveztek. A németországi bázisokról a gyakorlatok körzetébe gyorsan, ugyanakkor nagy mennyiségben is hatékonyan kívánták a haditechnikai eszközöket – még inkább a nagy tömegű eszközöket – koncentrálni, amire kiváló lehetőséget ad a vasúti szállítás. A gyakorlatok befejezése után még a közúton átcsoportosított eszközök nagy részét is ezzel a móddal akarták a bázisokra visszaszállítani. A vasút lehetőséget nyújtott a kikötőből a román és a bolgár gyakorlatokra történő átszállításra is. Hasonlóan a vasúti szállításhoz, egy németországi bázisról indulva az amerikai 2. lovassági ezred (2CR¹³) alegységei részére közúti menetek végrehajtását tervezték a kijelölt gyakorlatok helyszínére, ahol harcászati feladatokat kellett folytatniuk. Emellett a „nagy távolságú” közúti szállítások (akár szerződött partnerrel történő) végrehajtása is tervezett volt, ha az egyszerre szállítandó eszközök száma, a közúti szállítóeszközök elérhetősége, valamint – a vasúti szállítással történő összehasonlításban – a hatékonyság és gazdaságosság indokolttá teszi.
3. Harcászati mozgékonyság fogalmkörében a csapatoknak a művelési területen belül rövid távolságokat kellett megtenni. Az ő ellátásuk biztosítása érdekében szerződött fél szállításai is jellemzően a gyakorlatok körzetéből történtek.

A közlekedési és a szállítási feladatokhoz pontosítani kellett az FN által már korábban felajánlott, illetve további, használatra alkalmas infrastruktúra lehetőségeit. A pontosításokat egyrészt a konferencián szóban tették meg, másrészt a konferencia ideje alatt szemrevételezték. A kért elemek:

1. Felszíni határátlépési pontok. Az adminisztrációs és egyéb ellenőrzések végrehajtásához a menetoszlopok rövid pihenőjét lehetővé tevő, a forgalomtól elzárt, megvilágított parkolóterület, illemhely szükséges. Vasúti forgalom esetén az infrastruktúra-kezelők és a vasútállomások alkalmazottai az ellenőrzést a vasúti határállomások alkalmas vágányain végzik.
2. Repülőtér esetén szükséges lehet időszakosan, kizárólagos joggal használt személyi, valamint a teherárak málházását, ellenőrzését biztosító cargo terminál biztosítása.
3. Tengeri kikötő.
4. Vasúti rakodóhelyek. A BRWR 17 gyakorlatra külföldi erők vasúton is érkeztek, ezért az ő rakodásaikhoz Hajmáskér vasútállomás rakodóhelyeit jelölték ki.
5. Útközbeni üzemanyag-feltöltési (ROM¹⁴) helyek. A közúti menetoszlopok technikai eszközeit – a fogyás mértékére és a megtett távolságra tekintettel – nem lehetett kizárólag a napi igénybevételt követően feltölteni. A civil üzemanyag-töltő állomásokon történő tankolás nem volt tervezett, mert az eszközök ott nem kapható JP-8 üzemanyagra voltak beállítva. Emiatt a menetoszlopokba üzemanyag-feltöltőket soroltak be, melyek az összes eszköz legalább egyszeri tankolását biztosították.

¹³ 2nd Cavalry Regiment.

¹⁴ Refuelling On the Move.

- A feltöltésekhez elégséges méretű, burkolt, megvilágított, bevizsgált/mentesíthető, a kijelölt útvonal melletti parkolóhelyeket biztosítottak.
6. Éjszakázás helyei. Az alegység elhelyezését és feltöltését lehetővé tevő hely.
 7. Konvojtámogató központok. Több áthaladó konvoj, kisebb közúti menet hosszabb időszakon keresztül történő támogatására – személyi állomány étkeztetésére és pihentetésére, technikai kiszolgálások és (kis)javítások biztosítására, vontatás és (szak)kísérés indítására, valamint az eszközök (nagy kapacitású is) üzemanyag-feltöltésére – alkalmas hely.
 8. Közlekedési útvonalak – közutak és vasúti vonalak. Az RSOI végrehajtásához igénybe vett közlekedési infrastruktúrát a katonai igénybevétel mellett a polgári hasznosítás is terheli. A kettős igény kielégítésére szükség esetén beszerzéseket kellett volna indítani, vagy a kapacitások növelése érdekében a műszaki csapatok vagy szerződött partnerek bevonása lehetett volna szükséges. A rendelkezésre álló idő miatt erre csak korlátozottan lett volna lehetőség. A gyakorlatsorozatot katonai szemszögből hosszú, az elmúlt két évtizedben nem látott mennyiségű és sűrűségű mozgással tervezték. Ennek ellenére az infrastruktúra egyidejű katonai és polgári hasznosítása alapvetően nem okozhatott problémát. A gyakorlatsorozat teljes időszakát vizsgálva látható volt, hogy az erők átcsoportosításai által generált légi és felszíni mozgások száma, valamint az eszközök által az országban megtett távolság jelentősen alulmarad az általános és a kereskedelmi forgalom okozta vonalterhelésekhez képest.

A jelen levő nemzetek képviselői egyeztettek annak érdekében, hogy lássák, melyik nemzetek akarják ugyanazokat a rakodókat ugyanazokon a napokon használni, hogy ne hogy egymásra kelljen várakozniuk. A kérdések másrészt azért is felmerültek, hogy a BNT-ben nyújtott szolgáltatást (jellemzően a konténerek vasútállomási és gyakorlótéri daruzását) esetleg egyszerre tudnák igénybe venni. Látszott, hogy ez a kérdés még korai, a gyakorlatokra történő beérkezést még nem tudták a részt vevő amerikai alegységek és a többi részt vevő nemzet sem napra pontosítani, de a szűkített intervallumok már rendelkezésre álltak.

A követelmények megismerése után a tranzitországok képviselőit kérték meg az általuk látható, de esetleg addig figyelembe nem vett korlátozások ismertetésére. Magyarország vonatkozásában ezek az alábbiak voltak:

1. Diplomáciai és útvonal-engedélyeztetési eljárás. A NATO-tagállamok katonai közlekedési szerveiről általánosságban elmondható, hogy az áthaladások mindkét vonatkozású ügyeit szervezeten belül kezelik. Hazánkban az áthaladások diplomáciai részét a HM VGH, míg az útvonal-engedélyeztetés az MH KKK hatásköre. A helyszínen az eljárásrend ismertetése mellett az erről készült műveleti eljárási szabályok¹⁵ is bemutatásra kerültek. Egyik fontos korlátozás, mely általános volt a többi országnál is, hogy egy konvojban 20 gépjárműnél több nem lehet. A műveleti eljárási szabályok tartalmazták a kérelmek különböző (vám, utaslista, árulista, útvonalengedély kérelem, fuvarlevél stb.) mintaokmányait és a főbb terminálok ismertetőit is.
2. Az ITK-n felkérték Magyarországot mint tranzitországot, hogy a kialakult migránshelyzet és a terrorizmusveszély kapcsán adjunk tájékoztatást a nemzeti korlátozások tekintetében. A tájékoztatást megkapták, miszerint a tervezett útvonalon nagyobb korlátozást ez nem jelent. Itt hívtuk fel a figyelmet a schengeni határoknál kötelező regisztrációra.

¹⁵ Standard Operating Procedures For the Execution of Military Movements and Transportation in the Territory of Hungary, 2017.

3. Ismételten felhívtuk a figyelmet, hogy a NATO- és az EU-tagállamok részére a SAGN 17 gyakorlatra vonatkozó, az ország területén való áthaladást a 1863/2016. (XII. 28.) Korm. határozat csak 1500 főben engedélyezte.
4. Ismertettük, hogy az Európában jellemző ún. hétvégi kamionstop, azaz a 7,5 tonna legnagyobb megengedett össztömeget meghaladó tehergépjárművekre vonatkozó hétvégi és ünnepnapra közlekedési korlátozás rendjét meghatározó 190/2008. (VII. 29.) Korm. rendelet nem tesz kivételt közjogi engedély alapján Magyarországon tartózkodó külföldi fegyveres erők által üzemben tartott vagy igénybe vett gépkocsikra. A korlátozást egyedileg lehet feloldani, de a tervezett szám adatok ismeretében ezt adminisztratív okok miatt szinte lehetetlen lett volna megtenni. A probléma ott csúcsosodott ki, hogy a cseh fél elzárkózott a korlátozás feloldásától.
5. A közutak használatára vonatkozóan más, a KRESZ-ben nem szereplő korlátozással nem éltünk. A tervezett útvonalak módosítására a KTK (eredetileg Tatára vagy Győrbe) tervezett helyszíne helyett Táborfalván történő telepítésére tettünk javaslatot. Tájékoztattuk őket az igénybevételre tervezett közutak és vasúti pályák felújítási munkáinak várható periódusáról.

A környező országok fontosabb korlátozásai az alábbiak voltak:

1. Csehország – már említett – hétvégi forgalomkorlátozása.
2. Ausztria maximalizálta az országon áthaladó eszközök számát.
3. Románia a nyári forróság miatt tömegkorlátozást vezethet be az utak állagmegóvása érdekében.

A konferencia zárása előtt véglegesítették az elérhetőségeket, valamint javasolták a következő megbeszélés időszakát és kívánt állományát.

SZERVEZÉS ÉS FELKÉSZÍTÉS

A konferenciák zárásával megkezdődött az ott megtárgyalt közlekedési infrastruktúra, valamint a részt vevő állomány felkészítése.

Elsőként a felelős parancsnokoknak jelentették a gyakorlatsorozat addig kialakult elgondolását. Azt követően az MH LK parancsnoka döntött az alábbiakról:

1. A gyakorlat¹⁶ idejére a magyarországi RSOM-tevékenység irányításának felelőseként az MH LK személyi állományából RSOM Támogató Parancsnokság (RSOM HQ) kerül kialakításra.
2. Az RSOM HQ alárendeltségében az MH KKK szervezeti alapjain megalakul az RSOM közlekedési és szállítási tevékenység irányításáért felelős mozgáskoordináló központ (MKK).
3. Az RSOM HQ alárendeltségében az MH Anyagellátó Raktárbázis (ARB) szervezeti alapjain megalakul az átvonuló közúti konvojok támogatásáért felelős konvojtámogató központ.

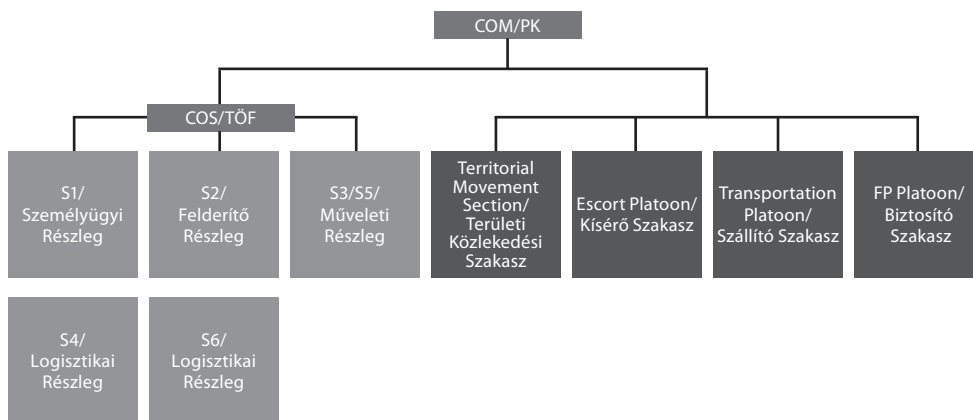
¹⁶ Magyarázat: A SAGN 17 gyakorlatsorozat több nemzet egyedi gyakorlatait olvasztja össze. A gyakorlatokra történő oda- és visszacsoportosítások (a „Dragon Ride” kivételével) nem szerepeltek a gyakorlat műveleti tervében, pedig az egyik cél éppen a BNT lehetőségeinek gyakorlása, az együttműködés fejlesztése volt. A ki- és visszatelepülések releváns, valamint a gyakorlatok hivatalos időszaka alatt végzett RSOM-tevékenység is a SAGN 17 gyakorlatsorozat érdekében történt, emiatt azt SAGN gyakorlat névvel illettük. Akkori tervezés szerint az így nevezett gyakorlaton az átcsoportosítás 2017. június 25-től kezdődött meg, a visszacsoportosítás 2017. augusztus 5-én fejeződött be.

4. Az MH ÖHP-val egyeztetve – a szatellitgyakorlatok már kialakított terveivel összhangban – az alárendeltek közötti szoros együttműködés mellett ki kell alakítani a települő és tranziterők országon belüli támogatásának rendszerét.
5. Együttműködést kell megvalósítani a 21st TSC és a szomszédos államok azonos feladatú elemeivel, valamint az érintett magyar katonai és polgári szervekkel a BNT legteljesebb megvalósítása érdekében.

A közlekedési területen elsőként a várható feladatrendszernek megfelelő szervezeti felépítés tervezése kezdődött meg. A NATO közlekedéssel és szállítással foglalkozó doktrínája¹⁷ pontosan megfogalmazza, hogy a mozgáskoordináló szervezetnek az alábbi jellegű feladatokat kell végrehajtania:

1. A művelettervező törzs részére megtervezi, koordinálja és kontrollálja a mozgásokat.
2. Általa kerülnek ismertté a felhasználók szállítási igényei.
3. Javaslatot tesz a szállítások módjára.
4. A mozgásokra vonatkozó parancsot alapul véve javaslatot tesz az útvonalakra.
5. Kapcsot jelent a felhasználók és a szállítmányozók/fuvarozók között.
6. A forgalmat elosztja a mennyiség, a rendeltetési hely és a használatos utak szerint.
7. Biztosítja a be-, ki- és átrakáshoz szükséges eszközöket.

A kialakítandó szervezetnek a felsoroltak mellett más jellegű feladatok ellátására is alkalmasnak kellett lennie. Egyben meg kell említeni, hogy a külföldi erők mozgásainak tervezését a KN hajtotta végre, az MKK csak a saját alárendeltségében levő alegységnek adhatott feladatot. A közlekedéskoordinálás folyamatához jellemzően olyan szervezetek és szervek is kapcsolódnak, amelyek vám és határforgalmi tevékenységet folytatnak; étkeztetést, elhelyezést, egészségügyi ellátást biztosítanak; kíséretet vagy őrzést végeznek; forgalmat szabályoznak. A gyakorlat időszakában a korábban említett hazai és nemzetközi feladatok szükségessé tették olyan állomány felkészítését és alkalmazását is, amelyek csak a gyakorlat során hajtották végre az itt felsoroltakat, alaphelyzetben ezektől eltérő jellegű munkakörökben dolgoztak.

1. ábra Közlekedési adatok összesítése¹⁸

¹⁷ AJP-4.4 (STANAG 2506) Allied Joint Movement And Transportation Doctrine.

¹⁸ Az MKK felkészültségének jelentése. A szerző előadása 2017. május 30-án.

Az alábbi felsorolás a gyakorlaton megvalósítandó feladatokat mutatja. A törzsfőnök vezetése alatt – az ábra bal oldalán látható – tervező- és szervezőrészlegek tevékenykedtek. A gyakorlat idejére a részlegek állományából vezényelték a 24 órás harcászati műveleti központ szolgálatát. A szakaszok (jobb oldalon) a külföldi erőkkel személyes kontaktust felvevő, végrehajtó alegységekként voltak tervezve.

A láthatóan szerteágazó feladatrendszer miatt – a végrehajtás megkezdéséig – az elemek a várható feladataikhoz közvetlenül kapcsolódó szervezési feladatokat végeztek. Rendszeresen jelentették a tapasztalatokat, melyeket az előljáró, valamint az együttműködők irányába az MKK parancsnoka továbbított.

Személyügyi részleg

A szállítások és a kísérések végrehajtásának kezdete előre tervezhető volt, azonban bármilyen jellegű, forgalmi helyzet, meghibásodás miatti fennakadás a katonák munkaidejében mutatkozott meg. Az elszámolások pontos végrehajtása érdekében egy Excel-formátumú állománytábla az igénybevétel óra szerinti pontosításán kívül a híradó-összeköttetésnél, a fedőnevek kiadásánál és használatánál is segítséget adott. A személyügyi nyilvántartások vezetéséhez a NATO logisztikai rendszereit összefogó LOGFAS1¹⁹ információit is fel lehetett használni.

A kezdeti tervek szerint a gyakorlathoz szükséges MKK-állomány 80–90 fő volt.

Felderítőrészleg

Az útvonalak meghatározása már a közlekedési konferencián elkezdődött. Látszott, hogy a konvojok közlekedtetése az autópályákon lehetséges legkevesebb problémával, emiatt a tranzitszállítmányok fő útvonalainak Hegyeshalom felől az M1, M0, M5, M43, Rajka felől az M15, M1, M0, M5, M43, Tornyiszentmiklós felől pedig az M70, M7, M0, M5, M49, Nagylak irányába tartó autópályákat jelölték ki. A szatellitgyakorlatok miatt használatra tervezték az M19 autóutat, valamint a 8-as és a 81-es főutakat is. Ez azt jelenti, hogy egy-egy konvojnak az útjainkon több mint 400 km-t kellett megtennie.

A HM Védelmi Igazgatási Főosztály (VIF) közbenjárásával a szervezés folyamán többször felvettük a kapcsolatot a Magyar Közút Nonprofit Zrt.-vel, hogy a felújítási munkákról információt kapjunk. A kért információ megadása mellett felajánlották, hogy ha a katonai konvojok közlekedéséről információt tudnak adni, vagy azokat gyorsítani, akadálymentesíteni tudják, azonnali értesítés és egyeztetés mellett segítenek nekünk. Később, a végrehajtás során ez mindennapos gyakorlattá vált.

Az útvonalak szakmai felderítését először térképen, majd helyszíni bejárással tették meg. Mivel a közlekedni, szállítani kívánt eszközök méreteit kezdetben nem ismertük – azokat jellemzően csak a közlekedésüket megelőző 10. nap előtt tüntették fel az útvonal-engedélyezési kérelmekben –, ezért azokat a műtárgyakat, csomópontokat és kerülőutakat szemrevételezték, melyek az addigi tapasztalatok szerint problémát jelenthettek. A pontos adatok megérkezésekor még megtörténtek a szükségeszerű bejárások, valamint az engedélyek kiadását végrehajtották.

¹⁹ Logistics Functional Area Service.

A vasúti forgalom gördülékeny lebonyolítása érdekében két – április és május második fele – találkozóra került sor a MÁV Zrt. és DB vasúttársaságok, a Rail Cargo Hungaria Zrt. fuvarozó, a Schenker Kft. szállítmányozó, az MH KKK, valamint a 21st TSC összekötői részvételével. Összehasonlításra kerültek azok az adatok, melyeket a vasúti szervek, illetve az MH KKK részére továbbítottak, ami a tervezések esetleges hibáinak kizárásában, valamint a vonatok továbbításának és állomási kiszolgálásának tervezésében segített.

A vasúti forgalom lebonyolítása során is szükséges volt tartalék tervek készíteni. Az első egyeztetés után többek között a belépésre tervezett Hegyeshalom, valamint a kilépésre tervezett Curtici állomás között a vasúti őrseget szállító hálókocsik feltöltését, a technikai eszközök rögzítésének ellenőrzését, a határállomási fogadás előtti, vagy a kirakóállomásra történő érkeztetést megelőző várakoztatást lehetővé tevő állomások kerültek bejárásra.

A későbbi találkozók során, már a szállítandó áru ismeretében a vasúti kocsik rendelkezésre állását, valamint feladási állomásra történő diszponálását is megbeszéltük.

Fontos volt, hogy mindenki tudja, mi az információk átadásának útja, mik a katonai jellegzetességek egy kisebb probléma, egy váratlan esemény vagy baleset során.

A légi szállítások tervezésénél a Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér illetékeseivel vet-tük fel a kapcsolatot. Értesítést adtunk a várható repülőgépek számáról, valamint a várható árukezelés igényéről. Az utasforgalom nagyobb részének lebonyolítása az 1. terminálon volt tervezett, melynek bejárása az amerikai partner jelenlétében történt.

A HM VIF meghívására egyeztetés történt a tárcákkal a gyakorlat támogatásának kérdésében. Ennek volt köszönhető, hogy a kamionstop vonatkozásában Budapest Főváros Kormányhivatala kiadta a hétvégi közlekedésre vonatkozó csoportos engedélyét, ezzel megelőzve azt, hogy a konvojok hullámokban terheljék a közutakat – felesleges dugókat okozva, vagy megnehezítve a közúti szállítmánykísérők elosztását.

A HM VIF abban is támogatást adott, hogy segített a helyszínt felmérni és kijelölni, valamint kapcsolattartókat talált a ROM-terület berendezéséhez, valamint a használatba vételt megelőzően intézték a terület megtisztítását, fűnyírását is. A ROM-hely haváriatervét az MH LK szakemberei készítették el. A tankolási hely végül az M1 autópályáról 1 km-es kitérével elérhető Lébény-Mosonszentmiklós vasútállomás burkolt rakterülete lett, mely elégséges volt akár három konvoj egyidejű tankolásának megvalósítására is.

A határállomások várhatóan megnövekvő forgalma miatt szükségesnek látszott a települések polgármestereinek tájékoztatása, amiben az MH Civil-katonai Együttműködési és Lélektani Műveleti Központ aktívan lépett fel. Mire az MH KKK szakemberei megérkeztek hozzájuk, kellő nyugodtsággal várták a gyakorlatról szóló információkat, és segítőkészséget mutattak számunkra a még elintézendő határállomás-berendezéshez. A CIMIC ily módon pozitívan befolyásolta az erők támogatottságát és segítette a logisztikai ellátás megvalósítását.

Logisztikai részleg

A logisztikai részleg a gyakorlat megkezdése előtt nagyobb figyelmet fordított arra, hogy a gépjárművek megfelelő műszaki állapotban legyenek, hiszen várható volt a több ezer kilométeres futásteljesítmény egy-egy gépjármű esetén. Az üzemanyaggal történő ellátás érdekében egyeztettek a főbb gyakorlatok laktanyáiban és a KTK közelében levő honvédségi töltőállomások nyitvatartásáról, és megadták a várható üzemanyag-felhasználást az RSOM HQ részére.

A fektetés és a meleg érkeztetés az Irinyi laktanyában és a KTK-ban volt tervezett, illetve hideg csomag az úton levőknek.

Híradórészleg

A SAGN 17 gyakorlat vezető elemei közötti kapcsolatot a „Balkan Mission Network” alkalmazásával valósították meg. A gyakorlat végrehajtó elemei a települések során mozgásaikat nem rejtve hajtották végre, ezért a mozgáskoordináló szervezetek között nem volt elvárás a minősített kommunikáció. Természetesen az adatokhoz történő hozzáférés így is korlátozott volt.

A KKK híradásának megvalósítása több rendszer egyidejű használatával volt tervezett. A harcászati műveleti központ és a végrehajtó elemek között elsődlegesen az MH által használt zártkörű híradóhálózat (EDR²⁰) használata volt a preferált, mivel azon keresztül a feladatot végzők egymás jelentéseit hallva átfogóbb képet kaphattak a kialakult közúti és vasúti forgalmi helyzetről. A rádiók használata abban is előnyösnek látszott, hogy az utasításokat a hálózatban meghívottak részére egyszerre kiadva csökkenteni lehet a harcászati műveleti központ állományának terheltségét. Emellett mobiltelefonok használata volt tervezett.

A gyakorlat idejére a hírközlési hálózaton a harcászati műveleti központ részére több – a közlekedésre utaló – „mcc” karaktereket tartalmazó e-mail-cím került kialakításra. Ezzel lehetőség nyílt üzenet küldésére nemcsak a LAN-on, hanem külső e-mail-címre is, ami a külföldiek esetén is könnyen azonosítható volt.

A SAGN 17 gyakorlatot két héttel megelőzően került végrehajtásra a „Precise Reception 17” gyakorlat, melynek során a honvédségi belső informatikai hálózat szerverére telepítették a LOGFAS-rendszert. A csomagon belüli szoftverek – úgymint az EVE és CORSOM – lehetőséget adnak arra, hogy az adatbázisokhoz kapcsolt munkaállomások egyikén frissített adatok a kapcsolt többi munkaállomáson azonnal láthatóvá váljanak. A SAGN 17 gyakorlat során a rendszer használatára legfőképpen az RSOM HQ, a harcászati műveleti központ és a KTK szolgálatban levő személyeit terveztük. A szoftver kezelése megkívánja az adatokat módosítani szándékozók alapszintű szoftverismeretét. Az ismeretek megszerzése érdekében a gyakorlat megkezdése előtt kiképzést tartottunk, illetve egységesítettük az adatok felvételének és olvasásának beállításait, formátumát.

A kísérések nyomon követését az EDR-rádiók helyadójának jelét feldolgozó AVL-rendszer segítette. A rendszer – egy telepített számítógép monitorján látható térképre – több rádió helyzetének egyszerre történő, valós idejű megjelenítésére alkalmas.

Műveleti részleg

A szempontunkból a „művelet” kifejezés azt a tevékenységet jelentette, amelyet az MKK felelős állománya végzett a csapatok megfelelően tervezett, koordinált, egyes esetekben vezetett és ellenőrzött közlekedése és szállítása érdekében.

A közlekedési tervek a gyakorlat megkezdéséig folyamatosan változtak. A Magyarországra tervezett gyakorlatok támogatásának megszervezéséért az MH ÖHP volt felelős. Az általuk rendezett konferenciákon, megbeszéléseken a részt vevő nemzetek BNT-igényei és azok teljesítésének módjai megbeszéltek, a közlekedési és a szállítási vonatkozású adatokat a további tervezéshez időben megkaptuk. Így lehetett a végrehajtás során az MH LK által irányított RSOM-támogatást és az MH ÖHP felelősségében végzett gyakorlat valós biztosítási tevékenységet időben és térben megosztani.

²⁰ Egységes digitális rádiótávközlő rendszer.

Az amerikai csapatok a vasúti szállítási igényeiket 2017. április 1-jéig adták meg a 21st TSC-nek, azaz a gyakorlatra történő átcsoportosítások tervezett megkezdése előtt több mint két és fél hónappal. A parancsnokság a németországi szerződött szállítmányozója irányába az igények prioritizálása és összefűlése után átadta a megrendeléseket. A vasúti szerveken keresztül az MH KKK szakemberei is tervezni tudtak az amerikai erők mozgásával, valamint össze tudták hangolni a magyar, a román és a Magyarországon ideiglenesen települt amerikai erők Hajmáskérre történő érkezését. Az amerikai, brit, holland, német és román tranzit, továbbá a Hajmáskérre érkező magyar és román vonatok összesen 56 katonavonat közlekedtetésének feladatát jelentették. Visszatelepülésnél legalább ugyanannyival számoltunk, mivel a közúti meneteket végrehajtó eszközök egy részét vasúttal szándékoztak visszaszállítani.

A közúti szállítási igényeknek az amerikai alárendeltekől április 15-ig kellett beérkezniük a 21st TSC-hez. A parancsnokság megkezdte a dekonfliktálást, melynek eredményeként meg tudták határozni, hogy hány konvojba tudják a települő erőket elosztani. Az április végére megérkezett amerikai összesítés szerint 31 tranzitkonvojval, valamint további 41 – a 2CR által magyarországi útvonalon, a helyi gyakorlatok térségei és a KTK között több ütemben végrehajtott – konvojmenettel kellett számolni. A legsűrűbb napokon 10-12 egymással egyidejű vagy egymást egy órával követő konvoj kíséretét kellett megtervezni. A katonák által már nem biztosítható kíséréseket a Készenléti Rendőrség állománya hajtotta végre. A visszacsoportosítás során jóval kevesebb, 10 tranzitkonvojval terveztünk.

A Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér 2017. június 29. és 2017. július 27. között várható, különgeppel tervezett katonai forgalma összesen kilenc amerikai és brit érkező, illetve induló járatból állt.

Egyeztettük az erők közúti és vasúti határállomásokon történő fogadásának helyét, folyamatát és okmányait, melyekről tájékoztattuk a külföldi katonai mozgáskoordináló szerveket. Egyeztettünk a konvojok előjelentéséről, hogy a határállomások felé történő közeledések senkit ne érjenek váratlanul. Egyeztettünk az információk átadásának gyakoriságáról, formátumáról, valamint a váratlan események, esetleges elkövetett hibák jelentésének módjáról és kontaktjairól. A jelentések rendjébe beemeltük a polgári közreműködők körét is. Elkészítettük az előljáró, az RSOM HQ felé történő napi jelentés mintáját is, amelyben – későbbi megegyezés szerint – a szatellitgyakorlatokhoz és a magyarországi tranzithoz kapcsolódó meneteket külön tartottuk nyilván.

Az RSOM HQ szomszédságában berendeztük a MKK 24 órás szolgálatát ellátó harcászati műveleti központ vezetési termét, munkahelyeit, telepítettük és beállítottuk munkaállomásait, és egy hónapra előre elkészítettük a saját, valamint a mozgáskoordináló alegységek szolgálatvezénylését.

Kijelölésre kerültek az általunk más szervezethez (EXCON,²¹ KTK) delegálni szándékozott összekötők,²² és a harcászati műveleti központon belül megteremtettük a munkafeltételeket az MH KKK-hoz küldendő két fő amerikai közlekedési összekötő tevékenységéhez.

²¹ A SAGN 17 gyakorlatsorozat vezető eleme.

²² ATP-3.13.1 (STANAG 2580) Reception, Staging And Onward Movement (Rsom) Procedures, 2.3 pont 5. alpontjának megfelelően.

Területi közlekedési szakasz

A közúti és a vasúti határátkelőhelyek bejárását és berendezését végrehatották. Fényképes dokumentációt készítettek a közúti beérkezés irányáról, mivel annak tévesztése esetén csak nagyobb megállással és nem előkészített módon lett volna lehetséges a konvojok azonosítása. A határátlépést koordináló közlekedési parancsnokságot (HKKP) úgy állították fel, hogy együtt tudjon működni a rendőrség helyi állományaival. A rendőrség nemcsak a helyi forgalomszabályozást segítette, hanem több helyszínen pihenőhelységet, tisztálkodási lehetőséget is biztosított.

A konvojok rövid pihenőjét a használaton kívüli beléptetőkapuk betonelemekkel körülhatárolt, forgalomtól elzárt területére terveztük. A területre bevezető út jelölését, valamint a konvojok tervezett érkezései közötti zárást is a területi alegység végezte.

Az erők fogadásához a főmennyiségbe a konvoj eredeti azonosítóját, parancsnokának elérhetőségét, a személyek és eszközök számát, valamint a legnagyobb tömegű és méretű eszköz(ök) méretét kellett beírni, majd ezeket jelenteni.

A vasút üzemi területén történő közlekedésnek szigorú szabályai vannak, amiket a szállítmányokat kísérőknek az indulás előtt oktatni kell. Tudván, hogy az Amerikai Egyesült Államokban a dízelvonatás a jellemző, és a katonák nem biztos, hogy tudatában vannak a villamos felsővezetékkel ellátott pálya veszélyeinek, ezért a betartandó balesetvédelmi rendszabályokról írásbeli tájékoztatót készítettünk a vasúti szállítmány kíséretének, hogy megakadályozzuk az esetleges baleseteket.

A vasútállomás katonai parancsnokság (VKP) feladata a csapat- és anyagszállítmányok parancsnoki és szolgálati személyei tevékenységének kijelölt állomáson történő szakmai irányítása és ellenőrzése. E feladatot a gyakorlat vonatkozásában Hajmáskér vasútállomás területén kellett megvalósítani. A vasúti rakodások elméleti és gyakorlati oktatása az MH csapatainál a kiképzés rendszerébe be vannak építve, és része az eszközök rögzítésének ismertetése. Az amerikai csapatok az eszközök rögzítéséhez külső vállalkozót vettek igénybe. Előre látszott, hogy a VKP koordináló munkája szükséges az időben, megfelelő minőségben és balesetmentesen elvégzett munkához.

Kísérőszakasz

Az RSOM HQ parancsnoka meghatározta, hogy lehetőség szerint minden menetoszlopot és szállítmányt kísérjenek az ország területén. A kísérés oka nem kizárólag az erők védelme, anyagok őrzése volt, hanem annak igénye, hogy a mozgások ne történjenek kontrollálatlanul és ellenőrizetlenül azáltal, hogy esetleges összeköttetési és kommunikációs problémák legyenek a harcászati műveleti központ és az idegen menetoszlop parancsnoka között.

A menetoszlop kísérése akkor valósulhat meg legjobban, ha az azt végrehajtó állomány tudja a feladatát és kellően magabiztos, ami az előzetes felkészítés, kiképzés által biztosítható.

A kísérés feladatára tervezett állomány kiképzésére háromnapos program készült. A kiképzést Táborfalván tartották.

A kiképzések elméleti témakörei az alábbiak voltak:

1. A SAGN 17 gyakorlat általános és magyarországi helyszínei.
2. Az MKK és a KTK felépítése és várható feladatai.
3. Az üzemanyag-feltöltési és az éjszakai pihenőhelyek, a KTK és a megközelítési útvonalak.
4. A konvoj átadás-átvételével kapcsolatos feladatok.

5. A konvojmenetekkel és menetbiztosítással kapcsolatos szabályzók, az autópályára történő felvezetés szabályai, a kísérők tevékenysége pihenők, balesetek és egyéb nem várt események során.
6. Forgalmiszabályzás.
7. Rádióforgalmazás szabályai, jelentések rendje. EDR-készülék működése.
8. Biztonsági, munka-, környezet- és tűzvédelmi rendszabályok ismertetése és vizsgáztatás.

A gyakorlati foglalkozások témakörei az alábbiak voltak:

1. Menetoszlop megalakítása.
2. Konvoj megindítása, megállítása.
3. Konvoj átadás-átvételének bemutatása.
4. A forgalmiszabályozás alapvető fogásai.
5. Rádióforgalmazás.
6. A KTK helyszíni bemutatása.
7. Konvoj megalakítása hosszabb menetekhez (az M5 autópálya 20 km-es szakaszán).
8. Konvojmenet végrehajtása rádióforgalmazással a használatra tervezett útvonalon, autópályára történő be- és kisorolás gyakorlásával, forgalmiszabályzással.
9. Nagylak határátkelőhely bemutatása.

A jelentések rendje úgy került meghatározásra, hogy a harcászati műveleti központ legalább óránként kapjon szóbeli jelentéseket arra az esetre, ha a nyomkövető rendszer nem adna kellő információt a konvojok helyzetéről. A helyzetjelentéseket az induláson és az érkezésen kívül az általunk kijelölt főbb csomópontokat elhaladva kellett megtenni. Az M0-ra történő felhajtás és lehajtás tényének jelentése, majd LOGFAS rendszeren történő rögzítése kellő időt biztosított a KTK harcászati műveleti központja számára a forgalmiszabályzók időbeni kiküldésére.

A szakasz járműveinek többsége fel volt szerelve megkülönböztető jelzésekkel, valamint állománya rendelkezett a használatukhoz szükséges vizsgával. Emellett a túlméretes szállítmányok szakkísérését is megfelelő felszereltséggel és gyakorlattal volt képes a szakasz ellátni.

Szállítószakasz

A szakasz állományaiba kerültek azok a járművek, amelyekkel a vasúti őrségek a belépő vasútállomásra, illetve a kilépő vasútállomásról történő átszállítását végezték. Fontos volt, hogy az ország északnyugat–délkeleti átjárását lehetőleg centrális helyről – Táborfalváról vagy Szolnokról – lehessen kezdeni, hogy mindkét végpontot közel azonos idő alatt el lehessen érni. Az őrségek szállítását össze kellett hangolni a vonatok várható érkezésével, valamint a gépjárművezetők elfoglaltságával (akik szükségképpen kísérési feladatot hajtottak végre).

Személyszállítás a repülőterekre történő szállításhoz volt tervezett. Teherszállítási tevékenység csak a vasúti ki- és berakáshoz, konténerszállításhoz került tervezésre, mivel a külföldi csapatok ömlesztett áru szállítását nem igényelték.

Biztosítószakasz

Az amerikai csapatok vasúti rakodáskor lerakott személyes felszerelése és fegyverzete, valamint a kirakott áruk átmeneti őrzésének igénye merült fel a konferenciákon. Amennyiben a ROM helyén történő üzemanyag-feltöltés során a lakosság jelenlétét korlátozni kellett volna,

úgy a terület zárását kellett volna megvalósítani saját erőinkkel. A gyakorlat megkezdése előtt – a rendezett körülményekre tekintettel – eltekintettek a fenti követelményektől.

Ha a Magyarországon megakott vonatok indulóállomásról történő menesztését, vagy a továbbított vonatok határon történő kiléptetését csak hosszabb várakozás után lehetett volna megvalósítani, akkor a vonatokat valamelyik alkalmas, köztes állomáson kellett volna várakoztatni. A szállítmányok hosszabb idejű várakoztatása idejére a biztosítószakasz végzett volna őrzést.

A tervezés és szervezés időszaka az SOR véglegesítésével lezárult.²³ A BNT követelményei, a nyújtandó támogatás és annak ellentételezése véglegesítésre került. Az MH KKK parancsnoka utasításának megfelelően az MKK tevékenységének előkészítési szakasza 2017. május 29-én zárult, majd a kétnapos átcsoportosítási szakasz után megkezdődött a végrehajtás szakasza.

VÉGREHAJTÁS

Az erők kezdeti műveleti manővere a hadszíntérre történő hadászati méretű átcsoportosításból, majd azt követően az összhaderőnemi műveleti területre, illetve az azon belüli településből állt.

Az alkalmas eszközök száma nem jelentett korlátozást az amerikai erők tengeren történő áttelepülésének megvalósítása. A kizárólagosan tengeri szállítással a végrehajtást ennek ellenére nem lehetett megvalósítani. Az ok maga a gyakorlat célja volt, mivel az összhaderőnemi műveletek megvalósítása is szükségessé tette a légi szállítás gyakorlását. A tengeri szállítási móddal átcsoportosított eszközök száma 1000 db alatti volt. Az időszámvetés szerint a közel háromhetes, két amerikai kikötő és Konstancia közötti tengeri szállításnak június harmadik hetében be kellett fejeződnie, hogy a gyakorlatok közelébe felszíni menetekkel és szállításokkal végrehajtott átcsoportosítást követően az erők a gyakorlat megkezdésére – 2017. július 3-ra – elérjék a készenlétet.

A hadászati mozgékonyág szempontjából Magyarország érintettsége a helyzetéből adódóan a légi szállításoknál mutatkozott meg. A használatra tervezett hat repülőtérből kettő nálunk található.

A légi szállítások végrehajtásánál az amerikai földrészről és az Európából történő átcsoportosítások egyik tervezett magyarországi köztes állomása Pápa Bázisrepülőtér volt. A „Swift Response” gyakorlat keretében itt történt a légideszantcsapatok (kb. 2000 fő) és felszerelésük érkeztetése, felkészítése az ejtőernyős dobásokhoz, majd felszállásuk a román és a bolgár dobási körzetben történő alkalmazáshoz. Az MKK állományából a nagyobb forgalmú periódusok idejére repülőtér katonai parancsnokság (RKP) került telepítésre, amely biztosította az RSOM HQ információigényét is – leginkább üzemanyag és élelmezés vonatkozásában.

A Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér is használatra került. A SAGN 17 és a helyi BRWR 17 gyakorlat előtt és alatt egy brit és négy amerikai különgép érkezett a gyakorlatra, összesen kb. 700 fővel, a visszacsoportosítás két brit és két amerikai géppel, összesen kb. 250 fővel történt. A repülőtérre és az onnan történő közúti személyszállítás bérelt autóbuszok alkalmazásával valósult meg. A repülőtéri tevékenység koordinálása érdekében az MKK állományából minden alkalommal RKP települt.

²³ AJP-4.9 (STANAG 2512) Allied Joint Doctrine For Modes Of Multinational Logistic Support, 0304. pontjának megfelelően.

A dedikált gépek indításának kritériuma az volt, hogy az utasszám legalább 100 fő legyen. A valós biztosításban részt vevő személyi állomány egy része ezért egyénileg, kereskedelmi járatokkal érkezett.

A tranzitországok, így Magyarország területén a felszíni szállítások végrehajtása bizonyult a legbonyolultabb folyamatnak, ami közúton és vasúton valósult meg.

A forgatókönyv szerint a gyakorlaton részt vevő amerikai erők technikájának egy részét – katonákkal végrehajtott őrzés mellett – vasúton szállították a németországi bázisokról a gyakorlatok körzetébe. A vasúti szállítmányok a Németországon és Ausztrián keresztül történt közlekedés után Hegyeshalomnál léptek be. A HKKP általi fogadás után a szállítmánykísérők Lőkősházáig kísérték a szállítmányokat. A települési időszakban sorozatos fennakadások nem voltak, így a szállítmányok többnyire 20-30 órán belül elhagyták az országot.

A tervezés során nem tudott irányból is érkeztek vonatok. A Lengyelországból érkező vonatok Hidasnémetinél léptek be az országba, majd szintén Lőkősházán át távoztak.

A gyakorlatsorozat befejezése után a visszatelepülés nem ment simán. A román–magyar átmenetben sok katonavonatnál rakományrögzítési hibákat találtak, ami miatt a szállítmányok igazításáig a vonatok továbbítása nem volt lehetséges. A torlódást fokozta, hogy addig más katonavonatot sem fogadtak Curtici állomáson. A vasúti szervekkel együttműködve a katonai vasúti forgalom egy részét Nyírábrány határállomásra tereltük át, igazi eredményt azonban nem értünk el.

Újabb probléma a németországi érkezetésnél jelentkezett, mivel a kirakási kapacitás vasúti okból korlátozott volt. Emiatt az egész szállítóvonalon – így Magyarországon – többnapos várakozást szenvedtek el a hazatérő katonai szállítmányok. A Németországban kirakott vasúti kocsikat üresen visszaintézték volna az újabb megrakáshoz, viszont az összeszedett késések miatt a berakások már késve kezdődtek el.

A szállítmánykísérő kocsik feltöltése a nagyobb késések során nem volt elégséges, ami ellátási és javítási feladatokat generált az RSOM HQ részére.

A közúti szállítmányok mozgatása volt a leginkább látható, ezzel együtt a legnagyobb koordinációt igénylő feladat volt.

A Németországból és Olaszországból hazánkba érkező amerikai és más nemzetiségű konvojok mellett a romániai és a bulgáriai gyakorlatokra is több nemzet tranzitmenetoszlopa haladt az országon keresztül.

A németországi megindulási körletekből a maximum 20 gépjárművet tartalmazó menetoszlopok útközben ROM-helyeken tankoltak. A Csehországon keresztül haladó konvojok Rancirov településen felállított KTK-ban éjszakáztak. A további útvonaluk során Szlovákiában, Malackiban tankoltak. Az eszközök közel fele ezután Rajkán lépett be.

A konvojok másik lehetséges útvonala Ausztrián keresztül haladt, ahol Amstetten volt a KTK helyszíne, valamint Zwolfaxing az utolsó, Hegyeshalom határállomás előtti üzemanyag-feltöltési hely.

Ideális esetben a fogadásukat végrehajtó HKKP mindkét helyen 5-10 perc alatt elvégezte a konvojok azonosítását, a kísérők pedig megkezdték a menetoszlopok felvezetését.

A végrehajtás során derült ki, hogy csak a 10 jármű vagy afeletti menetoszlopok időrendjét kaptuk meg a tervezéshez, de emellett sok, akár 1-2 gépjárműből álló – azonban kísérést, őrzést igénylő – mozgás²⁴ is várható. A tervezéseket ennek megfelelően kellett módosítanunk,

²⁴ Movement: a terminológiában a „convoy” általánosan használt kifejezés a közúti menetoszlopra a járművek számától függetlenül. Nálunk 10 gépjárműtől kell „Movement Creditet” kérni, forgalmi okok miatt.

azonban látszott, hogy az MH KKK, az MH ARB és MH Légijármű Javitőüzem felkészített kísérőerei nem lesznek elégségesek minden mozgás két gépjárművel történő kísérésére, időnként szükség lesz máshonnan bevont állományra is. Ahogyan a felkészítés során, úgy a végrehajtásnál is nagy segítséget kaptunk az MH Katonai Rendészeti Központ és az MH 64. Boconádi Szabó József Logisztikai Ezred részéről. A rendőrség 29 esetben kísért konvojt az MKK koordinálása mellett.

A hozzánk történő belépés előtt – a forgalmi viszonyok és a meghibásodások miatt – menetoszlopokba sorolt járművek száma és jellege, a menetek beérkezésének ideje rendkívül megnehezítette a kísérők időre történő odaküldését. A konvojok és a mozgások megnövekedett száma, valamint *ad hoc* érkezése miatt időnként megnőtt a határon várakozó konvojok száma, vagy éppen a kísérők vártak hiába hosszú ideig. A viszonyok rendezése legtöbbször a KTK-ban sikerült.

A Nagylakon történő kiléptetés legtöbbször rendben, problémák nélkül megtörtént.

A menetoszlopok átlagsebessége 80 km/h körül alakult. A kísérettel megtett összesen 54 000 km során baleset nem történt. A katonai járművek közlekedése a nyári szabadságok időszakára ellenére az autópályákon és a főutakon dugókat nem okozott.

A közlekedési és szállítási vonatkozású teljesítmények alágazatonként az alábbi ábrákon láthatók.

1. táblázat *Közlekedési adatok összesítése*²⁵

	Közúton	Vasúton	Levegőben	Összesen
Konvoj/szerelvény/repülőgép	218	86	35	339
Személyek	7 112	624	912	8 648
Felszerelés (járművek)	2 582	3 549	0	6 131

Értékelési időszak

A gyakorlatokról történő visszacsoportosítás volumene 2017. augusztus 22-vel erőteljesen lecsökkent. Már csak heti 1-2 vonat érkezése volt várható, melyeket a SAGN 17 gyakorlatról közvetlenül nem a németországi bázisukra vezényeltek. Ezzel befejeződött a végrehajtás, és megkezdődött az értékelés időszaka.

Elszámolásra kerültek az SOR-ban nevesített szolgáltatások, melyet az RSOM HQ vezetett. A közlekedés és szállítás területén a rendőrségi kísérések díjai kerültek térítésre.

Annak érdekében, hogy az MKK tevékenysége során született tapasztalatok ne veszzenek feledésbe, a felmerült problémákat és megoldásokat saját szakkiképzésen elemeztük. Tároltuk az elrendelő parancsokat, az okmányokat, a digitális formátumok mintáit, a LOGFAS-rendszer beállításainak és fájlrendszerének leírását, a harcászati műveleti központ eszközeit és anyagait.

A SAGN 17 gyakorlaton részt vett MH KKK állomány már a 2019. évben várható „Black Sea/Balkan Region Exercise” gyakorlatra történő felkészülés jegyében rendezett szimulációs gyakorlatot, hogy harcászati szinten felkészüljön arra az esetre, ha ismét az MKK feladatrendszerét kell vállalnia.

²⁵ SAGN 17 összefoglaló jelentés, 2017. augusztus, Nyitrai István ezds. előadása.

A FEJLŐDÉS IRÁNYA

A SAGN 17 gyakorlat tervezésének kezdetén is tudott volt, hogy a 2017-es gyakorlathoz hasonló nagyságrendű, térségünket érintő gyakorlatok legalább két évente megrendezésre kerülnek. Ez számunkra azt jelzi, hogy tudatosan fel kell készülnünk rájuk vagy egy konfliktus megfelelő kezelésére. Ezekhez akkor járulunk hozzá megfelelően, ha a gyakorlatok adta háttér mellett kidolgozzuk a nemzeti szabályzóinkat. A gyakorlatsorozatok lehetőséget teremtenek azoknak a területeknek a feltérképezésére, ahol még elmaradásaink vannak. A kihívások leküzdésének szándéka megköveteli az egyéneket és a csoportokat eltökéltségét és rugalmasságát.

A katonák számára egyértelmű, hogy mindig a kialakult helyzethez kell alakítanunk az eljárásokat, a szervezetet és a technikai hátteret. A gyakorlat során bebizonyosodott, hogy további fejlődést a személyi állomány rendelkezésre állása és szakértelme, a nemzeti közlekedési infrastruktúra előkészítettsége, a többnemzeti híradó- és informatikai rendszerek megteremtése, valamint a vezetési szintek összehangolt tevékenysége terén is lehet elérni. „Ezek a strukturális változások egy új logisztikai vezetési és irányítási rendszert fognak megteremteni.”²⁶

A Zrínyi 2026 program – az anyagi források biztosítása mellett – a gyakorlatokhoz és a különleges jogrendben meghatározott feladatok végrehajtásához szükséges számú és tudású személyi állomány és technikai eszköz megteremtését is célozza.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1997. évi XLIX. törvény a Magyar Köztársaság Kormánya és az Egyesült Államok Kormánya közötti, az Egyesült Államok Fegyveres Erőinek a Magyar Köztársaság területén történő tevékenységéről szóló Megállapodás, valamint az annak mellékletét képező Végrehajtási Megállapodások megerősítéséről és kihirdetéséről, közlönyállapot (1997. VI. 20.).

AJP-3.13 (STANAG 2532) Allied Joint Doctrine For The Deployment Of Forces.

AJP-4 (STANAG 2182) Allied Joint Logistic Doctrine.

AJP-4.4 (STANAG 2506) Allied Joint Movement And Transportation Doctrine.

AJP-4.5 (STANAG 2234) Allied Joint Doctrine For Host Nation Support.

AJP-4.9 (STANAG 2512) Allied Joint Doctrine For Modes Of Multinational Logistic Support.

ATP-3.13.1 (STANAG 2580) Reception, Staging And Onward Movement (Rsom) Procedures.

Az MKK felkészültségének jelentése. Pete Szabolcs alezredes előadása 2017. május 30-án.

Baráth István: „A katonai logisztika időszerű kérdései” című, 2016. évi logisztikai tudományos konferencia nyitóbeszéde. Katonai Logisztika, 2016/különszám, 12.

MH HFKP GYKTO ov. úti jelentése SAGN ITK-ról, 2017. december.

SAGN 17 összefoglaló jelentés. 2017. augusztus, Nyitrai István ezredes előadása.

Standard Operating Procedures For the Execution of Military Movements and Transportation in the Territory of Hungary, 2017.

Szücs László: *A haderő felülvizsgálat utáni honvédség közlekedési támogató képessége*. Katonai Logisztika, 2003/különszám.

²⁶ Baráth István: „A katonai logisztika időszerű kérdései” című, 2016. évi logisztikai tudományos konferencia nyitóbeszédéből. Katonai Logisztika, 2016/különszám, 12.

Cservenka Ferdinánd:

A SZLOVÁK GYORSCSOPORT ELSŐ HARCIBEVETÉSE A „BARBAROSSA” HADMŰVELETBEN: A WOJTKOWA KÖRNYÉKI HARCOK

ÖSSZEFOGLALÓ: *Ritka lehetőség magyar nyelven olvasni a Német Birodalom oldalán harcoló szlovák állam haderejének második világháborús tevékenységéről. Ez a második világháború kitörésének 100. évfordulójára készült, a magyar olvasók számára alapvetően új ismerteteket adó értekezés valamelyest pótolja ezt a hiányt. A tanulmány egy hadtörténelmi példán keresztül világít rá a koalíciós hadviselés viszonyaira, emellett szempontokat ad a magyar királyi Honvédség és a szlovák állam haderejének fegyverzeti összehasonlításához. Az elemzésben olvasható adatokból és az ismertetett körülményekből levonható következtetések jól hasznosíthatók a magyar katonai tisztképzés során.*

KULCSSZAVAK: Gyorscsoport, „Barbarossa” hadművelet, Rudolf Piffousek, szlovák katonai egységek

1941. június 22-én a német hadvezetés megindította a „Barbarossa” hadműveletet. Szlovákia a Szovjetunió elleni hadba lépésével csatlakozott a Németország által megszervezett „európai antibolszevista koalícióhoz”, amelyhez Finnország, Románia és Magyarország is tartozott. A nemzetvédelmi miniszter, Ferdinand Čatloš¹ tábornok ezért már június 22-én az 1. számú személyes parancsában utasítást adott egy rögtönzött gépkocsizó egység létrehozására. Ez az egység a Gyorscsoport nevet kapta. Még aznap délután a szlovák kormány megszakította diplomáciai kapcsolatait a Szovjetunióval, a szlovák haderő alakulatait pedig készülségre helyezték. Čatloš tábornok a honvédelmi törvény 27. paragrafusának értelmében mozgósítást² rendelt el.³ A Gyorscsoportot alkotó egységeknek másnap, június 23-án a határhoz közeli Mezölaborc⁴ térségében kellett összpontosulniuk, noha ez a gépkocsizó egység az eperjesi parancsnokság alá tartozott. Čatloš tábornok célja az volt, hogy ez a szlovák alakulat minél hamarabb bevethető legyen, így Szlovákia előnyben legyen Magyarország esetleges Szovjetunió

¹ Ferdinand Čatloš (1895–1972) szlovák tábornok, nemzetvédelmi miniszter. 1939 márciusában a megalakult Szlovák Köztársaság nemzetvédelmi minisztere lett. 1939 áprilisában Čatloš vezérkari alezredest dandártábornokká, majd egy hónappal később első osztályú tábornokká nevezték ki. Már 1943 végén próbálkozott Szlovákia átállásával a Hitler-ellenes koalícióhoz, de nem kapott támogatást még a szovjetektől sem. A szlovák nemzeti felkelés és a német megszállás után Besztercebányára ment, ahol felajánlotta együttműködését a felkelőknek, ők azonban ezt nem fogadták el. 1944 októberében a Szovjetunióba szállították. 1947-ben a szovjetek kiadták őt a csehszlovák hatóságoknak. A Jozef Tiso elleni perben nyújtott segítsége miatt csupán 5 évre ítélték. 1948-ban szabadon engedték. Később hivatalnokként dolgozott. Tomáš Klubert: Slovenská armáda v druhej svetovej vojne slovom a obrazom. Bratislava, 2016, 42–43.

² A „rejtett” mozgósítás 1941. július 5-ig tartott, amely során 68 018 tartalékost hívtak be katonai szolgálatra. Ezek közül 56 858 fő tett eleget a behívóparancsnak, illetve volt alkalmas a katonai szolgálatra. A szlovák haderő létszáma ezáltal 90 533 főre nőtt. Klubert: i. m. 95.

³ František Cséfalvay et al.: Vojenské dejiny Slovenska V. (1939–1945). Bratislava, 2008, 78.

⁴ Medzilaborce (Szlovákia).

elleni hadba lépésével szemben, és ezzel elnyerje Németország szimpátiáját. Čatloš tábornok tervével egyetértett Jozef Tiso köztársasági elnök is. A keleti határ közelében összpontosuló Gyorscsoport alapját egy külön csoport⁵ adta, amelynek bázisa a 2. lovas felderítőosztály volt. A Gyorscsoport parancsnoka a németül kiválóan beszélő Rudolf Pilfousek⁶ vezérkari ezredes lett, aki korábban az eperjesi hadosztálykörzet parancsnoki tisztét töltötte be. Június 22-én Augustín Malár vezérkari ezredes Eperjesre érkezett, és átvette tőle a formálódó 2. hadosztály vezetését. Másnap, június 23-án Pilfousek 12 óra 45 perckor törzsével együtt elhagyta Eperjest, és négy órával később⁷ megérkezett Mezőlaborcra. A külön csoportot további egységekkel, egy harcokocsizászlóaljjal, valamint egy tüzérosztállyal erősítették meg, és létrehozták a Gyorscsoportot.⁸ A gépkocsizó gyalogzászlóalj 30, már teljesen megtelt gépkocsival rendelkezett, ezért Pilfousek még további 10 gépkocsit kért.⁹ Még aznap Jozef Tiso szlovák köztársasági elnök és Vojtech Tuka miniszterelnök kiáltványt adtak ki, amelyben közölték, hogy szlovák csapatok is csatlakoznak a támadó német haderőhöz; ugyanakkor az ellenséget konkrétan nem nevezték meg, ezzel Tiso kitért a Szovjetunió elleni egyenes hadüzenet elől.¹⁰

A szlovák haderő részvételének kérdése a Szovjetunió elleni háborúban már jóval korábban felmerült. 1941. április végén és május elején Čatloš nemzetvédelmi miniszter arra kérte a Szlovákiában tevékenykedő német katonai attasét, Heinrich Becker alezredest, hogy a kompetens német köröket értesítse arról: ha Magyarország részt vesz a Szovjetunió elleni háborúban, akkor a szlovák haderő is csatlakozni szeretne. Ekkor még a legfelsőbb német katonai vezetés természetesen nem számolt a szlovák fegyveres erők részvételével. Véleményük közvetlenül a támadás előtt változott meg.¹¹

Június 23-án Pilfousek vezérkari ezredes alakulatát Čatloš tábornok parancsa értelmében a Carl-Heinrich von Stülpnagel gyalogsági tábornok vezette 17. tábori hadsereg alá rendelték, amely a Gerd von Rundstedt tábornagy parancsnoksága alá tartozó német Dél Hadseregcsoport része volt. A Dél Hadseregcsoportot két részre osztották. Az egyik csoport, amelyhez a 17. hadsereg mellett a német 1. páncéloscsoport (parancsnok: Ewald von Kleist vezérezredes) és a 6. hadsereg (parancsnok: Walter von Reichenau vezérezredes) is tartozott, a lengyelországi Włodawa városától a Kárpátok gerincéig terjedő területen állomásozott. A másik csoport egységei (német 11. hadsereg, román 3. és 4. hadseregek) Romániában helyezkedtek el. A 17. hadsereget június 22-én az összesen 11 hadosztállyal rendelkező IV. és LII. hadtestek, valamint a XXXIX. hegyi hadtest alkotta. A 11 hadosztályból 5 gyalog-, 2 könnyű gyalog-, 2 hegyi- és 2 biztosító hadosztály volt. A IV. hadtest alárendeltségébe a 24., 125., 295. gyaloghadosztályok és a 97. könnyű gyaloghadosztály tartoztak, az LII. hadtestet a 101. gyaloghadosztály és a 100.

⁵ Ezt a csoportot Čatloš tábornok parancsára hozták létre néhány héttel a „Barbarossa” hadművelet megindítása előtt. Feladata a Balkánról – Szlovákián keresztül – Németországba érkező vasúti szállítmányok biztosítása volt. Pavel Mičianik: Slovenská armáda v ťažení proti sovietskemu zväzu (1941–1944) I. Banská Bystrica, 2007, 61.

⁶ Rudolf Pilfousek (1899–1980) szlovák vezérkari ezredes. Német nemzetiségűként kiválóan beszélt a német nyelvet. A Gyorscsoport, majd a Gyorsdandár parancsnoka volt. 1941 augusztusában visszatért Szlovákiába. 1942 augusztusától 1943 augusztusáig a Biztosító hadosztály parancsnokaként működött. 1944 augusztusában belépett a Waffen-SS-be, majd november végén a szlovákiai német nemzetiségűeket felsorakoztató SS-Heimatschutz parancsnokává nevezték ki. A frontvonal közeledtével elhagyta Szlovákiát. Életének további szakasza ismeretlen. František Cséfalvay a kol.: Vojenské osobnosti dejín Slovenska 1939–1945. Vojenský historický ústav, Bratislava, 2013, 197–198.

⁷ A hosszú ideig tartó út oka az volt, hogy Pilfousek Praga gépkocsija kétszer is defektet kapott. Mičianik: i. m. 61.

⁸ Uo. 61.

⁹ Vojenský historický archív (VHA), 55, kr. 22, j. 4, Čís. 21.932/Döv. O. d. 1941, Prešov 18. august 1941.

¹⁰ Klubert: i. m. 93.

¹¹ Vladimír Segeš et al.: Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov. Ottovo Nakladatelství, Praha, 2015, 299–300.

könnyű gyaloghadosztály alkotta, a XXXIX. hegyihadtest pedig a 257. gyaloghadosztályból, valamint az 1. és a 4. hegyi hadosztályokból állt. A 17. hadsereg tartalékát a 444. és 454. biztosító hadosztályok alkották. A 17. hadsereg létszáma körülbelül 150 ezer főt tett ki, viszont nem rendelkezett semmilyen páncélos- és gépesített kötelékkel. Ellenben a szlovák Gyorscsoport – kis létszáma ellenére – gépkocsizó kötelék volt harcokcsikkal felfegyverezve, ezért volt fontos egysége Von Stülpnagel hadseregének. A 17. hadsereg parancsnoka a harcokcsikk fontosságát felismerve a Gyorscsoport parancsnokságára két összekötő tisztet küldött, akik június 24-én 1 óra 30 perckor jelentkeztek Pilfouseknál Mezőlaborcon.

A Gyorscsoport egységei Szlovákia északkeleti határánál gyülekeztek. A 2. lovas felderítőosztály mint rejtett „nyugati csoport” Nagycsertész¹² térségében helyezkedett el. Az alakulat egy kerékpáros, egy 3 OA vz. 30 páncélgépkocsival felszerelt nehéz lovasszázadból és a 11/I. tüzérosztály 1. ütegeből állt. A „keleti csoport” (a gépkocsizó gyalogzászlóalj, egy páncéltörőágyús-szakasz, egy utászszakasz, a 11/I. tüzérosztály fennmaradó ütegei, egy híradóraj) Palota térségében összpontosult. A „tartalék csoportot” képező harcokcsizászlóalj egységei június 23-án érkeztek meg Mezőlaborc térségébe.¹³ Minden alegység feladata az esetleges szovjet támadás megállítására volt, tehát a határatkelők és átjárók védelme, valamint a harcokcsizászlóalj harcjárműveinek mélységben való lépcsőzése.¹⁴ A Gyorscsoport legénysége kizárólag tényleges sorkatonai szolgálatukat teljesítő katonákból állt. Ezek a fiatal férfiak az első világháborút megjáró generáció fiai voltak, akik a háborút csak az elbeszélésekből ismerték. Az egyes egységeknél sok barát, szomszéd és ismerős találkozott, akik ígéretet tettek, hogy vigyáznak egymásra, és a bajtársiasságot helyezik előtérbe.¹⁵

Június 24-én 10 órakor Pilfousek ezredes a német összekötő tiszt kíséretében Rudnikire, a német 17. hadsereg parancsnokságára utazott, ahol tudomására adták, hogy jelenleg az iwoniczi térség parancsnokának alárendeltségébe tartozik, akivel vegye fel a kapcsolatot. Pilfousek még Iwoniczba való indulása előtt parancsot adott a Gyorscsoportnak, hogy nyomuljon Brzozów–Haczów–Kombornia térségébe, holott az alakulat összes egysége még nem tartózkodott Mezőlaborc környékén. Ezzel szemben 11 órakor az első szlovák egységek megindultak a határ felé. A Gyorscsoport élén a 2. lovas felderítőosztály gépesített alakulata haladt, amely június 24-én 12 óra 45 perckor lépte át a határt. Mögötte a Mezőlaborc–Laborcfő¹⁶–Nagycsertész–Jašliska–Dukla–Jasienica–Blizne–Brzozów vonalon nyomult előre az összekötő század a Gyorscsoport parancsnokságával együtt, majd a gépkocsizó gyalogzászlóalj, a harcokcsizászlóalj és a 11/I. tüzérosztály. A 2. lovas felderítőosztály mindkét százada és az 1. lovas felderítőosztály Szlovákia területén maradt. Az első előrenyomuló egységek 15 órakor érték el Brzozów települést, és a nap folyamán a szlovák csapatok nagy része is megérkezett. A Gyorscsoport parancsnoksága, a 11/I. tüzérosztály és a híradószázad Haczów településen, a 2. lovas felderítőosztály egységei Humniska, a 6/II. gépkocsizó gyalogzászlóalj Stará Wieś, a harcokcsizászlóalj pedig Kombornia térségében helyezkedett el. Az alakulat utóvédje három nap után hagyta el Duklát. A Gyorscsoport mindössze 23 kilométerre helyezkedett el a frontvonalától. A szlovák csapatok előrenyomulása a nem könnyű terep ellenére is simán ment végbe. A nap nagy része szervezési és javítási munkálatokkal, valamint a fegyverzet karbantartásával és a készletek feltöltésével telt el. A szlovák katonák

¹² Čertižné (Szlovákia).

¹³ Mičianik: i. m. 62.

¹⁴ VHA, 55, kr. 22, j. 4, Čís. 21.932/Dôv. O. d. 1941, Prešov 18. august 1941.

¹⁵ Mičianik: i. m. 63.

¹⁶ Habura (Szlovákia).

többségét kíváncsiság töltötte el, hogy Lengyelország és a Szovjetunió területét megismerjék. Először találkoztak a háború nyomaival és következményeivel a megszállt Lengyelországban, amikor kiegészített házakat és nagyon szegényes öltözetű embereket láttak.¹⁷

Június 25-én reggel a Gyorscsoport kész volt arra, hogy a frontra induljon.

1. táblázat *Az alakulat hadrendje 1941. június 25-én (Szerkesztette a szerző)*

Hadrendi elem	Fegyverzet	Létszám
<i>Parancsnokság</i> (pk.: ¹⁸ Rudolf Pilfousek vezérkari ezredes)		6 tiszt, 4 altiszt, 6 tisztos és közlegény
<i>2. lovas felderítőosztály</i> (pk.: Tibor Dualský ¹⁹ százados)	1 kerékpáros század, 1 nehéz lovasszázad, 1 géppuskás szakasz	12 tiszt, 6 altiszt, 267 tisztos és közlegény
<i>6/II. gépkocsizó gyalogzászlóalj</i> (pk.: Karol Hrabec ²⁰ őrnagy)	3 gyalogszázad, 1 géppuskás század, 1 páncéltörőágyús-szakasz, 1 hegyiágyús-szakasz, 1 utászszakasz ²¹	14 tiszt, 1 altiszt, 629 tisztos és közlegény
<i>11/I. tüzérosztály</i> (pk.: Ján Frtús ²² tüzérőrnagy)	3 üteg, 1 híradószakasz	5 tiszt, 3 altiszt, 242 tisztos és közlegény
<i>Harcokocsizászlóalj</i> (pk.: Jozef Dobrotka ²³ őrnagy)	2. és 3. harcokocsiszázad, törzsszázad, 5. és 6. páncéltörőágyús-század ²⁴	20 tiszt, 13 altiszt, 583 tisztos és közlegény
Híradószázad		2 tiszt, 97 ²⁵ tisztos és közlegény ²⁶

¹⁷ Mičianik: i. m. 64.

¹⁸ Parancsnok.

¹⁹ Juraj Tibor Dualský (1903–?) százados. A 2. lovas felderítőosztály parancsnoka volt egészen 1944. február 1-ig. Részt vett a Minszk, Borisov és a Rosztov környéki harcokban is. 1943 januárja és novembere között a Biztosító hadosztály alárendeltségében irányította a motorizált felderítőosztályt. 1944 februárjában saját kérésére katonai kórházba került. 1945 májusától a csehszlovák haderőnél szolgált alezredesi rangban. 1948-ban nyugállományba helyezték. Cséfalvay (2013): i. m. 55–56.

²⁰ Karol Hrabec (1901–?) szlovák őrnagy. A Gyorscsoport gépkocsizó gyalogzászlóaljának és a Gyorsdandár gépkocsizó gyalogos csoportjának parancsnoka volt. 1941. augusztus 20-tól a Biztosító hadosztály 102. gyalogezredének parancsnokaként működött. 1941. július 1-jén alezredessé nevezték ki. 1944 után kórházi és házi kezelést is kapott. 1949-ben egészségügyi okok miatt nyugállományba helyezték. Uo. 93.

²¹ Tomáš Klubert szlovák hadtörténész a 6/II. gyalogzászlóalj alárendeltségében egy híradószakaszt is említ. Klubert: i. m. 104.

²² Ján Frtús (1909–?) szlovák őrnagy. 1941-ben a Gyorscsoport, majd a Gyorsdandár 11/I. tüzérosztályának parancsnoka volt. 1941 augusztusában visszatért Szlovákiába. 1944-ben részt vett a szlovák nemzeti felkelésben, és partizánként is tevékenykedett. 1946-ben már a csehszlovák haderőnél szolgálva alezredesi rangot ért el. 1948-ban nyugállományba helyezték. Cséfalvay (2013): i. m. 69.

²³ Jozef Dobrotka (1908–1994) szlovák őrnagy. A Gyorscsoport és a Gyorsdandár harcokocsizászlóaljának parancsnoka volt. 1941. július 1-jén az alakulat őrnagyává nevezték ki. 1944 nyarán a kelet-szlovákiai haderő harcokocsiezredének parancsnoka volt, augusztus 31-én csatlakozott a „Čapajev” partizánkötelékhez. A németek letartóztatták, és néhány hetet fogságban töltött. A háború után visszahívták az aktív szolgálatból. A későbbiekben alacsonyabb parancsnoki beosztásban működött. Életének további szakasza ismeretlen. Uo. 50–51.

²⁴ Klubert a könyvében más hadrendi számot ír, 1. és 2. harcokocsiszázadot, 1. és 2. páncéltörőágyús-századot említ. Klubert: i. m. 104.

²⁵ A levéltári adatok 98 főt említenek. Čillik főhadnagy, a híradószázad parancsnoka arról tájékoztatta Pilfousek ezredesét, hogy a Gyorscsoporthoz való érkezésük során az út a gépkocsik 32 defektje miatt jóval tovább tartott a vártnál. VHA, 55, kr. 22, j. 4, Čís. 21.932/Dôv. O. d. 1941, Prešov 18. august 1941.

²⁶ Mičianik: i. m. 64–65.

A Gyorscsoport létszáma 1910 fő (59 tiszt, 27 altiszt, 1824 tisztes és közlegény) volt. Az alakulat 661 db pisztollyal, 813 db vz. 24 puskával,²⁷ 79 db vz. 26 könnyű géppuskával, 4 db vz. 24 nehéz géppuskával, 23 db 37,2 mm-es vz. 37 páncéltörő ágyúval, 4 db 75 mm-es vz. 15 hegyiágyúval, 9 db 100 mm-es vz. 30 könnyűtarackkal, 3 OA vz. 30 páncélgépkocsival, 47 harckocsival (30 Lt-35, 10 Lt-38, 7 Lt-40),²⁸ 183 teherautóval, 3 tartálykocsival, 3 egészségügyi kocsival, 49 személygépkocsival, 33 motorkerékpárral és 112 kerékpárral rendelkezett.²⁹

A Gyorscsoport és egységei fedőneveket kaptak, amelyeket parancsnokaik keresztnevére neveztek el. Így a Gyorscsoport fedőneve „Rudolf”, a 6/II. gépkocsizó gyalogzászlóaljé „Karol”, 2. lovas felderítőosztályé „Tibor” volt.³⁰

A Gyorscsoport erősségét a harckocsiegység³¹ adta, míg gyengeségét a gyalogság és a tüzérségi fegyverek hiánya jelentette. A gyalogság emellett gyengén felfegyverzett volt, ugyanis nem rendelkezett sem géppisztolyokkal, sem aknavetőkkel, és csupán négy darab nehéz géppuskát tudott harcba vetni. Az 11/I. tüzérosztály a maga 9 darab tarackjával nem volt teljes értékű,³² mivelhogy 12 darabbal kellett volna rendelkeznie. Az alakulatnak továbbá nem volt olyan páncéltörő ágyúja,³³ amely hatékony lett volna a modern szovjet T–34 és KV harckocsikkal³⁴ szemben. A Gyorscsoport sebezhetőségét támasztotta alá a légvédelmi lövegek és a légi támogatás hiánya is. Anton Pulanich tábornok, a légierő parancsnoka még június 22-én az alakulat rendelkezésére bocsátotta az 1. felderítő repülőszázad 12 Letov Š–328 típusú repülőgépet, amelyek feladata a légi felderítés és a légi támogatás volt. Mivel azonban ez az egység semmilyen harci feladatot nem teljesített, ezért június 24-én kivették a Gyorscsoport alárendeltségéből, és később az Augustín Malár vezérkari ezredes parancsnoksága alatt lévő 2. hadosztály alárendeltségébe helyezték. Az előrenyomuló szlovák csapatok gyengesége volt az is, hogy a harckocsikon kívül nem rendelkeztek semmilyen más lánctalpas járművel, amelyek alkalmazása sokkal hatékonyabb volt a szovjet utakon, mint a gumikerekes járművek.³⁵

²⁷ Klubert adatai szerint a pisztolyok száma 1665, a puskáké pedig 1391. Ezek viszont június 22-i adatok. Klubert: i. m. 103.

²⁸ Ezeknek a könnyű harckocsiknak a fegyverzete egy 37,2 mm Škoda lövegből, két 7,92 mm vz. 37 nehéz géppuskából állt, páncéltörő vastagsága 8–25 mm volt, kezelőszemélyzetük pedig 4 főből állt. A különbség elsősorban a harckocsik teljesítményében és maximális sebességében volt. Az Lt-35 88 kW teljesítményű motorral rendelkezett és 34 km/h maximális sebességet ért el, az Lt-38 42 km/h, az Lt-40 pedig 47 km/h maximális sebességet ért el. Az utóbbi két páncélost 91,9 kW teljesítményű motor hajtotta. Uo. 240.

²⁹ Mičianik: i. m. 64–65.

³⁰ Martin Lacko: Dotyky s boľševizmom. Dokumenty spravodajstva slovenskej armády 1940–1941. Ústav pamäti národa, Bratislava, 2009, 118., 124.

³¹ A szlovák haderő magasabbegységei a keleti fronton a későbbiekben sohasem rendelkeztek ennyi harckocsival. Mičianik: i. m. 65.

³² A 3 ütegnek külön-külön 4 tarackkal kellett volna rendelkeznie. Uo. 65.

³³ A 37,2 mm-es vz. 37 páncéltörő ágyúk tüzereje és mennyisége sem volt eléggé hatékony a páncélhárításhoz, ugyanis az 5. és 6. páncéltörőágyús-század egyenként csupán 8 ágyúval rendelkezett a 12 helyett. Uo. 65.

³⁴ A szovjet T–34/76 közepes harckocsi 500 LE teljesítményű motorral rendelkezett, maximális sebessége elérte az 50 km/órát, páncéltörő vastagsága 18–45 mm volt, fegyverzetét pedig egy 76,2 mm-es harckocsiágyú és két 7,62 mm-es géppuska alkotta. A KV–1 nehéz harckocsi motorjának teljesítménye 550 LE, maximális sebessége 35 km/óra, páncéltörő vastagsága 75–100 mm volt, fegyverzetét egy 76,2 mm-es harckocsiágyú és négy 7,62 mm-es géppuska alkotta. A KV–2 nehéz harckocsi motorjának teljesítménye ugyanolyan volt, mint a KV–1 típusé, sebessége 26 km/óra, páncéltörő vastagsága néhol elérte a 110 mm-t, fegyverzete pedig egy 152 mm-es tarack és két 7,62 mm-es géppuska volt. Sipos Péter (főszerk.): Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs. Petit Real, Budapest, 1997, 497.

³⁵ Mičianik: i. m. 65.

A német 17. hadsereggel szemben, amelynek alárendeltségébe tartozott a Gyorscsoport is, a Fjodor Jakovlevics Kosztenko altábornagy parancsnoksága alatt lévő nagy létszámú szovjet 26. hadsereg egységei helyezkedtek el a Przemysłtól északra lévő Radymnotól egészen Tworylne településig. A 26. hadsereg alárendeltségébe a 8. lövészhadtest, a 8. megerősített körlet, a 2. páncéltörő tüzérandár, a 233. és 236. hadtest-tüzérezredek, a 28. önálló légvédelmi tüzérosztály, a 8. gépesített hadtest (12. és 34. harckocsihadosztályok, 7. gépkocsizó lövészhadosztály, 2. motorkerékpáros-ezred) és 17. pontonos hidászvezred tartozott. A 26. hadsereg egy részének a szovjet 5., 6., 18., 20. és 21. hadseregeket kellett volna erősíteniük, amit azonban a német támadás megakadályozott. Három gépesített hadtest (9., 19. és 24.) ebben az időben a határtól 300 kilométerre lévő Proszkurov–Vinnyica–Novograd-Volinszkij háromszögben összpontosult és feltöltésre várt. A 26. hadseregtől délre mintegy 500 kilométeres szakaszon a Pavel Grigorjevics Ponyedelin vezérőrnagy vezette 12. hadsereg³⁶ helyezkedett el, amelynek alárendeltségébe tartozott a 13. lövészhadtest (44., 58. és 192. hegyilövész-hadosztályok), a 17. lövészhadtest (60. és 96. hegyi lövészhadosztályok, 164. lövészhadosztály), 16. gépesített hadtest (15. és 39. harckocsihadosztályok, 204. gépkocsizó hadosztály), valamint 4 tüzérezred (269., 274., 283. és 468.), 4. páncéltörő tüzérandár, a 37. utászvezred, a 20. és 30. légvédelmi tüzérosztályok és a 293. híradózáslóalj. A 12. hadseregnek voltak alárendelve a 10., 11. és 12. megerősített körletek, valamint az NKVD³⁷ határ menti alakulatai (93., 94., 95., 96. és 97.) is. Mind a 26., mind pedig a 12. hadsereg a Mihail Petrovics Kirponosz vezérezredes vezette Délnyugati Front (Kijevi Különleges Katonai Körzet) parancsnoksága alá tartozott.³⁸

A Gyorscsoport feladata az volt, hogy a két szovjet hadsereg csatlakozása mentén nyomuljon előre. A 26. hadsereg déli szárnyát a 8. lövészhadtest 72. hegyi lövészhadosztály (pk.: Pavel Ivlijanovics Abramidze vezérőrnagy) alkották, utóbbi biztosította az összeköttetést a 12. hadsereggel. A 12. hadsereg északi szárnyán a 13. lövészhadtest (pk.: Nyikolaj Kuzmics Kirillov vezérőrnagy) 44., 58. és 192. hegyi lövészhadosztályainak egységei helyezkedtek el. A 26. hadsereggel az összeköttetést a 192. hegyilövész-hadosztály (pk.: Peter Frolovics Privalov vezérőrnagy) csapatai biztosították, amelynek legénysége Türkmenisztánból származott. Drohobics térségében összpontosultak a 8. gépesített hadtest (pk.: Dmitrij Ivanovics Rjabisev altábornagy) 12. és 34. harckocsihadosztályai, valamint a 7. gépkocsizó hadosztálya. A hadtest egészében 31 662 fővel, 30 darab páncéltörő ágyúval, 111 darab löveggel, 3264 gépkocsival és 345 traktorral rendelkezett. A hadtest páncéloserejét 969 harckocsi adta, amelyből 119 nehéz (48 T–35, 69 KV–1, 2 KV–2) és több mint 100 modern T–34 közepes harckocsi volt. Ez volt az egyik legjobban felfegyverzett egység az egész szovjet–német arcvonalon. Azonban azt is tudni kell, hogy a harckocsik közül 111 nem volt bevethető állapotban, az öt lövegtoronnyal ellátott T–35 pedig már régi típusnak számított, emellett a T–34 harckocsik kezelőszemélyzete gyengén kiképzett volt, és hiány volt a javítóműhelyekből, valamint az alkatrészekből is. Ezzel szemben Von Stülpnagel tábornok, a 17. hadsereg parancsnoka nem tudott páncélosegységeket a szovjet harckocsikkal szembe állítani, ami lelassította a németek előrenyomulását. A német 101. könnyű gyaloghadosztálynak például nagy nehézségek

³⁶ A 12. hadsereg feladata a kelet-szlovákiai és a kárpátaljai hágókon keresztüli támadás, majd a Szlovákia és Magyarország területére való bevonulás volt, illetve, hogy elvágja Németországot a romániai kőolajforrásoktól, ezért rendelkezett több hegyilövész-hadosztállyal. Uo. 66.

³⁷ Az NKVD (Narodnij Komisszariat Vnutrennih Gyel, Belügyi Népbizottság) szovjet állambiztonsági hatóság volt. Vezetője 1938–1953 között Lavrentyij P. Berija volt. Sipos Péter (főszerk.): i. m. 340.

³⁸ Mičianik: i. m. 65–66.

árán sikerült csupán elfoglalni Przemyslt, amelyet a szovjet 99. lövészhadosztály vissza is foglalt.³⁹

Június 22-én a szovjet Délnyugati Front a későbbi SZTAVKA⁴⁰-tól azt a parancsot kapta, hogy indítson támadást, és június 24-ig foglalja el Lublint. A parancs célja az volt, hogy a szovjet erők kerítsék be és semmisítsék meg a német 6. hadsereget és az 1. páncéloscsoportot. A védelem megszervezése helyett a szovjeteknek támadniuk kellett, és a harcokat ki kellett terjeszteniük ellenséges területre. Természetesen ez irreális feladat volt, ugyanis a Délnyugati Front öt gépesített hadteste közül három nagyjából a német határtól 300 kilométerre összpontosult. Két nap alatt kellett volna elérniük az ellenséges területen 100 km mélységben elterülő Lublin települést. Emellett a légteret nagyrészt a német légierő, a Luftwaffe gépei uralták. Később ezt a parancsot maga a szovjet diktátor, Sztálin bírálta felül. A szovjet 8. gépesített hadtest az új parancs értelmében megszakította menetét nyugati irányba, és egységeinek estéig a Szambor településtől 10 kilométerre nyugatra lévő erdőben kellett gyülekezniük, hogy összeköttetést létesítsenek a 26. és a 12. hadseregekkel. Június 22-én dél körül a szovjet 34. harckocsihadosztály egyik zászlóaljának BT könnyű, T-34 közepes és KV-1 nehéz harckocsijai megtámadták a Przemysl mellett, a San folyón átkelő német egységeket. A tüzérség támogatásával a szovjetek megsemmisítették a könnyű harckocsikkal támogatott német csapatokat. Ez volt a szovjet új T-34 és KV-1 harckocsik első támadása a keleti fronton. Este 23 óra körül a 8. gépesített hadtest egységei a Szambortól nyugatra lévő erdőben összpontosultak. Ezek az események zajlottak le abban a térségben, ahol a későbbiekben a szlovák Gyorscsoportnak kellett előrenyomulnia.⁴¹

Június 22-én éjszaka a 8. gépesített hadtest azt a parancsot kapta, hogy Lvovtól 25 kilométerre keletre összpontosuljon és a 6. hadsereg alárendeltségébe kerüljön. A hadtestet ezek után Lvov térségében hol nyugati, hol pedig keleti irányba vezényelték annak ellenére, hogy a harcokba nem kapcsolódott be. A Luftwaffe gépeinek támadásai során a hadtest utánpótlását szállító járműoszlopok megsemmisültek, június 26-án a hadtest azonban még 600 harckocsival rendelkezett. Az egység végül a német 1. páncéloscsoporttal folytatott harcokban csaknem teljesen megsemmisült. A meggyengült hadtest maradványait tartalékba helyezték, majd július végén megszüntették. A hadtestnek nagy szerepe volt abban, hogy a német 17. hadsereg előrenyomulását lelassította, amely a támadás első napján mindössze 10-20 kilométert haladt előre. Az 1. páncéloscsoport sikerei és a szovjet katonai vezetés hibái megkönnyítették a 17. hadsereg számára feladatának teljesítését, amelynek célja elsősorban a határ menti szovjet erődítmények leküzdése, a szovjet csapatok megsemmisítése Lvov térségében, valamint Vinnyica elfoglalása volt.⁴²

1941. június 25-én Von Stülpnagel tábornok, a 17. hadsereg parancsnoka táviratban üdvözölte a szlovák Gyorscsoport katonáit, hogy német oldalon részt vesznek a Szovjetunió elleni háborúban. Pilfousek, vezérkari ezredes válaszában biztosította őt, hogy a szlovák egységek „bátran fognak harcolni Adolf Hitler új Európájáért”. Pilfousek jelleme és világnézeti beállítottsága a szlovák katonák többsége számára idegen volt. Időközben a német

³⁹ Uo. 66.

⁴⁰ 1941. június 23-án létrehozták a Szovjet Fegyveres Erők Főparancsnoksága Főhadiszállását, amelyet hamarosan Legfelsőbb Parancsnokság Főhadiszállásává szerveztek át. Augusztus 8-án ebből alakult meg a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása (orosz nyelvű rövidítése: SZTAVKA). Szabó Péter – Számvéber Norbert: A keleti hadszíntér és Magyarország. 1941–1943. Püedlo, [Nagykovács], é. n, 16.

⁴¹ Mičianik: i. m. 67.

⁴² Uo. 67–68.

454. biztosító hadosztály kísérletet tett Sanok városától délre, a San folyón való átkelésre és hídfőállás kialakítására. A Molotov-vonal vasbetonból készült bunkereiből a szovjet katonák tüzet nyitottak, és visszaverték a támadást. A szlovák Gyorscsoportot tehát a Rudolf Krantz altábornagy vezette német 454. biztosító hadosztály alá rendelték. A parancs szerint Sanok északi térségében túl kellett haladniuk a német egységeken, és Dynów–Lipa–Wojtkowa irányába folytatni az előrenyomulást, elérni Krościenko környékét, valamint felderíteni Chyrow térségét. Amennyiben a csapatok erős ellenállásba ütköznének, akkor a szovjet erődítményeket hátba kellene támadniuk Sanok–Lesko térségében. Az alakulat alárendeltségébe került a német 4. biztosító ezred két gyalogzászlóalja és a 454. biztosító hadosztály kerékpáros zászlóalja. A Gyorscsoportnak a feladat teljesítése után keleti irányban kellett előrenyomulnia.⁴³

Június 25-én délután a Gyorscsoport egységei megkezdtek az átkelést a San folyón, Brzozów és Haczów környékéről indulva, a Sanoktól alig 15 kilométerre északra fekvő Temeszów községnél. A San folyó kacskaringós és gyors folyású, Przemysltól északra eléggé széles, helyenként eléri a 2 km szélességet, később azonban összeszűkül és mélyül. Sanok városáig a folyó eléggé mély, de a sodrását követve majdnem mindenütt át lehet kelni rajta. Éppen ezen a szakaszon kellett a Gyorscsoport egységeinek átkelniük. A folyón való átkelés még aznap 17 órakor kezdődött meg. Az átkelőhely közel 100 méter széles volt és viszonylag sekély, viszont a folyó fenekét homok és kavics borította. A terepjáró járművek az akadályokat fokozatosan leküzdötték, de a kisebb gépkocsik és harckocsik problémákba ütköztek. Az átkeléskor a kavics a harckocsik lánctalpai közé került, ezért némelyek a folyóban elakadtak. Egy Lt-38 könnyű harckocsi a kijelölt átkelőhelyétől kissé kitért, és elmerült a vízben, de mielőtt a víz befolyt volna, még sikerült a túlsó partra kijutnia. A kavicsban elakadt gépjárműveknek ki kellett kapcsolniuk a motort, ezután a lovas fogatok és a harckocsik acélból készült drótkötelek segítségével a túlsó partra vontatták őket. Szerencsájukra az ellenség tüze nem akadályozta az átkelést. A 6/II. gépkocsizó gyalogzászlóalj és a 11/I. tüzérsztály gépjárművei nem tudtak a folyón átkelni, így mindkét egység a San folyó nyugati partján maradt a 454. biztosító hadosztály alárendeltségében. Június 25-én 21 órakor elrendelték, hogy ezek a szlovák alakulatok Grabownicán és Jurowcén keresztül Sanok térségébe, Tarnawába vonuljanak. Június 26-án reggel mindkét alakulat megérkezett a településre. Itt parancsba kapták, hogy másnap Lesko ellen támadjanak. Este azonban a parancsot megváltoztatták, és a 6/II. gépkocsizó zászlóaljat Temeszówba küldték, ahol ismét a Gyorscsoport alárendeltségébe került volna. A zászlóaljat később ismét útnak indították Temeszówból, ahová időközben megérkeztek. A 3. harckocsiszázad páncélosainak segítségével az egység átkelt a San folyón, és ismét a Gyorscsoport alárendeltségébe került. A szlovák tüzérsztály segítségét a 454. biztosító hadosztály is igénybe vette, amikor a szlovák egység a német 221. tüzérezred keretében tüzérségi támogatást nyújtott a hadosztálynak a San folyó nyugati partján indított támadásakor. A szlovák tüzéreknek sikerült felgyújtaniuk a szovjet hadosztály parancsnokságát.⁴⁴

Időközben a nem teljes értékű Gyorscsoport (a parancsnokság, a 2. lovas felderítőosztály, a harckocsizászlóalj) június 25-én 23 órakor parancsot kapott az előrenyomulásra Wojtkowa község irányába, ahol harci érintkezésbe kellett kerülnie az ellenséggel. A szlovák alakulatoknak a második lépcsőben kellett vonulniuk a német csapatok mögött. A parancsot

⁴³ Uo. 68.

⁴⁴ Uo. 68–69.

Pilfousek távolléte miatt a törzs hadművelleti osztályának vezetője, Ján Straka⁴⁵ főhadnagy vette át. Pilfousek ezredes később Temeszówon megbeszélte a másnapi teendőket Krantz altábornaggyal, a 454. biztosító hadosztály parancsnokával. Szorgalmazta a lovas felderítő-osztály számára az egységtől délre lévő hegyvidék megtisztítását, mert ez a terep a gépkocsizó egységek számára járhatatlan volt. Június 25-ről 26-ra virradóra, reggel 4 órakor a Gyorscsoport megérkezett Malawa községbe. A menetoszlop élére a Ján Jarembák főhadnagy vezette 3. harcokocsiszázad LT–35 páncélosait jelölték ki. A malawai templom mögött összpontosult az egység 3 harcokocsija, amelyeknek az volt a feladatuk, hogy a német gyalogság támogatásával északi irányba támadjanak Bircza felé. Két harcokocsinak a Malawa mögötti, Leszczawától nem messze lévő erdőszéli térséget kellett átvizsgálnia, további 5 páncélosnak pedig a Wojtkowa településtől északra lévő magaslatot kellett elérnie, és a San folyóig előretörnie. 1941. június 26-án pirkadatkor a Gyorscsoport az első harci bevetésére indult, amely egyben a szlovák haderő első harci tevékenysége volt a keleti fronton. Az alakulat gyorsan elfoglalta Bircza és Leszczawa térségét, amelyet a szovjet egységek már kiürítettek. Pilfousek elrendelte, hogy folytassák az előrenyomulást a Leszcawa–Wojtkowa vonalon, és ériék el Krościenko községet. Trzcianiec településen a helyi lakosságtól tudomást szerzett arról, hogy a Wojtkowa környéki erdővel borított hegyoldalon tűzérzségi támogatással rendelkező szovjet egységek helyezkednek el. A szovjet katonák jelenlétéről a helyi lakosság tájékoztatta a Gyorscsoport elővédjének néhány katonáját is. Az elővédet alkotó 3. harcokocsiszázad és 8 német motorkerékpár ennek ellenére Wojtkowa irányába haladt előre. Amikor a Gyorscsoport elővédje dél körül a szovjet védelem lőtávolságába ért, akkor az ellenség a gyalogsági fegyverekből tüzet nyitott rájuk. A szlovák páncéltörő ágyúk is tüzelni kezdtek az ellenségre.⁴⁶ A kerékpáros század a Wojtkowától északra lévő 497-es magassági pont felé támadott, ahol a szovjetek védelmi állása helyezkedett el. Az egység katonái megsemmisítettek öt ellenséges géppuskafészket és a kezelőszemélyzet nagy részét. Úgy tűnt, hogy a szovjet ellenállást felszámolták.⁴⁷ Néhány sebesült szovjet katona azonban meglepte a szlovák katonákat azzal, hogy hátulról tüzet nyitott rájuk. A harcokocsizászlóalj páncélosai és a páncéltörő ágyúi ezalatt a községtől délre támadtak az ellenséges támpontok ellen. A 3. harcokocsiszázad élszakasza Ján Dulá hadnagy parancsnoksága alatt betört a településre. Dulá hadnagy LT–35 és Jarembák főhadnagy LT–40 harcokocsijával megpróbált a Wojtkowától délre elterülő dombon lévő szovjet védelmi állások ellen támadni, míg egy LT–35 harcokocsi biztosította őket. A nehéz terepen nemsokára mindkét páncélos elakadt egy mély árokban. Amikor ez a szovjetek tudomására jutott, azonnal ellenlökést indítottak. Dulá hadnagy a heves golyózáporban kiugrott harcokocsijából, és a harmadik LT–35 parancsnokához, Gustáv Krúpec tizedeshez futott segítségért, aki páncélosával a faluban maradt. Segítségével Dulá elakadt harcokocsiját gyorsan kiszabadították, Jarembák főhadnagy páncélosának pedig külső segítség nélkül is sikerült kiszabadulnia. Mindhárom harcokocsi megtámadta

⁴⁵ Ján Straka (1913–1987) szlovák főhadnagy. 1941 nyarán a Gyorscsoport-, majd a Gyorsdandár-törzs hadművelleti osztályának vezetője volt. Részt vett a Wojtkowa, Zafuz melletti, valamint a lipoveci ütközetekben is. 1942. június végén áthelyezték Eperjesre, Szlovákiába. 1943 első felében a Biztosító hadosztály tisztjeként szolgált és kapcsolatot létesített a szovjet partizánokkal, majd visszatért Szlovákiába. Részt vett a szlovák nemzeti felkelésben. A háború vége felé Petrov-Korpušov szovjet őrnagy partizán csoportjában tevékenykedett. 1945. április 9-től az 1. csehszlovák hadtest tagja lett. A háború után a prágai Katonai Főiskola professzora volt. 1947-ben alezredessé léptették elő. 1949-ben nyugállományba helyezték. Halála után, 1992-ben posztumusz ezredessé léptették elő. Cséfalvay (2013): i. m. 226–227.

⁴⁶ Mičianik: i. m. 70.

⁴⁷ VHA, 55, kr. 22, j. 4, Boje u Wojtkovej, 26. 06. 1941.

a közeledő szovjet katonákat, akik megkezdték a visszavonulást, mert a páncélosok ellen nem volt esélyük. A harckocsik egészen a védelmi állásokig vetették vissza a szovjet erőket. Jarembák főhadnagy páncélosa megsemmisített néhány géppuskafélszket is. A géppuskák kezelői keményen tartották magukat, sőt az egyik géppuska az utolsó ember elvesztéséig tüzelt. A szovjet ellenállást felszámolták. Ennek ellenére nem sok hiányzott ahhoz, hogy a Gyorscsoport csaknem egy ép LT-35 harckocsija szovjet kézre kerüljön. A járművet csupán a személyzet megfontolt viselkedése óvta meg.⁴⁸

A többi harckocsi és a páncéltörő ágyúk a 2. lovas felderítőosztály kerékpáros századának támogatásával megpróbálták megsemmisíteni a szovjet védelmet a községtől délnyugatra. Itt ismét Gustáv Krúpec tizedes tűnt ki tettével, aki a heves tűzharcban megvédte a lovas felderítőosztály egy katonáját, és kilőtt egy lőszerrel megrakott tehergépkocsit. Cyril Kuchta főhadnagy, a harckocsiszakasz parancsnoka páncélosával betört a szovjet védelmi állások közé, és néhányat megsemmisített közülük. Néhány további géppuskafélszket fokozatos felszámolásával sikerült a szovjet védelmet visszaszorítani. A szlovák alakulatok elfoglalták Wojtkowa települést, és sikerült behatolniuk a község mögötti keskeny völgybe. A szovjetek védelmének áttöréséhez hiányzott a gyalogság, és főleg a tüzéség támogatása. A védők csapdába akarták csalni a támadókat. Amikor a völgy megtelt a szlovák katonák és gépjárművek tömegével, a szovjetek tüzet nyitottak géppuskáikból, aknavetőikből és a 76,2 mm-es ágyúikból. A szlovák katonák gyorsan átugráltak a faluban lévő kerítéseken, és beszálltak járműveikbe, amelyek Wojtkowa környékén álltak. A szlovák csapatok megkezdték a visszavonulást, és gépjárműveikkel hatalmas porfelhőt kavartak, amely befedte a nagyon lassan haladó járműoszlopot. Szerencséjükre a szovjet tüzéség pontatlan tüze során csupán Štefan Fábry tizedes halt meg, és a felszerelést végül semmilyen károsodás sem érte. Ha a lövedékek egy-két kilométerrel közelebb csapódtak volna be, bizonyára a szlovák járműoszlop súlyos veszteségeket szenvedett volna. A szovjet tüzéség ezután a Wojtkowától északra és délre lévő magaslatokat kezdte löni, amelyeket szlovák alakulatok foglaltak el. Később a tüzéségi tüzet kizárólag a községre zúdították, amely során néhány ház kigyulladt. Pilfousek ezredes tudomásul vette, hogy csapatainak nincsenek megfelelő fegyverei a szovjet tüzéség elhallgattatására, ezért kétszer is (először páncélgépkocsival, másodsor motorkerékpáron) Kuzmina településre tért vissza, hogy támogatást és segítséget szerezzen a német csapatoktól. A segítséget elutasították, ezért Pilfousek parancsot adott a visszavonulásra. Wojtkowán közben pánik tört ki. Az elsők közt haladók az ellenséges tüzet nem bírták, és 8 német motorkerékpáros visszavonult. Mögöttük a szlovák erők is megkezdték a visszavonulást, akik megálltak a Kuzmina és Roztoka községek közt lévő úton. Pilfousek ezredes is visszavonta a kerékpáros századot. A kerékpáros század a visszavonulás során nem esett pánikba, elsősorban néhány tiszt határozottságának köszönhetően. A lovas felderítőosztály parancsnokának segédtisztje, Jozef Vražda⁴⁹ főhadnagy géppuskájával és kezelőszemélyzetével az ellenséges tűzben fedezte saját alakulatának visszavonulását

⁴⁸ Mičianik: i. m. 70–71.

⁴⁹ Jozef Vražda (1912–?) szlovák főhadnagy. 1941 júniusától 1942 márciusáig a 2. lovas felderítőosztály parancsnokának segédtisztje volt, majd visszatért Szlovákiába. A szlovák nemzeti felkelés kitörése után a lip-tószentmiklósi katonai helyőrség parancsnokaként működött. 1944. szeptember 25-től a csehszlovák haderő „Breza” gyalogzászlóaljának parancsnoka lett. 1944 decemberétől a 4. partizánrezred (később dandár) tagja volt. Később összekötő tisztként működött. A háború után őrnaggyá, 1948-ban pedig ezredessé léptették elő. 1951-ben nyugállományba helyezték. Cséfalvay (2013): i. m. 265.

az utolsó katonáig. Hasonlóan cselekedett a szakaszparancsnok Juraj Laurinc hadnagy is, aki utolsóként vonult vissza az elért állásokból.⁵⁰

Trzcianiectől mintegy 500 méterre délkeletre a szlovák csapatok visszavonulása közben ideiglenes védelmet szerveztek meg az állomány maradékából. Ekkor mutatta meg határozottságát és jó szervezőképességét Ján Straka főhadnagy, aki a visszavonuló katonákat egységekbe szervezte, és a védelmi állásokba küldte. 19 óra után a szlovák védelmet megerősítette nemcsak egy német kerékpáros század, hanem a 6/II. gépkocsizó gyalogszázalaj is. A két hegyiágyúval támogatott szovjet gyalogság azonnal harci érintkezésbe került az ideiglenes védelmi vonallal. Az éjszaka nyugtalan volt. A szovjet erők igyekeztek elválni a visszavonuló szlovák csapatok útvonaltól, és támadásokat indítottak a falu mindkét oldalán lévő lejtők környékén. A Roztoka községtől délkeletre fekvő lejtőkön elhelyezkedő szlovák csapatokat megerősítették a német 4. biztosító ezred II. zászlóaljával. A szovjet vonalak mögött maradt néhány szlovák katona, akiknek nem sikerült visszavonulniuk. František Kvasnička tizedes a harcok közepette elszakadt alakulatától, de nem adta fel, hogy ismét csatlakozzék hozzá. Éjszaka találkozott Ludovít Plesko közlegénnyel, aki egyedül védte a szovjet vonalak mögött lévő, károsodást szenvedett vz. 37 páncéltörő ágyút. Kvasnička tizedes eközben három ellenséges szovjet katonát ejtett fogságba. Ők voltak az első szlovák fogságba került szovjet katonák a Szovjetunió elleni háborúban. Hasonlóan cselekedett a szovjet vonalak mögött maradt páncéltörő ágyújával Štefan Putiš közlegény is, aki az éjszaka alatt ágyúját fedezékbe helyezte, és megmentett még 12 elhagyott kerékpárt is. Ezek a katonák, akik azelőtt még sohasem vettek részt harcokban, nagyon nehéz helyzetben mutatták meg mérhetetlen bátorságukat és egyéni képességeiket. Érdekes, hogy közülük senki sem lépett be a Vörös Hadseregbe annak ellenére, hogy kimondottan ideális lehetőségük volt rá.⁵¹

Június 27-én reggel 8 órakor a 3. harcokocsiszázad LT-35 páncélosokkal ellátott szakasza előretört a Wojtkowától délnyugatra fekvő lejtők mentén a Trzcianiec melletti állásaiból, és észrevette, hogy a szovjet csapatok még pirkadat előtt keletre vonultak. A visszavonulók üldözését átvették a német alakulatok, míg a szlovák harcokocsik visszatértek. A Gyorscsoport első harctevékenysége során csekély veszteségeket⁵² szenvedett. Egy fő esett el a harcokban (név szerint Štefan Fábry tizedes) és 6 fő sebesült meg. Két autó és 20 kerékpár semmisült meg. A Vörös Hadsereg veszteségeit nem lehetett megállapítani. A Gyorscsoport parancsnokságának nem volt tudomása arról sem, hogy a Wojtkowát védő szovjet csapatok melyik magasabbegységhez tartoztak, holott a német vezetésnek alapos információi voltak a szovjet egységekről és parancsnokaikról is. A Gyorscsoport ezen a napon együtt harcolt a német 444. és a 454. biztosító hadosztályokkal a szovjet 192. hegyilövész-hadosztály ellen, amelyet két tüzérezred is támogatott.⁵³

A szlovák Gyorscsoport első harci bevetése során nem vallott kudarcot annak ellenére, hogy fegyverzete és felszerelése hiányos volt. A gyalogság nem rendelkezett automata kézi lőfegyverekkel, a 11/I. tüzérsztály nem volt teljes értékű, valamint a páncéltörő ágyúk és a könnyű harcokocsik tüzereje sem volt eléggé hatékony. A Gyorscsoport a kezdeti sikerek ellenére a Wojtkowa környéki harcok során arra kényszerült, hogy visszavonuljon, amely

⁵⁰ Mičianik: i. m. 71.

⁵¹ Uo. 72.

⁵² Más adatok szerint a Gyorscsoport vesztesége 1 halott, 3 sebesült (1 tiszt, 2 közlegény), 35 kerékpár és egyéb (teherautó, motorkerékpár) gépjármű, illetve felszerelés volt. VHA, 55, kr. 22, j. 4, Boje u Wojtkowej, 26. 06. 1941.

⁵³ Mičianik: i. m. 72.

néhány tiszt és közlegény határozott fellépésének és bátorságának köszönhetően – a kisebb problémák ellenére is – végül rendezetten ment végbe. Természetesen az alakulatnak szerencséje volt, hogy nem találkozott a hatalmas erőket felvonultató szovjet 8. gépesített hadtesttel, amellyel szemben nem lett volna esélye, és a megsemmisülés fenyegette volna.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Cséfalvay, František – Hronský, Marián – Krivá, Anna – Čaplovič, Miloslav: *Vojenské dejiny Slovenska V. (1939–1945)*. Bratislava, 2008.
- Cséfalvay, František (a kolektív): *Vojenské osobnosti dejín Slovenska 1939–1945*. Vojenský historický ústav, Bratislava, 2013.
- Klubert, Tomáš: *Slovenská armáda v druhej svetovej vojne slovom a obrazom*. Bratislava, 2016.
- Lacko, Martin: *Dotyky s bolševizmom. Dokumenty spravodajstva slovenskej armády 1940–1941*. Ústav pamäti národa, Bratislava, 2009.
- Mičianik, Pavel: *Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu (1941–1944) I*. Banská Bystrica, 2007.
- Segeš, Vladimír – Dangel, Vojtech – Čaplovič, Miloslav – Štaigl, Jan – Štefanský, Michal – Bystrický, Jozef – Purdek, Imrich: *Vojenské dejiny Slovenska a Slovákov*. Ottovo Nakladatelství, Praha, 2015.
- Sipos Péter (főszerk.): *Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs*. Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 1997.
- Szabó Péter – Számvéber Norbert: *A keleti hadszíntér és Magyarország. 1941–1943*. Püedlo Kiadó, [Nagykovácsi], é. n.
- Vojenský historický archív Bratislava (VHA), 55, kr. 22, j. 4.

Kenyeres Dénes ny. alezredes:

A MAGYAR LÉGIERŐ ELMÚLT SZÁZ ÉVÉRŐL

A repülésről, a repülőtechnikáról, a forgósárnyas eszközökről szóló könyvek, képes albumok megjelenése mindig eseményszámba megy a repülés szerelmesei körében. Különösen igaz ez, ha a magyar légielő százéves történetét feldolgozó reprezentatív kiadványról van szó.

A KEZDETEK...

Érdemes néhány mondatban kitérni a dátumokra és a megalakulás körülményeire. Az bizonyított tény, hogy a magyarok a levegő meghódítása kezdetén is alaposan kivették a részüket a repülésből. Gépeket terveztek, repülésre alkalmas masinákat készítettek, felszállásokat és kísérleti repüléseket végeztek a kezdetleges tákolmányaikkal. S bizony sok-sok áldozatot is követelt a kezdeti nehéz időszak: kényszerleszállások, lezuhanások, géptörések, sérülések és halálos balesetek szegélyezték a kezdeteket a 20. század legelején. De a légi balesetek sem szegték kedvüket a fanatikus kísérletezőknek! Ha összetört a gépük, építettek helyette másikat, és folytatták a levegő meghódítását.

REPÜLÉS AZ OSZTRÁK–MAGYAR MONARCHIA LÉGJÁRÓCSAPATAINÁL

A Légielőcsapatoknál kaptak lehetőséget hazánk katonafiai, hogy hódolhassanak szenvedélyüknek, illetve védjék a birodalom kijelölt légtérét az ellenséges repülőekkel szemben. A Monarchia repülőszázadait a hadtestek és a hadseregek mellé osztották be az első világháború különböző frontjain. A háború kezdetén a Monarchiának még csak 15 repülőszázada volt, a háború végén pedig már 60. Több század parancsnoka magyar nemzetiségű volt.

A hadi repülőgépeket a háború kezdetén csak légi felderítésre és tüzérségi tűzvezetésre alkalmazták, de rövidesen megkezdték a felfegyverzésüket is. 1915-től beépítették a repülőgépekbe támadófegyverként a géppuskát. A Monarchia repülői (704 pilóta) 1466 légi győzelmet értek el az ellenséges repülő felett a Nagy Háború több mint négy éve alatt.

A repülőgép-vezetők és légi megfigyelők óriási árat fizettek az elért légi győzelmekért: a háború idején ugyanis 1565 tiszt, altiszt halt hősi halált, sebesült meg vagy esett hadifogságba – s több mint harmaduk magyar volt!

A magyar származású repülő a Monarchia idején lelkiismeretesen, a legjobb tudásuk szerint hajtották végre a kapott harcfeleadatokat. Milan Uzelac vezérőrnagy, a Légielőcsapatok parancsnoka írta 1918 elején: „Nem, már nem kisegítő fegyverek a repülőgépek, hanem jelentős harceszközöké fejlődtek. Egyenrangúak a gyalogsággal és a tüzérséggel. Azoktól viszont nem elválaszthatók; mostantól a légielő döntő jelentőséggel bír: a siker és győzelem a repülők rátermettségétől és számától függ.”

A magyarok óriási repülési tapasztalatokat szereztek a frontokon a légi felderítés és a légi harc megvívásában. Ezeket az értékes tapasztalatokat a két háború között és a második világháború idején tudták is hasznosítani.

AZ ÖNÁLLÓ MAGYAR LÉGIERŐ MEGALKULÁSA

Hazánknak a háború előtt és alatt nem volt repülőfégyverne. A Nagy Háború befejezését követően hamar elkezdődött a légierő szervezése. Az anyagi alapját a frontokról hazamentett repülőszakanyagok és a hazai repülőgépgyárakban fellelhető gépek biztosították. A különböző frontokról hazatért pilóták, megfigyelők és a szakembergárda jelentette a szükséges személyi állományt.

1918. november 6-án alakult meg a Honvédelmi Minisztérium 37. Légügyi Ügyosztálya Hangay Sándor kormánybiztos vezetésével. Szervezőmunkája révén november 20-án már három repülőszázad jött létre. Az 1. század Mátyásföldön, a 2. Albertfalván, a 3. pedig Rákosmezőn szerveződött. Az 1. század rendelkezett leginkább harcfelelő végrehajtására alkalmas eszközökkel és állománnyal. Az 1918-as év utolsó hónapjaiban felderítőrepüléseket és röpcédulaszórást végeztek a repülőszázadok hajózái.

A demarkációs vonalak módosulásai és a környező államok ellenséges tevékenysége miatt gyakran változott a magyar repülőszázadok diszlokációja. Az 1919. február 3-án kiadott tervezet már nyolc repülőosztállal (század) számolt. Az akkori tervben Mátyásföld, Albertfalva, Győr, Kaposvár, Szeged, Arad, Debrecen és Rákosmező szerepelt magyar katonai repülőterként.

A Tanácsköztársaság alatt a repülőszázadoknak a hadosztályok hadműveleteit kellett támogatniuk. A repülőszázadokat főleg a csehek és a románok előnyomulásakor vetették be. Légi felderítéseket végeztek, bombákat dobtak az ellenségre. Olykor pedig légi harcra is sor került.

A vörös uralom bukása után a repülőszakanyag jelentős részére a megszálló királyi román csapatok zsákmánya lett. A Párizsban, 1920. június 4-én aláírt békeszerződés megtiltotta hazánknak, hogy légierőt tartson a hadrendjében.

REPÜLÉS A TILTÁS IDŐSZAKÁBAN

A magyar állam politikai és katonai vezetése nem értett egyet a trianoni békediktátummal, ezért igyekezett kijátszani a tiltó rendelkezéseket. Magyar katonai repülést éveken keresztül titokban és különböző fedőnevű szervezetek alatt, álcázva lehetett csak végezni. 1924. április 10-én, a Kereskedelmi Minisztériumon belül létrehozták a légügyi hivatal Vassel Károly ezredes parancsnoksága alatt. Az ezredes jelentős erőfeszítéseket tett a rejtett légierő fokozott kiépítésére. A békeszerződés aláírása után, a nemzetközi tiltás ellenére Szegeden, Budapesten és Szombathelyen kezdődött meg a kiképzési repülés, több helyen pedig repülőter-gondnokságot hoztak létre.

A rejtés időszakában különböző rendeltetésű alegységeket működtettek, főleg az 1930-as évtizedben: közel- és távfelderítő, bombázó és vadász. Ezek az ország különböző helyein települtek. A fedés idején a személyi állomány nem viselhetett katonai egyenruhát, a rendfokozatok helyett pedig légügyi főigazgató, légügyi igazgató, légügyi aligazgató, légügyi főfelügyelő, légügyi felügyelő, légügyi ellenőr stb. megnevezés szerepelt a hivatalos iratokon. A Légügyi Hivatal állománya (tiszt, altiszt) 1930-tól viselhetett csak egyenruhát díszövel és dísztőrrel.

Jelentős fejlesztések és erőfeszítések eredményeként a titkos légierő állományában 1929. július 1-jén már 1174 katona teljesített szolgálatot, hét repülőszázad települt a repülőtereken. A légierő 1935–1936-os hadrendje már három közelfelderítő- és három vadászszázadot, illetve nyolc bombázószázadot tartalmazott.

MAGYAR KIRÁLYI HONVÉD LÉGIERŐ

A kormányzó 1938. december 28-án elfogadta a katonai vezetők javaslatát, és a következő év első napjától önállósította a Magyar Királyi Honvéd Légierőt, amelynek parancsnokává vitéz Hány László ezredest nevezte ki.

Hazánk belesodródott a második világháborúba. A légierő repülőszázadait is bevetették a szovjet fronton. 1944-től a légi járművek részt vettek hazánk légterének védelmében és oltalmazásában. A statisztikák szerint a második világháború harcaiban több mint 700 repülőtiszt (altiszt) és egyéb hajózó beosztású személy halt hősi halált, túnt el, esett hadifogságba.

A Magyar Királyi Honvéd Légierő a háború végére szinte megsemmisült. A haditechnikáját, szakanyagát a harcok forgataga nyugatra sodorta. A repülőgépek egy részét felgyújtották, más része a légi harcokban megsemmisült. A személyi állomány egy része pedig fogságba esett.

A MAGYAR LÉGIERŐ ISMÉTELT FELTÁMASZTÁSA

Az 1947-ben Párizsban aláírt békeszerződés korlátozott számban engedélyezte Magyarországnak, hogy légierőt tartson a hadrendjében. Az ország nehéz anyagi helyzete miatt csak lassan haladt a demokratikus légierő felállítása.

A hidegháború időszakában, szovjet nyomásra hazánk erőteljes fegyverkezésbe kezdett: a Magyar Néphadsereg békelétszáma 1953-ra elérte a 200 ezer főt, a légierő hadrendjébe pedig két vadászadosztály és egy csatarepülő-, illetve egy bombázóadosztály tartozott. Az első években nagyon sok repülőkatasztrófa sújtotta a repülőcsapatokat. A bizalmatlanság légkörében sok tisztet és tiszthelyettest tartóztattak le a katonai elhárító szervek.

Az 1956-os forradalmi eseményekbe a légierő alakulatai is belesodródtak. Utána pedig következtek a megtorlások. A békekiképzés és az átképzések sok-sok áldozatot és technikát követeltek a személyi állománytól. 1948-tól napjainkig több mint 200 fő vesztette életét a repülőképzés alkalmával, és több mint 150 repülőgép semmisült meg.

A könyvborító belső oldalán érdekesen, tízévenkénti bontásban is megismerhetjük az eltelt száz év legfontosabb eseményeit. S tényleg, minden tíz évre esett valamilyen, az adott korszakra jellemző történet a magyar repülés világában:

- 100 évvel ezelőtt véget ért a Nagy Háború;
- 90 évvel ezelőtt hazánkba érkeztek az első angol és holland repülőgépek;
- 80 évvel ezelőtt kiutaztak a pilótajelöltek Dél-Olaszországba, tanfolyamra;
- 70 évvel ezelőtt a magyar fiatalok a párt hívó szavára jelentkeztek a légierőbe;
- 60 évvel ezelőtt a vadászpilóták túllépték a hangsebességet;
- 50 évvel ezelőtt a kijelölt hajózók részt vettek a Csehszlovákia elleni megszállás repülésbiztosításában;
- 40 évvel ezelőtt a kis hidegháború okozott izgalmakat;
- 30 évvel ezelőtt kiválasztották a vadászpilótákat űrhajósképzésre;
- 20 évvel ezelőtt megkaptuk a legkorszerűbb orosz gépeket (MiG–29);
- 10 éve Svédországba járunk éleslövészetre.

A magyar repülés száz évét összefoglaló munka nem kimondottan kronológiai felsorolásban, leírásban követi a nemzeti katonai repülés nagy eseményeit. A magyar légierő az ország hányatott sorsát is visszatükrözi. A hajózóállomány egy része megszenvedte a Szálasi-, Rákosi- és a Kádár-rendszer borzalmait és börtöneit. Sajnos volt, akiket kivégeztek, üldöztek,

másokat pedig örökre eltították a botkormánytól politikai okok vagy származásuk miatt. A légierő első parancsnoka – az első világháború tábori pilótája, a legendás Háry-repülőszázad parancsnoka –, vitéz Háry László vezérőrnagy például embertelen körülmények között vesztette életét 1953. február 13-án a kistarcsai internálótáborban.

A szerkesztő minden korszakhoz illesztett egy-egy visszaemlékezést, beszámolót a pilóták élményei, átélt eseményei kapcsán.

Szinte egyedülálló hőstettet hajtott végre dálnoki Kenyeres Miklós hadnagy, amikor leszállt 1944. február 1-jén a végtelen orosz hómezőre, hogy a kényszerszállt bajtársát felvegye a saját szűk kabinjába. Így akadályozta meg, hogy vitéz Debrődy György hadnagy, pilóta hadifogságba essen.

Megtalálhatók – sok minden más mellett – e jól szerkesztett és olvasmányos műben a MiG–29-es repülőtechnika Kecskemétre érkezésének izgalmas pillanatai, a Gripenek első leszállása hazánk kijelölt repülőterén.

A magyar katonai repülést összefoglaló jubileumi képes albumban 930 különféle fénykép található (csoportképek, pilótaigazolványok, érdekes dokumentumok, relikviák, jelvények, felvarrók, helikopterek és repülőgépek). A képek egy része első alkalommal ebben a kötetben jelent meg! A fotók felölelik a magyar katonai repülés elmúlt száz évének legfontosabb mozzanatait, eseményeit és katasztrófáit. A pazarul szerkesztett kötetben a felsoroltakon felül 50 portré, 10 térkép és két táblázat is található.

A jubileumra utaló kötet évfordulós kiadvány, a magyar katonai repülés százéves történiáját mutatja be. A könyv betekintést nyújt az olvasó részére abba a különleges világba, amelyben a magyar hadirepülők éltek (élnek) és szolgáltak (szolgálnak), s napjainkban is védik hazánk légtérének légi szuverenitását. A kétnyelvű (magyar és angol), körültekintéssel, figyelmesen szerkesztett mű, reményeink és véleményem szerint népszerű és keresett lesz hazánkban és külföldön is!

A műhöz az ajánlást Sáfár Albert dandártábornok, a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság, légierő haderőnem főnöke írta.

Néhány észrevételt is teszek a szép kötetben előforduló hibákra. Az első fejezetben célszerűbb lett volna az Osztrák–Magyar Monarchia tábori pilóta (megfigyelő) jelvényét szerepeltetni a császári Németország repülőjelvénye helyett (10. oldal). Nem Hefty Frigyes szakaszvezető volt az első katona, aki ejtőernyővel kiugrott a gépéből (23. oldal), ugyanis 1918. március 23-án Boksay Antal hadnagy hagyta el elsőként a repülőgépet, az Osztrák–Magyar Monarchia Légjárócsapatok állományából. A 61. oldalon lévő fotón nem Kenyeres Miklós hadnagy, hanem Szeverényi Kálmán látható a gépe mellett. Az Il–28 a MiG–17PF-fel nem 1965. július 9-én, hanem augusztus 7-én ütközött (132. oldal). Nem 1979-ben jelent meg a csapatrepülőknél a Mi–24-es, hanem 1978 nyarán (268. oldal). A 357. oldal felső képén, a bal oldalon nem Kocsis István, hanem Kelemen István mk. alezredes, fedélzeti technikus látható.

Összefoglalva: minden fenti észrevételem ellenére Törös István szerkesztő, szakíró élvezetes és maradandó szakirodalmat, csodálatos albumot tett le a magyar repülést kedvelők és érdeklődők könyvespolcára. A reprezentatívan összeállított kötet magas színvonalon mutatja be a magyar katonai repülés eseményekben bővelkedő elmúlt száz évét. Ha az olvasó vagy érdeklődő a kezébe veszi e gazdag képanyaggal ellátott művet, maradandó élményekben lesz része. Mindazok figyelmébe ajánlom, akik szeretik a magyar repülés történiáját, s szívesen olvassák, lapozgatják, nézegetik a kötetben lévő képeket!

A magyar légierő 100 éve. 100 Years of the Hungarian Air Force. Szerkesztette: Törös István. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2018, 380 oldal, CD- és plakátmelléklettel

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

KATONAI ÉS HADITECHNIKAI HÍREK, INFORMÁCIÓK A NAGYVILÁGBÓL

A BRIT HADITENGERÉSZETNEK ÚJ FELDERÍTŐ- TENGERALATTJÁRÓKRA VAN SZÜKSÉGE

A brit Védelmi Minisztérium azt tervezi, hogy olyan személyzet nélküli felderítő-tenger-alattjárókat rendszeresít a brit Királyi Haditengerésznél, amelyek akár három hónapos bevetésen gyűjthetnének információkat.¹ A katonai vezetés szerint az ilyen, viszonylag nagy méretű tengeralattjárókkal számos olyan feladatot is végrehajthatnak emberi élet kockáztatása nélkül, amelyeket jelenleg felszíni hajókkal kell elvégezni. Ilyen feladat lehet például a „diszkrét teherszállítás”, ami a jelenleg rendelkezésre álló víz alatt közlekedő drónokkal – a kis méretük miatt – nem megoldható. A Védelmi Minisztériumnak olyan „autonóm rendszerre van szüksége, amelynek méretei és képességei hasonlatosak a jelenleg személyzettel működő platformokhoz”. Ezért – ösztönzéseképpen – 2,5 millió font díjazású versenyt indított a védelmi ipar szereplői számára. A győztes személyzet nélküli tengeralattjáró legalább három hónapig önállóan hajthasson végre feladatokat legalább 3000 tengeri mérföldre² a hazai bázistól, valamint képes legyen 2 t hasznos teher szállítására (akusztikus érzékelők, elektronikai harc eszközei stb.). Az érzékelőket a tengerfenéken kell elhelyeznie, az előre meghatározott térségekben pedig programozott útvonalon járőrözve kell információkat szereznie az arra haladó hajókról. Az ipar várhatóan 2020-ra elkészíti a kívánt eszközt, amellyel a végső döntés előtt kétéves tengeri teszteket kívánnak majd végrehajtani.

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK HADITENGERÉSZETE NÉGY SZEMÉLYZET NÉLKÜLI TENGERALATTJÁRÓT SZEREZ BE

Az amerikai haditengerészet 2019 februárjában rendelt meg négy extranagy méretű, személyzet nélküli víz alatti járművet (XLUUV³) a Boeing cégtől 43 millió dollár értékben.⁴ Az Orca névre keresztelt autonóm eszköz hossza mintegy 15,5 m, átmérője 2,6 m, tömege 50 t, hatótávolsága 6500 tengeri mérföld, maximális merülési mélysége 3300 m, maximális sebessége 8 csomó.⁵ A belső, mintegy 10,2 m hosszú és 55 m³ térfogatú rakterében 8 t terhet szállíthat, de alkalmas külső függesztmények – például torpedó, hajó elleni rakéta – hordozására is.

¹ Dominic Nicholls: Ministry of Defence to develop autonomous robot submarines which can stay at sea and spy for up to three months. 18. 04. 2019. <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/04/18/royal-navy-seeks-robot-spy-submarines-can-operate-independently/> (Letöltés időpontja: 2019. 04. 23.)

² 1 tengeri mérföld = 1852 m.

³ Extra-Large Unmanned Underwater Vehicle.

⁴ Kyle Mizokami: The Navy Just Ordered the 'Orca,' an Extra-Large Unmanned Submarine by Boeing. 14. 02. 2019. <https://www.popularmechanics.com/military/navy-ships/a26344025/navy-extra-large-unmanned-submarines-boeing/> (Letöltés időpontja: 2019. 05. 19.)

⁵ 1 csomó = 1,852 km/h.

A dízel-elektromos meghajtású Orca – feladatától, illetve a hordozott felszereléstől függően – képes vízi aknák észlelésére és telepítésére, akusztikus érzékelők kihelyezésére, ellenséges tengeralattjárók észlelésére, azok megtámadására, kisebb hajók elsüllyesztésére, a szállított teher elhelyezésére a tengerfenéken stb. Szükség esetén normál méretű tengeralattjáróként viselkedve csaliként is alkalmazható ellenséges tengeralattjárók megtévesztésére, egy adott térségbe történő becsalogatásra. A hazai bázissal a kapcsolatot műholdas összeköttetéssel tarthatja, melyen keresztül újabb feladatokkal bízhatják meg.

A BRIT KATONÁKAT VÉRALVADÁST ELŐSEGÍTŐ SZERREL LÁTJÁK EL

A brit katonák túlélőképességének javítása érdekében olyan autoinjektorokkal látják el őket, amelyekkel egy gombnyomással véralvadást elősegítő szert (tranexámsav) fecskendezhetnek magukba.⁶ A védelmi miniszter szerint ennek az eszköznek a bevezetése 5 millió fontba kerül, de „azonnali hatással lesz, mivel csökkenti a harctéren elhalálozók számát”, mert a lehető leggyorsabban végrehajtható vele egy olyan kezelés, amely megakadályozhatja a jelentős vérvesztést. Az emberi testben kb. öt liter vér kering, és a felének az elvesztése már valószínűleg halált eredményez. Katonai vezetők szerint a brit katonáknak az eszköz használatát nem lesz nehéz elsajátítaniuk, mivel a morfinos autoinjektorokat már régóta használják a brit fegyveres erőknél. Egy Afganisztánban már 12 turnusban részt vett katona szerint a robbanásban mindkét lábán csonkolt és ezt követően életét vesztett katonák negyede megmenthető lenne a szer azonnali befecskendezésével. A brit kormány azt tervezi, hogy ha az eszköz a katonáknál beválik, akkor azzal ellátják mindazokat, akiket képes támadás veszélye fenyeget.

TÖRÖKORSZÁG AKÁR OROSZ VADÁSZREPÜLŐGÉPEKET IS VÁSÁROLHAT

Az Amerikai Egyesült Államok felvetette annak lehetőségét, hogy ha az orosz Sz–400-as légvédelmi rendszer vásárlása, illetve azok telepítése megtörténik, akkor Törökországot kizárják az amerikai F–35 Lighting II típusú vadászrepülőgépek elemeinek gyártását végző nemzetközi csoportból.⁷ A török haderő vezetéséből származó információ szerint Törökország nem engedheti meg magának, hogy ne helyettesítse az F–35-öst valamilyen hasonló eszközzel. A beszerzési forrást nem erősítették meg, de egy haditechnikai eszközök kereskedelmével foglalkozó hivatalos személy szerint természetes, ha a „geostratégiai megfontolások” alapján elsőként Oroszország kerül képbe. „Az orosz vadászrepülőgép-technológia lenne az első legjobb választás, ha az amerikai szövetségünk nem szövetségesként viselkedik”, és megkérdőjelezi Törökország részvételét az F–35-as repülőgép programjában (részegységek és tartalék alkatrészek gyártása, javítási és kiszolgálási munkálatok). Az Amerikai Egyesült Államok Szenátusának a fegyveres erőkkel és a külkapcsolatokkal foglalkozó bizottságai azt javasolják, hogy az Sz–400 telepítésével Törökországtól tagadják meg a korszerű repülőgépek

⁶ Dominic Nicholls: Soldiers to get new blood-clotting technology to save lives on the battlefield. 16. 04. 2019. <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/04/16/soldiers-get-new-blood-clotting-technology-save-lives-battlefield/> (Letöltés időpontja: 2019. 04. 23.)

⁷ Burak Ege Bekdil: Russia would be Turkey's 'first best choice' for fighter jets if its F-35 plan flops. 19. 04. 2019. <https://www.defensenews.com/global/europe/2019/04/19/russia-would-be-turkeys-first-best-choice-for-fighter-jets-if-its-f-35-plan-flops/> (Letöltés időpontja: 2019. 04. 23.)

leszállítását, valamint részvételét a teljes programban. Törökország már júliusban szeretné telepíteni az orosz légvédelmi rendszert, szeptemberben pedig már működőképpé tenni. Oroszország nem az egyetlen opció Törökország számára, előzetes tárgyalások folynak svéd (Saab), brit (BAE Systems), valamint francia–holland (Airbus) cégekkel.

ELÉGEDETLENEK A SZÍRIÁBAN SZOLGÁLT OROSZ TENGERÉSZEK

Az orosz Fekete-tengeri Flotta három hajója állományából 27 fő bírósági keresetet nyújtott be, miután a katonai vezetés nem fizetett számukra kiküldetési napidíjat korábbi szíriai szolgálatuk során.⁸ A tisztek mintegy 300 ezer rubel,⁹ a matrózok – köztük a szerződésesek – 200 ezer rubel ki nem fizetett összegre várnak. A tisztek számára a napidíj teljes összege 62, a többieknek pedig 43 dollár lenne. Ennek 70%-a a teljes ellátás miatt levonandó, a maradék napi 18,6, illetve 12,9 dollár kifizetésének az elmaradása miatt fordultak bírósághoz. Ügyvédjük azzal érvelt a bíróság előtt, hogy a tengerészek „speciális feladatokat láttak el” Szíria partjainál, és az orosz kormány határozatai szerint ezért napidíj jár. A Szíria területén települt orosz erők – szárazföldi csapatok, légierő stb. – tagjai kapnak napidíjat. A Fekete-tengeri Flotta képviselői szerint „feladat-végrehajtás a hajó állománya tagjaként nem számít kiküldetésnek”, ráadásul a tengerészek havi pótlékot kaptak azért, mert „olyan feladatokat láttak el békeidőben, amelyekkel életüket és egészségüket kockáztatták”. A bíróság – hivatkozva az orosz védelmi miniszter 2011-ben kiadott utasítására, mely szerint a tengerészek a távoli vizeken végrehajtott hajózás idejére nem jogosultak napidíjra – elutasította az orosz tengerészek kérelmét.

REHABILITÁLJÁK A TENGERÉSZT?

A jelenleg 68 éves Joe Ousalice közel 18 évet szolgált a brit Királyi Haditengerészetnél, mielőtt 1993-ban onnan eltávolították.¹⁰ A veteránt nemi irányultsága, biszexualitása miatt küldték el a fegyveres erők kötelékéből. 1982-ben részt vett a Falkland-szigetekért folytatott harcokban, négy turnust szolgált Észak-Írországban, többször volt a Közel-Kelet konfliktuszónáiban. 1991-ben 15 éves példás szolgálata elismeréseként kitüntették. Nem sokkal később hadbírószág elé állították azzal a váddal, hogy egy másik férfival volt egy ágyban, amit ő folyamatosan tagadott. A hadbírószág azzal indokolta eltávolítását a haditengerészettől, hogy vétett a rend és a haditengerészeti fegyelem ellen. Az ítélet kihirdetésekor levágták egyenruhájáról a kitüntetését is. A veterán abban bíz, hogy visszakaphatja kitüntetését, mivel a brit fegyveres erőknél 2000-ben megszűntették a más szexuális irányultságúak üldözését, és egy 2017-es törvény értelmében a korábban emiatt megbüntetett homoszexuális és biszexuális férfiakat visszamenőlegesen felmentették. Igaz, hogy kitüntetését eddig még senkinek sem adták vissza.

⁸ Вадим Никифоров: Сирийские суточные проплыли мимо моряков. 22. 04. 2019. https://www.kommersant.ru/doc/3952284?from=main_6 (Letöltés időpontja: 2019. 05. 20.)

⁹ 1 RUB = 4,5 HUF. <http://www.valutacentrum.hu/orosz-rubel-valuta-arfolyam> (Letöltés időpontja: 2019. 05. 20.)

¹⁰ Dominic Nicholls: Military veteran stripped of medals and discharged for his sexuality could have honours returned. 08. 05. 2019. <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/05/08/military-veteran-stripped-medals-discharged-sexuality-could/> (Letöltés időpontja: 2019. 05. 16.)

DÉL-KOREÁBAN ÁLLATOKAT UTÁNZÓ KATONAI ROBOTOKAT FEJLESZTENEK

Dél-Koreában a katonai robotok következő generációja fejlesztése során olyan eszközöket terveznek, amelyek utánózzák a madarak, a kígyók, egyes tengeri állatok, sőt rovarok mozgását, illetve rendelkeznek azok képességeivel.¹¹ Demográfiai okok – például egyre kevesebb gyermek születik – miatt egyre kevesebb újonc hívható be a kötelező katonai szolgálatra, ami 21 hónap a szárazföldi csapatoknál és 24 a légierőnél. Emellett mentesülnek a kötelező katonai szolgálat alól azok, akik túlsúlyosak, akiknek testfelülete jelentős részét tetoválás fedi, vagy vallási okokból nem akarnak ilyen szolgálatot ellátni, esetleg mentálisan nem egészségesek. Többek között ezek kompenzálására született döntés arról, hogy a technológiai fejlődés vívmányai segítségével újszerű robotokkal, ún. „biobotokkal” kell felszerelni a haderőt 2024-től. A kezdeti cél madarak repülését és halak úszását utánzó eszközök kifejlesztése, melyek felderítési feladatokat hajthatnak végre, miniatűr repülőeszközök az ellenséges erők mozgásáról adhatnak információt, a kígyószerű robotok pedig a szűk nyílásokba is beférnek. A katonai fejlesztők szoros együttműködést terveznek a civil vállalatokkal, különösen azokkal, amelyek a mesterséges intelligencia témakörével is foglalkoznak.

ELŐKÉSZÜLETEK AZ ÚJ AMERIKAI LÉGVÉDELMI RADAR PROTOTÍPUSÁNAK ELKÉSZÍTÉSÉRE

Az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi erői számára a hat legfontosabb korszerűsítési terület között van a lég- és rakétavédelem fejlesztése.¹² Ennek keretében május közepén tendert hirdettek az új lég- és rakétavédelmi radar prototípusának elkészítésére. A Patriot lég- és rakétavédelmi rendszer radarját a Raytheon vállalat az 1980-es években készítette el. Azt később megpróbálták helyettesíteni a Lockheed Martin radarjával, német és olasz vállalatokkal együttműködve. Ezt a programot azonban eredmény nélkül lezárták mintegy hat évvel ezelőtt. Azóta is folynak a viták arról, hogyan lehetne szert tenni egy 360 fokban felderíteni képes radarra. A Raytheon folyamatosan igyekszik radarját a felmerülő igényeknek, kihívásoknak megfelelően fejleszteni. A szárazföldi erők 2017-ben négy vállalatot – Raytheon, Lockheed Martin, Northrop Grumman és Technovative Applications – bízott meg koncepciók kidolgozásával, majd 2018 őszén az első kettőt kiválasztotta a technológiai fejlesztésre. A Lockheed Martin az izraeli Elta Systems vállalattal társult. Az elkészült bemutatóeszközökkel 2019 első felében tesztek hajtanak végre, majd szeptemberben választanak közülük. A tervek szerint a 2022-es pénzügyi év végéig hat prototípust kell legyártani, majd 16 további eszköz megrendelése várható.

¹¹ Julian Ryall: South Korea developing military robots that mimic animals. 13. 05. 2019. <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/05/13/south-korea-developing-military-robots-mimic-animals/> (Letöltés időpontja: 2019. 05. 16.)

¹² Jen Judson: US Army's missile defense radar program advances into prototyping competition. 16. 05. 2019. <https://www.defensenews.com/land/2019/05/16/us-armys-missile-defense-radar-program-advances-into-prototyping-competition/> (Letöltés időpontja: 2019. 05. 16.)

AZ INDIAI LÉGIERŐ KORSZERŰSÍTI HELIKOPTERFLOTTÁJÁT

2019. május 10-én a Boeing vállalat Mesa (Arizona) városban lévő gyárában ünnepélyes kezetek között hivatalosan átadták az Indiai Légierő (IAF¹³) számára legyártott első AH-64E(I) Apache Guardian típusú helikoptert.¹⁴ A Boeing és az IAF 2015 szeptemberében írt alá szerződést 22 db Apache helikopter eladásáról Indiának, melyekből az első néhány darabot júliusig leszállítják. A típust majd repülő helikoptervezetők és az üzemeltető műszakiak egy válogatott csoportjának a kiképzése már befejeződött. Ők fogják végrehajtani a hazai állomány átképzését és a helikopterek műveleti alkalmazásra történő felkészítését. A korszerű amerikai harci helikopterek megjelenése az IAF helikopterállományában jelentősen javíthatja a szárazföldi csapatok harcképességét. 2015 szeptemberében a mintegy 3 milliárd dolláros szerződésben a felek megállapodtak abban is, hogy a Boeing 15 db CH-47E(I) Chinook többfeladatú helikoptert gyárt le az IAF számára.¹⁵ Az első négy Chinook már 2019 februárjában megérkezett Indiába. A két amerikai gyártmányú helikoptertípus vásárlásával India kissé háttérbe szorította Oroszországot, amely a Mi-28 Havoc harci és a Mi-26 Halo szállítóhelikoptereivel szállt versenybe.

HORVÁTORSZÁG ÉS AUSZTRIA MIG-EKET CSERÉLT

1991. szeptember 25-én Rudolf Perešin százados, a Jugoszláv Néphadsereg horvát származású pilótája a 26112 oldalszámú MiG-21R (Fishbed-H) típusú repülőgéppel Bihaćból felszállva Klagenfurt repülőterén szállt le.¹⁶ Az osztrák hatóságok a repülőgépet lefoglalták, de a pilóta – aki kijelentette, hogy többé nem akar harcolni saját népe ellen – később szabadon távozhatott Horvátországba. A repülőgép végül Zeltwegben kötött ki, ahol kiállították a Katonai Repülési Múzeumban. Perešin repülőhajózó-ruházatának egyes részeit 2004-ben átadták családtagjainak. A horvátok a repülőgépet – amely számukra történelmi értékkel bír – több alkalommal kérték Ausztriától. A tárgyalások eredményeként a repülőgép – szétszerelt állapotban – 2019. május 7-én megérkezett Horvátországba, ahol szintén múzeumi tárgy lett belőle. A horvátok – a tárolás költségeinek ellenértékéért – a múzeumnak átadtak egy másik, eddig szintén kiállított MiG-21 típusú repülőgépet. Rudolf Perešin 1995. május 2-án a Bljesak katonai-rendőri művelet (Nyugat-Szlavónia felszabadítása) során egy bevetés közben – miután repülőgépe találatot kapott – földközelségben katapultált, és a boszniai szerbek által ellenőrzött területen ért földet. Földi maradványait a horvátok 1997 augusztusában kapták vissza. Nemzeti hősnak tartják.¹⁷

¹³ Indian Air Force.

¹⁴ IDR: IAF receives its first Apache AH-64E helicopter. 13. 05. 2019. <http://www.indiandefencereview.com/news/iaf-receives-its-first-apache-ah-64e-helicopter/> (Letöltés időpontja: 2019. 05. 16.)

¹⁵ Ankit Panda: India Takes Delivery of Four US-Made Chinook Helicopters. 12. 02. 2019. <https://thediplomat.com/2019/02/india-takes-delivery-of-four-us-made-chinook-helicopters/> (Letöltés időpontja: 2019. 05. 21.)

¹⁶ Lidija Knežević: Povratak Perešinovog aviona – zamjena MiG za MiG. 07. 05. 2019. <https://obris.org/hrvatska/povratak-peresinovog-aviona-zamjena-mig-za-mig/> (Letöltés időpontja: 2019. 05. 16.)

¹⁷ Famous persons – Rudolf Perešin. <https://www.visitzagorje.hr/en/post/rudolf-peresin> (Letöltés időpontja: 2019. 05. 21.)

LEVÁLTOTTÁK A BRIT HADITENGERÉSZET LEGNAGYOBB HAJÓJÁNAK TAVALY KINEVEZETT KAPITÁNYÁT

A brit Királyi Haditengerészet legnagyobb hajójának, a *Queen Elizabeth* repülőgép-hordozónak Nick Cooke-Priest 2018 októberében lett a kapitánya, de – sajtóértesülés szerint – 2019 májusában már felmentették beosztásából.¹⁸ A felmentés állítólagos oka, hogy magáncélra használta a szolgálati gépkocsiját. Korábban nem figyelmeztették, hogy a gépkocsi személyes használatra történő igénybevétele szabályellenes. Az üzemanyagot ő fizette. A haditengerészeti szóvivő megerősítette, hogy Cooke-Priest más beosztást kapott. Egy nyugalmazott tiszt szerint a kapitány imádja a haditengerészetet, és kerékbe törték a karrierjét olyan dolog miatt, amit minden kapitány évtizedek óta elkövet – szolgálati gépkocsival megy haza.

ÁPRILISBAN MEGTÖRTÉNT AZ IZRAELI RAMPAGE RAKÉTA ELSŐ ÉLES BEVETÉSE

Az izraeli légierő 2019. április 13-án csapást mért a szíriai Maszjafban (Masyaf) lévő rakétagyárra és raktárakra. A támadás során legalább egy Rampage típusú levegő-föld osztályú rakétát is bevetettek.¹⁹ A gyártó Israel Aerospace Industries (IAI) vállalat szerint a Rampage főbb erényei a sebessége, a hatótávolsága és az ára. Bár a sebessége alig több a hangsebesség másfélszeresénél, az aeroballisztikus röppályájának köszönhetően nehéz feladat elé állítja az ellenséges légvédelmet.²⁰ A célra történő pontos rávezetése a fedélzeti műholdas navigációs rendszer segítségével valósul meg. Az eredetileg a szárazföldi csapatok részére kifejlesztett, majd kisebb módosításokkal levegőből történő indításra átalakított rakétával az volt cél, hogy az izraeli légierő repülőgépei a szíriai légvédelem Sz-300PMU-2 rakétarendszerei hatótávolságán kívülről is támadhassanak földi célokat, elkerülve ezzel a saját veszteségeket. A rakéta hatótávolsága 140 km,²¹ indítási tömege 570 kg (a robbanófej tömege nem ismert), hossza 4,7 m, átmérője 0,3 m.²²

¹⁸ The Telegraph: Captain of Royal Navy aircraft carrier HMS Queen Elizabeth stripped of command 'for misusing official car'. 17. 05. 2019. <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/05/17/navy-captain-hms-queen-elizabeth-sacked-misusing-official-car/> (Letöltés időpontja: 2019. 05. 19.)

¹⁹ David Axe: Israel Just Used In Combat Its New Rampage Missile. Here Is What It Can Do. 21. 04. 2019. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/report-israel-just-used-combat-its-new-rampage-missile-here-what-it-can-do-53602> (Letöltés időpontja: 2019. 05. 22.)

²⁰ AVIA.PRO: Израильский аналог комплекса „Кинжал” был применён на территории Сирии. 15. 04. 2019. <http://avia.pro/news/izrailskiy-analog-kompleksa-kinzhal-by-primenyon-na-territorii-sirii> (Letöltés időpontja: 2019. 05. 22.)

²¹ Military Watch: Rampage in the Field; How Capable are Israel's New Cruise Missiles Recently Combat Tested in Syria. 18. 04. 2019. <https://militarywatchmagazine.com/article/rampage-in-the-field-how-capable-are-israel-s-new-cruise-missiles-recently-combat-tested-in-syria> (Letöltés időpontja: 2019. 05. 22.)

²² Robin Hughes: IAI, IMI unveil Rampage stand-off air-to-surface missile. 20. 06. 2018. <https://www.janes.com/article/81210/iai-imi-unveil-rampage-stand-off-air-to-surface-missile> (Letöltés időpontja: 2019. 05. 22.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AVIA.PRO: Израильский аналог комплекса „Кинжал” был применён на территории Сирии. 15. 04. 2019. <http://avia.pro/news/izrailskiy-analog-kompleksa-kinzhal-byi-primenyon-na-territorii-sirii>
- Axe, David: *Israel Just Used In Combat Its New Rampage Missile. Here Is What It Can Do.* 21. 04. 2019. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/report-israel-just-used-combat-its-new-rampage-missile-here-what-it-can-do-53602>
- Bekdil, Burak Ege: *Russia would be Turkey's 'first best choice' for fighter jets if its F-35 plan flops.* 19. 04. 2019. <https://www.defensenews.com/global/europe/2019/04/19/russia-would-be-turkeys-first-best-choice-for-fighter-jets-if-its-f-35-plan-flops/>
- Famous persons – Rudolf Perešin. <https://www.visitzagorje.hr/en/post/rudolf-peresin>
- Hughes, Robin: *IAI, IMI unveil Rampage stand-off air-to-surface missile.* 20. 06. 2018. <https://www.janes.com/article/81210/iai-imi-unveil-rampage-stand-off-air-to-surface-missile>
- IDR: IAF receives its first Apache AH-64E helicopter. 13. 05. 2019. <http://www.indiandefencereview.com/news/iaf-receives-its-first-apache-ah-64e-helicopter/>
- Judson, Jen: *US Army's missile defense radar program advances into prototyping competition.* 16. 05. 2019. <https://www.defensenews.com/land/2019/05/16/us-armys-missile-defense-radar-program-advances-into-prototyping-competition/>
- Knežević, Lidija: *Povratak Perešinovog aviona – zamjena MiG za MiG.* 07. 05. 2019. <https://obris.org/hrvatska/povratak-peresinovog-aviona-zamjena-mig-za-mig/>
- Military Watch: *Rampage in the Field; How Capable are Israel's New Cruise Missiles Recently Combat Tested in Syria.* 18. 04. 2019. <https://militarywatchmagazine.com/article/rampage-in-the-field-how-capable-are-israel-s-new-cruise-missiles-recently-combat-tested-in-syria>
- Mizokami, Kyle : *The Navy Just Ordered the 'Orca,' an Extra-Large Unmanned Submarine by Boeing.* 14. 02. 2019. <https://www.popularmechanics.com/military/navy-ships/a26344025/navy-extra-large-unmanned-submarines-boeing/>
- Nicholls, Dominic: *Military veteran stripped of medals and discharged for his sexuality could have honours returned.* 08. 05. 2019. <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/05/08/military-veteran-stripped-medals-discharged-sexuality-could/>
- Nicholls, Dominic: *Ministry of Defence to develop autonomous robot submarines which can stay at sea and spy for up to three months.* 18. 04. 2019. <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/04/18/royal-navy-seeks-robot-spy-submarines-can-operate-independently/>
- Nicholls, Dominic: *Soldiers to get new blood-clotting technology to save lives on the battlefield.* 16. 04. 2019. <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/04/16/soldiers-get-new-blood-clotting-technology-save-lives-battlefield/>
- Panda, Ankit: *India Takes Delivery of Four US-Made Chinook Helicopters.* 12. 02. 2019. <https://thediplomat.com/2019/02/india-takes-delivery-of-four-us-made-chinook-helicopters/>
- Ryall, Julian: *South Korea developing military robots that mimic animals.* 13. 05. 2019. <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/05/13/south-korea-developing-military-robots-mimic-animals/>
- The Telegraph: *Captain of Royal Navy aircraft carrier HMS Queen Elizabeth stripped of command 'for misusing official car'.* 17. 05. 2019. <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/05/17/navy-captain-hms-queen-elizabeth-sacked-misusing-official-car/>
- Никифоров, Вадим: *Сирийские суточные проплыли мимо моряков.* 22. 04. 2019. https://www.kommersant.ru/doc/3952284?from=main_6

Végh Ferenc. ny. vezérezredes:

NEMZETKÖZI SZAKIRODALMI SZEMLE

ERDOĞAN VESZÉLYEZTETI AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK ÉS A NATO BIZTONSÁGÁT?

Személyes vélemény a török elnök külpolitikájáról

Max Erdemandı, a START (National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism) nemzetközi kutatóintézet szakértője szerint Erdoğan elnök veszélyezteti az Egyesült Államok és a NATO biztonságát. A *Small Wars Journal* 2019. április 3-i számában megjelent elemzésében Erdemandı egy azon a héten megjelent hírre reagál, miszerint számos figyelmeztetés után az Amerikai Egyesült Államok hivatalosan is felfüggesztette az F-35 vadászgépek és a hozzájuk szükséges fontos felszerelések törökországi beszállítását 2019 áprilisában, amíg az ország nem változtatja meg az orosz SZ-400 „Triumpf” rakétavédelmi rendszer megvásárlására vonatkozó döntését. Az etikai válság tétje az, hogy egy NATO-tagország egy ellenségesnek tekintett hatalom által kifejlesztett kifinomult fegyverzetnek a NATO védelmi rendszerébe való integrálására törekszik. Az SZ-400 rakétavédelmi rendszer integrációja Törökország védelmi infrastruktúrájába kulcsfontosságú információkat és felderítési adatokat juttathat Oroszországnak, véli Erdemandı, ami veszélyezteti az Egyesült Államok és a NATO biztonságának sértetlenségét.

Abból, ahogy Törökország a tervek megvalósításával halad, egy dolog biztosan megállapítható, állítja a szerző: az Egyesült Államok már nem számíthat Törökországra a hatékony, hosszú távú nemzetközi biztonsági megoldások elérésében. Ez nem újdonság: Törökország az amerikaiak iraki behatolása óta lassan és folyamatosan kihátrál az Egyesült Államok befolyása alól.

Ahhoz, hogy megértsük, miért vall kudarcot az Egyesült Államok és Törökország közötti stratégiai partnerség, és hogyan lehet (ha egyáltalán lehet) megmenteni azt, két fontos tényezőt kell figyelembe venni. Először is: a szabálytalan, aszimmetrikus (szürke zónás) konfliktusokkal jellemzett új biztonsági ökoszisztéma kérdéseket vet fel a nemzetközi együttműködési modellekkel, például a stratégiai partnerséggel kapcsolatban. Másodsor: az Egyesült Államok és Törökország eltérő stratégiai és hadművelleti nézeteket vall, amelyek különböző perspektíváik miatt a kölcsönös biztonsági kihívások kezelése mellett kapcsolatuk jellegét is befolyásolják.

Max Erdemandı szerint Recep Tayyip Erdoğan megbízhatatlan regionális partnernek bizonyult, mivel gyakran alkalmaz olyan taktikát, amely aláássa az Egyesült Államok hatalmát és befolyását. A regionális dominancia neoimperialista fantazmagóriákon alapuló stratégiájához való ragaszkodása érvénytelenít minden reményt az Egyesült Államok és Törökország viszonyának stabil és megbízható jövőjét illetően. Ezért az Egyesült Államoknak újra kell értékelnie a Törökországgal való kapcsolatát. Az F-35-ösök eladásának megtagadása a kezdet – azt az üzenetet közvetíti, hogy az Egyesült Államok és a NATO biztonsága nem tárgyalási alap.

Törökország stratégiai partnerként már régóta kiváltságos helyzetben van. A hidegháború biztonsági kontextusában ez a fajta partnerség értékes volt. Az Egyesült Államoknak ki kellett terjesztenie befolyását a Varsói Szerződés közvetlen szomszédságában elhelyezkedő

Törökországra is, hogy megszüntesse a szovjet kommunista fenyegetést a térségben. Cserébe Törökország hosszú távú diplomáciai, gazdasági és védelmi segítséget kapott Amerikától, ami segítette az ország katonai képességeinek korszerűsítését, javította demáciáját és gazdaságát, és tovább integrálta Törökországot a NATO-ba és az ENSZ-be. Napjainkra azonban egyre világosabbá válik, hogy ennek a partnerségnek nincs „stratégiai oka”, mivel kettőjüknek soha nem is volt sok közös érdeke. A közelmúltbeli fejlemények is jól illusztrálják az Egyesült Államok és Törökország közötti növekvő szakadékot.

A cikk írója szerint el kell azonban ismerni Törökországnak a NATO-ban betöltött szerepét és értékeit. A korábbi török vezetők lehetővé tették az Egyesült Államok katonai jelenlétét az országban, ami hasznosnak bizonyult az USA és a NATO katonai, stabilizációs műveleteiben Koreában és Afganisztánban, illetve az öbölháború alatti logisztikai támogatásban. Nem beszélve arról, hogy Törökország fontos eszközökkel rendelkezik a NATO nukleáris tehermegosztási megállapodásában.

Az elmúlt 16 évben azonban Erdoğan elnök olyan külpolitikát alakított ki, amelyet nagyban befolyásolnak a belföldi változások, és gyakran ellentétben áll Törökország partnereinek az érdekeivel. Erdoğan hazai támogatottsága jelentős ösztönző erő a nyugati nemzetek – köztük az Egyesült Államok és az EU – elleni tiltakozásában.

Az igazság azonban az, hogy Törökország nem világhatalom. Erdoğan elnök nagyon is tudatában van annak, hogy a török politikai és katonai hatalom legalább olyan fontos, mint a szuperhatalom, amelyhez csatlakozni kíván – legyen az az Egyesült Államok vagy Oroszország. Ezért továbbra is veszélyes orosz rulettet játszik, hogy mindkét országtól megkapja azt, amit akar. Erdoğan úgy véli – írja a szerző –, hogy az F-35 program dugába dől, ha nem szállítják le a Törökországban előállított alkatrészeket. Ez, véli a szerző, minden bizonnyal késlelteti, de nem veszélyezteti a tervek megvalósulását.

Az Egyesült Államok kormányának meg kell akadályoznia, hogy Erdoğan kihasználja Amerikának a Törökországgal fenntartott normális, egészséges, megbízható kapcsolatokat iránti elkötelezettségét, függetlenül attól, hogy elutasítja-e az ellenséges védelmi rendszerek vásárlásával való török fenyegetőzést, vagy hogy szövetséges milicista csoportok elleni harcok folynak Észak-Irakban és Irakban – zárja gondolatait a cikk szerzője.

Max Erdemandı (USA): President Erdogan is a Threat to U.S. and NATO Security.

Small Wars Journal, 2019. 04. 03., angol

<https://smallwarsjournal.com/jrn/art/president-erdogan-threat-us-and-nato-security>

LENGYELORSZÁG BIZTONSÁGA EGY OROSZ ÚJSÁGÍRÓ SZEMÉVEL

Viktor Kuzovkov elemző egy lengyel tábornok, Waldemar Skrzypczak nemrégiben megjelent *Jesteśmy na progu wojny* (A háború küszöbén állunk) című interjúkötetének kapcsán írt cikket *Nukleáris csapás Oroszországra – Lengyel militarizmus a kétségbeesés enyhe mellékizével* címmel. A szerzőt a könyvbemutatón elhangzott gondolatok készítették elemzése megírására.

A lengyel tábornok szerint az Egyesült Államok készen áll nukleáris csapást mérni Oroszországra, hogy egy feltételezett katonai invázió esetén megvédje Lengyelországot, ezenfelül világosan kijelöli Oroszország szerepét a Nyugat örök ellenfeleként. Párhuzamot von a lengyel NATO-tagság és országának a Varsói Szerződésben betöltött szerepe között is. Véleménye szerint Lengyelország számára alapvetően semmi sem változott: ahogy annak idején az Egyesült Államok készen állt arra, hogy egy sor nukleáris csapást mérve megállítsa

a Lengyelországban állomásozó és összpontosuló akkori szovjet hadsereget, hazája most is hasonló csapások áldozatává válhat. A tábornok elismeri, hogy Lengyelország önállóan nem képes ellenállni egy esetleges orosz támadásnak: „*Nem kell nagy stratégának lenni ahhoz, hogy láthassuk: az orosz katonai gépezettel való összetűzés esetén egyedül egyetlen európai hadseregnek, köztük a lengyeleknek sincs esélye.*” Vagyis Lengyelország számára nincs más alternatíva, mint a NATO-tagság.

„*Így néz ki ma a térségünkben a geopolitikai valóság, amelyet sok éve építünk a NATO-val. A jövőt nem lehet előre látni – csak azt tudjuk, hogy Oroszország továbbra is a keleti szomszédunk marad.*”

A lengyel tábornok azzal zárja gondolatait, hogy háború esetén Oroszország csendben elfoglalja a balti államok területét, és csak Lengyelország mélységében lehetne megállítani. Ennek következtében Lengyelország ismét harctérre válhat, amelyre fel kell készülni. A Szövetség azonban nem hagyja magára Lengyelországot Oroszországgal szemben, véli Skrzypczak. Ennek megfelelően az orosz agresszió megfékezésére és Lengyelország megsegítésére az Egyesült Államok és szövetségesei minden rendelkezésre álló eszközt, köztük nukleáris fegyvereket is bevethetnek.

A helyzet meglehetősen pragmatikus, kezdi elemzését Kuzovkov. Van azonban ezekben a számításokban egy gyenge pont (ami a lengyelek önbizalmából, arroganciájából adódik): azt képzelik, hogy az egész világ kész meghalni a lengyelekért. Ez valahol, persze egy szimpatikus, hazafiságuk mélyén rejlő gondolat. De próbáljuk meg ezeket az érveket még több pragmatizmussal és józan gondolattal megtölteni!

Először is: nagyon kétséges, hogy az amerikaiak készen állnak Lengyelország és általában bárki más érdekében meghalni.

Másodszor pedig, sajnálatos, de így van: az Oroszországra mért bármilyen atomcsapás legalább ugyanolyan erejű válaszcsoport kiváltását feltételezi az Egyesült Államok ellen. Nukleáris támadás esetén minden perc számít, és nem valószínű, hogy az orosz vezérkar gondosan számolgatná az Orosz Föderációra mért csapások számát. Az Orosz Föderáció és az Egyesült Államok közötti konfliktus esetén logikus inkább tömegcsapásra számítani, hogy maximáljuk a rakétáink átjutási esélyeit az Egyesült Államok rakétavédelmi rendszerén.

Azt az álmot, hogy valaki Varsó kedvéért elindít egy nukleáris csapást az Orosz Föderációra, bizzuk azok lelkiismeretére, akik ebben hisznek. Tény, hogy Varsó kedvéért senki nem fog globális nukleáris konfliktusba keveredni, és jó lenne, ha ezt ott is megértene.

Moszkva Lengyelország elleni inváziója is nagyon kétséges. Sokkal realisztikusabb lehetőség, hogy Oroszország saját biztonsága érdekében kénytelen lenne megelőző nukleáris csapást mérni az Egyesült Államok Lengyelországban telepített rakétavédelmi létesítményeire – és ezt szigorúan a katonai szükségszerűség diktálná. Sőt, Oroszország ezt anélkül megethetné, hogy a következményektől félnie kellene: ugyanis Amerika sem akar meghalni Lengyelországért, ezért a maximális amerikai válasz ebben az esetben a csapásmérés lenne az Oroszországon kívüli orosz katonai objektumokra. Ha megvizsgáljuk, hogy hány hasonló célpont van nálunk és hány az amerikaiaknál, akkor egyértelmű, hogy ez teljes katasztrófa lenne az Egyesült Államok számára.

Kétségkívül a lengyel tábornokok többé-kevésbé ismerik az ilyen forgatókönyveket. Minden olyan kijelentés, amely az atomcsapásokról szól, nem más, mint kísérlet az amerikai blöff támogatására, és a lengyel emberek megnyugtatására. Nos, ez érthető motívum, és van benne logika. Mégis jobb lenne, ha a lengyel tábornokok józanul értékelnék a helyzetet, és megpróbálnák megakadályozni a vázolt szörnyű események bekövetkezését.

Bizonyos értelemben Waldemar Skrzypczaknak teljesen igaza van, véli a cikk írója: valóban „a háború küszöbén állunk”, és pontosan Lengyelország az a hely, ahol leginkább ismerik a háború kegyetlenségét.

Виктор Кузовков: Ядерный удар по России. Польский милитаризм с привкусом безысходности.

Военное обозрение, 2019. 04. 06., orosz, <https://topwar.ru/156441-jadernyj-udar-po-rossii-polskij-militarizm-s-privkusom-bezyshodnosti.html>

HOGYAN LEHET AZ ÉRZELMI HATÁSOKAT CSÖKKENTENI A DÖNTÉSHOZATAL SORÁN?

Az operatív tervezés pszichológiai háttere

A most következő, régebben megjelent, de igen fontos írás a döntéshozatal emocionális hátterével foglalkozik. A cikk írója, Anthony Schwarz fregattkapitány tapasztalt katonai tervező, 2009 óta a Haditengerészeti Tartalék Erők tengerészeti tervezőcsoportjának hadműveleti tervezőtisztje az Egyesült Államok Csendes-óceáni Flotta Főparancsnoksága törzsénél. Cikkében a tervezés érzelmi motívumainak kérdéskörét járja körül, és tapasztalatait osztja meg az olvasókkal.

A katonai tervezők a döntés-előkészítés során javaslatokat fogalmaznak meg parancsnokaik számára, amelyhez sokféle adatot felhasználnak: az egyesített haderőnemi és fegyvernemi doktrínákat, a saját erők és az ellenség képességeinek az elemzését, a személyes és közösen megosztott tapasztalatokat. Egy kategória azonban gyakran hiányzik a számításaikból, és ez az érzelmi hatás.

Minden embernek vannak érzelmei (szélesebb értelemben érzései), ami azt jelenti, hogy senki sem képes a teljesen racionális magatartásra. Általánosan elfogadott az a tény, hogy bár az emberek próbálnak észszerű döntéseket meghozni, tudatos, racionális ítélőképességüket érzelmek – más néven a tudatalattiban lévő irracionális akaratok és tendenciák – korlátozzák. A döntések meghozatala során az érzelmek kizárása tehát nem lehetséges, de a tervezőknek tudniuk kell kezelni azok hatásait – állapítja meg a szerző.

Érzelmek és ellenőrzésük

Az érzelmek negatív hatásainak csökkentésére irányuló erőfeszítéseinket nem szabad összekeverni az érzelmek megszüntetésére irányuló kísérletekkel. Először is ez lehetetlen; ráadásul egyes negatív érzelmek valójában javíthatják a problémamegoldási képességeinket. Jennifer Lerner, a Harvard professzora által végzett kutatások például azt bizonyítják, hogy a harag növelheti a határozottságot.¹

Döntéseink során hogyan gondolkozhatunk konstruktívan az érzelmekről? – kérdezi a cikk írója. Hasznos leírást nyújt ehhez a Herbert Simon által az 1980-as években először

¹ Jennifer S. Lerner et al.: Fuel in the Fire: How Anger Impacts Judgment and Decision-Making. In: Michael Potegal et al. (eds.): International Handbook of Anger. 2010, 287–310. http://scholar.harvard.edu/files/jenniferlerner/files/fuel_in_the_fire_how_anger_impacts_judgment_and_decision_making_0.pdf (Letöltés időpontja: 2019. 05. 22.)

közzétett korlátozott racionalitás elmélete.² Simon szerint a racionális információfeldolgozást és döntéshozatalt több tényező is korlátozza: befolyásolja például az általunk birtokolt információk mennyisége és típusa, agyunk kognitív korlátai és a véges idő, amely alatt döntést kell hoznunk. Ezek szerint a tervezők, döntés-előkészítők racionális képességei rendkívül korlátozottak – állapítja meg a szerző. A felfogóképességünk soha nem lehet eléggé tökéletes, a tervezők (azaz az emberek) eleve elfogultak és eredendő belső hajlamokkal rendelkeznek, és természetesen soha nincs elég idő a tervezésre.

Ez azonban arra is lehetőséget nyújt, hogy tudatosan csökkentsük az érzelmeink döntéshozatalunkra gyakorolt negatív hatásait. Különböző kontrollok beépítésével a tervezők átléphetik a korlátokat. Az ellenőrzések sokféle formát ölthetnek: kezdeményezéssel, dominanciával például megakadályozhatjuk, hogy az emberekre jellemző minimális kockázatvállalási készség korlátozza az elképzeléseink megvalósulását. Az ellenőrzés finomabb formája lehet az is, ha például egy csapattagot jelölünk ki arra, hogy független, indokalapú, objektív segítségével kritikusan értékelje a tervezés minden aspektusát. Az érzelmeink negatív hatásait kiszűrhetjük úgy is, hogy a tervezést végző törzs világos és részletes útmutatást kap.

Schwarz kapitány a katonai tervezésből vett néhány példát, hogy azon keresztül mutassa be a szubjektív tényezők befolyását a tervezésre.

A terv elbírálásának szempontjai. Az egyesített haderő tervezési doktrínája (*Joint Publication 5-0: Joint Planning*) szerint a tervnek megvalósíthatónak, elfogadhatónak, megkülönböztethetőnek és teljesnek kell lennie. Mindezek a követelmények bizonyos mértékig irányadóak, de közülük leginkább az elfogadhatóság esik szubjektív megítélés alá. Az amerikai haditengerészet katonai döntéshozatali folyamatában létezik egy napjainkban is aktuális definíció: ahhoz, hogy egy cselekvési változatot elfogadjanak, a végrehajtásával elérhető műveleti haszonnak vissza kell igazolnia a befektetett erőforrásokat, az esetleges veszteségeket, a befektetett időt és lehetőségeket. Mégis, ami elfogadható egyeseknek, nem lesz az másoknak – mondja Schwarz. A szubjektív tényező csökkentése érdekében a lehető legpontosabban meg kell fogalmazni, mi az, ami elfogadható.

A cselekvési változatok összehasonlítása. A tervező törzsnek a cselekvési változatok kidolgozása után össze kell hasonlítania a tervek relatív előnyeit és hátrányait. A szubjektivitás csökkentése érdekében a törzsnek ismételtelen meg kell vizsgálnia az iránymutató tényezőket, és folyamatos kommunikáció mellett össze kell vetnie azokat a vezetés elemeivel. A parancsnoknak joga van szubjektívnek lenni, de a törzsnek nem.

A feladat-végrehajtás hatékonyságának mérése. Amennyiben kétség merül fel a feladat-teljesítés hatékonyságát illetően, akkor a tervezőknek meg kell nézniük az ezerszáz oldalas általános feladatjegyzéket (Universal Joint Task List Database). A parancsnok harcparancsának végeredményben azt kell tükröznie, hogy az alárendelteknek mit kell tenniük, és nem azt, hogyan kell a parancsot megvalósítaniuk. Az egyesített haderő tervezési doktrínája megerősíti azt, amit a jó vezetők már régóta tudnak: a legjobb tervek lehetővé teszik az alárendelteknek az önállóságot, szabadságuk kibontakozását, azt, hogy saját módszereiket, eljárásaikat alkalmazzák az előljáró parancsnok céljainak elérése érdekében. Valójában a tervezőknek elegendő teret kell adniuk a szubjektív cselekvésnek, de nem túl sokat.

² Herbert A. Simon: Korlátozott racionalitás. Válogatott tanulmányok. (Szerk.: Hajnal Albert – Kindler József.) Közgazd. és Jogi Kvk., Budapest, 1982.

Tervezzük meg előre a tervezési feladatot!

Az irracionális tervezés negatív hatásainak ellensúlyozása érdekében jobb elkerülni azokat, mielőtt felmerülnek, és biztosítani kell, hogy eleve ne is jöjjenek létre. A legtöbb katonai felső vezető megtanulta, hogyan kerülje el a művelettervező csoport gyakori hibáit: ne hangsúlyozza túl a rangját, ne marginalizálja vagy idegenítse el a csapattársakat stb. Az irracionális tervezés elkerülése érdekében a legfontosabb teendő az, hogy a parancsnok a parancsnoki munka megkezdése előtt alaposan ellenőrizze a törzs minden oldalú felkészültségét.

A következőkben Schwarz kapitány felsorolja a gyakori problémákat és lehetséges megoldásaikat:

Az információ kontextusba helyezése. A döntéshozók érzékenyen reagálhatnak lényegtelennek tűnő különbségekre abban a tekintetben, hogyan közlik velük az információkat. Például, ha a cselekvési változatok összehasonlítása során a tájékoztatást végző egy bizonyos cselekvéssort sikeresként, míg a másikat veszteségesként mutat be, ez gyakran azt eredményezi, hogy akkor is az előbbit fogják választani, ha az utóbbi objektíve sokkal jobb. Ennek elkerülése érdekében a parancsnoknak emlékeztetnie kell a művelettervező csoportot, hogy ugyanazon szemüvegen át vizsgálja meg a cselekvési változatok minden szempontját (különösen a kockázatértékelést), hogy a tájékoztató az összes változatot következetesen tudja előadni, azonos módon értékeli az előnyöket és hátrányokat, és biztosítsa azt, hogy az irányadó mutatók minden cselekvési változat értékelése során azonosak legyenek. A kutatások azt mutatják, hogy az analitikusabban vagy a szisztematikusabban gondolkodók kevesebb hibát követnek el.

Önigazolásból eredő torzítás. Akkor keletkezik, amikor például a tervezők az ellentétes mutatók ellenére határozzák meg a fő erő kifejtés összpontosítását, ezáltal helytelenül értékelik a kritikus képességeket és a gyenge pontokat. Ennek egyik ellenszere az, ha egy kívülálló időközönként figyelemmel kíséri a művelettervező csoport munkáját, és biztosítja, hogy a tervezés a jövőbeni helyes hatásokra és előnyökre összpontosítson. Ha bizonyítékok kerülnek napvilágra az önigazolásból eredő torzításról, a művelettervező csoportnak fel kell vállalnia a felelősséget a tervezési hibákért, és nem engedheti meg magának, hogy büszkeségből (önigazolásból) megakadályozza a változás folyamatát.

*A hozzáférhetőségi heurisztika*³ lényege az, hogy a jövőbeni események bekövetkezésének valószínűségét hogyan, milyen könnyen ítéljük meg. Például a tervezők úgy vélik, hogy az ellenség egy adott cselekvési tervének azért nagy a valószínűsége, mert az a legegyszerűbben kivitelezhető; más esetben az ellenség stratégiájára vonatkozó elméletüket a legutóbbi példákra, személyes tapasztalatokra alapozzák a tények és érvényes tervezési hipotézisek helyett. Természetesen fontos történelmi kontextusban értékelni az ellenség lehetséges cselekvési terveit, de a hadijáték (az együttműködés megszervezése) előtt a művelettervező csoportnak óvatosan kell kezelnie az ilyesmit, és a jelenlegi helyzetre vonatkozó aktuális adatokra kell összpontosítania, különösen az olyan empirikus bizonyítékokra, mint például a megerősített hírszerzési jelentések és a relatív harci teljesítményelemzések.

³ A hozzáférhetőségi heurisztika (vagy elérhetőség heurisztika) azt jelenti, hogy egy esemény elképzelhető okait, bekövetkezésének valószínűségét, illetve annak gyakoriságát sokszor az alapján ítéljük vagy becsljük meg, hogy milyen könnyen jutnak eszünkbe a hozzá kapcsolódó emlékeink, hasonló tapasztalataink, vagy az adott eseménnyel kapcsolatos példák. Tehát egy esemény előfordulását annál lehetségesebbnek fogjuk tartani, minél könnyebben felidézhetők a hozzá hasonló információk (pl. mert nemrég vagy sűrűn hallunk róluk, vagy mert élénken él emlékezetünkben egy hasonló esemény).

Viszonyításból eredő torzítás. Ez akkor következik be, amikor a tervezők még akkor is egy adott hadműveleti tervre vagy más irányelvekre támaszkodnak, ha a parancsnok már módosította a szándékát. Ennek elkerülése érdekében a tervezők ne hagyatkozzanak a már meglévő (rég)i tervre! Tartsák a kidolgozott hadműveleti terveket a polcon, használják azokat feltételesnek; mert nem lehet tökéletes a beillesztésük komoly módosítások megtétele nélkül különleges, újonnan jelentkező helyzetekben. (Eisenhower azt mondta, hogy a tervek lehetnek értéktelenek, de a tervezés elengedhetetlen.) A tervezők az előljáró szervezet szándékával és a parancsnok útmutatásával megegyező tervezést végeznek, ahogyan azt a művelet elemzésének ismertetése és az elgondolás is tartalmazza!

Visszaigazolási torzítás. Az önigazolásból eredő torzításhoz kapcsolódóan ez is egy adott eredmény elfogadására vonatkozik, ami befolyásolja a végeredményt. A közgazdaságtan az egyetlen lehetőségre összpontosított becsléseket „egyetlen eredmény előrejelzésének” nevezi. A katonai tervezés során, ha például a tömegpusztító fegyverek meglétét és alkalmazását stratégiai végállapotként azonosítjuk, ezzel megtagadhatjuk a lehetséges alternatívák megfontolását, és ezáltal a hadműveleti tervezés célját és módját az ellenkező irányba befolyásoljuk. Ezért a művelettervező csoportnak rugalmasan kell terveznie, hogy a fegyvernemi, ágazati tervek (eltérő végállapotokkal) könnyen aktiválhatók legyenek.

Az eredeti állapothoz (status quo) való ragaszkodásból eredő torzítás. Ez az a tendencia, amikor az emberek a változás nagyon nyilvánvaló szükségessége ellenére is ellenállnak a változásoknak. A legtöbb ember a feladat teljesítése során elkövetett hibát ugyanis sokkal súlyosabbnak ítéli meg, mint a mulasztással elkövetett hibát – vagyis egy hibás cselekedet sokkal nagyobb kárt jelent, mint egy, a hiba kijavítására irányuló cselekedet elmulasztása. Ezt nem könnyű kezelni, ezért ki kell alakítani egy olyan tervezési környezetet, ahol barátságos a légkör. A tervezőknek el kell fogadniuk a különböző feltevéseket és az új kihívásokat, fenn kell tartaniuk a nyitott gondolkodásmódot, és keresniük kell az új alternatívákat.

ÖSSZEGZÉS

Amikor a hadműveleti tervezők a doktrínák, szabályzatok, példák, szituációs adatok stb. felhasználásával észszerűen végzik tervezői munkájukat, egy kívánt végállapotot kapnak. A parancsnokunknak felelősséggel tartozunk azzal, nehogy valamilyen érzelmi tényezőt belevigyünk a kritikus feladatok tervezésébe – vonja le a következtetést a szerző. Ehhez az szükséges, hogy ismerjük azokat a magatartásformákat, véleményeket, normákat és társadalmi tendenciákat, amelyek alig észrevehetően befolyásolnak bennünket abban, hogy bizonyos helyzetekben bizonyos döntéseket meghozzunk. Mint megbízható tervezőknek, ezeket a tényezőket előre kell látnunk. Tudatában kell lennünk a személyes hajlamoknak, torzításoknak és tendenciáknak, és nem szabad megengednünk, hogy azok formálják a tervezési erőfeszítéseinket. Amennyiben a tervezést megelőzően majd alatta végrehajtjuk a megfelelő ellenőrzéseket, a parancsnok biztos lehet abban, hogy a tervezés a lehető legracionálisabb módon zajlik. Az érzelmek hatásainak tudatosítása javítja a saját ítélőképességünket.

Cmdr. Tony Schwarz (USA): How to reduce the effects of emotion on decisionmaking. Armed Forces Journal, 2014. 03. 20., angol
<http://armedforcesjournal.com/the-psychology-of-operational-planning/>

MESTERSÉGES INTELLIGENCIA A HARCTÉREN

Tanulmány a mesterséges intelligenciának az elrettentésre, a stabilitásra és a stratégiai meglepésre gyakorolt hatásáról

Zachary S. Davis, a Lawrence Livermore Nemzeti Laboratórium Globális Biztonsági Kutatási Központjának vezető munkatársa és a kaliforniai monterey-i Haditengerészeti Posztgraduális Iskola kutatóprofesszora bevezető tanulmányában a mesterséges intelligencia katonai alkalmazásainak várható hatásairól ír.

Davis professzor forradalmian új technológiának tekinti a mesterséges intelligenciát (MI), és ezzel egyetértenek a szakirodalom veterán szakértői is. Potenciális katonai alkalmazása azonban még a kezdeti szakaszban van, ezért ezzel kapcsolatban hasznosnak véli feltárni a lehetséges alkalmazási területeket, különösen a stratégiai elrettentés szempontjából fontosakat. Kérdés, hogy az MI miként képes az elrettentés módszerének alapvető megváltoztatására. Hogyan befolyásolhatják az MI által támogatott katonai rendszerek a regionális stabilitást? Milyen kapcsolat van a regionális stabilitás és a stratégiai elrettentés között? Milyen veszélyeket rejt és milyen stratégiai meglepést okozhat az MI?

A szerző elsőként tisztázza az MI fogalmát, amely általában a számítógépek használatához kapcsolódó, összefüggő jelenségek széles tárházát (*big data*) foglalja magában. Ebben hasonlít a *cyber* (kiber) kifejezéshez, amit a hálózatoktól a hardverig és szoftverig, az automatizálásig, az ipari tevékenységekig, a hackelésig, a megfélemlítésig, a hadviselésig és a médiáig szintén széles körben használnak. Az MI jelentős tartalmi különbségeit gyakran összemossák, s ezek az értelmezések során sokszor zavart okozhatnak. A jelenleg használt alkalmazások nagy többségében az MI olyan algoritmusokból áll, amelyek a mintázatfelismerő szoftverek alapját képezik. A többszintű mesterséges neurális hálózatok teszik lehetővé a „gépi tanulást”, a „felügyelt tanulást” és a „megerősítő tanulást”. Ezenfelül az MI magában foglalja a nyelvi feldolgozást, a tudásmegjelenítést és a következtetéseket is, amelyek a szoftver, a hardver, az adatgyűjtés és az adattárolás terén bekövetkezett fejlesztések miatt válnak lehetővé.

Az MI általános értelemben magában foglalja az emberi agy funkcióinak utánzását és újrafelépítését célzó technológiákat, de a legtöbb szakértő szerint az MI még messze van az emberszerű viselkedéstől. Bár az MI valóban motiválja a sci-fi világot (lásd kiborgok, űrháborúk és robothadseregek), a szűkebb értelemben vett MI már jelen van egy ideje a hétköznapjainkban is. Az üzleti világban, a tudomány területén széles körű alkalmazásokat kínál, elsősorban az adatokban gazdag kutatási területeken, beleértve az alap kutatásokat (pl. fizika, kémia és biológia) és az alkalmazott tudományokat (például az orvostudomány, a repülés és a környezeti tanulmányok). Az adatok tudománya (*data science*) a tudományos felfedezés minden aspektusában gyors előrelépést tesz lehetővé, és minden bizonnyal hosszú távon a módszertani normákat és gyakorlatokat is megváltoztatja. Robotikával kombinálva az MI új ipari korszakba lép, ahol a munkaerőre és a menedzsmentre is hatást gyakorol.

Az MI – mint sok más technológia – rejtett katonai potenciállal rendelkezik, állítja Davis. Az algoritmikus hadviselés a hadügyi forradalom potenciálisan elsődleges mozgatója. Az MI által támogatott adatelemzést már használják például a védelmi és hírszerzési területeken. Ezek az alkalmazások általában két kategóriába sorolhatók: azok, amelyek elsősorban a háború hadműveleti szintjén hatnak, mások a hadászati szintet is befolyásolják. A háború hadműveleti szintjén az MI-alkalmazások a harcászati célok elérése érdekében alkalmazandó általános katonai erők tevékenységére, és ezáltal a hagyományos elrettentés hitelességére hatnak. Az MI-alkalmazások stratégiai szinten jelentősen befolyásolhatják a

háború mértékét, terjedelmét és eskalációját, valamint a stratégiai stabilitást és elrettentést érintő politikai döntéseket.

Az MI bevetésének három lehetséges területe van a háború hadműveleti szintjén. Az első a mindenütt jelen lévő és mindentudó önjáró járművek, amelyek új generációjának kihasználása kiemelt fontosságú terület az MI katonai alkalmazásaiban, különösen a különböző pilóta nélküli szárazföldi, tengeri és légi rendszerek navigációjában. Az érzékelők által támogatott, MI-informált navigációs szoftverek lehetővé teszik a pilóta nélküli járművek számára az ellenséges területeken való bevetést is, és alkalmat adnak arra, hogy a drónok a támogató fegyverekkel több területtípuson is működjenek. Kijelenthetjük, hogy az önjáró járművek és a robotika forradalmasítják a hadviselést.

A második a szimuláció, a modellezés és a hadijátékok, amelyek már a főbb fegyverrendszerek tervezési folyamatának kulcsfontosságú részét képezik, és a repülőgépektől a hadihajókon át az űrhajóig és a precíziós vezérlésű lőszerkeig sok területen alkalmazzák.

A harmadik a hírszerzési, illetve felderítési adatgyűjtés és elemzés, amelyek a döntéshozók számára elemzést igénylő, sok forrásból származó bejövő adatokat dolgozzák fel. A gépi tanulás fontos eszköz az összes forráselemző számára, akiknek egyre nagyobb szükségük lesz arra, hogy a globális biztonsági környezet megértéséhez forrásokat, helyszíneket és tudományágakat használjanak fel. A hiteles információ megalapozott döntésekhez vezet, ezért az MI alkalmazása ezen a területen a stratégiai stabilitást eredményezi.

A szerző a fogalmi tisztázás után az MI lehetséges destabilizáló aspektusait mutatja be. Többen úgy vélik, hogy az MI rontja a kölcsönös stratégiai sebezhetőség határfokát, ezáltal növeli a háborús kockázatot. Míg a valós idejű adatkezelés hatalmas előnyöket ígér, az információhiány katasztrófát okozhat. A véletlenszerűen kiválasztott rossz célpontok megsemmisítése például stratégiai következményekkel járhat. Az adatvédelem lehet az MI Achilles-sarka.

Az MI elrettentésre és stabilitásra gyakorolt hatásait vizsgálva a szerző arra is keresi a választ, hogyan tudja az MI megváltoztatni az elrettentés mértékét a potenciális stratégiai célok szem előtt tartásával. Hogyan befolyásolhatja a harcászati és stratégiai releváns tényezők együttes hatása a stratégiai egyensúlyt? – teszi fel és válaszolja meg a kérdéseket Davis.

A regionális környezetre kiterjesztett hagyományos és nukleáris elrettentés erősítése csökkenti a kockázatvállalási ösztönzőket és támogatja a stratégiai elrettentés szélesebb körű érdekeit. Az ilyen célokat támogató MI-alkalmazások kedvező hatással lesznek a stratégiai stabilitásra.

A megbízhatatlan (elavult, veszélyeztetett) adatokból, a gépi tanulás torzulásából és az értelmezési hibákból eredő kockázatok azonban fokozott hatással vannak a döntéshozatali folyamatokra. A szélesebb hibahatárok a kutatási célok esetén elfogadhatók, de a nemzetbiztonság gyakorlati követelményei, különösen a nukleáris kockázatok esetében nem.

Az MI-t a katonai missziók széles skálájába építik be azzal a szándékkal, hogy javítsa a katonák tudását a műveleti környezetről, a szembenálló fél képességeiről, valamint a támadó- és védőfegyverek tulajdonságairól. A torzított adatok alapján azonban az MI olyan hibákat követ el, amelyek befolyásolják a stratégiai stabilitást. Az adatok téves értelmezése véletlen cselekedetekhez vezethet, amelyek katasztrófális reakciókat okozhatnak, zavarhatják a konfliktuskezelést, beleértve az eskalációt és a megtorlást. Az MI által támogatott számítógépes, információs háború, beleértve a hamis híreket és hamisítványokat is, torzíthatja a közvélemény és a vezetés nemzetközi eseményekről kialakított véleményét. A más technológiákkal (például a kvantumszámítás és az elektromágneses impulzus) történő váratlan konvergenciák megzavarhatják a támadó vagy védekező utasításokat, és olyan nemkívánatos eredményekhez vezethetnek, mint például a rossz célpontok megsemmisítése.

Az amerikai nukleáris erőket és infrastruktúrát (például a vezetést és az ellenőrzést, a logisztikát és a készletgazdálkodást) támogató MI-alkalmazások az erők túlélésének és hitelességének megerősítésével a stratégiai elrettentés megszilárdítását szolgálják. Az MI a harcászati alkalmazásokat is erősíti, és szintén támogathatja a stratégiai elrettentést, különösen regionális környezetben.

Az elrettentés regionális és a stratégiai szintjei közötti összefüggés mindig is fontos volt, és most még szorosabbá válik a köztük lévő kölcsönhatás, mivel harcászati szinten a megnövekedett sebesség, pontosság és megsemmisítés katonai eredményei potenciálisan a stratégiai szintre is hatást gyakorolnak.

Amennyiben az MI katonai alkalmazásai előremozdítják a nemzetbiztonsági célkitűzéseket, azokat olyan átfogó stratégiával kell integrálni, amelyek regionális és stratégiai szinten is megerősítik az elrettentést. Az MI katonai alkalmazásainak világméretű elterjedése fokozott figyelmet fordít arra, hogy biztosítsa a maximális előnyt az Egyesült Államok és szövetségei számára, minimalizálja a stratégiai stabilitásra gyakorolt negatív hatásokat és megakadályozza a stratégiai meglepetést – zárja tanulmányát a szerző.

Zachary S. Davis (USA): Artificial Intelligence on the Battlefield – An Initial Survey of Potential Implications for Deterrence, Stability, and Strategic Surprise. TechWatch, Vol. LXXXIX, 2019. 03. 27. angol
https://cgsr.llnl.gov/content/assets/docs/CGSR-AI_BattlefieldWEB.pdf

KÍNA TAJVAN ELFOGLALÁSÁRA KÉSZÜL?

Lehetséges forgatókönyvek a tajvani partraszálláshoz

Miután a Kreml 2014-ben elcsatolta a Krím félszigetet és Szevasztopolt, félő, hogy Peking is erővel próbálja majd megoldani a tajvani kérdést. Kína haderejének (Kínai Népi Felszabadító Hadsereg, KN) harci képességei ugyanis folyamatosan nőnek, amiből a Pentagon elemzői arra a következtetésre jutottak, hogy a Kínai Népköztársaság (KNK) tengeri deszanttal kívánja megoldani a „két Kína” problémáját.

A Peking számára ideális tajvani katonai invázió vízióját Jen Easton *The Chinese Invasion Threat: Taiwan's Defense and American Strategy in Asia* (A kínai támadás veszélye – Tajvan védelme és az amerikai stratégia Ázsiában) című könyve írja le a legszemléletesebben. A könyv szerint a támadás első szakaszában a kínaiak rövid hatótávolságú ballisztikus rakétákkal megsemmisítik a kulcsfontosságú infrastrukturális létesítményeket, repülőtereket, közlekedési csomópontokat, kormányzati épületeket stb., ezzel egy időben az „alvó ügynökök” és a KN különleges erői a helyi önkormányzatok, a katonai vezetés és az üzleti elit képviselőire vadásznak. A cél, hogy Tajvan minél hamarabb a kontrollálhatatlan káosz állapotába kerüljön.

A támadás második szakaszában a világtörténelem legnagyobb haditengerészeti deszantjának partraszállása következik. A KN-nek legalább egymillió katonát, nagy mennyiségű haditechnikát és löszert kell átszállítania a szigetre, amely több tízezer hajó igénybevételét jelenti, ezért a KNK kereskedelmi flottáját is bevonják. A partraszállást rakéták és Kína légierije fedezi. Miután létrehozták a légi fölényt, a KN egy héten belül megsemmisíti a rezsim védelmezőit, és két hét múlva teljes ellenőrzést gyakorol a szigeten, amely után hadiállapotot vezetnek be.

A Pentagon elemzői szerint a kínai hadsereg és a haditengerészet felkészült egy ilyen műveletre: megnövekedtek a rohamdeszantdandárok, megújultak a csapatrepülő erők, a légi-deszanterők, és új deszantalegységeket hoztak létre. A KN légideszanterőinél megjelentek a

légideszantdandárok, egy speciális műveleti dandár, egy repülődandár és egy támogatódandár. A kiképzésen az erők nagy távolságra történő átdobását gyakorolják.

A KN növelte a hajók, tengeralattjárók és a tengerészgyalogosok számát, illetve harci képességeit. A haditengerészeti erőknél speciális logisztikai és technikai támogatóerők jöttek létre, amelyek nagyszabású katonai művelet végrehajtásához szükségesek. A kínai hadsereg felkészült a számítógépes támadásra és az információs háborúra is.

Az amerikai szakértők szerint a kínai tengerészgyalogosok nincsenek jól felszerelve, és a flotta sem rendelkezik egy ilyen művelethez szükséges mennyiségű partraszálláshoz (deszantoláshoz) alkalmas eszközzel.

Jen Easton szerint a KN minden bizonnyal vereséget szenvedne. Egyrészt, mert az ilyen nagyszabású katonai előkészületek egy-két hónappal az első lövés előtt már észrevehetők, így a meglepetés hatása elmarad. Taipei előzetesen letartóztatja az összes gyanúsított személyt, mozgósítja a hadsereget, a tartalékokat, készenlébe helyezi a flottát, és elaknásítja a hajózható útvonalakat. Ahol lehetséges a partraszállás, ott már minden elő van készítve: az alagutakat már kiépítették, csapdákat ástak, és minden megközelítési lehetőség kész az elaknásításra. A városokban minden épület átalakítottak, a tajvani különleges erők elfoglalják állásaikat, és megkezdik a szabotázsakciókat. Ennek eredményeképp a kínai tengeri partraszállás valódi vérfürdővé válhat.

A cikk szerzője, Szergej Marzssetszkij erről a forgatókönyvről kikérte Valerij Zaparenko orosz tábornok véleményét is. A tábornok kalandváltozatnak tartja ezt a scenárió: „Egy olyan sziget elfoglalásához, mint Tajvan, a légideszanterők állományának legalább néhány légideszant-hadosztályt és -dandárt kell magukban foglalniuk, és a haditengerészeti deszant kötelékébe legalább 5-7 összefegyvernemi hadosztályt, valamint a tengerészgyalogság magasabbegységeit, csapatait is be kell vonni” – válaszolta a kérdésre.

A tábornok szerint ez az erő csak a tenger partszakaszainak megszállására, a hídfőállások birtokbavételére elegendő. Ahhoz, hogy az egész szigetet megszállják, további több százezer katonát kell bevetni technikával, felszereléssel és löszerrel együtt. A nagy kérdés az, hogy az Egyesült Államok és szövetségesei beavatkozás nélkül, nyugodtan szemlélnének-e egy ilyen hadműveletet.

Valószínűbbnek tűnik, hogy Peking a tajvani problémát politikai módszerekkel oldja meg, és a gyorsan bevethető légideszant-hadosztály lehetőségeit más, egyszerűbb célokra használja – vonja le következtetését a szerző.

Сергей Маржецкий: Сценарий войны: сможет ли Китай взять Тайвань силой?

Торкор, Репортёр 2019. 05. 07.

<https://topcor.ru/8395-scenarij-vojny-smozhet-li-kitaj-vzjat-tajvan-siloj.html>

FELHASZNÁLT IRODALOM

Litvak, Paul M. – Lerner, Jennifer S. – Tiedens, Larissa Z. – Shonk, Katherine: *Fuel in the Fire: How Anger Impacts Judgment and Decision-Making*. In: Potegal, Michael – Stemmler, Gerhard – Spielberger, Charles (eds.): *International Handbook of Anger*. 2010.

http://scholar.harvard.edu/files/jenniferlerner/files/fuel_in_the_fire_how_anger_impacts_judgment_and_decision_making_0.pdf

Simon, Herbert A.: *Korlátozott racionalitás. Válogatott tanulmányok*. (Szerkesztette: Kindler József – Hajnal Albert.) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1982.

ABSTRACT

FOCUS – IN NATO FOR TWENTY YEARS

Diana Szóke: NATO's responses to hybrid warfare 3

In recent years, hybrid warfare has emerged as one of the main focal points of international security theory, prompted primarily by the crisis in Ukraine and the rise of the Islamic State in the Middle East. The present article assesses the attempts by NATO as a political and military alliance to counter the threats posed by hybrid warfare, which are often non-military in nature. These efforts include strengthening the conventional deterrence posture and cyber defence capabilities, the establishment of NATO Centres of Excellence, as well as deepening the Alliance's cooperation with the European Union and certain non-member states. In conclusion the study highlights some specific institutional and political factors that may potentially hinder NATO's successful responses to hybrid warfare.

Keywords: NATO, hybrid warfare, emerging security challenges, cyber defence, EU-NATO cooperation

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Péter Álmos Kiss: Nature of hybrid warfare 17

NATO's military power is likely to win in any traditional conflict, therefore states and non-state actors that want to change the current world order try to keep the use of force at the level of Military Operations Other Than War, when pursuing their goals. The attacker targets the critical weaknesses in the political, military, economic, social, information, and infrastructural subsystems of a state in accordance with a precisely integrated operational plan. Overt and covert military and non-military procedures are limited only by the resources of the attacker and the ingenuity of the designers and executors. In the NATO Glossary, this is "hybrid warfare". The integrated use of military force and non-military assets is not a new phenomenon. The novelty, however, is that technological development and global connectivity allow the synchronisation of national tools of power and the close integration of different attacks.

Keywords: hybrid warfare, South China Sea, reflexive control, national power tools, social subsystems

Maj. (Res.) Klára Fekete-Karydis – Capt. Bence Lázár: Development of cyber defence strategies, cyber defence challenges, current issues (I) 38

The timeliness of cyber defence has become unquestionable both in Hungary and internationally, as it is manifested in the rapid growth of strategies, training programs and professional forums focusing on the phenomenon. In the first part of their study, the authors outline the development process of cyber security strategies, present the evolution chronology of the regulatory environment and its topicalities. They provide a detailed picture of the cyber security standards of international security architectures, the relevant Hungarian legislation, and the institutional cyber security system, including their objectives and requirements.

Keywords: cyber strategy, critical information infrastructure, terrorism, cyber security, cyber attack, hybrid warfare, military development, cyber defence

INTERNATIONAL ACTIVITIES

Col. László Juhász: The Crisis Response Mechanisms of the European Union 50

The present paper gives an overview of the legitimacy of the EU crisis management, the principles of comprehensive and integrated approach, the activities of the European Commission, the Council of the European Union, and those of the European External Action Service. It also covers the EU organisations and their operation, which deal with defence policy-relating dimensions, and finally about the strategic-level EU crisis management exercise 2018.

Keywords: European Union, crisis, crisis management, comprehensive approach, crisis management exercise

Capt. Ákos Treszkai (Police): The impacts of climate change on the security of Sub-Saharan Africa ... 65

Nowadays, climate change is more and more significant and presents an increased security risk. It is mainly Africa, which is the victim of the consequences of climate change: its average temperature rises, the amount of annual rainfall decreases, and as a result, access to water and food is increasingly

difficult – due to water and food shortages in the affected areas. Although climate change is not the number one source of conflict today, it is also clearly evident that it is fuelling the emerging political, ethnic, religious and social tensions. In the context of these conflicts, Hungarian military engagement in international missions may arise again in the future.

Keywords: climate change, security, Africa, water conflict, global warming, migration, terrorism, conflict management, war

COMMAND TRAINING

Lt. Col. Győző Csanádi: The role of data and information, and their controversial notional interpretation during military activities. A presentation of military approach 77

The role of information is crucial concerning well-functioning military systems. Thus, the unified and clear definition of the notion of information is more than necessary. However, there is an astonishing diversity of scientific aspects in various field of military science. If the research is extended to the interpretation of the notion of data, particularly to the interrelations of the two notions, the result is even more confusing. What causes this contradiction? Is it possible to reach any consensus? The present study aims to answer these questions. Because of the comprehensive nature of the problem and for reasons of space, the author processed the findings of his research in two parts. The first part presents military aspects, while the second one will concentrate on the scientific answers and resolving the above mentioned contradiction.

Keywords: data and information, notion definition, military information processes

Col. Szabolcs Sári: Young officers, requirements 90

The definition of the requirements to young graduate officers is a complex task and interacts with many other areas therefore the trends influencing daily life has to be taken into account. All this requires constant adaptation, because this is a permanently and rapidly changing world. At the same time human adaptation ability is disproportionate with such factors, particularly the way of thinking and socialization legacy. At the current stage of his research, the author mainly reviews the available experience in domestic and international contexts, as well as the existing regulators and command instructions, of course, not only in military relations.

Keywords: leadership, competence, adaptation

Col. Zoltán Eleki: Current issues of the physical preparation of personnel in light of Zrínyi 2026 Defence Development Program 98

For a successful military development program in the Hungarian Defence Forces (HDF) it is necessary to have a sufficient number of well-trained and motivated military personnel. The author of the study analyses the present situation of the physical fitness training system, and the examples of foreign armies. The meaning of fitness and in particular physical fitness are also interpreted, and other factors which influence physical fitness are also identified. For this reason the Total Force Fitness conception of the US Armed Forces is used, which regards the physical fitness of a soldier as part of the general human fitness.

Keywords: fitness, physical fitness training, physical fitness requirements, Total Force Fitness

LOGISTICS

Lt. Col. Szabolcs Pete: The operation of a movement coordination centre in the framework of Host Nation Support 114

In the past few years, NATO member states accomplished a growing number of movements at different levels with the intent of participation in military exercises, or of a deployment in a temporary staging area. During such movements a close cooperation has to be established between the involved units and their counterparts responsible for the military movement coordination in the transit countries. The study – through the episodes of a recent exercise – presents the tasks of movement support, the organization of the movement coordinating units, and the cooperation among them.

Keywords: Movement Coordination Centre, Host Nation Support, Exercise “Saber Guardian 2017”

MILITARY HISTORY

Ferdinánd Cservenka: The involvement and activities of the Slovakian Rapid Division
in Operation Barbarossa. Combat actions around Wojtkowa 134

It is a rare opportunity to read a study in Hungarian about the World War 2 activities of the armed forces of the Slovakian State, an ally of the Third Reich. The article written for the 80th anniversary of the outbreak of World War 2 provides fundamentally new information for Hungarian readers, thus bridging this gap. Through an episode of military history, the coalition warfighting is presented and aspects are given for comparing the arsenals of the Royal Hungarian Defence Forces and those of the Slovakian State. The conclusions drawn from data in the analysis and the circumstances may be well used in Hungarian military officer training.

Keywords: Rapid Division, Operation Barbarossa, Pilfousek, Slovakian military units

REVIEW

Lt. Col. (Ret.) Dénes Kenyeres: On the past 100 years of the Hungarian Air Force 146

The author presents a comprehensive overview of the book „A magyar légierő 100 éve. 100 Years of the Hungarian Air Force”.

Col. (Ret.) Eng. Csaba Gál: International military and military technology review 150

A summary of the latest news in the international military and military technology press.

Gen. (Ret.) Ferenc Végh: Review of international scientific and special literature 157

The author recommends books and articles on military topics published abroad to the readers.

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

Közlési feltételek a Honvédségi Szemlében

Tájékoztatjuk szerzőinket, hogy a folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközökkel, a jegyzeteket és az esetleges illusztrációkat beszámítva) tanulmányok, szócikkek megjelentetésére. A beküldött írásokat *szakmailag lektoráltatjuk*. A Szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stilizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a Szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a Szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglal állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Kft. a szerzővel *szereződést köt*, amely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket.

Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése – az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés – érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word DOC- vagy DOCX-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a Szerkesztőségnek (*kiss.zoltan@hmrinyi.hu*, illetve *hsz@hm.gov.hu*).
- A küldeményben tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), tudományos fokozatukat és elérhetőségüket (e-mail cím, telefonszám).
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal, táblázatokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. Az illusztrációkat külön csatolva is küldjék el, lehetőség szerint szerkeszthető formátumban. Az íráshoz csatoljanak magyar nyelvű ábraszöveget, melyben az ábra (táblázat) címe mellett tüntessék fel annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés időpontját.
- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Ez esetben ügyeljenek a megfelelő nagyságú felbontásra, illetve az ábrához hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- Kérjük, a leadott íráshoz csatolják annak angol nyelvű összefoglalóját és a vonatkozó kulcsszavakat.

Folyóiratunk (a *Fórum* és *Szemle* rovataink kivételével) csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom feltüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál.

Felhasznált irodalom

A *Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző neve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni, az alábbiak szerint:

Könyv esetében:

Mendöl Tibor: *Általános településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.

Gyűjteményes kötet egy tanulmánya esetében:

Székely András: *A periglaciális felszínformálás*. In: Borsy Zoltán (szerk.): *Általános természetföldrajz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 356–421.

Periodikumok (időszakos kiadványok) esetében:

Ványa László: *Navigációs berendezések zavarása és megtévesztése*. Repüléstudományi Közlemények, XXVII. évf. 2015/2., 7–16.

Petkovics Tamás: *A hadiipar fejlesztési lehetőségei Magyarországon*. Katonai Logisztika, 24. évf. 2016/1., 54–87.

Internetes hivatkozásoknál:

NATO looks to global partnership. http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/news_22328.htm?selectedLocale=en

Több szerző esetén a hivatkozott mű első szerzőjének nevét vegyük figyelembe.

Külföldi szerző(k) esetében is a vezetőknév alapján állítsák fel a sorrendet, pl. Bush, George W.: *Döntési helyzetek*. Ulpius Ház Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Kydd, Andrew H. – Walter, Barbara F.: *The Strategies of Terrorism*. International Security, Volume 31, No. 1, 2006.

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy egyetlen olyan forrás se szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző/szerzők a törzsszövegben nem hivatkoznak és amely nem szerepel lábjegyzetben.

Lábjegyzetek

A felhasznált irodalomra való konkrét hivatkozás az adott oldalon, tipográfiai kiemelések nélkül, *lábjegyzetben* történjen, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével:

Borbély Zsuzsanna: Egészségmagatartás, kiegészítés, mentális egészség – specifikus stresszorok hatása a rendőrség próbaidős tiszthelyettes állományában. Szakdolgozat. ELTE, Budapest, 2017, 1–155.

Külföldi szerzőnél a művön feltüntetett formában:

John M. Violanti – Fred Aron: Police Stressors: Variations in Perception Among Police Personnel. *Journal of Criminal Justice*, 1995, 23:3, 287–294.

Walter Lippmann: *Public Opinion*. New York, Free Press, 1997.

A felhasznált irodalom ismétlődése esetén az i. m. jelölést használjuk:

Borbély: i. m. 150.

Közvetlen ismétlődés esetén: Uo. 150.

Ha azonos szerző(k)től több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket a név után írt zárójeles évszámmal kell megkülönböztetni:

Borbély (2017): i. m. 150.

Ha ugyanazon évben megjelent több tanulmányra hivatkoznak, akkor az évszám után írt a, b, c stb. betűkkel kérjük jelölni mind a szövegben, mind a *Felhasznált irodalomban*:

Borbély (2017a): i. m. 150.

Kettőnél több szerző esetén az et al. jelölést kérjük alkalmazni mind a magyar, mind a külföldi szerzőknél is.

Borbély Zsuzsanna et al.: A tömeges méretű illegális migráció pszichés következményei a rendészeti feladatellátás során. *Hadtudományi Szemle*, X. évf. 2017/3., 288–304.

Hobson et al.: Compelling evidence of the need for corporate work/life balance initiatives: result from a national survey of stressful life-events. *Journal of Employment Counseling*, 38:1, 2001, 38–44.

Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk, illetve a rövidítések feloldásai.

Internetes hivatkozásnál kérjük feltüntetni a letöltés időpontját az adott oldalon, a lábjegyzetben: NATO looks to global partnership. http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/news_22328.htm?selectedLocale=en (Letöltés időpontja: 2014. 03. 02.)

Köszönjük együttműködésüket!

A Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága és Szerkesztősége

A Zrínyi Kiadó újdonsága

Szenes Zoltán – Siposné Kecskeméthy Klára:

NATO 4.0 és Magyarország 20 év tagság – 30 év együttműködés

2019-ben a NATO és Magyarország egymáshoz kapcsolódó évfordulóról emlékeznek meg: 70 éve jött létre az Észak-atlanti Szerződés Szervezete, amelynek Magyarország 20 éve tagja. Az 1999. március 12-i bővítés jubileumára kiadott kötet nagy figyelmet fordít a NATO fejlődésének és működésének bemutatására, amivel hangsúlyozni szeretné a szövetség Magyarországra gyakorolt hatását. A magyar NATO-tagságot a szövetségi politika és működés részeként tárgyalja, az „egy mindenkiért, mindenki egyért” elvet érzékeltetve. A könyv „magyar” része a stratégiai koncepció hármas feladatrendszere (kollektív védelem, válságkezelés, kooperatív biztonság) alapján tárgyalja a hazai vonatkozású kérdéseket, amivel érzékelteti a rész és egész összefüggéseit, hangsúlyosan mutatva be a nemzetspecifikus kérdéseket. Így nemcsak egy egységes NATO-t ismer meg az olvasó, hanem a magyar példán keresztül el tudja képzelni a többi tagország hozzájárulását is – így rajzolva ki a szövetségi politika és működés egészét.

A magyar és angol nyelvű kötetet számos ábra, térkép és fénykép illusztrálja.

További információk, vásárlás: shop.hmzrinyi.hu

ZRÍNYI KIADÓ